דיא אינטערנאציאָנאלע ביבליאָטהעק

THE WORKS OF MORRIS ROSENFELD VOL. III.

שריפטען

פון

מאררים ראזענפעלד

דריטער באַנד

(פּראָזע)

אַרויסגעגעבען פון

א. מ. יעווזאַלענקאָ, ניו יאָרק

Copyright, 1908
By A. M. Evalenko, Publisher

פאָרוואָרט

„בעסער שפּעטער איידער קיינמאָל ניט", מוז איך זאָגען ביי די ערשיינונג פון מיין פּראָזא אין בוכפאָרם. דאָס ווערק וואָלט שוין לאַנג געדרוקט געווען, דער זאַץ איז געשטאַנען כמעט אין גאַנצען פאַרטיג נאָך מיט צוויי יאהר צוריק, נאָר צוליעב מיין שווערער קראַנקהייט איז די אַרבייט אונטערבראָכען געוואָרען ביז יעצט.

אייניגע זאַכען אין דעם בוך, ווי די פּאָגראָם־בילדער, וואָלטען אפשר געמאַכט אַ שטאַרקערען רושם, ווען זיי וואָלטען ערשיענען אין אַ זאַמלונג צו דער צייט פון די רוסישע רציחות אויף אידען, איך גלויב אבער ניט, אַז זיי האָבען זיך צופיעל פערשפּעטיגט...

די טראַגעדיע פון מיינע ברידער אין רוסלאַנד איז נאָך ניט געענדיגט און דאָס, וואָס איז פאָרגעקומען אין קישינעוו, מאָהילעוו, אָדעס, ביאַליסטאָק א. ז. וו. וועט קיינמאָל נישט אויסגעמעקט ווערען פון אידישען פּנקס.

איך קום נאָך אַלזאָ אין דער רעכטער צייט...

די אבטיילונג פון „רויטען תהום" איז פריהער געדרוקט געוואָרען בעזונדער אין פערשיעדענע צייטשריפטען און בלעטער, דאָך זיינען דאָס ניט געווען קיין געוועהנליכע צייטונגס אויפזעצע, זאָנדערן שטיקער נשמה. איך וועל ניט מגזם זיין ווען איך וועל זאָגען, דאָס איך האָב גייסטיג דורכגעלעבט דאָ אין אַמעריקאַ דעם גאַנצען חורבן פון די היסטאָרישע הריגות.

אָט דער חורבן האָט מיך אַזוי שוואַך און קראַנק געמאַכט, אַז

ער איז פֿאזיטיוו געווען איינער פון די הויפּט סיבות פון מיין יעצטיגער נערוועזיטעט.

אלץ, וואס איך האָב דעמאָלט דורכגעלעבט, האָב איך אין אָט דעם בוך איינגעשלאָסען אלס בייטראג צו די ליידענסגעשיכטע פון מיין פאלק. מעגליך, אז איך וואלט אליין געוואהן יענע גהינום־מאמענטען מיט'ן נאקעטען אויג און וואלט געפיהלט דעם פּחד פון טויט שוועבען איבער מיין קאָפּ, וואלטען מיינע זאכען פיעל הייסער און מעכטיגער ארויסגעקומען. צווישען רוסלאנד און מיר ליגט אָבער א ים און איך האָב נאָר איבערגעגעבען די צובראָכענע אידישע קרעכצען, וואס די דעפּעשען האָבען דאָ אריבערגעבראכט.

צום שלום וויל איך נאָך בעמערקען, אז דאָס בילד „דער רויטער זונטאג", וואו איך זוך זיך אריינצולעבען אין דעם כאראקטער פון גלח גאפּאן — האָב איך געשריבען באלד נאָך דער בלוטיגער פאסירונג. איך בין (אזוי וויט ווי איך וויים) געווען דער ערשטער, וואס האָט געוואגט צו צווייפלען אין גאפּאן'ס אויפריכטיגקייט אלס פרייהייטס־קעמפּפער און וועלכער האָט איהם גאנץ געגוי אָבגעשאצט. נישט קיין קליינעם קאמפּף האָב איך מיטגעמאכט מיין „רויטען זונטאג" אָבצודרוקען, וויל עס איז נאָך דעמאָלט ניט געווען קיין שום פערדאכט אויף דעם אויפטויער פון דער בלוט־באָד אין פעטערסבורג, אז ער איז א שפּיאָן.

וועגען די אנדערע זאכען אין דעם בוך וויל איך גאָר ניט זאָגען, איך האָף, אז יעדער זאָל וועט קריגען איהר פערדינטען ווערטה.

מאָררים ראָזענפעלד.

יאנקערס, נ. י., 7־טען מאי, 1908.

אינהאלטס־פערצייכנים

ליעדער אין פּראָזע

וויעג, קבר און מענש 5
נאַיאַראַ פאַללס 9
גראָז 14
נביאות פון גלות 18
די געראַכטיגקייט 24
א מעשה פון מזרח־לאַנד 28
נאַפּאָלעאָן און הערצעל 33
אויף הערצעל'ס טויט 37
דאָס פּאָלק 38
די קראַפט פון שענקיוט 43
אחדות 46

דער רויטער אבגרונט

דער בלוטיגער יריד 51
די בלוטענדע נאַכטיגאַל 58
א רויטער פּעליטאָן 64
דער רויטער זונטאג 102
ווער וויים? 108
רוסלאַנד'ס צוקונפּטס ליעד 111

אַרטיקלען און פּעליטאַנען

פּסח מצרים און פּסח לעתיד 117
דער סוד פון מתן תורה 122

חשבון הנפש 126
חתן תורה 130
דער בעל תשובה 134
טיפען און פרעטענזיעס 140
חאַצקעלע משורר 151
נסיעות אין אידישען קוואַרטאַל 156
ביבעל און באַבעל 208
שמחת תורה'דיג 214
דער רעגענבויגען 223

פערשיעדענעס

צאַצקעס 245
מוטער-ליעבע 248
בעריהמטחייט 252
מאַרטירער 255
חוצפה און מוט 259
פרייַנד און פרויַנדשאַפט 262
שטילע טענשען 267
אונגעבעטענע געסט 270
זי האָט געווייַנט 274
הלל צו דער לבנה 279

ליעדער אין פּראָזע

וויצ, קבר און מענש

די וויצ.

אן די וויצ האָט געזאָגט:

„קום, מענש, לויב מיך! הויב אויף דיין שטימע הויך; בעזינג מיך מיט די שענסטע לידער. איך פערלאנג דאָס פון דיר; איך האָב א טיל אין דיר; דו ביזט מיר אן אלטער בעל חוב. אין מיין שוים האָבען דיך געקושט די יונגסטע שטראהלען פון לעבען. אין מיר זיינען געפאלען דיינע ערשטע טרערען, און איך, די ערשטע, האָב זיי דיר געשטילט.

„זים האָסטו אבגעטרוימט דיינע קינדער־יאָהרען אויף מיין פרייליכען בוזים. אין מיין הארצען האָסטו זיך געוויעגט און געטרוימט פון מלאכים. ניין, ביזט דאָן אליין געווען א מלאך... דיין מוטער האָט דיר געגעבען איהר מילך, און איך— א זיסען שמייכעל און דרימעל. איך בין געווען דיין גן ערדן אויף דער וועלט. זייט דו ביזט פון מיר אַוועק, האָט דיך דאָס לעבען אָנגעהויבען צו פערפאָלגען.

„בעזינג מיך, מענש! דו טארסט מיך ניט פערגעסען. דען איך האָב פערגעטערט דיינע קאפריזען און דיין וואונש פלעגט געשעהן. ווי שען איז געווען די קלאָר וויסע ציעגעלע, וואָס איך האָב דיר געגעבען! איך בין געווען דיין ערשטע הויז, און דיין קלייניער שאטען האָט געשוועבט אויף מיינע וועגט. בעזינג מיך, דען וועז ניט דיין זיסע עראינערונג אָן מיר, וואָס וואלט דיך בעגליט אויף וויטער נסיעה?

„מיט מיר איז פערבונדען דיין אונשולד, דיין גליק, דיין שענסטע צייט, וואָס קומט ניט מעהר צוריק."

דער קבר.

און דער קבר האָט גערעדט:

„בעזינג מיך, שטערבליכער, וויל שפעטער וועסטו דאָס ניט קענען. בעצאָהל מיר, כל זמן דו ביסט נאָך דא. ווידמע מיר דיינע טיעפסטע געפיהלען, דען איך בין דיין אמת'ער פריינד, דיין מלאך הגואל. איך וועל דיר אָבווישען דיינע לעצטע טרערען און ברינגען אייביגע צופרידענהייט. אין מיין שוים וועסטו רוהען מיט אן אמת, פריי פון זאָרג און יגעת נפש.

„שווער איז דער קאמפף פון דיין לעבען, ביי מיר איז פריעדען. גרויס איז די צאָהל פון דיינע פערפאָלגער, ביי מיר ביזטו זיכער. איך בין דיין שטאַרקסטע פעסטונג; איך בעשיץ דיך. ביי מיר וועט דיך קיינער ניט בעריהרען; דו ביזט רוהיג. וואָס דו רופסט יעצט ד י י נ ע, וועסטו פערליערען, האָך מ י י נ ע בלומען רייסט מען ניט...

„בעזינג מיך, שטערבליכער! ביי מיר ענדיגט זיך דיין פאַלשער חלום. איך בין הייליגער ווי דיין וויעג. זי האָט דיך אָבגענארט, און ביי מיר איז דער אמת. דאָס לעבען האָט דיך טמא נעמאכט, איך בין דיך מטהר. רעיונות פלאָגען דיך, דו קלערסט און ציטערסט; ביי מיר איז שכחה. ביי מיר קלינגט ניט דער קום פון פאַלשע ליעבע, און דער שאטען פון חנוף שוועבט ניט אויף מיינע ברעטער. איך בין דיין לעצטע היים, דיין לעצטע דירה, פון מיר ציהסטו ניט מעהר; דו פערבלייבסט דאָרט. דער עירוב פון דער צייט פיהרט דיך נאָר ביז מיר; ביי מיין שוועל ענדיגט זיך לעבען'ס תחום שבת...

„בעזינג מיך, שטערבליכער! איך וועל דיר פערטרויען יענעם סוד, וואָס איז פערהויליען פון די לעבעדיגע. ביי מיר וועסטו דערגעהן דעם צוועק פון דער וועלט, דעם ציעל פון ווילדען טומעל...

„וועסט דערגעהן, וואָס דו ביזט ניט דערגאנגען; ווידמע מיר דיינע געזאנגען!"

דער מענש.

און דער מענש האָט א קוק געטאָן אין מזרח און אין מערב און האָט געזאָגט:

„גרויסאַרטיג און פול מיט צויבער זייט איהר ביידע. הייליג איז דער טרוים פון קינדהייט, וואָס שמייכעלט אויף דער וויעג, און ערנסט די פּאַרב פון די געדאנקען, וואָס ציטערט אויף דער גרוב.

„וויעג און קבר! איך בין דער שטראָם, אין וועלכען איהר ביידע שפּיגעלט זיך אָב.

„איך האָב פאר דיר א ליעד, מיין וויעג, דאָך קורץ און קינדיש איז עס, ווי די צייט פון אונזער קענטשאפט. איך בין צו גרויס פאר דיר אצינד און דו פאר מיר — צו קליין. מיין שאטען איז אריבערגעוואקסען דיינע וועגט, און מיין פאנטאזיע — דיינע הימלען... צו שוואר איז יעצט מיין הארץ אריינצוטאָן פאר דיר אין א געזאנג. צו שוואר; וועסט ברעכען אונטער מיינע טענער...

„און וואָס פאר א בעל חוב בין איך דיר סיי ווי סיי? כ'האָב אלע דיינע גליקען אָבגעשטעלט ביי דיר, און וואנדל עלענד דורך די טיעפסטע ווילדענים פון לעבען.

„און דו, א, גרוב, שוואַרצע וואוינונג פון מיין צוקונפט! אויך דו קומסט פאַרדערן א געזאנג? פאַראוים פערלאנגסטו זאל איך דיר בעצאהלען? פאַרוואָס? דו וועסט מיר געבען רוה. וועל איך פיהלען, אז איך רוה? איך וועל פערגעסען,

זאגסטו. וועל איך אויך געדיינקען? דיינע בלומען ריסט מען ניט, פערזיכערסטו מיר. וועל איך אבער פיהלען, ווי זיי שמעקען?

„ניין, ניין! מיין תחום שבת ענדיגט זיך ניט נעבען דיר, איין ברעג פון עירוב איז אננעבונדען אן דער אייביגקייט... אן הימעל... אן דער זונן... אן גאט! אן אלץ, וואס לעבט, שטרעבט, בעוועגט זיך, ריסט זיך, שטופט זיך פאראויס צו דער ליכט, צו דער אייביג, אייביג ריינער ליכט... צום אייביגען „זיין"...

„אויך דו, א, גרוב, ביזט נישט דאס, וואס דו ביזט, פונקט ווי איך בין נישט דאס, וואס איך שיין צו זיין...

„דו וועסט פערטרויען מיר א סוד, האסטו געזאגט. פערטרוי עס יעצט! אט דא ווי איך דאס וויסען! דו שווייגסט, א, עלענדע בעריהמערין! אומזיסט איז, וואס דו פראהלסט זיך. דו ווייסט עס פונקט ווי איך. ניין, איך וויים דאס בעסער... דען איך בין דא א טהיי פון יענער קראפט, וואס ברעכט און שאפט."

נאַיאַגאַרא פאַללס

מקולות מים רבים אדירים
משברי ים אדיר במרום.
(תהלים.)

א שטיק „מעשי בראשית" אין מיטען פון דער ציוויליזאַציאָן; א רעשטעל „תהו ובהו" בעלויבטען מיט עלעקטריציטעט; א סקראיציק ניט געענדיגטע וועלט; די חורבה פון גאַט'ס ערשטע דירה, —

די נאיאגארא פאַלס!

אן אייביגער וואסער וואַרפט זיך פון אן אייביגען בארג, פונקט ווי א ים וואַלט וועלען בענהען זעלבסטמאָרד; ווי די נאטור וואַלט נעווארען א מעבד עצמה לדעת; ווי דער אשמדאי וואַלט זיך געלעהרענט שווימען; ווי דער וועלט ארכיטעקט וואַלט דא געהאַלטען דעם אונרוה פון די צייטען, —

די נאיאגארא פאַלס!

איז דאָס די נאַכוועהענים פון דער „יצירה", אדער א פראבע פון דער נסיסה פון דער וועלט? האָט זי אזוי אויסגעזוהן אין מוטער־לייב? וועט זי אזוי אויסזוהן אין אונטערגאנג? איז דאָס א שטיק איינגע'עקשן'טע אור־שטאָף, וואָס האָט זיך ניט געלאָזט בעמיסטערן? איז דא ארריינגעפאַלען דער שם המפורש?

די נאיאגארא פאַלס!

ניין, דאָס מוזען זיין די טרעהרען פון די לויידענדע, וואָס קענען ניט רוהען און שלייערען זיך אין טהאָל, אין יאַמער־טהאָל

מיט קולות... יא, דאָס איז דער טרערען־מבול פון די אונגליקליכע, און אָט איז דער רענעבויגען איבערן אָבגרונד... אָט איז דער בויגען, אין וועמען בונטע פארבען עס שפיגלען זיך די פיעל קאָלירטע האָפנונגען אויף א שפעטער... און די טרערען רוישען; מיליאָנען־שטימיג צוטראָגט זיך זייער געוואלד, פערטומלענדיג די אייגעפונדעוועטע, פעסטע בערג ארום...

די נאיאגארא פאָלס!

און אפשר איז דאָס נאָר מיין אייגען הארץ, וואָס צאפעלט, זידט, קאָכט, טומלט און צוגיסט זיך ימים'דיג אין טהורם־כוואליעס, וועמעס וויעדער־קול עס וועקט אי נאָט, אי מענש, אי וועלט — די שלאָפענדע דרויי־איניגקייט, וואָס דאַרף וואכען?... וואַרפט זיך דאָס מיין ארעמע נשמה פון דער הויך? דער „חלק אלוה ממעל", א הימלישער וואסער־פאל אויף דער ערד — א נאיאגארא פאָלס?

די נאיאגארא פאָלס!

פיעלליכט איז דאָס דער פלוך פון אן אינדיאנער מכשפה, פון א בלינדע, אלטע „סקווא", פאר די געוויבטע פרייהייט פון איהר שטאם, וואָס פלעגט טאנצען פאר די גייסטער ביי די פולע ברענעס פון דעם טיף אנטאריא, — די גרויסע, שטארקע טייך, וואָס איז משוגע געוואָרען זייט די לאנד־קארט האָט געמאכט איהר פאר א שענדליכע מחיצה צווישען צוויי נאציאנען מיט איין שפראכע? און אפשר איז דאָס די מכשפה אליין, דער שפוק פון די פערלאָרענע שבטים, וועמעס פייערדיגע פערד עס האבען זיך פער־קעהרט אין כוואליעס, און בריקענען, און הירשען, און פאטשען מיט זייערע וואסער־קאָפיטעס אין פרענעלדינען וווירבעל־שטראָם, וואָס גיט אָב קאָנצערט אין ווילדקייט פאר די בערגער, פארביי דעם „גרויסען גראנעל־וועג", וואָס אטהעמט וואונדער?

די נאיאגארא פאָלס!

יא, דאָס זיינען גייסטער, אור־אַלטע געשפענסטער פון אַן אויסגעלאָשענע מענשהייט, פון אַן אַנדער „אַמאָל", אַהן קייטען, אַהן דקדוק, אַהן עטהיק, אַהן וויסענשאפט, אַהן מאָראַל, אַהן גענוג... אויס דער קעסעל־גרוב פון אָט דעם מורא'דיגן „קאַטאַראַקט" וויינקען זיי צו מיר, די גייסטער, און ריידען א לאַנג פערגעסענעם לשון, וואָס מיר דוכט איך פערשטעה... פון דעם זילבערנעם שוים פון די צושטויבטע וואָסער־בערג ערשיינען זיי גרויס און ערהאבען ווי געדאנקען, און זינגען, און טאנצען, און פלאַטערען מיט זייערע נאסע פליגעל, וואָס טריפען פערל ווי א נביא'ס ליפען מיט נביאות. אָט קאנקאנירען זיי אַוועק אין די צוקאַכטקייט פון ווירבעל־שטראָם פאַרבי די פעלזען־וועגד, און אָט שווימען זיי צוריק ווי פערשלייערטע נימפען און בלייבען רייטען אויפ'ן רעגנבויגען איבער נאיאגארא פאַלס.

די נאיאגארא פאַלס!

און אויבען פייפען די אייזענבאהנען, און עס הוושען די פאַבריקען, און עס שפאַנען די בריקען, און בינדען כלומר'שט צוזויף צוויי לענדער... און עס טומלען די עלעקטרישע וואגאָנעס, און דער ליארם פון די לאָקאָמאָטיוון מישט זיך צונויף מיט דעם נערויש פון די צושמעטערטע וואסער־וועלטען, און איינס ווייל פערטומלען דאָס צווייטע: ציוויליזאציאָן ווייל איבערשרעקען נאטור און נאטור — אריבערשרייען די טעכניק. א מלחמה צווישען אור־גייסט און צייט־גייסט. און די שטערען קוקען ארונטער פערטראכט, און פינטלענדיג זייערע ליכטיגע, הימעלשע אויגען פאר מורא בעהאלטען זיי זיך אונטער די וואלקען. און די בערג גליווערען צושראקען און צוקען זייערע מעכטיגע שולטערען און זייערע לאנגע, ריעזיגע שאטענס וועלען פערשלונגען אין נעבעל.

די נאיאגארא פאַלס!

איך שטעה צומישט און פערוואונדערט, און פרעג: וועד וועט מנצח זיין?

— איך! שרייט דער צייט־גייסט— שוין שפּאן איך איין דעם ווילדען כח אין מיינע פּאברעקען. אָט זיינען די לייצעס, און אָט איז מיין בייטש!

— וואָס גאָט האָט נית געקענט צושטייער קומען, האָב איך בעזיעגט. דען דער „איצט" איז שטאַרקער פּאר'ן „געוועז" און „וועט זיין"...

און דער סוויסטש פון א שנעל־צוג איז אַוועקגעפלויגען אויף א זילבערנעם רויך, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי א ווייסע טויב געבאָדען אין מילך.

און דער וואָסער פּאָלט און פּאָלט, ווי נית איהם מיינט מען דאָס. און ער ברעכט זיך אראָב פון בארג אין טהאָל, און יעדער טראָפּען איז געשטעמפּעלט מיט'ן זיעגעל פון אייביגקייט, טראָגענדיג אין זיך דעם סוד פון די סודות: די ווייג אָדער דעם קבר פון דער וועלט.

אָ, די נאיאַגארא פּאָלס!

ווי לאַנג וועט זי אָלץ אזוי פּאָלען און פּאָלען, די שרייענדע חידה אָהן א פּתרון? און מיין פּראָגע וועדט פערקלונגען אין דעם דונער פון די צוקראַכטע פלוטען.

דער „תהו ובהו" און דער „יהי אור", זיך ראַנגלענדיג, טובל'ען זיי ביידע אויף פון תהום ווי צוויי שטרייטענדע קלאַפּערשלאַנגען. און ארריינגעפלאַכטען איינער אין דעם אַנדערען, פלאַנטערען זיי זיך אריין אין דער רוישענדער וואַסערשלעפּע, וואָס צורייסט זיך אָן די שפּיציגע פעלזען, וועלכע גלאַצען ארויס פון דער טיעפּענים.

און גייסטער און מכשפות, און געראַנקען, און רעטענישען, און

אמונות, און שפראכען, און שטאמען, און נעטער, און „רויטע אידעלאך" דרעהען זיך אין סמבטיון פון די כוואליעס, און אין מיטען פון אט דעם ווירבעל־וויכער דרעהען זיך מיין הארץ און מיין פאנטאזיע, און דער פערטויבענדער, משונה׳דיגער כאאס שטייגט צום רענענבויגען און העכער, און מיין פראגענדע נשמה שטייגט מיט איהם.

גראָז

א פירוש אויף תחית המתים.

גראָז! מיר דערזעהען יונגעס גראָז, און דאָס האַרץ פאַנגט זיך אָן צו פרעהען. עס ווערט גרין אויף די פעלדער; עס ווערען גרין די געפיהלען. א פריהלינג אינעוועניג און א פריהלינג אין דרויסען; א לוסטגאַרטען אויף דער ערד און א גן עדן אין דער נשמה. און טיף אין דער ברוסט לאָזט זיך הערען א געהיימע קוקאַווקע:

„קוקו! איהר וועט אייביג לעבען... קוקו! עס איז ניטאָ קיין טויט... קוקו! די גרעזער זיינען א פירוש אויף תחית המתים... קוקו, קוקו, קוקו!..."

ווי אומעטיג, ווי פערניכטעט זעהט אוים די וועלט, ווען עס איז נישטאָ קיין גראָז, די דראָבנע בלעטלאָך, דער חן פון די בערג און די ציערונג פון די טהאָלען!

ווי שען זיינען די לאָנקעס, ווען זיי זיינען גרין!

די בלומען זיינען קאָקעטיש און זיי כשופ'ען, אבער די גראָזען זיינען פראָסט און א מחיה...

ווי פרעכטיג איז דער גרינער טאָפעט, מיט וועלכען די נאַטור האָט פערשפרייט גאָט'ס פוסבענקעלע!

דאָרט, וואו עס איז פאַראן גראָז, איז פאַראן לעבען.

וואָלט וויטהמאן, דו שטאַרקער זינגער־פויגעל פון פרייהייטס־לאַנד, אמעריקא'ס שטאָלץ, האַרץ און נשמה!

ווי שען איז דיין הלל הגדול צו די גרינע צאַצקעס, מיט וועלכע דער יונגער פריהלינג שפיעלט זיך!

הערט ווי ער זינגט, דער דיכטער־פרינץ פון דער נייער וועלט:
„אַ קינד איז געקומען צו מיר מיט פולע הענטלעך אָנגעריסענע גראָז און האָט מיך געפרעגט: „וואָס איז דאָס?"
„האָב איך געקענט ענטפערן דעם קינד? איך ווייס אַזוי וואָס דאָס איז, פונקט ווי ער.
„איך גלויב, אַז דאָס מוז זיין די פאָהן פון מיינע געדאַנקען, געוועבט פון האָפנונגס־גרינע זיידענס."
פיעלייכט איז דאָס גאָט'ס טאַשענטוך אַראָבגעפאַלען דאָ, פאַר אונז אַ פאַרפומירטע מתנה, וועלכע טראָגט די ערשטע בוכשטאַבען פון דעם איינענטהימער'ס נאָמען ערגעץ אין די ברעגען, כדי מיר זאָלען דאָס איבערלעזען און פרעגען:
„וועמעס?"
און אפשר איז דאָס גראָז אַליין אַ קינד, דאָס חנ'עוודיגע עופ'עלע פון די קרייטעכער?
אפשר איז דאָס אַ מין כתב החרטומים, אין וועלכע עס זיינען פערשריעבען די ווערטער: „זעהט ווי איך שפּראָץ אומעטום, צווישען די ווייסע, שוואַרצע, רויטע און געלע פעלקער... איך גיעב זיי אַלעמען גלייך, וואָס איך פערמאָג, און איך ערקוויק זיי אַלע גלייך"...
„דאָך, שאַ! מיר שיינט, אַז דאָס זיינען די אונגעשאָרענע האָר פון די קברים!
„צערטליך וועל איך אייך בעזינגען, איהר אונגעקרויזטע לאָקען פון בית עולם.
„איך ווייס, איך ווייס! איהר וואַקסט אַרויס פון די ברוסטען פון יונגע און אַלטע לייט, וואָס ווען איך וואָלט זיי געקענט וואָלט איך זיי אפשר געליעבט... איהר זייט דער פערקערפּערטער שמייכעל פון די שענע פרויען, וואָס זיינען שוין מעהר ניטאָ. איהר קומט אַרויס פון די הערצער פון זקנים; פון זויגעדיגע קינדער,

וואָס זיינען אַוועק פון שוים פון זייערע מוטערס; איהר זייט די צוננגן, וואָס קומען ארויס פון די מיילער, וואָס האָבען זיך פערמאכט און זיינען דאָך געבליעבען אָפען...

„א, וועו איך וואָלט געקענט איבערזעצען די בשמים'דיגע שפראכע, וואָס זיי אָטהעמען ארויס!

„רעדט, איהר אייביגע צוננגן! וואָס איז געווארען מיט די אלטע און יונגע לייט? וואָס איז געווארען מיט די מוטערס און קליינע קינדער?

„איך פיהל, וואָס איהר ענטפערט, איך פערשטעה אייך: — זיי לעבען, זיי לעבען אלע! קיינער פון זיי איז ניט געשטארבען. דאָס קלענסטע גרעזעלע ווייזט, אז עס איז ניטא קיין טויט. אלעס געהט פאָראויס, עס איז אן אייביגער מארש פאָרווערטס; א גאלאָפ צום עץ החיים..."

א, זיי נעגריסט, דו אונגעבאָרענער, געבאָרענער סימבאָל פון מיין אייגענעם „איך"; וואָס דיין זיסער „זיין" שפינט זיך אונטער די ווייסע תכריכים פון דעם ווינטער. נאָך קרעכצט דער שנעע אונטער די מידע טריט פון דעם וואַנדערער... נאָך מאָלט דער פראָסט זיינע טויטע בלומען אויף די שויבען און בערשטעלט די ליכט פון טאָג... דאָך אונטער אייז און שנעע געהט די ערד צו קינד... שוין הער איך איהרע טיפע וועהען דורך די אבנעשטאָרבענע ווייזען... באלד זינגט די שוואלבּ, באלד שלוקערצט די קוקאָוקע: „קוקו"... מזל טוב דיר, וועלט, מיט דיינע ערשט־נעבאָרענע גראָז! „קוקו", עס איז ניטא קיין טויט!...

גאַנץ און אייביג איז דאָס לעבען.
אין די שטילע קברים וועבען
אונבעקאַנטע בוחות אונזער „זיין",
וואָס מיר זעהען פריש זיך צאַפלען

האָט געקלעטערט אַלע שטאַפּלען
ביז עס האָט דערגרייכט די זונענשיין.

שטענדיג אַרבייט דאָס, כסדר,
לעבען בייט נאָר אום די קליידער,
פערכאַסקירט איז איהם צו קענען שווער.
וואָס עס שיינט אונז אַלס פערלאָרען
איז גאָר ניי און ערשט געבאָרען,
מיר בעגרייפען גאָר ניט וואָס און ווער.

וואָס איז פריידּ און וואָס איז טרויער
אין דעם וועקסעלס לאַנגען דויער?
אָד, ווער קען דאס וויסען און פערשטעהן?
זאָל מען וויינען? זאָל מען שאַמען?
זאָל מען ליעבען? זאָל מען חאַסען?
ענטפערט! וואָס איז יא און וואָס איז ניין?

נביאות פון גלות

בן אדם! שים פניך אל ירושלים והטף אל מקדשים ותנבא אל אדמת ישראל.

(יחזקאל, כ"א, ז')

אם איז געווען אין דער צייט פון די ביטערסטע צרות אויף אידען אין מיטען פון גלות, און איך בין געשטאנען ביי'ם ברעג פון דעם פרעכטיגסטען טייך פון דעם פרעכטיגסטען לאנד — ביי דעם „האדסאן" און האָב דאָרט גע'חלום'ט מיין חלום.

און א שטורם־ווינד איז געקומען, און האָט מיך אָנגענומען, און אוועקגעטראָגען אויפ'ן מיטען פון דעם אטלאנטישען אָקעאן, און האָט מיך אוועקגעשטעלט מיט די הוילע פיס אויף דעם רוקען פון א ווילדע כוואַליע.

און דאָס וואַסער אונטער מיינע טריט איז געוואָרען האַרט ווי שמאַל, און איך בין געשטאַנען אויף דער שווארצער ברוסט פון ים און האָב געקוקט אויף זייַנע וועלען. און זיי זיינען געשפרונגען און געלאָפען אייַנע צו די אַנדערע, אייַנע אי בער די אַנדערע, און אייַנע אין די אַנדערע... און לויפענדיג האָבען זיי זיך צובראָכען און זיינען צורונען, און האָבען זיך פערלאָרען אין דער צורייצטער סטעפע פון די פלוטען. און זיי זיינען באלד וויעדער געוואָרען מיט דאָפעלטען כח, און זיינען געשפרונגען אין דער הויך אייַנ־צושלינגען די הימלען, און האָבען זיך צושמעטערט אייַנע אָן די אַנדערע, און דער גערויש פון די צובראָכענע וואַסערען האָט אָכ־

געקלונגען ביי מיר אין האַרצען, און איך בין געוואָרען אונרוהיג ווי דער ים און האָב נעפרעגט:

— מיין גאָט, וואָס זאָל דאָס בעדייטען?

און א שטימע האָט מיר געענטפערט:

— דאָס טרויסמסטו דעם טרוים פון דיין פאָלק.

איך האָב א ציטער געטאָן מיט אַלע גליעדער:

— און ווי אזוי טרוים איך דאָס? — האָב איך געפרעגט.

און די שטימע האָט געענטפערט:

— אָט די דאָזיגע כוואַליעס זיינען דיינע ברידער, וואָס לויפען און יאָגען, און טומלען און שרייען, און זוכען אָהן א ציל און אָהן א סוף, און צוברעכען זיך איינע אָן די אַנדערע... און ווערען נישט און ווערען ווידער; אָט ערהויבען זיי זיך ביז די שטערען, און אָט זינקען זיי אין תהום...

און די כוואַליע, אויף וועלכע איך בין געשטאַנען, האָט פלוצלונג געגומען ציטערן אונטער מיינע באַרוועסע פיס, און אַלע ווינדען פון ים האָבען אָנגעהויבען צו פייפען און צו ליארמען און צו הוזשען, און די וואַלקען איבער מיין קאָפ זיינען געוואָרען שוואַרץ ווי נאַכט, און לאַנגע בליצען האָבען געשפאַלטען די כמאַרעס, און שוועָרע דונערען האָבען זיך געקייקעלט מיט א טומל איבער די בלייערנע געוועלבען פון די פערצויגענע הימלען.

און איך האָב איינגענראָבען מיינע צומישטע בליקען אין דעם פלאַטערנדען שוים פון דעם צופרעגלטען מדבר פון די וואַסערען. און דער ים האָט זיך געעפענט ביז צום גרונד און די עפענונג איז געוואָרען נעבען מיינע טריט, און איך בין געבליבען שוידערען אויפ'ן רעכטען ברעג, און האָב מיט א „וועה איז מיר" אריינגעשטאַרט אין שווארצען שלונד...

און פון די טיעפענים האָט זיך ערהויבען א ריעזיגע פיגור, אין דער נעשטאַלט פון א מאַן, און ער איז געבליבען שטעהן מיט די

פּיס אויפֿן דעק פון אבגרונד און מיט זיינע וועלטען־שטאַרקע שולטערן איבער דעם וואַסער. און ער האָט געהאַלטען אין זיינע ריעזיגע הענד א וואָלקען־גרויסען בעקען פון קאַראַלענשטיין, און דער בעקען איז געווען פול, און די שטימע האָט געזאָגט:

— יעצט קוק זיך אַיין!

און איך האָב געזעהן, ווי דער ריעז פון תהום האָט א גאָס געטאָן פון דעם בעקען אויף די צושוימטע פלוטען, און דער ים האָט אַנגעהויבען דאָפּעלט צו פּיעבערען — און האָט זיך פערוואַנדעלט אין בלוט...

און דער פּחד פון טויט האָט ארומגעשפּונען מיין צוטומעלטע נשמה, און אין מיין הארץ האָט זיך אריינגעכאַפּט די שרעקענים פון קבר, און איך האָב געזעהן: די כוואליע אונטער מיינע אוגזיכערע טריט איז געווען א שטיק פערגליווערטע בלוט, און די בלוטיגע וועלען ארום מיר האָבען זיך געטורעמט, און עס זיינען געווארען בערג, און עס זיינען געווארען טהאַלען, און אין די בלוטיגע וועלען האָט זיך אַבגעשלאָגען א בלוטיגער הימעל... און איך האָב נעפּרעגט מיט א פּחד:

— וואָס זאָל דאָס בעדייטען?

און די שטימע האָט געענטפערט:

— דאָס האָט זיך דער ים פערוואַנדעלט אין בלוט.

— און ווי אזוי איז דאָס געשעהן? — האָב איך קוים אויס־געשטאַמעלט. און דער הויך פון מיין מויל איז געווען רויט.

און די שטימע האָט געענטפערט, און מיר דאכט, אז איך האָב געזעהן רויטע וועלטער:

— דו זעהסט דעם גייסט פון די וואַסערען.

— און וואָס האָט ער געטהאָן? — האָב איך נעפּרעגט.

— ער האָט צומישט דעם ים מיט אידישע טרערען, — האָט די שטימע געענטפערט.

— און וואו האָט ער זיי געגומען? — האָב איך געקרעכצט פערוואונדערט.

— ער האָט זיי געזאמעלט ביי דיינע פערוואָגעלטע ברידער, וואָס האָבען נעווייניגט פאָהרענדיג איבער דיזע טיעפענישען, — האָט די שטימע געזאָגט.

— און פאַרוואָס איז דאָס וואסער געוואָרען רויט? — האָב איך געפרעגט.

— ווייל אידישע טרערען זיינען בלוטיגע טרערען. — האָט די שטימע געענטפערט.

— טהוט ער דאָס שטענדיג אזוי? — האָב איך געפרעגט.

— ניין, — האָט די שטימע געענטפערט, — נאָר ווען ער ווערט אין כעס.

און דער גייסט פון די וואסערען האָט א טרייסעל געטאָן זיינע לאַנגע, נאסע האָר, וואָס האָבען געטריפט מיט בלוט, און דעם בעקען, וואָס ער האָט געהאַלטען אין זיינע מעכטיגע הענד, האָט ער מיט צאָרן א שליידער נעטאָן צום גרונד און האָט זיך מיט ביידע פויסטען פערמאָסטען אויף אייראָפּא... און איז פערשוואונדען אין דעם רויטען תהום. און דער אָקעאַן האָט איבער איהם צוגעמאכט זיין בלוטיג מויל.

און מיר איז דורכגענאנגען א רויטער פראָסט דורך די געהירען, און די ווילדע וועל, אויף וועלכער איך האָב געשוידערט, האָט מיט מיר געגומען לויפען איבער דעם צובלוטיגטען ים. און איך האָב פון דערווייטענס דערזעהן א שיף, וואָס האָט מיט איהר רודער געשניטען דאָס בלוטיגע הארץ פון דער וואסער־וועלט, און איך האָב אָנגעשטרענגט מיינע אויערן און פערנומען א געזאנג, וואָס האָט זיך געטראָגען מיט א מעלאַנכאָליע אין דער לופטען:

מיר לויפען, עס יאָגען אונז קללות,
עס שרייבען אונז עלענד און פיין,

מיר זיינען די קיבדער פון גלות
און פרעגען מיט וועה און יללות:
„אַ, וואָס וועט דער סוף פון אונז זיין?"

מיר לויפען פון טויזענד סכנות,
פון שונא'ס געפעהרליכער האַנד—
אַ, גאָט, קוק אַראָב מיט רחמנות
אויף אונז, אונבעשיצטע קרבנות,
און גיעב אונז אַ היימאַטה אָהן שאַנד!

מיר ווייגען און ווייגען זייט יאָהרען,
מיר קלאָגען אויף וואַסער און לאַנד...
מיר לויפען בעשעמט און פערלאָרען
און ווייסען ניט, וואוהין מיר פאָהרען,
מיר זוכען אַ היימאַטה אָהן שאַנד.

און די טענער פון דעם טרויעריגען געזאַנג האָבען זיך צוקלונגען אין דער לופטען, און דער שטורם איז געלאָפען ווי אַ פער'סם'טער איבער די רויטע פּוסטאַ פון די וואַסערען און האָט געוואָיעט: „אַ היימאַט אָהן שאַנד!" און די מיליאָנען שטורמישע פאַליעס האָבען גערוישט: „אַ היימאַט אָהן שאַנד! און פון דער טיעפענים האָט דאָס אַרויפגעליאַרמט: „אַ היימאַט אָהן שאַנד!"— „אַ היימאַט אָהן שאַנד!" האָבען געמורמעלט מיינע צוקענדע ליפּען. און אַ שטימע, וואָס האָט זיך געטראָגען פון מזרח־זייט, האָט געדונערט:
— דאָ האָט איהר אַ היימאַט און מאַכט עס ניט צו שאַנד!...
— און מאַכט דאָס ניט צו שאַנד! האָט דאָס געשטורמט איבער'ן גאַנצען ים.
און דער גייסט פון די וואַסערען האָט אַרויסגעשטעקט זיין נאַסען קאָפּ פון אַ רויטע כוואַליע און האָט געשריען מיט כח:

„מאכט עס ניט צו שאנד!" און דער הימעל איבער מיין קאָפּ האָט זיך פונאנדערגעריסן, און א פייערדינע שטימע האָט געשאלט: ווי א שופר: „מאכט עס ניט צו שאנד!"

און א מחנה לצים האָבען זיך בעוויעזען אין דער לופטען און האָבען זיך געדרעהט ווי א ווינדמיהל און האָבען ארויסגעשטעקט זייערע שוואַרצע, לאַנגע צינגער, און קרימענדיג זיך האָבען זיי געקיכערט: „מאכט עס ניט צו שאנד, שאנד... שאנד... שאנד!"...

— שאנד! שאנד! — האָט עס געהוזשעט און געקיכערט ארום און ארום, און איך האָב א שוערען זיפץ געטאָן און — האָב ערוואַכט...

די גירעכטיגקייט

פון דעם דומפּפען און פערלאָרענעם קוואַרטאַל פון יאָמער שיינט אַ ליכט; פון די חושך־נעסטער, וואו דאָס עלענד רעדט מיט בלאַסע ליפּען צו די פערלאַכטע, קלינגט אַ וואָרט. דאָס האָט דער שוואַכער פּולס פון פאָלק ערוואַכט. אַ פרישע קראַפט בעוועגט דעם אידענס האַרץ, גירעכטיגקייט ערפרישט ווי טהוי די שלאַפע ברוסט פון שקלאַוו. און עס ערקלינגט אַ רוף:

„וועה צו זיי, צו די פערפיהרער, וואָס פערקרימען וואַהרהייט, לענקען אָב דאָס פאָלק פון גראַדען וועג; וואָס שפּיעלען מיט דעם בראָך פון קרעכצער, מיט דעם וועה פון זאָרגער, מיט דעם זיפץ פון שוואַכען; וואָס ציהען נוצען פון אונוויסענהייט, און גליק פון דלות."

„צו די פערזאָרגער וועה!" דונערט עס אַרונטער פון די הימלען. „צו די פאַלשע פּרעדיגער, וואָס לאָקען אָן די מאַסען צו די ליגנערישע פּלאָנטעריי פון זייערע דרשות. וועה צו זיי, די פאַלשע ליפּען, בעוועגט פון חניפה און פון שוחד; צו די גלאַטע צינגער, וועלכע וואַרפען לעערע, אָבגעדראָשענע און קרומע פראַזען אין פּנים פון פעראָרעמטען, פערדומטען פאָלק."

ליארמט דאָס: „אָ, ניין! איך וועל עס זיי נישט שענקען. איך וועל מיך נוקם זיין אָן זיי אים נאמען פון אונוויסענדען און פון בערויבטען. איך וועל אריינלאָזען אין זיי דעם גיפט פון אייביגע פערדאַמנים און פערניכטונג. איך וועל זיי איינהילען אין חרפּה און פעראַכטונג. איך וועל אַראָברייסען פון זיי די מאַסקע און זיי צונעגלען צום שאַנד־קלאָץ מיט די אָבגעדעקטע שוואַרצקייט פאַר דער גאַנצער וועלט. און אויף די קהל'שע טעמפּלען און אויף די

אינסטיטוטען, וואו זיי שווינדלען אין מיין נאמען, וועל איך ארויפ־ווארפען מיין כעס, און אבקעהרען וועט זיך פון זיי די מאסע מיט א שוידער."

„וועה," צוטראגט זיך עס א שטימע דורך די וועלטען. „וועה צו די, וואס רעדען נאר פון ציון מיט די מיילער, וואס גנב'ענען ארויס דאס צוטרויען פון דעם פער'יתום'טען; וואס קרוינען זיך מיט כבוד און מיט גדולה דורך דעם גלות פון דעם נע־ונד'ן, טראגענדיג אין הארץ דעם אבשוים פון דער וועלט. וועה צו זיי, די שארלאטאנעס, וואס בעטריגען דעם לבנון, וואס מאכען רויט די וויסע ליליען פון דעם שרון מיט זייער אונפערשעהמטע האנדלונג; וואס מאכען בלייך די רויזען פון דעם כרמל פאר אויפרעגונג און כעס; וואס טשעפען אן אן זיערע שווארצע לאצען די הייליגע קאקארדע פון די אייביגע נביאים, און פרעדיגען דעם אלטען וואנדערער א נייע גאולה, ניט גלויבענדיג אליין אין זייערע נביאות."

זאגט די שטימע, וועלכע טראגט זיך דורך די שטערען: „איך וועל מיך רעכענען מיט זיי אויף גיך, און שארף וועט זיין, און דויער־האפט די ראכע, וועלכע איך וועל אויסאיבען. איך וועל בע־גיסטערן די גרעסטע דיכטער פון דער צייט מיט דעם דורשט פון אמת און גערעכטיגקייט, און צוטראגען וועלען זיך די ווערטער זייערע ווי בליצען דורך א כמארנעם הימעל; ווי דונערן, וואס קייקלען זיך מיט טומעל אויף דעם רוקען פון די בערג; ווי א האגעל איבער וועלדער; ווי א פייער דורך די סטעפעס און א מבול איבער דר'ערד. איך וועל זיי קרוינען אלס נביאים פון דעם פאלק, וואס איז בערויבט אין אלע עקען פון דער וועלט, און זייערע נביאות וועלען ווי די צונגען פון א שרפה, גערייצט פון שטורם, אבראמען די ניעדערטרעכטיגע און די פערפיחרער."

„דאך מיט די פאלשע פרעדיגער, פאלשע ציון־לייט וועט זיך נאך ניט ענדיגען מיין קאמפף! א, ניין! איך וועל אויסשמרעקען מיין

פייערדיגען זעבעל נעגען יעדען שווינדעל, יעדען אונזין, וועלכער זוכט א באדען אין דער מחנה פון די אידען, וועלכער רוקט זיין שווארצע פום זיך אייגצונעמעטען אין דעם בוזים פון די מאסען. ניט שוינען וועל איך קיגעם, קיינעם; אלע, אלע, אלע פונקט ווי אייגעם וועל איך זיי א נעהם טאן צום פערהער."

„וועה וועט זיין די ארבייטער־פערפיהרער, וואם שלינגען איין דעם לעצטען נראשען פון בערויבטען קנעכט; וואם נעהמען צו די שוועד־פערהארעוועטע לוין פון דעם פערשקלאפטען, פער־שפרעכענדיג איהם פאלשע הילף אין פוסטען גליק. וועה, יא, דאפעל וועה וועט זיין צו די ארויסגעבער פון די צבוע'יאקישע בובליקאציאנען, וואם ווידמען נאר די שפאלטען פון די בלעטער זייערע צו ליגען און כאבאר, וואם רעדען פון אמונה טראנענדיג לולבים אין די הענד און צלמים טיף אין האדצען, וואם רוקען זיך צום ארון קודש מיט פערפלעקטע פינגער, וואם שטופען זיך צום מזרח, און צו יעדען אויבען־אן אי דא, אי דארט, אי אומעטום, ווייזענדיג די שוואדצע יארמולקע, וואם קרוינט א לעדרען קאפ, וואם זיצט אויף א פערפוילטען גוף, וואם מאכט טמא יעדען מענש, וואם ריהרט איהם אן. א, דאפעל וועה צו די ארויסגעבער, וואם זיינען ווי א נעסט פון שרצים מטמא יעדען רעיון וואם איז הייליג, וואם שלעפען יעדע ווירדיגע בעווענונג נאר צוריק, און האלטען אב דעם פארטשריט וועלכער שפאנט פארואוס.

„אויף אט די ארויסגעבער וועל איך ארויפוואדפען די נאנצע ביטערקייט פון דער נעוואלדינסטער סאטירע פון דער שפראך דער ביטערקייט. און מיט דער נאנצער נעוואלט פון גלות וועט זי ארויפפאלען אויף זיי, וואם האלטען אויף דעם גלות און פערשלעפען די ערלייזונג פון דעם מידען, וועלכער לעכצט נאך רוה. פערשטומען וועלען די פערקויפטע קנעכט, וואם שמיערען זייערע בלעטער. דער שקר וועט פערטריקענט ווערען אויף דעם שפיץ פון זייער פערער

און וועט קיין קראפט נישט האבען מעהר צו געהן אויף דעם פאפיער. זיי וועלען ענטפערן, דאך לאבען וועט די מאסע מיט א צארן און דער וויידער־קול פון פאלק׳ס געלעכטער וועט צוברעכען, ווי א גליהענדע גראנאט, דעם מוט פון דעם פערקויפטען שרייבער און זיין שווארצען בעל הבית.

„געשעהן וועט יעדעם וואָרט; קיין זילבע דערפון פערקלינגט אין ווינד. דער עלענד־פערטעל פון דער וועלט־שטאדט האָט דער־פיהלט; זיין שמערץ בעווענגט דעם צונג. עם רעדט, עס רופט, עס וואַרנט און פערקינדיגט קריעג די שלעכטע. איך פערזיכער דאָס אין נאָמען פון דעם קרעכצער.

די נערעכטיגקייט!"

א מעשה פון מזרח-לאנד

... „צו דער זעלבער צייט האָבען זיך פערזאַמעלט 200 מיטגלידער פון דער „אַמעריקאַן קאָלאָרד פראָטעקטיוו ליג" אין 152 וועסט 53-טע שטראַסע, וואו די נעגערס האָבען אויסגעדריקט זייער סימפּאַטיע צו די בעלויידיגטע אידען פון דעם נייו יאָרקער גהעטטאָ, וועלכע לויידען אויך אונרעכט און פערפאָלגונג פונקט ווי זיי, די נעגערס, לויידען עס זינט יאָהרען־לאַנג אין דער וועסט זייטע פון נייו יאָרק פון פערשידענע אַמעריקאַנער בויאַגעס"...

א ידיעה אין א אידישער צייטונג.

דאָט איהר שוין וועז עס איז געהערט די מעשה מיט דעם פערוואָגעלטען פרינץ? אויב ניט, וועל איך דאָס אייך דערצעהלען.

מיט לאַנגע, לאַנגע יאָהרען צוריק האָט אין איינעם פון די רייכע מזרח־לענדער געהערשט א גרויסער קעניג, וואָס האָט געהאַט א צולאַזענעם בן יחיר. דער קעניג האָט אָבער זיין זוהן זעהר געליעבט און האָט געזוכט תחבולות איהם אויסצומענשלען און מאכען פאַר דעם וויירדיגען מאן, וואָס זאָל בעשטייגען דעם גרויסען טהראָן און ירש'ענען די רייכע מלוכה...

ער האָט געשיקט נאָך די גרעסטע פילאָזאָפען, און די בעסטע לעהרער פון זיין מדינה, זיי זאָלען איהם אן עצה געבען, וואָס צו טהאָן מיט זיין פרינץ, אָבער עס האָט ניט געהאָלפען. דער יונגער מאן האָט געהאַט א זעלטענעם קאָפּ, האָט אלעם געוואוסט און פערשטאַנען, ער האָט אָבער ניט געפאָלגט און נאָך אויפגעטהאָן זאכען, וואָס האָבען ניט געפאַסט פאַר א פרינץ.

ער פלעגט אריינגעהן אין קייזערליכען גאַרטען און צוטרעטען די שענסטע בלומען מיט זיינע פים. ער פלעגט אַרויסגעהמען די טייערסטע עדעל־שטיינער פון זיין טאַטענס קרוין און ווארפען אין בלאָטע. ער איז אריין אין קעניגליכען פּאַלאַץ און האָט דאָרט איינעם פון זיין פאטערס טרייע דיענער געהרג'עט און האָט נאָכדעם געמאכט א בונט געגען זיין פאטער אליין...

וועו דער קעניג האָט געזעהן, אז עס העלפט ניט קיין מיטעל, האָט ער זיך בעשלאָסען זיין זוהן צו פעריאָגען ביז ער וועט זיך בעסערען.

די האָפלייט האָבען דאָס דערהערט און זיינען געקומען. די פירסטען האָבען זיך דערוואוסט און פערזאמעלט. די שענע דאָמען האָבען געבראָכען די צארטע הענד, זיי זיינען אלע געפאלען דעם הערשער צו די פים און געבעטען אוו ביטער געווייגט.

„האָב מיטלייד, האַרר און געביעטער", האָבען זיי געיאָמערט, „וואַרף ניט ארויף אזא חרפה אויף דיין לאַנד און פערשטוים ניט אזוי גרויזאם דיין אייגען בלוט און פלייש!"

אָבער דאָס האָט דעם קעניג נאָך מעהר אריינגעבראכט אין כעס, און ער האָט גוזר געווען — זיין זוהן זאָל געהן.

און ער איז געגאַנגען...

דער גאַנצער הויף איז געשטאַנען ווי פערגליווערט, די מינים־מאַרען האָבען געשאַקעלט זייערע גרויע קעפּ און האָבען מורא געהאט צו רעידען: די דאָמען האָבען געווייגט אין זייערע פעכערס און די פאזשען האָבען געביסען זייערע פינגער... דער קעניג אָבער איז ארויף אויף דעם הויבען טהורם פון זיין שלאָס בייַ ברעג פון ים און האָט אראָבגעקוקט פון אויבען ווי זיין אייניגיג קינד גענט אוועק לייַדען גלות.

לאַנג האָט ער נעקוקט און לאַנג האָט ער געווייגט אין דער שטיל, און די גרויסע טראָפען טרערען האָבען זיך געקייקעלט

איבער זיינע אלטע, איינגעצויגענע באקען און זיינען אריינגעפאלען אין ים, און דער ים האט אנגעהויבען צו קאכען...

יאהרען זיינען פערגאנגען און דער פערוואנגעלטער פרינץ האט געוואנדערט אין פרעמדע לענדער, ווען ער האט די מענשען ניט געקענט און זייער שפראך ניט פערשטאנען. האם איז שוין ניט מעהר געווען דער שטיפער פון אמאל, ניט מעהר דער לוסטיגער, פערשויטער בן יחיד. די צרות האבען איהם אויסגעלערנט זיפצען, און אפט פלענט ער זיך פערטראכטען און ווייגען. דאך ווי שלעכט איהם איז געווען, האט ער זיך פארט ניט אונטערגענעבען און האט צום מאטען ניט געשריעבען...

„נישקשה", פלעגט ער שטענדיג זאגען צו זיך אליין. „נישקשה, איך וועל אזוי לאנג גענהן ביז איך וועל קומען אויף אנ'ארט. מען דערקענט דאך, אז איך בין ניט קיין פראסטער וואנדערער".

און מען האט טאקע דערקענט אויף דעם אבגעריסענעם ארע־מאן, אז ער איז ניט ארעם געבאהרן. זיין מאנטעל, וועלכער איז שוין געווען צופוילט און צופיצעלט, האט נאך געטראגען אויף זיך די סמנים פון גאלדענע טרעסען.... צוקאדערט איז געווען דער פירסטליכער מונדיר, אבער פון אונטער די צודריבעלטע לאטעם פלענט נאך ארויסהיינגען א גאלדענער פאדים... דער שווערד, וואם איז נעהאנגען ביי זיין זייט, איז שוין לאנג געווען פערראסט אין האט אויסגעזעהן ווי א שטיק פערזשאווערטע אייזען; ער האט איהם צובראכען און אוועקגעווארפען... נאר דער ליידינער שייד האט זיך נאך געהאלטען אויף די אבגעבלאקירטע גאלונען. זיין העמד, וואם ער האט צוריסען איבער דער ברוסט פאר פערצווייפ־לונג, איז געווען שווארץ און שמוציג, אבער מען האט דערקענט, אז זי איז זיידענס...

יא, ער איז געווען אן ארעמאן, א בלוטיגער ארעמאן, אבער א בכבוד'ער. די אלטע קעניגליכע שמאטעס, וואם האבען האלב בע־

דעקט זיין מיעדען גוף, האָבען איהם צייטענווייז געגעבען אַ צוטרעט צו איידעלע מענשען און צו אַ פיינער געזעלשאַפט. ווען עמיצער פלעגט איהם וועה טהאָן, פלעגען זיי זיך מאַנכעס מאָל אָננעהמען פאַר איהם און ער האָט געוואַנדערט ווייטער.

דאָך קיין זאַך דויערט ניט אייביג און דיזעלבע שמאַטעס, וואָס ער האָט געטראָגען אויף זיך, זיינען איהם אַראָבגעפאַלען פון לייב; ניין, ער האָט זיי אַליין אַראָבגעוואָרפען פון זיך, זיי זיינען איהם געוואָרען צו לאַסט און ער האָט זיי ניט געקענט לענגער דולדען...

דאַן האָט ער צוריסען אַ זאַק און האָט זיך איינגעוויקעלט, האָט אַרומגעבונדען די צואוואונדעטע פיס מיט אָניצעס, האָט צונויפגעלעגט די קעניגליכע שמאַטעס אין אַ פּעקעל און איז מיט זיי ווייטער געגאַנגען.

איצט האָבען איהם די איידעלע ניט מעהר דערקענט. אַלע האָבען איהם בעטראַכט פאַר אַ משוגע'נעם, אַ ווילדען מענשען... איבערהויפּט פלעגט מען לאַכען פון זיין פּעקעל... און זעהענדיג, אַז ער האַלט עס אַזוי טהייער, פלעגט מען איהם שלאָגען און וועלען אַוועקנעהמען. אָבער ער האָט זיך געלאָזען שניידען זיין לייב און האָט זיין פּעקעל פערטהיידיגט.

„רעספּעקט פאַר מיין טהייערען פּעקעל!..." פלעגט ער שרייען צו די יונגאַטשעס: „דרך ארץ פאַר די שמאַטעס, פאַר וועלכע איהר זייט ניט אימשטאַנד צו בעצאָהלען."

דאָך וועגען אומקעהרען זיך צוריק אַהיים, האָט דער אונגליקליכער קיינמאָל ניט געטראַכט... די צרות, וואָס האָבען פערענדערט זיין געשטאַלט און זיינע קליידער, האָבען ניט געקענט איבערמאַכען זיין האַרץ; ער איז געבליבען דער זעלבער עקשן, דער זעלבער פערביסענער ווי פריהער.

איין מאָל — דאָס איז גראָד געווען אין אַן אָרט וואו מען האָט רחמנות געהאַט אויף איהם — זיינען איהם פּלוצלונג בעפאַלען

יונגאטשעס און האבען איהם דוקא געוואלט דער'הרג'ענען אויף טויט. און זיי וואלטען איהם טאקע אפשר דער'הרג'עט, ווען עס וואלטען זיך ניט בעוויזען א באנדע בעטלער און זיך אנגענומען פאר איהם.

„לאזט איהם געהן, קונדסים", האבען זיי געשריען: „לאזט איהם געהן, שקצים, ער איז אונזערער...."

די יונגאטשעס האבען זיך צולאכט, אבער די בעטלער האבען זיך געשטעלט מיט זייערע וואנדער־שטעקענס...

„א רחמנות, א ביטערער רחמנות", האבען זיי געזאגט און געשאקלט מיט די קעפ.

אט דאס האט געהאלפען! אט דא האט דער פערוואגלטער פרינץ צום ערשטען מאל געווויינט מיט טרערען פון אמת'ער חרטה.

. . . . . .

. . . . . .

און דער פערטריבענער האט אנגעהויבען צו דיינקען וועגען אומקעהרען זיך צוריק אהיים...

נאפּאָלעאָן און הערצעל

(פּערזענליכע איינדריקע אויף דעם פיערטען ציון־קאָנגרעס אין לאָנדאָן אין דעם יאָהר 1900.)

צווישען די ערהאַבענע, גייסטרייכע בילדער אין די גאַלערייען פון דעם ניו יאָרקער מעטראָפּאָליטען קונסט־מוזעאום געפינט זיך אַן אונשטערבליכע געמעלדע פון דעם פראַנצויזישען מייסטער מעסאָניע. דיזער זשעניאַלער מאַהלער שטעלט פאָר, ווי נאַפּאָלעאָן דער ערשטער ערשיינט פאַר זיין אַרמעע און ווי די גאַנצע ריעזיגע מחנה ווערט פון דיזער ערשיינונג פּלוצלונג עלעקטריזירט. איהר זעהט, ווי די טויזענדער רויע שלעגער ווערען מיט איינמאָל לויטער גייסט. זייערע נשמות דריקען זיך דורך דורך זייערע שטאַרקע געזיכטער, דורך זייערע מעכטיגע פויסטען, וועלכע האַלטען די צוימען פון זייערע ברענענדע פערד. אַלע מיילער זיינען אָפען, אַלע אויגען בליצען, אַלע ליפּען צוקען פאַר ענטציקונג, און פון די אויס־געשטרעקטע העלזער רייסט זיך אַרויס אַ דונערנדער הוהרא, וועל־כער בלייבט היינגען אין דער לופטען ווי אַ וואָלקען.

נאַפּאָלעאָן זיצט אויף זיין ווייסען שימעל, דעם קאָפּ געבויגען. זיין שטערען איז גלאַט, זיינע באַקען בעוועגען זיך ניט, זיינע ליפּען זיינען פערמאַכט. ער זיצט ווי אַ גאָט אויף אַ וואָלקען פייער און בויגט זיין קאָפּ פאַר זיינע אייגענע שעפּפונגען.

די אַרמעע איז גרייט. ווען ער הייסט איהר איינגעהמען די אַלפּען־בערג, ווערען זיי איינגענומען. ווען ער הייסט בעזיעגען די פּיראַמידען פון אַלט־עגיפּטען, ווערען זיי בעזיעגט. די העלדען קעמפּ־

פען מיט דעם שם המפורש פון זיין מעכטיגען קוק. ער גיט אין זיי אריין זיין העלדישען גייסט, און ווי די אונבעזיגענבארע עלעמענטען פון דער נאטור טראָצען זיי הימעל און ערד.

* * *

אט אזא געמעלדע שטעלט פאר דער ציון־קאָנגרעס ביי די ערשיינונג פון דעם נאפאָלעאָן פון אידישען גייסט, דעם אונגעקרוי־נטען געקרוינטען הערשער פון אן אונגעקרוינטע געקרוינטע נאציאָן, פון דעם ארכיטעקט פון דער נייער אידישער היסטאָריע — דר. טהעאָדאָר הערצל!

ער פאנגט אן צו בעטרעטען די פלאטפארמע, און זיין מעכטי־גער גייסט טרעט איהם פאראוים. איידער הערצל'ס מאיעסטעטישע פיגור ערשיינט נאָך פאר דער ארמעע פון ציון'ס דעלעגאטען, איז שוין דער גאנצער זאל פול מיט זיין כבוד, און דער אונבעזיגבא־רער איינפלום פון זיין גרויסער זעלע פילט אן יעדע ווינקעלע פון די אידישע נשמות. ער טרעט אויף, און אלע הערצער קלאפען מיט עהרפורכט, אלע אויגען בליצען, אלע ליפען צוקען, אלע הענד הויבען זיך אליין צו א שטירמישען אפלאוז, און אלע, אלע קעהלען זיינען פול מיט הורא־געשרייען, וועלכע רייסען זיך ארויס פון מעכטיגע וואלקענס.

אבער וואס פאר א אונטערשייד —צווישען הערצל און נאפא־לעאן! וועז נאפאלעאן איז ערשינען פאר זיין מחנה, האט ער איהר בעגיסטערט צו פערגיסען בלוט און צו זעטיגען איהרע שווערדען מיט מענשען־פלייש. און וועז הערצל ערשיינט אין דער מחנה ישראל, שוועבט איבער זיין שטאלצען קאָפ ציון'ס ווייסע פאהן פון תכלת, די שענע פאהן פון שלום, דער הייליגער באנער פון אייביגען פריעדען, פון אמת'ע ליעבע — פון אידישע ליעבע.

* * *

הערצל איז ישעיה'ס פערקערפערטע נבואה, וואס האט נערעדט פון דעם איבער־מענש, וועלכער וועט צושמעלצען זיין שווערד אין אן אקעראייזען, און זיינע שלעכטע מחשבות וועלען וווייכען פאר דער געטליכער ליכט פון רויגעם פערנונפט. נאפאלעאן האט ערא־בערט קרוינען און זיי פערטהיילט צווישען זיין משפחה. און הערצל איז פיעל מאל געפאלען אין אונגנאדע ביי זיין לעבענסבעגלייטערין דערפאר, וואס ער ליעבט איהר ניט אזוי שטארק ווי זיין געליעבטע ציון, און אפפערט אפילו זיין ברויט אויף דעם היילינגען אלטאר פון ליעבע צו זיין פאלק.

* * *

הערצל זוכט א קרוין, אבער ניט פאר זיך. ער וויל וויערער קרוינען דעם אלטען פערשאלטענעם קעניג פון מענשליכעם וויסען און מענשליכע מאראל, וועמעס טהראן עם האט אמאל געגלענצט אין זוניגען מזרח. ער זוכט צוריק פאר דעם הערשער פון די גייסטיגע וועלטען זיין דרייפאכיגע קרוין: כתר תורה, כתר מלכות און כתר שם טוב, וועלכע דער גלות האט בערעקט מיט דעם שטויב פון דורות און מיט דעם בלוט פון אונשולדיגע אידישע קרבנות.

* * *

מען מוז בייוואהנען א ציון־קאנגרעס אונטער דעם פארזיץ פון דעם אונשטערבליכען פיהרער אום צו בעגרייפען זיין גרויסע קראפט, וועלכע האט היפנאטיזירט א נאציאן. עס איז א געטומל, א רויש, א הורא צווישען די הונדערטע דעלעגאטען אונטען און צווישען די טויזענדע בעזוכער אין די גאלעריין. מאנכע דעלעגא־טען האבען פרעטענזיעס צו הר. הערצל, מאנכע קלייבען זיך צו נעהמען איהם אויפ'ן פערהער און ארויספאהרען מיט הארבע קשיות. זיי ווילען טאקע וויסען איינמאל פאר אלע מאל, וואס עס וועט זיין די ענדע פון די אלע קאנגרעסען.... וועט וועט עפעס קומען א

שטיקעל אמת'ע ישועה אויף אידען.... אגב האָבען זיי טענות צו די אַקציאָנס־קאָמיטעע. זיי וועלען ניט שווייגען, זיי וועלען ריידען, זיי מוזען ריידען.... פלוצלינג דערזעהט זיך די שלאַנקע פאַלמענ־מעסיגע שטאַטור פון דר. הערצל. זי בעצויבערט מיט איינמאָל די טויזענדע געסט און פערטרעטער. ער פאַנגט אָן ריידען, און אַלעס איז בעזיעגט. זיין קוק האָט מנצח געווען יעדע פערדרוס, יעדע ערגערניס, יעדע אונצופריעדענהייט. אַלעס איז בערייט צו טהאָן זיין ווילען. אַלע ציטערן פאַר איהם, אַלע ליעבען איהם, אַלע זיינען זיינע פרייוויליגע קנעכט, זיינע שקלאַפען, זיינע קינדער!

אויף הערצל׳ס מויט

עמוד אש אין גלות׳ דונקלע וועגען!
אָ, הימעל׳ס פאקעל צו בעלייכטען אונזער נאנג!
דו האסט געשפאנט דעם יונגען טאג אנטקעגען,
ערוועקענדיג אי פרייד, אי האפנונג, אי געזאנג.
יעצט ביסטו, גרויסער פייער, אויסגעגאנגען,
פערלאשען! לאנג און שוואַרץ, און שרעקליך איז די נאכט.
עס צישען אין דער דונקעלהייט די שלאנגען,
די חיות ברומען און דער דונער קראכט.
אָ, וועגווייזער געטרייער!
אָ, שרי׳ס ריינער פייער!
ווי האסטו אונז געלאזען יעצט אליין?
ווי פינסטער, צו פעראירען!
ווער וועט אונז איצטער פיהרען?
ווי וועלען מיר אין טיעפען גלות געהן?
אָ, גאטס־נעזאלבטער נביא, איד און גבור!
דו ביסט ניטא, וואס בלייבט אונז איצטער איבער?

דאָס פאָלק

עס וויינען די פרעהליכסטע פעדערס און עס קלאָגען די וויציגסטע פעליעטאָנען. דער גרעסטער פעליעטאָניסט איז טויט... דר. טהעאָדאָר הערצל איז געשטאָרבען!

„אַ פערהייראַטער מאַן געווען אָט דער הערצל? האָט עפּעס איבערגעלאָזען אַ ווייב מיט קינדער?" פרעגט מיך די פרוי פון ערשטען שטאָק, אַ פרומע פּראָסטע אידענע, הערענדיג ווי איך לעז די צייטונג און בעדויער דעם טויטען.

יא, פרוי־לעבען, אַ פערהייראַטהער מאַן געווען, אַ פאָטער פון קינדער... אַ געטרייער, אַ הייסער טאַטע, האָט זיך פּשוט מקריב געווען פאַר זיי.

אונגעזאַמט האָט געזאָלט זיין חתונה ביי זיין בכור ישראליק מיט דער מיוחסת ארץ ישראל. פאַר דער חתונה איז ער, דער טאַטע, דער געטרייער, גוטער טאַטע, געשטאָרבען... פאַר דער חופּה איז ער אַוועק. ניט דערלעבט די שמחה!

אַ וועלט מיט יתומים האָט ער איבערגעלאָזען. בלודנע, אונ־גליקליכע. וועה, וועה, וואו וועלען זיי זיך אַהינטהאָן? וואו וועלען זיי געפינען אַן אָרט פאַר זייערע מיעדע קעפּ? וואו וועלען זיי געהן? ווער וועט זיי אַריינלאָזען?... ווער וועט זיך אָננעהמען פאַר זיי? ווער וועט קריעגען זייער קריעג, מאָהנען זייער רעכט? אָ, ווער וועט זיי טראָגען ביי זיך אין האַרצען? עלענדע וואָגלער, פערשטויסענע, פערלוירענע נע־ונד'ניקעס!

„האָט ער גאָר ניט איבערגעלאָזען קיין ירושה, קיין ביסעל אייגענס, קיין אייגענעם דאַך?" האָט מיך די אידענע ווייטער

נעפרעגט מיט מעהר אינטערעסע. „זיינען נאָר ניט געבליעבען קיין אָפּעקונעם, קיין משפּחה, וואָס זאָל אכטונג געבען אויף די קינדער?"

א שווערע שאלה, פרוי־לעבען, זעהר א שווערע. ער האָט י א איבערגעלאָזען און נ י ט איבערגעלאָזען... עס זיינען ד א אָפּעקונעם און נ י ש ט א... עס איז פּאַראַן א משפּחה, א גרויסע משפּחה, הלואי וואָלט זי ניט געווען... וואָלט זיין גלייבער פּאַר די יתומים...

ער איז געווען א בריה א מענש, א זעלטענער אויפּטהויער. א האַרעפּאַסניק און א חכם. לאַנד און לייט האָבען איהם געקענט און בעוואונדערט. קיין גרויס עשירות האָט ער ניט איינגעשאפט... ער האָט געהאַט א רייכע נשמה, אפשר די רייכסטע, וואָס האָט זיך געפונען אין דעם אוצר פון די נשמות זייט לאַנגע דורות. דאָס איז געווען א צו־גרויסע, א צו־טהייערע נשמה פּאַר דער זינדיגער ערד. מען האָט איהר דאָ ניט פערשטאַנען, ניט געווען אויף איהר קיין מבינים. ווי א זעלטענער, אונשעצבארער דיאמאַנט צווישען קינדער און ווילדע האָט זי זיך דאָ ארומגעשלייפערט. מען האָט געוואָרפען אויף איהר בלאָטע, געטרעטען מיט אונריינע פיס. מען האָט איהר געוואָלט צוברעכען, און נאָט איז אין כעס געוואָרען אויף די מענשען און האָט די גרויסע נשמה צוגענומען צו זיך פּאַר דער צייט... וועה, פּאַר דער צייט!

עס איז געבליעבען א גרויסע ירושה פון זיין זיידען. זי איז איבערגעבליעבען אין פרעמדע הענד, האָט ער זי געוואָלט אוועק־נעהמען, אויסלייזען, אויסקויפען, איבערלאָזען פּאַר זייגע קינדער, די אמת'ע, די ריכטיגע, די אייניציגע יורשים. בערג האָט ער געריסען, וועלטען איינגעלעגט זיינס צו דערלאַנגען. ער האָט נעהאַט א טהייערע פּערער, האָט ער געשריבען טאָג און נאַכט צו בעווייזען, אז די ירושה איז זייגע, לכל הדעות...

„ניט פֿאַר מיר," האָט ער געזאָגט, „דאַרף איך איהר. ניט פון מיינעטוועגן. איך וועל שוין מיין שטעדטיל בעשטעהן. וועל סיי־ווי־סיי ניט לאַנג לעבן. דער שטרייט וועט מיך צוברעכן... איך וויל מיין זיידענס אייגענס פֿאַר די קינדער. די אָרעמע, אָרעמע קינדער!"

אין קייזערליכען פּאַלאַסט האָט ער אָנגעקלאַפּט פֿאַר הילף. מיט קעניגע האָט ער גערעדט, מיט די גרעסטע הערשער. זיי האָבען איהם צוגעזאָגט צו העלפֿען... און ער וואָלט אפשר אייניגעמאַהנט זיין אַלטען חוב, אַזוי־צי־אַזוי, ער וואָלט עס אפשר נעקרינגען. אבער דער טויט איז שנעלער ווי די הילף פון די געקרוינטע, און הערצל איז געשטאָרבען!

עס זיינען געבליבען אָפּעקונעם, אפטרופּסים. זיי וואָלטען געקנט א סך אויפטהאָן, אָבער זיי זיינען פערטהאָן מיט זיך אליין. זיי איז גוט, פערגעסען זיי דעם עלענדען... זיי זיינען רייך, קענען זיי ניט פיהלען די אָרעמע. זיי קענען, קענען העלפֿען, ווילען זיי ניט. שטעהט זיי ניט אָן מחמת כמה טעמים. זיי זיינען גליקליך— זיינען זיי קאַפּריזנע, האָבען זיי קרומע פֿלענער, משונה׳דיגע דעות. וועה איז די יתומים, וואָס האָבען ניט קיין טאַטען! וועה איבער דעם קבר, וואָס האָט פערשלונגען א האַרץ!

„נו, און וואָס איז מיט ישראליק׳ן אליין?" האָט מיך ווייטער געפרעגט די אידענע פון אויבען, נעריהרט ביז אין איהר טיעפֿסטען האַרצען. „וואָס איז מיט ישראליק׳ן אליין? ער האָט דאָך עפּעס געזאָלט מהאָן א יחוס־שידוך? איז ער דאָך מסתמא רייך, קען ער דאָך נעהמען די יתומים צו זיך — זיינע ברידער און שוועסטער. פֿאַר וואָס זאָרגט ניט ישראליק פֿאַר זיין בלוט און פלייש?"

אוי, פרוי־לעבען! זאָגט, ווי רופט מען אייך?

„רחל".

בחל קרוין! איך זעה, אז איהר זייט אַן אמת׳ע אידישע

טאַכטער מיט א אידיש האַרץ. אייערע אויגען זיינען פול, זיי געהען אַריבער. איהר ווייַנט, רחל, איהר ווייַנט אויף דעם עלענד פון די אונגליקליכע יתומים. איהר מענט ווייַנען, קיין אחריות, שענקט זיי עטליכע הייסע טרערען, דאָס איז די הייליגסטע מתנה פאַר קינדער, ווען פערליערען זייער טאַטען; פאַר יתומים, ווען האָבען ניט קיין היים; פאַר א בלודנע סטאַדע, ווען האָט פערלאָרען איהר פאַסטוך.

די אידענע האָט געווייַנט, און איך האָב פאַרטגעזעצט:

ישראליק'ס יחוס־שידוך איז צוגאַנגען, גאָר ניט געוואַרטן. א יחסן איז ער געווען, כל זמן דער טאַטע האָט געלעבט. יעצט איז ער אן אַרעמער יתום... אן אונגליקליכער בעטלער. ניטא, ווער זאָל פאַר איהם רעדען א וואָרט, ער איז צומישט און דערשלאָגען. ישראליק זעהט זייַנע עלענדע און קען זיי ניט העלפען!

„נו," האָט די פרוי פון אויבען געזאָגט געערגערט. „עס זייַנען דאָך דאָ „טשאַריטים", צדקה־הייזער, עס איז דאָך דאָ א ווייַזע־הויז, ווואו מען נעהמט צו אַרעמע יתומים... א וועלט איז דאָך ניט הפקר."

ווען רעדט איהר פון „טשאַריטים", רחל? ניט ווייסען זאָל מען פון זיי; קיין גוטער איד זאָל זיי ניט קענען. צדקה האָט נאָך קיינעם ניט גליקליך נעמאַכט. די מאַרערנע צדקה געווים ניט. וועה דעם, ווען דאַרף דאָס נעהמען. ניט צדקה, ניט דאָס פערשאַלטענע בעטל־ברויט איז געווען הערצל'ס קוק אין לעבען. זעלבסטשטענדיג האָט ער געוואָלט מאַכען דאָס גרויסע הויז־געזינד, ווען האָט געהאָלטען צו איהם זייַנע אויגען.

„דו זאָלסט ניט בעטלען!" איז געווען דער ערשטער „נאַו" פון זיינע עשרת הדברות.

„א רעכטליך געזיכערטע היים", אהן חרפות און אהן ביושים, האָט ער געשטרעבט צו געווינען. א „היימאַט אהן שאַנד", איז

געווען דער שלום־פונקט פון אלע זיינע חזיונות.

איהר רעדט פון א ווייזענהויז, רחל, א יתומים־הויז פאר די ארעמע קינדער. דאך וואו נעהמט מען אזא גרויסע יתומים־הויז פאר אזוי פיעל יתומים? וועלכע אנשטאלט אין דער וועלט וויל דאס האדעוועז אזוי פיעל פרעמדע קינדער? א וועלט מיט יתומים, ווער קען זיי פערזארגען?

„וואס רעדט איהר, מיסטער?" האט מיך די אידענע געפרענט פערוואונדערט, מיט אויסנעשטעלטע אויגען. „וואס הייסט א וועלט מיט קינדער? וויפיעל קינדער האט ער דאס געהאט?"

פערצעהן מיליאן, פרוי־לעבען, פערצעהן מיליאן בלוטנע יתומים צוזעעט און צושפרייט איבער דער גאנצער וועלט. וואו נאר עס פאלט א שטיין, טרעפט הערצל׳ס א יתום; וואו נאר מען שלאגט א אידען, איז עס זיינס א קינד; וואו נאר מען טרייבט איינעם, איז עס איינער פון זיינע. אין קישינעוו האט מען פערנאסען זיין בלוט, אין רומעניען בלאנדזשען זיינע קינדער, אין מאראקא קרעכצען זיינע געליעבטע, אין אלע עקען וועלט זיינען די ארעמסטע און די אונגליקליכסטע זיינע קינדער, פאר וועלכע ער איז געשטארבען...

„איך פערשטעה ניט, וואס איהר רעדט דא," האט די אידענע געשטאמעלט, ווי א צודולטע, גלויבענדיג, אז איך בין אראב פון זינען, „וועגען וועמען רעדט איהר דאס? וואר איז ער דאס געווען אט דער הערצל?"

אונזער טאטע, אונזער פאטער אין גלות, און מיר ביידע, רחל, איהר און איך, זיינען צוויי פון זיינע יתומים...

די פרוי האט מהר נישט געפרענט. וויישענדיג די אויגען מיט׳ן פארטוך איז זי ארויף כליפענדיג אויף די טרעפ...

„דר. הערצל איז געשטארבען!" האב איך געהערט וויי זי האט געזאגט מיט טרערען צו א שכנה אויבען.

זי האט מיך ענדליך פערשטאנען.

די קראפט פון שענקיט

א כפרה אלע מעשה־ביכלעך און טהעאטער־שטיקער פאר איין קורצע מעשה'לע פון אלטע צייטען. און אט דאס מעשה'לע איז קיין פערפאסונג פון א דיכטער. דער מחבר פון „ראמעא און יוליא" איז נאך דעמאלט ניט געווען. אט אזעלכע מעשה'לעך פלענט מען זיך א מאל, נאר א מאל, דערצעהלען בין מנחה למעריב אין די ווינגערטנער פון עין גדי. שפעטער האט זיי אויפגענומען דער מדרש תנחומא.

„און עס האט פאסירט —דערצעהלט דער מדרש— האס זליכה פוטיפר'ס לוסטיגע, שענע ווייב האט געמאכט א מאלצייט פאר איהרע חבר'טעס און פריינדינען, די „סאסייעטי־לייטים" פון עגיפטען, און זי האט געוופען איהר טהייערסטען און הארציגסטען קנעכט.

— יוסף! יוסף! האט זי געוופען מיט א קלאפעדיגע הארץ. זיא האט ניט געקענט דערמאהנען יוסף'ס נאמען גלייכנילטיג.

יוסף איז געקומען. זליכה'ס אויגען האבען א פינקעל געטהאן...

— הער צו, מיין גוטער קנעכט, —האט די היים־בלוטיגע עגיפטערקע געזאגט מיט א פייער צו דעם יונגען העברעער, — איך ווייל איבערראשען די פרויען פון מצרים מיט א גרויסארטיגע סעודה. דו זאלסט די סעודה צוגרייטען... פילל אן די קרוגען מיט דעם בעסטען ווייז, און די זילבערנע טאצען מיט נים, מאנדלען, טייטלען, באקסאר און אתרוגים... נעה, טהו וואס איך האב דיר געהייסען, וואס איך האב דיר געבעטען.

יוסף האט זיך טיעף פערנייגט און איז ארוים. זליכה האט איהם נאכגעקוקט...

* * *

דער גרויסער זאל ווערט פול מיט די שענע דאמען פון פרעה'ס הויף. די שוועכע זיידענע שלעפען פון זייערע פירסטליכע קלייד־ער רוישען דורך די מארמארנע טרעפ און ציהען זיך דורך די קריסטאלענע זיילען, די גאלדענע טרעפען גלימצערן אין העלען שיין פון די ברענענדיגע שטורקאצען, זעלטענע בריליאנטען בליצען, בליאסקען אין די אויגען, און די געטער זיינען פערפוצט מיט ווייך־טרויבען און בלומען.

— יוסף! —האט זליכה א רוף געטהאן מיט א שטימע וואס האט מעהר געגלעט ווי בעפוילען— יוסף!...

א דיקער עגיפטישער פארהאנג, געשטיקט מיט גין־גאלד און בעלענט מיט זילבערנע טרעסען, האט זיך האסטיג פאנאנדער־געוואקט און עם האט צוויי מאל א בליק געטהאן, דאס האבען זיך בעוויזען יוסף'ס אויגען.

— יוסף, מיין גוטער קנעכט, —האט זליכה געזאגט,— דו זאלסט פערבליבען דא אין זאל בעדיענען מיינע גענסט, דאס איז א גרויסער טאג.

יוסף האט זיך פערנייגט.

דער פארהאנג האט זיך פערצויגען און דער קנעכט האט צו־געטרעטען צום טיש...

וואס מייגט איהר איז געווען דער סוף פון דער סעודה? פרענט דעם מדרש! ער וועט אייך ערצעהלען, דער מדרש, ער האט א זעלטענע גבורה אין דערצעהלען מעשיות. און דער סוף איז נאך שענער פון דעם אנפאנג.

הערט זיך איין!

עם גיסט זיך בלוט פון די שענע פרויען־הענד, פערפלעקט די קאסטבארע שטיקערייען. די אימפארטירטע ראצע־מארע פון צור און צידון, די טהייערע קלייד־ער זיינען רויט פון דעם זודיגען זאפט

פון די שענע עגיפטערקעס... זיי האָבען מיט די מעסערס ניט געשניטען די אתרוגים. זיי האָבען זיך געשניטען די פינגער... זיי האָבען דאָס גאָר ניט געפיהלט און געשניטען, און געשניטען אלץ טיעפער און טיעפער, און דאָס בלוט איז גערונען, גערונען און גערונען...

— מיינע טהייערע פרייַנדינען —האָט זליכה אויסגעשריען דערשראָקען, בעמערקענדיג וואָס זיי טהוען— מיינע טהייערע פרייַנדינען, זעהט ווי אייערע פינגער בלוטען... איהר האָט פער־פלעקט אייערע פירסטליכע קלייַדער, פערפלעקט אייערע ווייסע זיידענע סאנדעל־שיך. איהר בלוטיגט, בלוטיגט, מיינע פרייַנדינען.

— דאָס איז די שולד פון דיין קנעכט, —האָבען זיי געענט־פערט דערשראָקען און פערשעהמט.— דאָס איז די שולד פון דיין דינער. מיר האָבען אין אונזער גאנצען לעבען אזא פּאַרשוין ניט געזעהן. מיר האָבען זיך פערטיעפט אין זיין שיינענדיגען פּנים און פערגעסען אָן די מעסערס...

— קיין וואונדער, —האָט זליכה געזאָגט,— איך בלוטיג אויך...

אחדות

„פראָלעטאריער אַלער לענדער, פעראייניגט אייך!"

שאט! מיינט ניט, אז דאָס איז דער אויפטהו פון די „אחרונים". האָט קיין טעות. דער רעיון פון אחדות איז עלטער פון קארל מארקס און פון באקונין...

בעט, זייט מוחל, דעם אלטען בטלן אין בית המדרש ביי'ם אויוועז, ווען ער אייך אויפמישען דעם מדרש תהלים. איהר ווען זיך מחיה זיין.

ווָאס א מדרש פערגינט זיך צו דערצעהלען!

...און די ווָאסערען האָבען זיך געשטאַרקט און זיינען געקומען ביז דעם כסא הכבוד... און גאָט האָט אַרויפגעשוועבט אויף זיי און האָט געזאָגט:

— עס זאָלען זיך פערזאַמלען די ווָאסערן!

ווען די ערד האָט דאָס דערהערט, האָט זי אַרויסגעגעבען בערג און טהאָלען. עס זיינען געווָארען גריבער, און עס זיינען געקומען די ווָאסערן און האָבען זיי אָנגעפילט... נאכדעם האָבען זיך די ווָאסערן וויעדער ג'כח'ט און ג'חכס'ט מיט א גדלות: „מיר זיינען די שטארקסטע פון נאנצען בעשאף. קומט, בריידער־כוואָליעם, לאָמיר צודעקען דעם נאנצען פנים פון דר'ערד. עס איז צו ענג. מיר דארפען די נאנצע ערד... די נאנצע!..."

— שטיל, יונגאטשעס! האָט דער בעשעפער א דונער געטהאָן אויף די פלוטען. — שטיל זאָל זיין, אייער נאנצע גבורה איז אָט דאָס ווערטה!

א ווינד האָט זיך א טראָג געטהאָן אין דער לופטען...

— איך ויעל שיקען דעם זאמד און איהם מאכען פאר א גרעניץ, איהר זאָלט איהם ניט קענען אריבער! — האָט גאָט וויטער געליארעמט איבער די קריענערישע טיעפניסען.

וועו די עזות פנים'דיגע וועלען האָבען דערזעהן די קערנער זאמד, ווי קליין און דין זיי זיינען, האָבען זיי זיך וויעדער גע'לץ'עוועט.

— וואָס קענען אונז אזעלכע קליינוואָרג טהאָן? קאי־און־שפאי!... דער קלענסטער פון אונזער חברה וועט זיך א לאָז טהאָן, וועט ער מאכען פון זיי א תל.

וועו דער גרעסטער פון די קערנער זאמד האָט דערזעהן זיינע ברידער, ווי דערשראָקען זיי זיינען, האָט ער זיך אבגערופען צו זיי און האָט געזאגט:

— אמת, אמת טאקע, ברידערלאָך, מיר זיינען זעהר קליין, און וועו יעדער איינער וועט ליעגען בעזונדער, איז ער גאָר ניט נחשב. לאָמיר זיך נאָר צוזאמענגעהמען אלע ווי איינער און קיינ־מאל אין לעבען ניט צושיידען. דאָן וועלען די כוואליעס, די בעריהמער, זעהן אונזער כח און וועלען מעהר ניט שפאָטען...

וועו די זאמד־קערנער האָבען געהערט אָט די דאָזיגע טענה, זיינען זיי צוזאמענגעפלויגען פון אלע עקען וועלט. זיי האָבען זיך פערזאמעלט אין גרויסע מחנות אָהן א שיעור און אָהן אן ערך, און האָבען בעלאָגערט די אָפענע ברעגען פון די מעכטיגע, ווילדע פלוטען.

די כוואליעס האָבען זיך געווארפען און געשליידערט אנטקעגען זאמדיגען ברעג, און זיך אומגעקעהרט מיט א ברומעריי צוריק...

און א שטימע האָט זיך נעטראָגען איבער די וואסערן:

— בעטראכט מיט שכל דעם פלאן פון די זאמד און וויסט,

אז אפילו די קלענסטע קרעפטען ווערען א שטארקע מאכט, וועו זיי זיינען פאראייניגט.

— אמת, האבען געענטפערט די קערנער זאמד, און דער רוקען פון א מעכטיגע כוואליע האט זיך אנגעשלאגען אן ברעג און איז צובראכען געוואָרען אין שטיקער...

דער רויטער אפגרונד

דער בלוטיגער יריד

גיסט זיך, גיסט זיך, טרעהרען־ליעדער,
גיסט זיך אהן אַ סוף!
מיינע שוועסטער, מיינע ברידער
קוילעט מען ווי שאָף.
קינר און גרייז צוגלייך פערבלוטען
פון דעם שונא'ס האַנד,
אין דעם לאַנד פון דעם „ניט־גוטען",
אין דעם רוסען־לאַנד.

אַלע גאַסען פול מיט כתים,
מיט הרוגים פול.
איינגעבלוטיגט די טלתים,
און פערוויסט די שול.
מיינע גלידער אויפ'ן עמוד,
אַלע סטענדערס שטום,
אויסגעלאַשען דער גר תמיד,
פינסטער אומעטום...

די תדרים שטעהען לעערע:
נאָר די פוסטע ווענד, —
אויבזער יונגער, אונזער עהרע
האָט דער פיינר פערלענט'ט.
מיינ דער רבי, די תלמידים,
אַלע פעחלען דאָרט,

די עלוים, די מתמידים
אויפ'ן גוטען אָרט.

מאַן און ווייב צושטיקערט ליגען
פאַר די הינד אין גאַס,
פאַר דעם פיינד אַ פערגעניגען,
פאַר דעם תליון שפּאַס.
וואו די טענצער און די שפּיעלער
האָבען אָפט פערבראַכט,
טראָגט זיך אום דער טויט דער שטילער,
הערשט די שוואַרצע נאַכט.

אָט דאָס איז דער הלל הגדול, וואָס מיר, אידען, זינגען אויף רוסלאַנד'ס קאָנסטיטוציע. דאָס איז אונזער נייעסטער געזאַנג אין דעם צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט.

אָ, ווער האָט דאָס גערעכענט מיר זאָלען האַרפען אַ נייע „איכה", ווען עס האָט שוין געהאַלטען ביי „אָז ישיר"?

מיר האָבען געשלאָגען דעם בייזען ים מיט אונזער „שטעקען" און געמיינט, אַז ער איז שוין געשפּאָלטען.

פריי, מיט מוזיק און טענץ האָבען מיר גערעכענט אַריבערצו־געהן די אַלטע, קאַפּריזנע כוואַלעס...

מיר האָבען געמיינט, אַז „פּרעה" איז בעזיעגט, אַז ציטרענדיג פאַר דער לעצטער מכה האָט ער ענדליך געהייסען זיינע קנעכט געהן דיענען גאָט לויט וואונש און ווילען מיט אַן אמת.

אָבער פּרעה האָט חרטה געהאַט און האָט אונז אָנגעיאָגט מיט זיין גאַנצע אַרמעע באָסיאַקעס, שפּיאָנען און קאַזאַקען, און ער האָט אונז געכאַפּט.

דער „רויטער ים" האָט זיך ניט א וואָרף געטאָן אויף די נוגשים, די שקלאַפען־טרייבער און פייניגער, נאָר אויף די גע־קנעכטעטע און זייערע בעפרייער.

ניין, דאָ איז קיין גאולה ניט געווען. רוסלאַנד'ס בעפרייאונג איז נאָך ניט געקומען, דעם אידען'ס געווים ניט.

דאָך וועהרענד אַנדערע געווינען דאָרטען כאָטש עפּעס, האָבען מיר, אידען, פערלאָרען אַלעס... מיט אויסגע'שחט'ענע קהלות טרעטען מיר אריין אין רוסלאַנד'ס אָבגענאַרטען גליק, נעבען אויסגעקוילעטע שטעדט, פערברענטע חדרים און בתי מדרשים לעזען מיר דעם געשענדעטען „פרייהייטס־מאַניפעסט" פון אַ פעהצוויי־פעלטע בעשעפענעס.

וואָס פאַר אַ גרוילענדע איבערקעהרעניס, וואָס פאַר אַ שוי־דערליכע ענטוישונג!

אַמאָל — דערצעהלט מען — איז אַזאַ חתונה געווען....

אַ בעריהמטע חתונה. די וועלט האָט מיט איהר געקלונגען, די גרעסטע הכנות האָט מען געמאַכט. קוכערס און בעקערס זיינען פון אויסלאַנד געקומען. אין ווייטע מקומות האָבען זיך משפּחה גע־ריכט. ארעמע לייט האָבען געצעהלט די טעג, און דער גאַנצער געגענד האָט געקאָכט.

כלי־זמרים האָבען נייע נגונים פערפאַסט, דער מאַרשעלאָק האָט פרישע „מי שברך'ס" געגרייזעלט, שניידער האָבען אַראָבגע־בראַכט נייע מאָדעס פון פאַריז... די יונגע האָבען געהאָפט צו טאַנצען און די אַלטע צו כאַפּען אַ ביסען.

און דער גרויסער מאָמענט איז געקומען.

אָבער אין מיטען לוסטיגען מאַרש פון דער חופּה איז דער כלה'ס טאַטע געשטאָרבען.

די שמחה איז אַוועק, דער טרויער איז געקומען. די פידלען האָבען געבויטען זייערע טענער, דער סמיק האָט ניט מעהר געטאַנצט

ווי א משוגענער אויף די סטרונעס. א ווייב איז ער געקראָכען ווי אן אבל צווישען מצבות און א ווייב האָט ער געשטורמט ווי א ים, געברומט ווי אן אָסיען־נאכט, געריסען קברים, געזוכט א טרייסט...

ביי'ם מארשעלאָק האָבען זיך די גראָמען פערפלאָנטערט, זיינע וויצען האָבען זיך דערשראָקען און זיינען אנטלאָפען, און „גוסט" און „שטייגער" האָבען פערגומען דעם אויבען־אָן. אָנשטאָט לע־בעדיגע שטיקלעך האָט דער שטאָרט־חזן געמאכט „אל מלא רחמים", און די נאָנצע חתונה האָט געווויינט.

די כלה איז געשטאנען נעבען איהר טויטען און גריסען איהר ווייסע חופה־קלייד פאר וועהטאָג. די רויז האָט זי פון איהרע לאָקען ארויסגענומען און האָט דאָס אוועקגעלייגט אויף איהר הייליגען בר־מנן, איהר טהייערען מת, דעם טאטען איהרען...

אָט אָן דער דאָזיגער חתונה דערמאָהנן איך זיך לעזענדיג וועגען טויטען אידישען פאָלק, דעם מחותן פון רוסלאנד'ס פרייהיים, וואָס איז אומגעקומען באלד נאָך דער גרויסער היסטאָרישער חופה אזוי שנעל ווי מען האָט אויבחגעלייענט די כתובה...

נעקוילעט האָט אויהם דער מלאך־המות און די שמחה איז פער־שטערט.

ארעמער כלי־זמר! אומזיסט האָסטו דיינע פרייליכע טענץ גע־מאכט, דער טויט האָט אָבגענאָרט דיין פיערעל און דו מוזט יעצט אָנדערש שפיעלען...

וואָס'ר א אונטערשייד צווישען פאָרשפיעל און רומפעל! ווי האָט מען פריהער גע'לאכט, ווי מוז מען איצטער יאָמערען!

איך זעה מיט שרעק דעם טייפעל'ס רעלע,
און וואָס איך חאָב איז נאָר א קללה.

אומזיסט איז וואָס איך זוך
מיין פאַלקס־נקמה צוּדערשרייען,
מען וויל קיין אויער מיר ניט לייען,
עס בליבט מיר נאָר דער פלוך.

איך זוך אַ הילף, איך זוך אַ רעטער,
איך זוך אַ בליץ, איך זוך אַ שמעטער,
איך זוך אַ גאָט... איך זוך
אַן אויג, אַ פויסט, איך זוך אַ צאָרן
פאַר אַלץ זינד פון אַלע יאָהרען.
אַלץ שוויגט, אַ חוץ מיין פלוך.

אָ, ערד, וואו איז מיין טהויל געבליבען,
דאָס רעכט, וואָס מיר איז צוגעשריבען
אין לעבעדס גרויסען בוך?
פאַרוואָס מוז איך אַלץ געבען, געבען,
אוּן קריגען אַלס אַ לוין פון לעבען
דעם דורות־לאַנגען פלוך?

אַלטע שאלות, אלטע קשיות אָהן אַ תירוץ, אַרויסגעוואָרפענע געשרייען. זיי העלפען ניט, זיי נוצען ניט, זיי געהען אין איין אויער אַריין, דורכ'ן אַנדערען אַרויס, זיי מאכען קיין ווירקונג. די וועלט האָט זיי צופיעל געהערט אוּן מיר...

אוּנזערע פראָצענטניקעס וועלען באָהגען רוסלאַנד געלד אויף נייע מעשׂרים אוּן נייע געוועהר. קאַצאַפּ האָט געקויפט אידען אָהן אַ קאָנסטיטוציע אוּן וועט זיי יעצט קויפען קאָנסטיטוציאָנעל.

— וואָס זאָלען מיר טאָן? הערען זיך צוואַלדען.

— שמד זיך!
— א היים, נאָך ציון!
— זוכט א טעריטאָריע!
— אנארכיזמוס, נאציאָנאליזמוס!
— אידען, אין... שהל אריין!

שווייג, דו דור הפלגה! פערשטום א רגע, דו ווילדער בבל!

איך הער אייך, איך הער אייך און שוידער. אלע קענט איהר ניט גערעכט זיין און איינציגוויים זייט איהר שעדליך. און ווייל דאָס לעבען קען אונז ניט פערביגדען, האָט אונז צונויפגעבראַכט דער טויט.

צו הונדערט אין א גרוב בעגראָבט מען אונזערע קדושים. דער קבר האָט אונז פעראייניגט, אויסגעגלייכט אונזערע סכסוכים, דעם מערדער'ס האַק — געבראַכט צו א פשרה. לעבעדיגע אידען קענען ניט קומען צו קיין בעשלום, טויטע אידען זיינען איינשטימיג...

שטיל ליעגען זיי אונזערע דעבאַטאַנטען און עקשנים. יונג אין אַלט, ביידע זיינען צופריעדען. ניט דער שפייט אויפ'ן ארון קודש, און ניט יענער פער'חרם'ט ספינאָזאַ'ן. ניט דער שילט דר. הערצעל, און ניט יענער שימפפט אויף קאַרל מאַרקס. דער שלעפט זיך ניט נאָך זאַנגוויל'ען, און יענער קריכט ניט נאָך „אחד העם"....

בונדיסטען און אָרטאָדאָקסען, צוזאמען שלאָפען זיי יעצט אין איין בלוטיגע בעט און זיינען רוהיג. דער פייערדיגער רעוואָלוציאָנער און דער פערגליווערטער בטלן, דער „שקל" צאָהלער און דער אַס-מילאַטאָר, דער רב און דער יום כפור טענצער — זיי האָבען אַלע שלום געמאַכט, עס איז אחדות ביי אידען, די העכסטע שטופע פון טאָלעראַנץ, די שעהנסטע מדה פון די מענשען. משיח צייט... משיח צייט...

אָ, הייליגע פאָגראָמען! אָ, געבענשטע האַק!

וואָס קיין נביא האָט ניט גע'פּועל'ט ביי אידען, האָט דורכגע־פיהרט דער פּאָגראָמשטשיק. און ניט נאָר די טויטע אידען פון רוסלאַנד האָט ער פעראייניגט, נאָר אויך די לעבעדיגע אידען פון אַמעריקא און ענגלאַנד.

וואָס פאַר אַ ליעבע דאָס איז יעצט געוואָרען, וואָס פאַר אַ הייסע פערברידערונג! די אַלטע היסטאָרישע שייכות פון אבות־אבותינו איז פּלוצלונג יונג געוואָרען. די „איסט סייד" און די „וועסט סייד", ווינדזאָר און ווייט־טשעפּעל... וואָס פאַר אַ זעל־טענע חבר'שאַפט ביז — איבער די פּאָגראָמען! וואָס פאַר אַ בלוט־פערוואַנדשאַפט ביז — איבער די לויות!

יאַ, דערוויילע זיינען מיר ערנסט. די שחיטה־בילדער סקרוכען אונז אויף, דער גרוך פון די מתים פערשלאָגט אונזער ציניזם, אונ־זערע פערזענליכע קריוודעס. דער מפונק אויף עליות קלייבט יעצט ניט איבער. בעסער „איינס פאַר אחרון", איידער טשוועקעס אין מח. אַלע זיינען ערנסט. דער איצטיגער פעליעטאָניסט איז אַ קלאָג־מוטער געוואָרען.

די בלוטענדע נאכטיגאל

„אים אכפאנג ווער די נאכטיגאל.

— — — — — — — — — — — —

זי בים זיך אין די כרוסט, דאָ פלאָס
איהר ראָטהעס בלוט און אוים דעם בלוט
איין שענער ראָזענבאוים ענטשפראָס
דעם זונגט זי איהר ליעבעס גלוט."
(היינריך חיינע.)

א בארג אידישע צייטונגען לייגען פאר מיר, אבער איך קען זיי ניט לעזען.

רוסיש־אידישע צייטונגען זייגען דאָס, פון אונזערע אידישע פרייגד און ברידער אין רוסלאנד'ס רעזידענץ־שטאָדט — אין פעטערבורג.

טעלעגראמען! טעלעגראמען, און טעלעגראמען!

און יעדע טעלעגראמע איז א פאָנאָם, א שחיטה, א בלוטבאָד. אידיש בלוט פליסט ווי וואסער, און אידיש האָב און גוטס איז א רויב פון „הוליגאנעס" און באנדיטען.

איך גיב א קוק אין די צייטונגען און וואַרף זיי אוועק און כאפ זיי ווידער און וואַרף זיי ווידער אוועק.

רויט ווערט מיר פאר די אויגען. בלוט און פייער פילען אן די לופט ארום מיר. בלוט שפּאַרט מיר פון האַרץ און פון קאָפּ. איך זעה, די העלע ענעצט און די גאנצע וועלט שטירצט צוזאמען אין א רייטע, ווילדע מאסע, און איך אליין נאָר בלייב צו קוקען אויף לענגם גסיפה.

עס ברענט און בלוטיגט די ערד, עס בלוטיגען די בערג און די טהאלען. עס ברענען און בלוטיגען די פעלדער, בלוט גיסט זיך פון די וואלקען, עס בלוטיגען און ברענען די שטערען אין הימל.

די פויגלאך ברענען אין דער לופטען.

דורך בלוט און פייער פלאטערן זייערע רויטע פליגעל. די גאנצע וועלט איז חרוב, דער סוף פון דער גאנצער בריאה איז גע־קומען.

„עס איז ניט גשוען קיין ערד ציטערניש!

„דאס האט ניט געטראפען אויפ'ן שלאכטפעלד אין מאנ־דזשוריען! קיין מלחמה איז ניט ערקלערט גשוארען — און דער טעלעגראף ברייגט אונז די טרויעריגע ידיעה: 1000 מענשען זיי־נען פערוואונדעט און 500 גע'הרג'עט."

— צו וואס האט דאס אונז געלוינט? פרעגען די עלטערע מענ־שען — צו וואס האבען מיר זיך גערארפט אריינמישען אין דעם יעצטיגען אויפשטאנד אין רוסלאנד? וועלן מיר וואלטען געשטאנען פון דער ווייטען, וואלט מען אונז ניט געטשעפעט.

„א טעות, ברידער! א גרויסער טעות," שרייבען די בלעטער, „וועלן מיר וואלטען שטעהען גאר בעזונדער, איז די נעפאהר נאך גרעסער. מיר וואלטען האבען פייער פון בייד ען זייטען; אי די רע־וואלוציאנערען, אי די כלומר'שע פאטריאטען. די ערשטע וואלטען ניט זארגען פאר אונזער פרייהייט, און די צווייטע וואלטען אתו כיי ווי סיי געשלאגען, וויל אידען מעג מען שלאגען."

ארעמער, אונגליקליכער הפקר־פאלק!

מען צווינגט דיך צו שטארבען סיי ווי סיי. איידער וועי עס פאלט, ליענסטו ש ו י ן.

מיט דיין בלוט בעשפריצט מען א פרעמדען מזבח. מען איז דיך מקריב, א כשר'ן קרבן, אויף א טריפה במה אויפגעשטעלט פאר דער עבודה זרה פון א נייע צייט...

ווער וועט דאָס זאָרגען פאַר דיין פרייהייט ?

אָ, דו פערשאָלטענער ווילקאָלאַק פון די פעלקער, וועלכער טראָגט אויף זיך דעם פלוך פון לעבען און איז אַליין זיין אייגענער קבר ; וועלכער איז טויט צווישען די לעבעדיגע, און לעבט צווישען טייטע, און איז בלויז דער שאטען פון זיין אייגענעם „איך", און איז דאָך דער „איך" אַליין...

אַלזאָ ליעגען זיי פאַר מיר, די אידישע צייטונגען פון פּעטער־בורג, אָהן אַ צענזור זיינען זיי שוין ערשיענען.

אָפען, אָפּגעדעקט און פריי ליעגען זיי פאַר מיר, די שרעקליכע אידישע וואונדען. וואונדען אָהן אַ צענזור, וואונדען ניט קיין בע־האַלטענע, ניט קיין בעשמירטע און ניט קיין פערבונדענע.

ענטבלויזט, צואייטערט און צוטרובירט, שרייען זיי די אַלטע, אייביג נייע צוריסענע אידישע בלאָטערען, די וואונדען מיט מיילער, וואונדען מיט צונגען, וואונדען אָהן אַ היילונג.

אַ טויט חלשות בעפאַלט מיך. אַ בייזע נישט־גוטקייט שלאָגט מיר צום האַרצען. אַ כעס און א רחמנות נעהמען מיך אַרום, אַן אַלטער כעס און אַן אַלטער רחמנות.

אָ, ווי גוט איז דעם הונד, וועלכער קען לעקען זיינע אייגענע וואונדען, אַרונטערשלינגען זיין אייגענעם שמערץ ; אוי האָט ניט קיין שכל צו פערלאַנגען אַ הילף פון אַנדערע !

אַ הילף וואָס איז נישטאָ.

ווי גליקליך איז די פערוואונדעטע חיה, וואָס טראָגט איהר וועהטאָג דורך די שטילע וועלדער ; וואָס נאָר איהר אייגענע נאָרע הערט ווי דער שמערץ קריצט מיט די ציין און די יסורים קרעכצען !

ווי וואויל איז דעם בלינדען קראָט, אין דער פינסטערער לאָך פון דער שטומער ערד, וואָס ווייזט ניט דער פאַלשער זון זיין טרעהר און זיין שמייכעל, וואָס האַסט די ליכט ווי פּעסט און די לופט ווי סם המות !

ווי געבענשט זיינען זיי, די פאר־זיך לעבענס, וואס טראגען די רעזולטאטען פון זייער עקזיסטענץ אין זיך, און זוכען נישט קיין מיט־לייד, א פאנטאסטישען רעצעפט פון אן אויפגעקלערטען טייפעל.

דען וואס העלפט דאס סיי ווי סיי?

מיין ארעמע אומה! דו ביסט א פערוואונדעטע חיה, וואס טראגט אין זיך אלע גיפטיגע פיילען פון דער צייט.

האלב פערטרונקען אין דיין וואראם בלוט און האלב שטעקען זיי ארויס, די פער'סם'טע שפיצען, פריי געגען הימעל, געגען די מענשען, געגען דער ציוויליזאציע.

דו שרייסט. די נאטור האט דיר פערליהען דעם פערפיהרע־רישען פערלאנג נאך רחמנות, דעם כח השכחה ווי א קאטץ. און פערגעסענדיג, אז דו ביזט צווישען חיות, שטרעקסטו אויס דייגע אינשולדיגע הענט נאך ליעבע, — נאך קריסטליכע „ליעבע".

אבער די קריסטליכע ליעבע איז א גיהנום־פאנטאזיע. און דו וועגדעסט זיך צו דיינע אייגענע צוריסענע און צובלוטיגטע גלידער — צו דיינע אידן.

געלד פארערט מען צו העלפען די אידישע אלמנות און די אי־ביגע קאליקעס פון די העלישע פאנראמען.

און געלד קומט פון אלע זייטען. אויף די פליגלען פון טעלע־גראף פליהען די אידישע טאלערס נאך די חורבן־שטעדט פון צווי־שעטען רוסלאנד.

די אידישע מטבעה האט „קפיצת הדרך": אט זאמלט מען עס אין דעם אידישען סוועט־שאפ, און אט איז עס אין קישינעוו און אדעס.

מתים העלפען מתים, אבער די לעבעדיגע שווייגען!

פון צווישען די דומפעע קברים פון אידישען קווארטאל, אין דער נייער, פריייער שקלאפען־וועלט, מראגט זיך דער אידישער

קרעכץ אייננעווייקעלט אין ווערטה־פאפירען און צונויפגעשמאלצען אין נאלד און זילבער.

וועלען מיר אבער דערמיט קענען פערלאנגען און פערליטען די גוואלד־ריסען און די לעכער אין דעם אידישען קערפער? און זיי־נען מיר שוין זיכער, אז דאס זייענען די לעצטע פאגראמען?

ווער וועט גיכער מיעד ווערען: מיר געבענדיג אדער רוסלאנד נעהמענדיג?

ווי שען צייטונגען טרוימען!

„וועלען נאר די אידען קריגען גלייכע רעכטע, וועלען זיי נאר ווערען אמת'ע בירגער, וועלען דערמיט געגעבן ווערען ביי דער נייער רעכטליכער לאגע פון רוסלאנד די גראנטיעס פאר א גע־זיכערטען לעבען פאר די רוסישע אידען."

וואס פאר א זיסער חלום דאס איז!

האט ניט רומעניען א קאנסטיטוציע מיט געזיכערטע רעכטע פאר אידען? האבען ניט די „וואלאסאיעס" און אידיני־מערדער געגעבען א גראנטיע צו די גרויסמעכטע פון דער וועלט צו בלייי־בען מענשליך צו די אידען?

האבען מיר ניט געטרוימט אט דעם טרוים ביי אלע רעוואלו־ציעס אין אלע לענדער? האבען מיר ניט געבלוטיגט ביי אלע פרעמ־דע גאולות און בלוטיגען מיר יעצט אויך ניט פאר פרעמדע?

וואס פאר א ביטערער יאוש עס ליגט אין דעם אידישען טרויסט, וואס פאר א פאלשע גבואה אין די אמת'ע ליידען!

עס דערמאנט מיך אן דער לעגענדע פון דער פערליעבטער נאכטיגאל, וואס בייסט איהר אייגענע ברוסט ביז בלוט, און פון דעם בלוט בליהט א שענער ראזענבוים, און אט דעם ראזיגען ראזענ־בוים זינגט זי איהר „ליעבעס גלוט".

מיין פאלק, דו ביסט א פערליעבטע נאכטיגאל!

אט שטעהסטו פאר מיר מיט א צוריסענע בלוטיגע ברוסט, מיט ליפען רויט פון דיין אייגענעם בים אין דיין אייגענעם לעבען זינגסטו די מארסעליעזע פון ישעיה'ס „איבערמענש", וועלכער שפּאנט איבער דיר אריבער צו ווערן שפּעטער דאָס, וואָס דו ביסט איצט...

אָבער ניט נאָר איין וואונד זעה איך אין דיין ברוסט. פון טויזענד טיפען וואונדען בלוטיגסטו, מיין פערליבטע נאכטיגאל, מיין פאלק, און נאָך איז דיין לייב אין גאנצען ניט צוריסען.

וויפיעל מאל וועסטו נאָך צוביסען דיין ברוסט? וויפיעל מאל וועסטו זיך נאָך פערליבען? דו זיסער פרייהייטס־זינגער! זאג, איז נאָך אלץ דיין פייער ניט אויסגעלאשען, דיין אמונה ניט אויסגערונען מיט דיין בלוט, דיין רייניע נשמה ניט דורכגעפאלען דורך די אפענע וואונדען אין דיין פלייש?

נאכטיגאל!... נאכטיגאל!...

וויפיעל שענע גרעאנקען האט נאָך די וועלט? וויפיעל זיסע חלומות, וויפיעל הימלען און וויפיעל שטערן אין זיי, וואָס זאלען געווינען דיין בלוט, וויפיעל זונען? זאג, וויפיעל ליכט, וויפיעל אירליכט?...

נאכטיגאל!... נאכטיגאל!...

וויפיעל תורות האבען נאָך די נעטער? וויפיעל בארג סיני'ס וועלען זיך נאָך רויבערען? וויפיעל לוחות וועסטו נאָך אראפּבריינגען פון די הימלען? וויפיעל „עגל'ם" וועט נאָך מאכען די מענשהייט, און וויפיעל מאל וועסטו נאָך מתפלל זיין פאר איהר? וויפיעל מאל וועסטו זיך נאָך בעטען, מען זאל דיך בעטער „אויסמעקען פון דעם לעבענס רייסטער" איידער פערניכטען א זינדיג פאלק?... א, וויפיעל „נוגשים" האסטו נאָך צו בעקעמפּפען, און וויפיעל „אז ישיר'ס", וויפיעל פרייהייטס הימנעם האסטו נאָך צו זינגען?

נאכטיגאל!... נאכטיגאל!...

אַ רויטער פעליטאָן

כילדער, פצענקעס און געדאַנקען פון אידישען קוואַרטאַל.

I.

בילדער!...

דאָנטע, דו קענסט זיי ניט מאָלען. דיין „אינפערנא" איז ניט אזוי גוואַלד־שרייענד ווי קישינעוו און אדעס, דיינע מחבלים זיינען בלויז זומער־פויגלעך געגען די שלוחים פון שונא, און דו ביסט נאָר אַ מענש און ניט קיין אשמדאי צו ווערטערן די שוידערס פון די אידישע נאַסען.

אין דיין גיהנום, דאָנטע, פייטיגט מען נאָר די זינדיגע, די פינסטערע, די ווידערשפעניגע פון ליכט און אמת, די קלעק־נשמות, אָנגעזאַפט מיט נאַכט און אימה.

אין רוסלאַנד צופיצעלט מען קליינע קינדער.

מוראַ'דיג איז דיין קריסטליכע פאַנטאַזיע, כמעט שרעקליך ווי די אינקוויזיציע, קרייצ־ציגיש, רוימיש־קאַטוילישׁ, אָבער דאָך ניט רוסיש־פּאָגראָמיש.

אין דיין כח הדמיון האָט געשוועבט אַ העלע, אָבער ניט קיין פּאָגראָם.

בילדער!

אָט ליגט אַ ברוסט פון אַן ערשטלינג, פון אויבען שמייכלען דורך כלוט און אש די אויסגעהאַקטע ציינדלאַך פון איהר קינד.

זיי לאַכען פון קריסטענטהום...

די קערפערס פון מוטער און ליעבלינג זיינען צוטראַמפּעלט געוואָרען אונטער די קלאָוען פון די משחיתים.

אט האט זיך א קייקעל געטהאן א קאפ. א שווארץ־געפרויזטער פרויען־קאפ, אייגעפאלטערט אין לאנגע, זילבערנ־ווייסע פעדים.

די ארויסגעריסענע בארד פון א זקן.

א שכור האט דאס יעצט אוועקגעבריקעט דעם אייניקעל מיט'ן זיידן...

אט לויפט א בעסטיע, די רויטע צופרינעם צושויבערט הייני־גען אראב אויף דער פערשמירטער, צובושעוועטער פארצע. זיין כויל שוימט גיפט, און זיין אטהעם איז טויט און בראנפען. די איגעז פינקלען ווי ביי א וואלף, און זיין נאנצער קוק איז פחד.

אין זייגע בלוטיגע לאפעס צאפעלט זיך א קינד אויף א מעסער.

ער לויפט דאס אריינווארפען אין פייער, ווען די עלטערען כרעגען.

א קופה אימה'דיגע געשטאלטען, ווילד, מאוים'דיג, הארץ און לייב דורכבויערענד, שרעקליך ווי דער חלום פון אן אלטען גזלן.

די קופע ראיעט זיך, שפארט זיך, שטויסט זיך, טאנצט און ברומט משונה'דיג.

דאס פערגוואלדעוועט מען א אידישע כלה. זי איז שוין לאנג טויט, אבער די שדים לעבען נאך...

זיי לאזען דעם טויטען קערפער ניט קאלט ווערען.

פרויען שטעהען ארום און פאטשען אין די הענד פאר שמחה.

קריסטליבע פרויען!

אט שלעפט א שכור א זילבערנע מנורה, איהרע רעהרען זיינען אנגעגאסען מיט בלוט.

דעם חב'ס מנורה.

א באנדע אויסגערייצטע פרויען מיט מעסערס אין די הענד בעפאלען א יונגע פערפוצטע פארשוין. רייסען ארונטער איהרע

קלײדער כיז דעם צארטען לײב. דער נאקעטער קעהפער ציטערט אונטער דעם גוואלד פון שאנד און שוידער.

— צוטרעט איהר!

— צושנייידט איהר!

— רופט די מענער!...

און זיי רופען זייערע אייגענע מענער...

און זיי האלטען איהר אליין צו פאר די האר...

אנטקעגען ברענט א חדר און די פאליציי לאזט זיך די קינדער ניט ראטוועז.

פוך, פערערען, צושמעטערטע שפיגלען, ארבייטער געצייג, בי־כער, טלתים, חופה'ס און חופה קלײדער שווימען אין בלוט נעבען בזרג הרוגים, יונג און אלט.

„אינפערנא" ?

דאנטע, די נעשיכטע האט דיך בעזיעגט, די צייט — אריבער־געפליגעלט, דאס לעבען האט דיך פערדונקעלט.

דו האסט נעצייכענט א גיהנום, וואס ווערט ניט זיין, דער פארטשריט האט געמאלען דעם אמת.

דו האסט געזוהען א פאנטאסטישע העלע, וואו מען מאטערט טייטע קריסטען, אבער ניט דעם ריכטיגען גיהנום, וואו מען שטראפט לעבעדיגע איידען.

דו האסט נעזוהען די קרבנות פון זינד, אבער ניט די אפפער פון פרייהייט. אין דיין „אינפערנא" איז מען מקריב אויפ'ן מזבח פון בייזען גייסט, דא שטארבט מען אויפ'ן אלטאר פון ליכט.

מען קען די שרעם ניט פערגלייכען, די קרבנות אודאי ניט.

א, ניין. ניט דיין גיהנום, דאנטע,
ניט דיינע שרעם, ניט דיין שטראף,
דא קוילעט מען אומזיסט ווי שוף
די אייביגע, די גוט־בעקאנטע,

וואָס צאָהלען לעבענס אָהן אַ סוף,
וואָס זעטיגען מיט זייער זאַפט
די טרוק'נע וועלט, וואָס לייהען קראַפט
דעם פאָרטשריט און די פרייע פאָהן
צו קומען דאָרט, וואו צייט ווייזט אָן.

אָ, ניט ווי אַלע ליידען אידען,
דען אַנדערש איז דעם אידען'ס חטא.
זיין גאַנצער חטא איז, וואָס ער זעהט,
און איז מיט עולות ניט צופריעדען, —
ער ווערט געקרייציגט אַלס פראָפעט.
אָ, ווייל זיין אמת איז צו שאַרף,
אַ סך צו שאַרף, דרום קלאָגט זיין האַרף
ביי יעדען בבל'ס פרעמדען טייך,
דרום איז ער ניט מיט מענשען גלייך....

אין יעדען לאַנד אַן אַנדער בכיה,
אין יעדען דור — אַן אַנדער וועה,
אַן אַנדער וועה און אימער געה
און קעמפּף, און שלאָג זיך פאַר אַ תחיה,
וואָס איז פאַר זיי, פאַר זיי, פאַר זיי.
אָ, גיב דיין לייב און דיין געביין
צו שאַרפע נעגעל, שאַרפע ציין,
בעשאַף אַ הימעל, אַ פּראָגרעס,
פאַר קישינעוו און פאַר אדעס!...

עד כאן כילדער.

יעצט קומען די „סצענקעס" פון אידישען קוואַרטאַל.

זיינען דאָס אָבער בלויז סצענקעס, וואָס שפּיעלען זיך יעצט אָב

אין דעם לאנד פון דערשטיקטע טשערנישעווסקים, געהאנגענע לע־
קערטס, פערברענטע אידישע קהלות?

זיינען דאָס סצענקעס, וואָס קומען פאָר אין די אַספיטעלער
פון קישינעוו און אָדעס, אויף די בית עולם׳ס פון די פערווויסטע
שטעדט?

זיינען דאָס סצענקעס, וועלן רוסלאַנד האָט ניט גענוג לייוועג
צו פערבינדען אונזערע וואונדען, גענוג בעטען צו לייגען אונזערע
געפערדערטע און גענוג קברים פאר אונזערע מתים?

זיינען דאָס סצענקעס, וועלן אידיש בלוט פליסט אין אלע רי־
נעס, און דער רוסישער אָדלער שפרייט זיך אויף אונזערע הרוגים,
די הרוגים אויף קידוש השם?...

זיינען דאָס סצענקעס, וועלן עס בלאַנדזשען ארום מחנות
עלענדע יתומים ווי בלוהנע שאָף, און עס איז ניטאָ קיין דערבאַר־
מער אין קיין היים?

זיינען דאָס סצענקעס?

— יא! סצענקעס אין פערגלייך מיט די סצענעס פון דער
אידישער געשיכטע.

סצענקעס שטאַהענדיג געגען אונזער לאַנגען גלות, אונזער האָפ־
נונג — אונזער האָבע.

רוסלאַנד האָט ניט פערברענט אונזערע שטעדט, נאָר
אידערע!

רוסלאַנד קוילעט רוסלאַנד, איהר אייגענעם, פינסטערען, פער־
פוילטען, אָבגעלעבטען „איך".

אונזערע שטעדט קען זי ניט פערברענען. זיי זיינען אונפער־
ברענבאר, גייסטיגע שטעדט זיינען זיי, אונזערע; מדינות פון רוח
הקודש, „רואה ואינו נראה"־וועלטען.

קיין שכור קען דאָרט ניט אריינדרינגען, קיין שפיאָן — ניט
קומען העצען און קיין קאַאַנען זיך ניט אריינברעכען.

אן אייביגער מויער שטעהט ארום זיי, ארום אוגזערע שטעדט. רוסלאנד קען דאָרט ניט קומען, רוים און שפאניען האָבען אויך ניט געקענט.

ארויסטרייבען האָט זי אונז געוואָלט, רוסלאנד, אָבער זי האָט אונז אָפגעטרעטען דעם וועג. דער הונדערט יעהריגער פינסטערער, רוסישער גייסט איז פערשוואונדען פאר די ליכטיגע זון, וואָס שיינט אויף אונזערע גייסטיגע וועלטען.

סצענקעס?

געווים, צאצקעס, שערבלאָך, א קינדער־שפיעל!

לאבען מאכען זיי מיך, וועז איך פערגלייך זיי מיט דעם גע־וויכט, מיט דעם טריאומף, וואָס מיר האָבען געוואונגען.

קישינעוו און אדעס!

וויי שוים צוריקען זיי ביי מיר אין זכרון. וויי מיקראָסקאָפישע פיכטלאָך פערשווינדען זיי געגען דעם מאָרגענשטערען פון א פאָלק, די „אוראָר" פון אנייער צייט.

אידישע הרוגים!...

א פעליעטאָן, א רויטער פעליעטאָן. די פרייהייט איז געוואָ־רען א פעליטאָניסט און האָט דיקטירט דעם טייוועל צו שרייבען... און זי קען, זי קען, טישט קשה, זי האָט זיך נאָך ניט אויסגע־וועבט.

די וועלבע מיסטערשטיק וויי אין פהאנקרייך, נאָר א ביסעלע אנדערש, א ביסעל מעהר אריינגעשטעקט די פען אין אידישען טיכ־טער; אין דאָם אידישע הארץ אָבער אויך א פעליעטאָן, צו וויינען און צו לאכען... א מישמאש פון וויץ און עהנסט, גאָל און רויזענ־האָניג, שמעק־טאבאק מיט פאטוקע, א אידישער פעליעטאָן...

איך וואָלט שווערען, אז דער פרייהייטס־גייסט איז א איד!

ער איז א איד, דען וויפיעל מען כרענט און בראָט איהם, בלייבט ער דאָך לעבען.

אט זעה איך איהם, דעם פרייהייטס־גייסט, דעם איר. אט שטעהט ער פאר מיר!

א באַרוועסער, אהן א היטעל, דער שטורם האט זי איהם אראָב־געטראָגען... אין איין האנד א שטורקאץ, אין דער צווייטער א פאלמע; די ערד וויעגט זיך אונטער זיינע טריט און פאר זיין אטהעם שטירצען טראָהנען; אויף זיין קלייד ליעגט דער שטויב פון אייביגקייט און זיינע אויגען זיינען פייער; ער שפּאַנט און יאָגט אבער די ערד, די וועלט בלייבט איהם פון הינטען... פאר איהם בלאַסקען די דורות און איבער איהם שפּרייט זיך די אונענדליכ־קייט. די מענשען יאָגען איהם נאָך מיט שטייגער, העק און קאָסעס און אלערליי כלי משחית. א רויטער שטראָם בעגלייט איהם, אבער דאָס בלוטיגע זיין שאטען. ער אליין שפּרייזט פריי און זי־כער איבער קישינעוו און אדעס...

II.

מיין שאטען און איך

יהר וויסט וואָס דאָס היסט אזוינס זיך פיהלען וואל־וועל, זיין ביליג, געפאלען ביי זיך אליין און האבען אין די אייגענע אויגען א פנים פון חוזק?

דאָס קען נאָר וויסען און פערשטעהן א איד, וואָס בעגרייפט די קליינקייט פון זיין בעטרעף, די גרינגקייט פון זיין וועדמה צווי־שען די פעלקער אין דער צייט פון אידישע צרות.

איך בין א איד און איך וויים דאָס, און פיהל דאָס.

זינט די פאָגראָמען אויף אידען אין רוסלאנד בין איך געפאלען ביי זיך אין אמעריקא.

איך פיהל ווי איך בין נידעריג, שפּל און איבעריג, און נאָך

מעהר: איך בין איבערצייגט, אז א ל ע פיהלען דאָס, אז די גאַנצע וועלט פיהלט דאָס און יעדער איינער קוקט אויף מיר מיט פעראַכ־טונג, אָדער מען קוקט אויף מיר גאָר ניט.

וואָס פאַר א צורה האָט א עקעלהאַפטער וואָרעם, וואָס פּויזעט אין מיסט, א מוראַשקע, וואָס בלאָנדזשעט אין וואַלד? וועט איהם דער לייב, דער וואָלף, דער טיגער, דער פוקס, אָדער אפילו די וואַוויאָרקע שיינקען די מינדעסטע אויפמערקזאַמקייט?...

איין טרעט — און דאָס לעבט ניט מעהר. מיט'ן קוק ווערט דאָס ניט, אָבער קיינער קוקט גאָר ניט אויף דעם...

איך בין אַן אַמעריקאַנער בירגער, בין שטענדיג שטאָלץ געווען: סטייטש, א י ך! ווער וועט דאָס מיר וואַגען צו בעריהרען? ווער וועט זיך דאָס אונטערשטעהען מיך צו טשעפּען, ווען דאָס געזעץ בעשיצט מיך, די גערעכטיגקייט נעהמט מיך אונטער איהר פליעגעל?

מיט אַן אויפגעהויבענעם קאָפּ פלעג איך געהן דורך דעם אי־דישען קוואַרטאַל, און אפילו אין דער 5טער עוועניו פלעג איך זיך אויך ניט פערשעהמען. מיינע בירגער־פּאַפּיערען זייגען געווען מיין שמירה, מיין „שיר למעלות" און מיין מזוזה, וואָס האָבען מיך גע־היט פון לצים און משחיתים.

איך בין א מענש, איך בין אַן אַמעריקאַנער, האָב איך גע־טראַכט: אָט איז מיין פּאָליסמאַן, מיין סיטי מעיאָר, מיין סע־נאַטאָר, מיין פּרעזידענט, מיין אַמבאַסאַדאר, מיין מיליטער, מיינע קריעג־שיפען! מען וועט מיך היטען אין דערהיים און פערטהיידי־גען אין דער פרעמד.

יעצט טראַכט איך ניט מעהר אַזוי. איך בין ניט מעהר דער אייגענער. זינט אידיש בלוט איז געפאַלען אין קורס, פיהל איך זיך בחצי חנם'דיג... אין אַן אַנדער לאַנד קוילעט מען אידען און מיר ליעגט דאָ דער חלף אויפ'ן האַלז. איך געה דורך דער אידי־

שער גאס, און מיין טרויעריגע פאנטאזיע בעגלייט מיך. איבער גאנצע דורות שפאנען אריבער מיינע געדאנקען אין א רגע. רויטע בריקען פערבינדען אין מיינע רעיונות קישינעוו מיט ניו־יארק און אדעס מיט שיקאגא. די געשיכטע מאכט „קפיצת הדרך" אין מיין מחשבה, און איך זעה פלוצלונג פאגראמען אין איסט בראדוויי, אין קאנאל סטריט, אין וואקער סטריט, אין בליקער סטריט און אפילו אין וועסט ענד עוועניו...

איך קוק אויף די דאזיגע סצענעס, און א מורא נעהמט מיך אן. מיר דאכט, אז יעדער גוי איז א פאגראמשטשיק, יעדער פא־ליסמאן — א פערקליידעטער „הוליגאן", א „גראמילא", וואס קען מיך יעדען אויגענבליק הרג'ענען, אומבריינגען מיין ווייב און קינ־דער, און בערויבען מיין פערמעגען.

איך בין מעהר ניט שטאלץ ביי זיך, איך בייג איין מיין קאפ מיט הכנעה, מיט אונטערטהעניגקייט און טרעט אב דעם וועג פאר דעם קלענסטען שייגעציל. איך בין זיכער, אז ווען איינער זאל מיך יעצט שלאגען, וואלט איך שווייגען; ווען אימיצער זאל מיך בערוי־בען, וואלט איך ניט וואגען צו פראטעסטירען. איך וואלט זיך גע־שעהמט צו געהן פאדערן גערעכטיגקייט. איך ווייס, אז דער ריכ־טער וואלט געטראכט: „קוק נאר אן, ווער דא געהט זוכען רעכט! א נבזה'גער איד! אין אמעריקא איז ער געוואָרען א גאנצער יחסן. דא איז ער ציטעריג ביי זיך, מען טאר איהם צומאל ניט א קלאפ טהאן און ניט אבנארען. פערדאמטער שי..."

טיעף ביי מיר אין הארצען ווייס איך, אז איך בין פריי, אז פארלויפיג קען מען מיר דא קיין בייז ניט טהאן, און דאך וואג איך וועגען דעם אפילו ניט צו דיינקען, דען איך פיהל, אז איך בין הפקר, הפקר פעטרושקע!

מיר ווערט אזוי טרויעריג צו מוט, אזוי אונערטרעגליך ביטער, אזוי מורא'דיג שלעכט, אז איך האב מעהר צו קיינעם קיין צוטרוי

ניט, אפילו ניט צו זיך אליין. איך ציטער זאגאר פאר מיין אייגענעם שאטען און וואלט זיך וועלען אברייסען און ערגעץ וואו אנטלויפען פון איהם, וואהרום אט, האבט זיך, הויבט ער אויף א פוסט מיך צו דער'הרג'ענען. און מיר דאכט, אז ער איז געוועכט אויך: א איר דארף ניט לעבען. איך פיהל ווי מיין נאנצער „איך" רעבעלירט געגען מיר, נעגען מיינע אידעאלען און איבערצייגונגען. און מיין שאטען וועלט שטארקער פון מיר, און איך הער ווי ער רעדט. איך הער ווי מיין אייגענער שאטען טענה'ט און בייזערט זיך און שרייט:

— נוואלד, גזלן, וואס ווילסטו האבען פון מיר? ווילאנג איז דער שיעור, איך זאל זיך נאכשלעפען נאך דיר, דו אייביגער שלעפער, ווילקאלאק, נע־ונד'ניק, טארבענ־יק, וואס דו ביסט?... וואו האב איך זיך שוין ניט אויסגעוואלגערט מיט דיר? אין וועלכע נאכעס, אין וועלכע לעכער און אין וועלכע בלאטעס כין איך דיר שוין ניט נאכגעקראכען, דו פערשאלטענער אומרוה? עס איז מיר שוין נכאס געווארען דאס וואגלען, דאס אלטע, וויסטע שלעפענים. גענוג! עס איז מיר א חרפה, איך וויל דיך מעהר ניט בעגלייטען, איך וויל ניט מעהר זיין דער שאטען פון א איד... זעה, ווי דין, ווי איינגעהארט, איינגעקוואלט, איינגעטריקענט און איינגעהויקעהט איך בין געווארען... וואו עס פאלט א שטיין, טרעפט מ י ך. אלע שפייען מ י ר אין געזיכט. וואס בין איך דאס מחויב צו ליידען? טשעפע זיך אב און לאז מיך פערשווינדען!...

געוועכטע טענות, ווי איך בין א איד, געוועכטע!

אין אמת'ן, ארעמער אידישער שאטען, וואס האט מען נעבאך צו דיר? וועמען טשעפעסטו און וועמען בעריהרסטו? אונשולדיגער חבר מיינער אין גלות, ווי קען איך פערוואונדערען דיין אונגעדולד, דיין געוועכטען כעס, דיין ביטערקייט? כיסט געוועכט. האסט מיר לאנג גענוג בעגלייט, און א סוף זאל דאס וועהרען! צוהואס זאלסטו

זיך אומזיסט נאָכשלעפּען נאָך מיר און צו־וואָס דארף איך הוך סיי־
ווי־סיי? דו ביסט מיר אויך געוואָרען אַ לאַסט, א משא. איך קען
ניט זעהן ווי דו העלפסט מיר ליידען, און אָפט, ווען דו ברעכסט די
הענד, דו רייסט זיך די האָר פון קאָפּ, אָדער דו שפּרייטסט אויס
דיינע אָרעמס געגען הימעל, דאַכט זיך מיר גאָר, אַז דו מישט מיר
איבער...

דו אונגליקליכער שאטען פון אַ איד, דו זאָלסט מעהר ניט
זיין!...

און אָט, דאַכט זיך, מאַך איך אַ סוף און טשעפּע זיך אָב פון
זיך אַליין. אָבער דער גלות לאָזט מיר ניט דורכפיהרען מיין וואונש.
איך וואַג ניט זאָגאַר זיך אַליין צו בעריהרען. דען חאָטש איך בין
קיינעם'ס גיט, בין איך אַלעמענס, אַזוי ווי די שטויב פון דער ערד,
ווי די שטיינער פון ברוק. איך בין דער „רשות הרבים" פון דער
וועלט, אויף וועלכען אַלע מעגען טרעטען, און מוז זיין שטיל און
רוהיג און ניט ריידען קיין וואָרט. איך געהער צו אַלעמען, נאָר
ניט צו זיך אַליין...

אַנדערע מעגען מיט מיר טהאָן וואָס זיי ווילען, זיי מעגען מיך
אומברייגגען מיט אַלערליי מיתות משונות, אָבער איך טאָר ניט
הויבען קיין האַנד געגען זיך. איך טאָר ניט מאַכען קיין פּאָגראָם
אויף מיינע אייגענע צרות, אויף מיינע אייגענע ליידען. און איך
בעט זיך וויעדער איבער מיט מיין שאָטען, און וויעדער שלעפּ איך
זיך אַוועק איבער גוואַלד, און ער, מיעד און טרויעריג, שלעפּט זיך
נאָך נאָך מיר...

ביטערע געדאַנקען! זיי צולעבערען מיך, זיי צורייסען מיך.
און געהענדיג אזוי פערטיעפט אין די שוואַרצע מחשבות פון עלענד
און יאוש, לויפט מיר פּלוצלונג אָן אַנטקעגען אַ אינגעל מיט אַן
ענגלישער צייטונג, וואָס מעלדעט א נייעם פּאָגראָם אויף אידען.

איך כאַפּ די צייטונג, אָבער איך שעהם זיך עס צו לעזען עפענט־

ליך אין גאס. איך שעהם זיך פאר'ן שיינעץ, וואס שטעהט אויפ'ן ראג, ער זאל הינטער ארום ניט כאפען א קוק אין צייטונג און זעהען, אז מען מעג נאך אלץ הרג'ענען אידען. איך וויל איהם ניט וויזען די טרויעריגע מינע, וואס איך מאך ביים לעזען.

א וויל'דער כעם ברענט אין מיר אויף אויפ'ן קייבעל, וואס פער'מסר'ט דעם אידישען חורבן פאר דער וועלט. צו־וואס דארף מען דאס צוקלינגען אונזער אונבעהאלפענקייט צוויישען די פעל־קער, וואס האבען אונז פיינד און זעהען א נקמה?

און איך פיהל' וויי זיך ארונטערלאזען אין אטלאנטישען אקעאן און צוריסען אין שטיקער דעם קופערנעם רכילות־טרייבער, דעם ציוויליזירטען מסר פון דער נייער צייט, דעם בעהאלטענעם פלוט, וואס ליגט אין ים און פיהרט „פאטצטען" מיט מענשען...

ביז יעצט האבען נאר געוואוסט יחידי סגולה פון די אומות העולם, אז א איד איז א קהל'שע באק פאר אלעמען צו פאטשען. אונזער וואלוועלקייט איז נאר געווען בעקאנט צו די גרויסע, די בע־לעזענע, וואס האבען געזעהען אין דער וועלט־געשיכטע, אז אידען איז א מצוה צו שלאגען. פאר'ן חלאפ אבער, פאר דעם גראביאן האבען מיר נאך נעקענט מאכען א מינע פון עפעס־רעכטס און „כטראיען א וואנצע", יעצט אבער וויסען שוין אפילו די קלייבע שקצים, וואס לעזען דעם „דזשוירנאל", אז א איד איז קיין מענש ניט.

עס ווערט מיר א חרפה פאר דעם איטאליענער מיסט־פיהרער, וועלכער איז דא צו יעדער צייט מעהר יחסן פון דעם גרעסטען אי־דישען באנקיר. דען פרובט חלילה וחס פערטשעפען א איטאליע־נער באנאנא־פערלער, וועט אייך קייזער עמנו־אל דערטרינקען אין זודיגע מאקאראני. און א אידישער מיליאנער מוז גלעטען זיין איי־גענעם גלעל־זעקעל, ער זאל מגן זיין אויף איהם. און זעהר אפט

טרעפט דאָס, אַז מען ליידיגט אויס זיין זעקעל און מען לייגט דאָרט אַריין זיינע צובראָכענע ביינער.

דאָס איז דער שכל, פאַר וואָס אידישע באַנקירען און קאַפּיטאַליסטען האָבען אַזאַ דרך־ארץ פאַר אַ גוי'שען באַסיאַק און קיין רעספּעקט פאַר אַ אידישען קענער. דערפאַר האָבען זיי אויסגעלאַכט יעדע וואַרנונג צו העלפען שאַפען פאַר אידען בעצייטענס אַ היים, און זיי רוקען זיך יעצט מיט צדקה און שתדלנות. דערפאַר זיינען הערצעל און נאָרדוי געווען צוויי „שאַרלאַטאַנעס", פון וועלכע זיי האָבען אָבגעקעהרט די בייטעל און האָבען בעוויעזען מיט צופער, אַז אַלץ איז ווי עס דאַרף זיין.

אָט אַזוי האַלט איך די עגלישע צייטונג און איך ווייס ניט וואָס צו טהאָן מיט איהר. איך וואָלט עס צוריסען, ווען איך וואָלט דערמיט געקענט צורייסען די אידישע צרות, אָדער אַמוועניגסטענס מיין אייגענעם שמערץ. אָבער דיינקענדיג און טראַכטענדיג לייג איך עס צוזאַמען און לייג עס אַריין אין קעשענע.

אָ, אידישע קעשענע! דער גאַנצער חורבן געהט ענדליך אויס צו דיר...

III.

דער שוואַרצער מאַרש

א שוואַרצער מאַרש אין דעם אידישען קוואַרטאַל!

מען האָט קיין ארון און קיין טוידטענוואָגען ניט געזעהען, די טוידטע זיינען בעגראָבען געוואָרען פון דער אַנדער זייט ים און אַ סך פון זיי זיינען צו קבר ישראל ניט געקומען.

אין פייער זיינען זיי אומגעקומען אַלע, אַלט און יונג, און זייער הייליגע אַש איז צוטרעטען געוואָרען מיט די אונריינע פיס פון רוסישע הוליגאַנעס.

א לויה האָבען מיר געהאט, אָבער נאָר די כשהה נשמות פון אונזערע טויטע האָבען מיר בעגלייט, די רייכע, אונשולדיגע נשמות, וועלכע האָבען מיטגעמארשירט מיט דער ריזיגער מחנה אבלים דורך די אידישע גאסען.

ביי אן אָפענעם פענסטער בין איך געשטאנען און געקוקט אויף די טרייער־ארמעע, וואָס האָט פארשפרייט די אידישע שכינה ווי א ריזיגער שוואַרצער וואָלקען.

א פינסטערער נעבעל, אָנגעטרונקען מיט אידישע טרעהרען און דונקעלע געדאנקען, איז געהאנגען אין דער לופטען, א טומאן פון מרה שחורה, יאוש און פערצווייפלונג האָט זיך געוויקלט אין דער הויך און דער גאנצער געוואלד פון גלות איז געפאלען אויף די ארבעטלאָזע קעפ פון די מארשירער.

וועה, וועלכע מארשען מיר האָבען דערלעבט אין צוואַנציגסטען יאהרהונדערט. וועה, וועלכע ארמעען עס ציהען פארביי די אידישע הייזער, וועלכע מוזיק מיר הערען, און וועלכע בילדער עס מאָלען זיך מיר אין אָפען פאר די אויגען פון דער גאנצער מענשהייט!

פון פענסטער האָב איך געקוקט אויף דער וואקסענדער מאסע, וועלכע שווימט אן פון אלע זייטען. מענער, און פרויען, און קינדער. ארבייטער האָבען אוועקגעלייגט זייער געצייג, פרויען האָבען זייערע הייזער פערלאָזען, קינדער זיינען פון די חדרים געקומען און אלע, אלע, אלע האָבען זיי זיך צוזאמענגעוועבט, צוזאמענגעשמאלצען און צוזאמענגעקייטלט אין איין גרויסע, שוואַרצע מאסע — אין א לויה.

אזא טרייער־מארש האָט נאָך ניט יאָרק ניט געזעהען. אזא יאמער־צוג האָט זיך נאָך קיינמאל ניט געצויגען דורך די פרייע און אָפענע גאסען פון דער גרויסער וועלט־שטאָדט.

אזא ארמעע אבלים האָט נאָך די וועלט ניט בייגעוואָהנט, האָט נאָך קיין אומהיילשון ניט געהאט; אזעלכע לויות קענען נאָר טרע־

פען ביי אידען, וועמעס קרבנות אויף קידוש השם עס פאלען אהן אויפהער, וועמעס מתים עס שרעקען איבער די ציפער.

און כמעט אלע מארשירער זיינען געווען ארבייטער, אידישע ארבייטער, אידישע ארעמע לייט, וואס האבען געטהיילט זייער לעצטען ביסען מיט די יתומים און אלמנות, און פערלאזענע קריפעלס אין דעם לאנד פון פאגראמען.

ארבייטער פאהנעס, דורכגעשלייפט מיט שווארצע בענדער און שווארצען טול, האבען געפלאטערט אין דער לופטען. הונדערטע טראנספעראנטען מיט פערהאמונגס־אויפשריפטען געגען די העלליש אכזריות פון א בלוטיגע, מענשענפרעסענדע ביוראקראטי האבען דורכגעשטרייפט די שווארצע מאסע.

די קאלירען פון די פערשיעדענע פאהנעס פון ארבייט האבען צוזאמענגעשטעלט אלע קאלירען פון רעגענבויגען, אבער קיין רעגענבויגען איז דאס דאך ניט געווען... ניטא קיין רעגענבויגען פאר אונזער ארעם, אונגליקליך, עלענד פאלק, ניטא קיין טרויסט און קיין טרויסטער אויף דעם טויזענד־יעהריגען חורבן, וואס ציהט זיך אין פארטזעצונגען דורך אלע דורות אין אלע לענדער.

דורך אן אפענעם פענסטער האב איך געקוקט אויף דער אונגליקס־ארמעע, וועלכע איז געגאנגען שטיל מיט געזענקטע קעפ אין אויסגעלאשענע הערצער.

דער עהנסט פון בית הקברות איז געלעגען אויף זייערע געזיכטער, וווייבער האבען געווויינט אויף קול און די פריינד פון די אומגעקומענע קרבנות אין פערשיעדענע רוסישע חורבן־שטעדט, האבען געבראכען די חענד פאר פערצוויפלונג.

איך האב געווויינט מיט בלוטיגע טרערען; אלע בייזער אין מיין גוף האבען געווויינט און אלע מיינע פריינד ארום מיר האבען געכליפעט אויפ'ן קול.

נור קען דאס ניט וווינען ביי די לויה פון א פאלק, פון א

פאָלק, וואָס געהט נאָך זיין אייגענע לויה, אַ פאָלק, וואָס לעבט נאָר אום צו שטאַרבען, אַז די וועלט זאָל קענען לעבען. יא, אַז די וועלט זאָל קענען לעבען אויף דעם בלוטיגען סך־הכל פון זיינע טויטע...

פלוצלונג האָט דער אָרקעסטער אויסגעבראָכען אין טרויער־טענער. אַ שטראָם מיט וועהען האָט זיך אַ גאָס געטהאָן איבער די אבלים. די שפּיעלער זיינען אידישע געווען און יעדער מוזיקאַנט האָט אַריינגעלאָזען זיין טיעף־טרויעריגע אונרוהיג צו־וואונדעטע אידישע נשמה אין זיין אינסטרומענט. איך האָב דערהערט אין דעם וויקדען שוידערהאַפטען גלות־מאַרש אַלע יללות פון דער קלאָ־גענדער מענשהייט, אַלע וועה־געשרייען פון די דורות, דער פלוך און דער טרויער פון דעם אייביג געטרעטענעם.

באַלד האָט אַ קרעכץ געטהאָן דער כאָר אַן „הזכרות נשמות". אַ בית עולם מיט שרעקען איז ארויפגעפאַלען אויף מיר. איך האָב דערפיהלט, ווי די ערד זינקט אונטער מיינע טריט, ווי איך פער־שווינד אין זיך אַליין, ווי איך פערליר זיך אין דעם שטורם פון דער קברים־מעלאָדיע. אפילו די טרערען האָבען זיך דערשראָקען און זיינען געבליבען פערגליווערט אין די היילען פון מיין האַרצען, און מיין אייגענער כליפּען און שלוכצען נאָר האָבען מיר אויפגעוועקט פון דעם שרעקליכען הינער־פּלעט.

ווען איך האָב ערוואַכט, האָב איך דערזעהן ווי אַלע מיינע חברים און דערביישטעהער זיינען פערוויינט, אַלעמענס אויגען זיי־נען געווען רויט. שטום זיינען מיר אַלע געשטאַנען מיט איינגע־האַלטענע אָטהעמס און קלאַפּענדע הערצער און נאָכגעקוקט די גרויסע לויה, וואָס ציהט זיך אַלץ לאַנגזאַם אַוועק און פערשווינדעט פון אונזער בליק.

קיינער פון אונז האָט ניט גערעדט. קיינער האָט געוואַגט צו עפענען אַ מויל שטעהענדיג פאר די ערנסטקייט פון דיזען חיסטאָ־רישען טרויער־מאָמענט.

וואָס פאַר אַ ווערטה האָבען ווערטער ווען דאָס האַרץ רעדט? וואָס איז איבערהויפּט צו ריידען און צו זאָגען ביי דעם אָפענעם קבר פון אַן אומה? ביסלאַכווייז, ביסלאַכווייז נאָר בין איך געקומען צו מיין גאַנצען בעוואוסטזיין און מיין האַרץ האָט אָנגעהויבען צו וואַקסען מיט אַ שטאָלץ: — וואָס פאַר אַ גרויסע לויה מיר האָבען נאָך!...

IV.

גלות מחברים

די יעצטיגע אידישע צרות אין רוסלאַנד וועלען אונז, ווי עס שיינט, געבען אַן אַרמעע נייע ליטעראַטען, סקיצען־מאַכער, דראַמען־פערפאַסער, לירישע און עפּישע דיכטער, פעליטאָניסטען און מחברים סתם אין דער וועלט. אַזעלכע גרויסע היסטאָרישע ערשיינונגען מאַכען גרויסע רושם׳ס אין מענשליכע קעפּ און הערצער, און וועקען אויף ימים נייע מחשבות און געפיהלען. מענשען פון אַ גאַנץ יאָהר ווערען פּלוצלונג "אלדדס ומדדס" און הויבען אָן נביאות צו זאָגען אין דער „מחנה".

מיט איינינגע טעג צוריק עפענט זיך ביי מיר די טהיר און עס קומט אַריין אַ כלייכער, בעבערדעלטער אידעל מיט אַ נאַאיווער שאלה:

— וואָהנט דאָ דער מאַן, וואָס שטעלט זיך אַריין אין די בלעטער?

— יא, וואָס ווילט איהר? — האָב איך איהם געענטפערט.

— איך האָב אַ שטיק אויף׳ן קאָפּ, — האָט זיך דאָס אידעל אָבגערופען, — איך וויל דאָס איבערשרייבען און פערפאַסען אין עטליכע אַקטען, וואָלט איך פערלאַנגט אייער עצה.

— האָט איהר שוין אַ מאָל עפּעס געשריבען? — האָב איך איהם אַ טאָפּ געטהאָן, קוקענדיג אויף זיין תּם'עוואטען פּנים.

— מיין טאטע איז אויך קיין שרייבער ניט געווען און איך בין אויך קיין שרייבער. איך האָב נאָר די שטיק אויפ'ן קאָפּ, ווייל איך פּרעגען, אויב דאָס איז אַ גוטע שטיק. איך האָב געזעהען דעם אידישען טהעאַטער, איז דאָס נאָר קיין קונץ, מיין איך, אז איך קען דאָס אויך.

— אין וואָס אייגענטליך בעשטעהט אייער שטיק? — האָב איך העם נייעם דראַמאַטוהג געפרעגט מיט אירָאניע.

— דאָס הייסט, בעשטעהען בעשטעהט עס: מען וועט מאַכען „אל מלא רחמים" די טוידטע אידען פון אדעם און מען וועט זינגען „יזכור". א חזן וועט זאָגען „קדיש" מיט משוררים. מען וועט זיך דאָרט פערליעבען אויך... און אדלער, דער אקטיאָר, וועט קומען אין האָספּיטאל זעהן די פערוואונדעטע און שרייען און ברעכען די העגד....

— מיט אזא שטיק אויפ'ן קאָפּ זייט איהר אַ גרויסער קאָפּ-שמיק, — האָב איך דעם שפּאָגעלנייעם פערפאַסער ערקלערט. — אָבער אידער אדלער וועט ברעכען די העגד אין האָספּיטאל, וואָלט מען אייך בעדארפט צוברעכען די פינגער פאר'ן וועלען נעהמען א פען אין האַנד.

דער אידעל איז ארוים, און א צווייטער איז אריין. דאָס איז געווען א יונגערמאן פון א יאָהר צוואַנציג, גלאַט גערַאזירט, א בלאָנדער, דאַרער, קליינער מענשעל מיט א פּאָאר טרוימערישע אויגען. איך האָב דעם יונגען מאן געבעטען זיצען און געפרעגט, וואָס איך קען טהאָן פאר איהם.

— גאָר ניט, — האָט ער געענטפערט, — איך וויל ניט קיין טובות פון קיינעם. איך האָב געמאַכט א ליעד פון רוסלאַנד און וויל איהר זאָלט דאָס אריינשטעלען אין אייער בוך...

— אין וועלכען בוך? — האָב איך איהם געפרעגט פער־
וואונדערט.

— אין אייער בוך, וואָס איהר גיט ארויס, — האָט דער מאן
געזאָגט צוטראָגען. — מען האָט מיין טאטען געקוילעט אין קיעוו.
האָב איך געמאכט א ליעד, ווילען זיי דאָס ניט דרוקען...

— וואו איז אייער ליעד? — האָב איך איהם געפרעגט אונ־
רוהיג.

— איך האָב דאָס אין געהאנקען, — האָט דער מאן געענט־
פערט שמייכלענדיג. — יא, איך האָב דאָס אין געראנקען, אָבער עס
איז גאנץ, גאנץ אין שטארק, היהרעוודיג איז מיין ליעד, בין איך
געווען אין די צייטונגען, ווילען זיי דאָס ניט דרוקען, בין איך גע־
קומען צו אייך...

— פאהוואָס שרייבט איהר דאָס ניט אן אויפ'ן פאפיער? —
האָב איך איהם געפרעגט מיט א גרוים בתמיה.

דער יונגער מאן האָט זיך עפעס ווי ניט געריכט אויף מיין
פראגע. ער האָט א ווייל געשוויגען און געענטפערט נאאיוו און
פערשעהמט:

— ווייל איך קען אליין ניט שרייבען...

V.

דער אידישער העלד

א טועלכע בילדער מאלען זיך אין דער אידישער גאס טאג־
טעגליך. די שחיטות אין רוסלאנד האָבען צוטומלט די
קעפ פון טויזענדע מענשען. שטומע נביאים זיינען אויפ־
געשטאנען, משוגעים האָבען זיך בעוויזען, צוריסענע געפיהלען און
געדאנקען פילען אן די אידישע הייזער, אבער אויך אמת'ע
טאלענטען און אמת'ע גבורים האָט דער אידישער קווארטאל.

איך זיץ אַזוי אין קאַפּע־הויז און נודע זיך ביי אַ נלעזעל טהעע מיט לעמאָן, די בראַנפּען פון דער אידישער אינטעליגענץ אויף דער איסט סייד, — ווען עס קומט פּלוצלונג צו מיר אַ מאַן און שטעקט מיר אַריין אַ געזונדע קרעפּטיגע האַנד מיט אַ „זייט געזונד".

— פאָהרט געזונד! — האָב איך זיך אָבגערופּען, אָנקוקענדיג דעם מאַן, וועלכער איז מיר פאָרגעקומען האַלב בעקאַנט. ער איז געווען פון די מענשען וואָס כאַפּען זיך אַ מאָל אַריין אין הער ליטע־ראַרישער קאַפּע הויז, טהוען אַ שמעק און געהען ווייטער. קיין ספּעציעלע פריינד און חבהים האָבען זיי ניט. זיי קענען אַ לע־מען, אָבער זעהר ווייניג מענשען קענען זיי. איך האָב דעם מאַן ניט געקענט.

— איהר קענט מיך ניט, — האָט ער געזאָגט אין געבראָכענע אידיש, — אָבער איך קען אייך, וויל איך זיך מיט אייך געזעגענען. ווער ווייס אויב איך וועל אייך שוין נאָך אַ מאָל זעהן.

— וואָס איז געשעהן? — האָב איך איהם האַסטיג געפרעגט.

— עס איז גאָר פיעל געשעהן, — האָט ער געזאָגט, — עס איז אַ „רעוואָלושען" אין רוסלאַנד. דאָרט זיינען „מאַססאַקאַרס" (פּאָ־גראָמען) אויף אידען, און איך פאָהר אַהין נעהמען געוועהר אין האַנד.

— זייט איהר אַ בונדיסט, אַ פּועל ציון אָדער אַ ציוניסטישער רעוואָלוציאָנער? — האָב איך געזוכט צו טרעפּען.

— איך ווייס ניט וואָס איך בין, — האָט ער מיר ערנסט גע־ענטפערט, — איך ווייס נאָר, אַז איך בין אַ איד און בין „פּולל אָוו פייט", פּול מיט קאַמפּף, און איך וועל נעהמען „רעווענדזש", נקמה וויל איך נעהמען פון די מערדער.

— האָט איהר עפּעס משפּחה אין רוסלאַנד?

— ניין.

— זיינט איהר שוין לאַנג פון דאָרטען?

—איך בין דאָרט קיינמאָל אין לעבען ניט געווען, — האָט דער מאן נעמאכט די איבערראשענדע בעמערקונג, — איך בין נאָר א געבאָרענער אן ענגלענדער.

איך האָב ניט נעגלויבט מיינע אויערן וואָס איך הער.

— דאָס וועט זיין מיין דריטער פיים פאָר פרייהייט, — האָט דער מאן מוטהיג פאָרטנעזעצט. — איינמאָל האָב איך זיך געשלאָגען פאר די בעפרייאונג פון קובא, א צווייטען מאָל האָב איך געקעמפפט פאר די בורען אין סויטה אפריקא און יעצט פאָהר איך זיך אָנ־שליסען אן די רעוואָלושאָניסטם אין רוסלאנד.

איך האָב געקוקט דעם מאן גליך אין די אויגען און האָב דער־זעהען אין איהם דעם העלד. איך האָב איהם געדריקט וואָרעם זיין האנד און איהם געבענשט פון טיעפען הארצען.

— אָט דאָס הייסט א מענש, האָב איך געטראכט, אזעלכער האָט א ציעל אין לעבען און א טרויסט אין טויט.

איך האָב געפיהלט ווי די ערד אונטער זיינע טריט איז הייליג, און טיף אין מיין הארץ האָט אויפגעלעבט א בעגעהר נאָכצופאָל־גען זיין ביישפיעל, נאָכלויפען נאָך איהם, זיך אנטשעפען אָן א ברעג פון זיין פאָלע און זיך כאטש נאָכשלעפען, אָבער אויך דערצו האָב איך קיין כח ניט געהאט...

איך האָב זיך פערטראכט אן אריינלאָזענדיג מיינע בליקען אין דער גלאָז טהעע, האָב איך דאָרט ד ע ר ז ע ה ן א קליינעם מענ־שעלע....

VI.

א קאצאפ

עשערט געווען אבער, אז די סצענע אין קאפע הויז זאָל זיין בעגלייט פון א בילד, וואָס האָט אויך א גרויסע שייכות מיט רוסלאנד.

ארויסגעהענדיג מיט א בעקאנטען פון קאפע הויז איז אונז אָנ־

געקומען אַנטקעגען א הויכער, קרעפטיגער איד מיט אַ לאַנגע בלאָנדע באָרד, שעהן פערקאַמט, זיין ראָק איז געווען אַלט און אָב־געניצט, אָבער ריין און זויבער.

מיין בעקאַנטער האָט זיך מיט איהם ארומגעכאַפּט. זיי האָ־בען ביידע גערערט רוסיש, און איך האָב קיינמאָל ניט געהערט, אַז אַ איד מיט אַ גרויסער באָרד זאָל אַזוי שען ריידען רוסיש ווי דער הויכער, בלאָנדער מאַן.

— שלעכטע צייטען אין רוסלאַנד, — האָט דער איד געזאָגט צו מיר אין גוטע איהיש, אָבער זיין אקצענט האָט פער'־מסר'ט רוסיש.

— יא, זעהר שלעכטע צייטען, — האָב איך איבערגערערט זיינע ווערטער, און האָב איהם אָנגעקוקט פער'חידוש'ט.

— דיזער איד איז אַ געבאָרענער רוס, און האָט זיך דאָ מגיר געווען מיט זיין ווייב און קינדער, — האָט מיין בעקאַנטער געמאַכט די אונערוואַרטעטע ערקלערונג.

— זייט איהר געווען ביי דעם גרויסען טרויער־מאַרש? האָב איך איהם געפרעגט מיט אַ צומישטען געפיהל.

— בין איך דען קיין איד ניט? האָט ער מיר געענטפערט.

— האָט איהר געוויינט אויך? האָב איך איהם וויעדער גע־פרעגט עפּעס ניט־וויסענדיג אַליין פאַרוואָס איך פרעג דאָס?

דער מאַן איז געבליעבען איבערראַשט פון מיין ניט־ערוואַר־טעטער פראַגע. ער איז אָבער באַלד געקומען צו זיך און האָט גע־זאָגט.

— ניין! איך קען ניט וויינען... בין זעהר האַרט אויף טרערען... כ'האָב נאָך קיינמאָל ניט געלאָזען קיין טרער....

— אַ קאַצאַפּ!...

VII.

שיילאָק דער איד

Thou callest me a dog
Before thou hadst a cause;
But, since I am a dog,
Beware my fangs.
(Shylock).

א צונג אָדער א פויסט; אייגנעבויגענע קניע אָדער אן אויפ־
געהויבענעם קאָפּ; וואָס איז יעצט חשב'ער?

די געשיכטע האָט אונז אריינגעשפּאָרט א מעסער אין בוזים, זאָל ער דאָרט ליגען בעהאַלטען? דער נלות האָט אונז געהאָדעוועט שלאָנגען אין האַרצען, זאָלען זיי ניט ווייזען, אז זיי זיינען גיפטיג?...

דער האַכע גייסט האָט אָנגעפילט אונזער געדולד מיט עקספּלא־
דירענדע שטאָפען, זאָל מען זיי דערטרינקען אין רויזענוואַסער?....

— יאָ! זאָגט די קריסיגקייט.

— ניין! זאָגט דער שטאָלץ.

די אָבגעהובענע יהודים פון ניו יאָרק האָבען געפאַסט א בע־
שלום, אז די אידישע צדקה אין אמעריקא פאר אונזערע קרבנות פון
די פּאָגראָמען, זאָל צוטיילט ווערן אין רוסלאַנד צווישען אידען און
קריסטען צוגלייך.

זיינען נאָך יעצט אויך די האָזיגע האַלב־אידען אזעלכע פלאַך־
קעפּ צו מיינען, אז מען מוז אויסנוצען יעדע געלענהייט א לעק צו
מהאָן דעם קריסט?

מיינען זיי ווירקליך מיט חניפה און עקעלהאפטער אונטער־
טהעניגקייט זיך אייניצושמייכלען ביי די אידישע שונאים, וועלכע
שפייען אויף דעם אידישען מיליאָנערסקען פראָצענטניק פונקט ווי
אויף דעם אידישען קארעבעלניק?

און לאַכט ניט די גאַנצע קריסטליכע וועלט אין די הויפענס פון

דעם קריכערישען „מה־יפית"־איינפאל, דאָס נאכדעם ווי מען האָט געקוילעט, געברענט, געבראָטען און גערויכט אידען אין רוסלאַנד, זאָלען אַמעריקאַנער אידען שיקען שטיצע פאַר קאַצאַפּעס?

דער טויטער פּאָביעדאָנאָסצעוו שטיקט זיך פאַר געלעכטער.

איז שוין אונזער צדקה ווירקליך אזוי גרויס און אונזער הילפס־פאָנד אזוי איבערפול, אַז מיר קענען בעשטעהן צו פערזאָרגען די רוסישע מוזשיקעס?

האָבען מיר שוין פערזיכערט פאַר די עטליכע מיליאָן אידישע קרבנות פון רוסלאַנד אַ רוהיגע היים, אַ לאַנד, אַ טעריטאָריע, וואו זיי זאָלען כאָטש אַמוועניגסטענס קענען רוהיג שטאַרבען?

אָ, עקעלהאַפטער „מה־יפית"! פינסטערער גלות־איד!

וועה אייך, איהר „מה־יפית" זינגער!
פּוסטע הערצער, גלאַטע צינגער.
וועה צו אייך, איהר צרות ברינגער,
וואָס פערשוואַרצען אונזער פּנים,
וואָס איהר בייגט זיך און איהר בוקט זיך
פאַר'ן שונא, וואָס איהר רוקט זיך
אונ'טרען קאַנטשיק פון די שונאים!

ניין! ניט „עין תחת עין"
זוכט איהר, אַנדערע כלי זין
ווילט איהר זאָלען אייך בעפרייען:
קריכען ווילט איהר ווי די ווערים.
איי'רע ריטער, איי'רע בייטשען
זוכט איהר אַנדערש אויסצוטייטשען,
ווען עס דונערט דער „פערצעהר איהם!"

אַ, איהר תעררען גלאַט געהובעלט,
שען בעטאָלערט, פיין בערובעלט,
אייער תרפה איז געדובעלט,
זינד און שאַנד איז אייער זינען:
איהר צוטרעט מיט שפּאָט די עהרע
פון דער העכסטער מענשענלעהרע
אום צו לעבען כאָטש ווי שפּיגען...

יאָ, לעבען ווי שפּינען, אַבי לעבען!

רוף מיר פּאַרך, אבי גיב מיר א רובעל אויף שבת. די העס־ליכע, לאַקייסקע גלות מדה פון דעם מאָדערנעם פּראָצענטניק.

וואָס פאַר אַן אונטערשיעד צווישען דעם אַמאָליגען שיילאָק און דעם הייגטיגען!

יענער איז געווען אַ מענש, אַ כאַראַקטער, אַ ראַכע־זיכטיגער, נקמה־נעהמענדער, עהרווירדיגער מענש, און דער יעצטיגער איז אַ הונד, אַ חונף, אַ שפּיאָן!

שעקספּיער'ס שיילאָק איז דער פערקערפּערטער אידישער פלוך פון „על נהרות בבל", דער פערהאַרטעוועטער, פערגליווערטער אידישער שמערץ, די גאַל פון גלות, אָנגעגאָסען מיט אויביגע בי־טערנים, וואָס זוכט זיך אויסצוליידיגען אויף די קעפּ פון די פּייני־גער; דער יעצטיגער רעפאָרמירטער שיילאָק, פון צוואַנציגסטען יאהר־הונדערט, איז די פערקערפּערטע חניפה, די קריכיגקייט, דער עקעל.

ניט מיט אַ מעסער און אַ וואָגשאָל טרעט אויף דער יעצטיגער „מה־יפית"־איד, נאָר מיט אַן אַרויסגעשטעקטע צונג אַ לעק צו טהאָן און מיט אויסגעשטעלטע ליפּען צו קושען.

ווי געשמאַק דאָס איז אזעלכען אַ בריק צו טהאָן.

ווי בערוהיגען זיך דאָס די נערוועז, וועז מען קען אזוינעם אויס־האקען די ציינער, אָדער אָנשפייען־אין דער אונפערשעהמטער צורה?

מעגען מענשען אויסטייטשען שייל־אָק'ן ווי זיי ווילען, ביי מיר איז ער א העלד, א גבור, א גלגול פון די מאקאבעער, א בר כוכבא. זיין וואוכערייר בעדוייער איך ווי יעדער קראנקהייט, אָבער זיין מוטה פערגעטער איך.

איך ווייס ניט, אויב שייל־אָק איז געווען א בעל צדקה, דאָך, אויב ער וואָלט געלעבט און געגעבען, וואָלטען דאָס ניט נעקראָגען קיין קאַצאַפעס.

ביי יעדען פאָגראָם, ביי יעדען בלוט־בלבול, ביי יעדען אומ־זיסטען אנגריף אויף אידען, ערשיינט פאר מיר די ביטערע גלות־נעשטאלט פון דעם אידישען „מוירטשענט אוו וועניס", ווי ער שטעהט מיט דער וואָגשאָל און מיט'ן מעסער, פערלאנגענדיג דעם פונט לעבעדיגע פלייש פון זיין קריסטליכען פערשפאָטער און פייניגער: —

„ביי אונזער הייליגען שבת שווער איך צו האבען דאָס, וואָס עס קומט מיר לויט קאָנטראָקט... איהר וועט מיר פרעגען, פאר וואָס איך וויל בעסער האבען א פונט צאפעלדיגע מענשענפלייש, אייידער פינף טויזענד דוקאטען: איך וועל דאָס ניט ענטפערען. לאָמיך זאָגען, אז דאָס איז מיין פערנניגען, מיין הומאָר, איז פערענטפערט די פראגע?

„וועז יעדער דוקאט אין זעקס טויזענד דוקאטען וואָלט נעווען אין זעקס טהייל און יעדער טהייל א דוקאט, וואָלט איך דאָס ניט געגומען, און וואָלט זיך געהאלטען אן מיין קאָנטראָקט."

בראווא, שייל־אָק! וועז דו וואָלסט ניט נעווען א פראצענטניק, וואָלט איך געזאָגט, אז דו ביסט שמואל הנביא....

VIII.

די בעדייטונג פון בליי און בוימעל.

אומזיסט איז קיין זאַך ניט געשאַפען:
מיר דאַרפען ליכט, מיר דאַרפען וואַפען,
מיר דארפען בוימאייל, דארפען בליי.
דער מענש דאַרף אַלץ, וואָס קען איהם ניצען
אין שווערען קאַמפּף זיך צו בעשיצען,
צו לעבען און — צו לעבען פריי....

בוימאייל און בליי, ביידע צוזאַמען מאַכען חנוכה...
איך געדיינק, איך בין נאָך דאַן געווען אַ אינגעל:
מיין טאַטע פלעגט זיך פאָרען ביי זיין חנוכה־לעמפּעל מיט די בוימאייל, און איך פלעג זיין פערטהאָן מיט מיין פורעם און מיינע בליי.

איהם האָט ניט געקימערט מיינע דריידלאך און מיך האָט ניט געאַרט זיינע ליכטלאך, נאָר געפיהלט האָב איך, אַז דאָס אַלטע חנוכה לעמפּעל וואָלט נאָר געווען אַ האַלבע זאַך אָהן מיין נייע דריידעל...

ווען דער ריח פון דעם טאַטענס בוימאייל פלעגט זיך צוזאַמענמישען מיט דעם גערוך פון מיינע הייסע בליי, פלעגט דאָס ערשט נעהמען שמעקען מיט יום טוב, מיט חנוכה. מען האָט געפיהלט, אַז עס איז עפּעס נייעס אין שטעדטיל.

דער טאַטע האָט געגאָסען זיין בוימאייל און איך האָב געגאָסען מיינע בליי און אזוי האָבען זיך געגאָסען די אַלטע זכרונות און די נייע האָפנונגען אין שטילער האַרמאָניע.

אונבעוואוסט האָבען מיר ביידע געטהאָן אונזער אַרבייט, מיין טאַטע און איך.

מיין פורעם איז אפילו געווען אַלע יאָהר אַ נייע, נאָר פון דעסטוועגען פלעגט שטענדיג ארויסקומען דאָס זעלבע דריידעל....

אַ קינד האָט אָבער פיינד אייביג די זעלבע צאַצקע און ווען איך האָב אַמאָל געזאָגט דעם טאַטען, אז איך וויל אין מיין פורעם אויסשניידען אַנדערע אותיות, דאָס הייסט, איך וועל איבערמאַכען די פורעם, האָט ער מיר געזאָגט, „מען טאָר ניט"...

„אויף דעם דריידעל" — האָט געזאָגט דער טאַטע, — „מוזען שטענדיג שטעהן די בוכשטאַבען „נ", „ג", „ה", „ש". דאָס מיינט: נ ס ג ד ו ל ה י ה ש ם, אַ גרויסער נס איז דאָרטען געשעהן און מיט נסים שפּיעלט מען זיך ניט. אַ נס לאָזט זיך ניט איבערמאַכען, מען טאָר עס ניט איבערמאַכען...

די שטילע, הייליגע האַרמאָניע האָט זיך געענדיגט.

איך האָב געפרעגט דעם רבי'ן אויב מען מעג איבערמאַכען די פורעם מיט די אותיות, האָט ער מיך אָנגעקוקט ווי משוגע. איך האָב געפרעגט דעם שכן, האָט ער זיך אָנגעכאַפּט פאַר'ן קאָפּ...

גענוג! האָב איך געקלעהרט, און בין געוואָרען אויס מחותן מיט מיין אַלטע דריידעל... וואָס טויג מיר אַלע יאָהר צו שניצען אַ נייע פורעם, אַז עס קומט אַרויס די אייגענע זאַך, וואָס פאַר אַ־יאָהרען און פאַר צעהן־יאָהרען?

איך האָב איבערגעלאָזט מיין טאַטען ביי זיין פערשימעלטען לעמפּעל, וואָס פלעגט נאָר שמינקלען אין אַ ווינקעל איין וואָך אין יאָהר און שטעהן הי איבריגע צייט פערלייגט מיט שמאַטעס, פער־שימעלט און פערלאָזען...

אַ סך, נאָר אַ סך חנוכה'ס זיינען פערביי און איך האָב אין גאַנצען פערגעסען אָן חנוכה לעמפּעל, אָן די הייליגע בוימאייל, און, דאַכט זיך, אָן טאַטען אויך... און איך וואָלט זיך אפשר מעהר אָן דעם אַלעס ניט דערמאָנט, ווען איך וואָלט פּלוצלונג ניט דערזעהען

דעם אלטען חנוכה לעמפּעל אין קישינעוו אויפ'ן גאס, שוויימענדיג אין א טייך בלוט...

קוקענדיג ווי מיין טאטענס הייליגטהום בלוטיגט, ווי זיין בוימעייל איז פּערשוועכט, זיין חנוכה בעליידיגט, האָב איך זיך דערמאָנט אָן מיינע הייסע, קאָכעדיגע בליי...

איך האָב ניט מעהר געדיינקט וועגען י ע נ ע פּורעמס און י ע נ ע דרייד'לאָך. איך וויים שוין בעשטימט, אז די אלטע פּורעמס און אלטע דרייד'לאָך טויגען ניט, קענען נוט און טאָרען ניט אייביג טויגען, איך וויים יעצט זיכער, אז „דאָרט" איז קיין „נס" אויך ניט געשעהן.

איך וויים אָבער, אז הייסע בליי איז א ניצליכע זאך, ניט אויף צו גיסען כשרה פּלאָמבעס אויף טרפה סחורה. איך וויים, אז ניט נאָר מען ק ע ן דערמיט מאכען נייע דרייד'לאָך מיט נייע, גאָנץ אנדערע אותיות און אנדערע בעדייטונגען, נאָר אז דאָס איז א מ צ ו ה צו מאכען...

איך וויים, אז דעם טאטענס חניכה־לעמפּעל קען נאָר גערעטעוועט ווערען דורך הייסע בליי, געגאָסען אין קוגלען, ניט אין קוגעלטעפּ נאטירליך, ווייל דאָן וואָלט מען דערבּיי געדארפט זינגען „מהיפית" און ביי בלייענע קוגלען דארף מען זינגען די מארסעליעזע.

וואָס פאר א גרויסער אונטערשיער דאָס איז צווישען די צוויי געזאנגען!

דער „מה־יפית" איז א י ד י ש און די מארסעליעזע איז מ ע נ ש י ש. דעם „מה־יפית" זינגט דער איד אין מ ע נ ש ע ן און די מארסעליעזע זינגט דער מ ע נ ש אין א י ד ע ן; דעם „מה־יפית" זינגט דער גלות און די מארסעליעזע זינגט די פ ר י י ה י ט. דער „מה־יפית" חלומ'ט פון „אהבה בתענוגים" פון א צוקערדיגע ליעבע און די מארסעליעזע דונערט פון א געראָבטען צאָרען.

מיינט ניט חלילה, אז איך בין דאָס אזא מענשען־פּרעסער, אז

מיין נשמה איז דורכאויס אָנגעשאָטען מיט רויטע פעפער, גאָרצי־צען, ביטער־זאַלץ, קנאָבעל־יוך און ווערים־קרויט; אַז מיינע געפיה־לען זיינען פּימפּסען־האָלץ, מיין פאַנטאַזיע אַ האַק און מיין האַרץ אַ מאַרמעל־שטיין.

איך בין אַ מענש ווי אַלע מענשען און ווען איך בין צייטענ־ווייז אַ איד אויך, איז דאָס בלויז אַ „שוואַכקייט", אַ פאַמיליען־פעהלער, נאָר אָהן אחריות... קיין סכנות ניט, מען קען מיט דעם האָזיגען „פעהלער" אויסלעבען די יאָהרען, ווען מען זאָל נאָר ניט זיין אין קישינעוו, אדעס אָדער קיעוו...

איז אַלזאָ דערפאַר האָב איך היינט ליעב די מאַרסעליעזע און איך האָב עס טאַקע ליעב צו זינגען אַלס איד. די ווערטער מאַכען ניט קיין אונטערשייד. די מאַקאַבעער האָבען דאָס געזונגען מיט אַנ־דערע ווערטער, די פראַנצויזען מיט אַנדערע און איך זינג דאָס וויעדער מיט אַנדערע:

שטעה אויף, דו שקלאַף פון די נאַציאָנען!
די נייע צייט קומט ענדליך מאָהנען
דיין אויפשטאַנד אין דער וועלט.
צו לאַנג איז איבער דיר געהאַנגען
דאמאקלעס שווערד. נו, ברעך די צוואַנגען!
איין מאָל זיך פעסט געשטעלט!

שטעה אויף און לאָז זיך מעהר ניט וויעגען
פון שוואַרצען חונף'ס זיסען ליעגען,
וואָס צוקערט דיר דיין שטראָף.
עס העלפט קיין בעטען און קיין שרעקען,
וועסט קיין זכות אבות ניט דערוועקען,
ניט אויפרייסען פון שלאָף.

שטעה אויף, דו אָרימער העברעער!
דען ביסטו ניט דער מאַקאַבעער?
אָ, זעה די שאַרפע צייהן!
די צייט פון נסים איז פערלאָפען,
דו האָסט אויף קיינעם טעהר צו האָפען
ווי נאָר אויף זיך אַליין.

אָ, ניט אומזיסט האָסטו געגאָסען
דיין בליי אַלס קינד, דו האָסט גענאָסען
דיין אונטערריכט, געשוויכד!
דאָס בליי איז נויטיג פאַר דיין לעבען,
דו זאָלסט זיך ביליג ניט ערגעבען,
דו ביזט המכבי'ס קינד!

המכבי'ס קינד!

ווען ניט חנוכה, וואָלט איך אָט די ליעד ניט געזונגען. איך האָב פשוט מורא אידען זאָלען זיך ניט אַזוי שטאַרק פערטיעפען אין די לאַטקעס, אז זיי זאָלען דעם רעכטען עיקר פון יום טוב ניט פאַר־געסען.

איך ווייס, אַז עסען קענען מיר ב"הש ווי אמת'ע מאַקאַבעער... אַז מאָגענס האָבען מיר ווי עכטע העלדען, נאָר ווען עס קומט צו גע־בען קלעפּ, האָבען מיר פ י ס... און אין בעסטען אופן צינגער....

זייט לאַנגע דורות האָט דער איד געבענשט חנוכה־ליכט, זיך געפּאָרעט ביי זיין לעמפּעל און האָט אַלץ ניט פערשטאַנען די בע־דייטונג דערפון, ביז דער פּאָגראָמשטשיק האָט איהם ענדליך פער־טייטשט: — מיט אַ דובינע איבער'ן מח.

יעצט פערשטעהט ער די קאָמבינאַציע פון בוימאייל מיט בליי, יעצט ווייס ער, וואָס ער האָט לאַנג ניט געוואוסט.

אָ, הלואי זאָל ער דאָס קיינמאָל ניט פערגעסען.

IX.

זעלבסט־שוין

איהר קליינע ליכטעלאך!
איהר דערצעהלט געשיכטעלאך,
מעשה'לאך אחן צאחל;
איהר דערצעהלט פון בלוטיגקויט,
כריה'שאפט און מוטהיגקויט,
וואונדער פון אמאל.

ליכט! ליכט! ליכט!
עס איז ליכטיג אין דעם אידישען קוואַרטאל.
עס איז חנוכה!
חנוכה! וואָס איז דאָס אזוינס?
אט וואָס דאָס איז:

פאַר'ן הולטאי איז דאָס א יום טוב פון קאַרטען שפּיעלען, פאַר'ן זולל וסובה — א וואָך פון לאַטקעס, פאַר'ן פאַנאַטיק — א מעשה מיט נסים, פאַר'ן מוכר־ספרים — א קעשענע מיט קליין־געלד, פאַר די כלי קודש — א פעטער יאָהר־מאַרק, פאַר דעם דיינקער אָבער איז דאָס דער „יאָהרצייט" נאָך די העלדען פון דער „סאמאָבאָראָנא", פון דער „זעלבסטשוץ־גענזעלשאפט" פון דעם אידישען פאָלק.

פאַר דעם דענקער זיינען די יעצטיגע אידישע גבורים אין רוס־לאַנד ניט מעהר ווי א פאַרטזעצונג פון זייערע אמאָליגע ברידער, די מאקאבעער, וואָס האָבען אויך געשטריטען געגען בלוטיגע יונים און שונאי ישראל.

ביידע, אי די אמאָליגע, אי די איצטיגע העלדען זיינען אַרויס־געטרעטען געגען דער שרעקליכער מלכות „יון הרשע", וואָס האָט בעשלאָסען צו מאכען א תל פון אידען.

די איראניע פון דער נעשיכטע!

מיט צוויי טויזענד יאהר צוריק האבען אידען אננעפאנגען זייער קאמפף נעגען יונים און ערשט יעצט ענדיגען זיי איהם. עס לעבען נאך ביידע: דער יון און דער מאקאבעער. און דער צוואנציגסטער יאהרהונדערט וועט ענטשיידען דעם זיעג.

„על הנסים ועל הנפלאות"!

באפט ניט!

וואס פאר נסים זיינען דאס דאמאלסט נעווען? וועלכע וואונדער זיינען נעשעהן, וועלכע איבערנאטירליכקייטען?

זיינען ארבעגעקומען מלאכים פון הימעל זיך אננעהמען פאר אידען? האבען די שטערען נעשאסען מיט פייער? זיינען נשתנה נעווארען די מעשי בראשית?

חלילה!

די יונים זיינען בעפאלען ארץ ישראל ווי די היישעריקען. זיי האבען אינגענומען ירושלים, פערווויסט דעם בית המקדש, פערוניניגט דאס לאנד מיט נעצען, אונטערדריקט די אידישע שפראכע, נעמאכט פאגראמען אויף אידיש אייגענטהום, נעפיינינגט אלטע לייט, פערגוואלטיגט פרויען און גע'הרג'עט קינדער.

עס זיינען קיין נסים ניט נעשעהן.

און וואס־מעהר דאס פאלק האט נעשווויגען, האט די מיראניי נעהערשט, ביז עס האט זיך פערוואלט דעם הויפט פון יענע יונים, אז א אידישער כהן זאל מקריב זיין א חזיר אויפ'ן מזבח.

עס זיינען קיין נסים ניט נעשעהן.

אבער א פאלק בעשטעהט ניט פון לויטער דינע ריטלאך, וואס לאזען זיך בויגען. אין דעם וואלד פון אן אומה נעפינט זיך אויך דער שטארקער דוב, דער מעכטיגער אייכענבוים, וואס לאבט פון שטורם און נעוויטער.

די יונים האָבען געהויבען און דער כהן האָט געפֿאַלגט. א רי־טעל איז ער געווען, האָט ער זיך געבויגען...

האָם פֿאַלק האָט געשוויגען, דער טיראן האָט געקוואַלען, דער הימעל איז געווען צו הויך, די מאַסע — צו נידעריג, דער מענש צו שוואַך און דער שטן צו שטאַרק.

אָבער דער העלד האָט געוואַכט. דער קערען פון חנוכה האָט געשלומערט אין א הארץ און דאָם הארץ האָט געוואַכט.

ניט די „בהמה טמאה", וואָם איז געלעגען אויפ'ן מזבח, איז געווען דער קרבן, נאָר דער טמא'ר „נפש", וואָם האָט עס געוואַלט מקריב זיין און דער „רשע", וואָם האָט דאָם געפֿאַדערט.

די ברכה איבער זיין שמוציגען אָפּפֿער איז פערגליווערט געוואָרען ביים זינדיגען פֿריסטער אויף די ליפּען. דער שוועדד פון די מאַקאַבעער האָט דורכגעלעכערט זיין זינדיגע ברוסט.

דער ים־האָהר האָט זיך געבויגען און האָט זיך שוין מעהר ניט אויסגעגליכט....

דער שוועדד האָט בעוויזען דעם „נס". א טויט פֿאַלק איז פֿלוצלונג אויפגעשטאַנען תחית המתים. דער שם המפרש פון דעם העלדישען גייסט האָט פערקעהרט ריטלאָך אין דעמבעס, שוואַלבען זיינען אָדלערס געוואָרען און ציקעלאָך — רייסענדע חיות.

אָבער פֿאַרפֿאַלען! עס איז דאָך געווען א „נס מן השמים" און מען האָט אונז דאָך אריינגעשמוגעלט דעם „על הנסים" אין סדור.

אפשר דערפאר רעכענט מען דאָם ניט די געשיכטע מיט די מאַקאַבעער צווישען די „הייליגע שריפטען", וועלכע שוויבלען און גריבלען מיט איבערנאַטירליכע וואונדער. ווי קומט אין א הייליגע שריפט א מעשה מיט קולאָקעס, מיט א י ד י ש ע קולאָקעס, וואָם האָבען זיך געהויבען אויף זייער אייגענעם חשבון, און האָבען פֿשוט בעזיענט דעם שונא מיט מענשליכע כחות?

סטייטש, וואו איז גאָט געווען?

ביז די מאקאבעער האבען אידען געהאט זייער פערטיידיגונג אין הימעל, אלע נצחונות, ביז יענער צייט, זיינען פערשריבען אין תנ"ך. פון דעם אלטען יוחזן כהן גדול אבער, דעם העלדישען טא־טען פון יהודא המכבי, פאנגט זיך אן די מאדערנע געשיכטע פון אידישע זעלבסט־פערטהיידיגונג.

די געשיכטע פון די חשמנאים איז די נעשיכטע פון פראגרעס. די מאקאבעער זיינען נעווען די ערשטע זאך־בעוואוסטע אידען, וואס האבען אויפגעטראטען מיט וואפען אין די הענד געגען אן אויסגע־רעכענטען שונא.

יא, דאס און ניט עפעס אנדערש איז די סיבה פארוואס מען האט אט די העלדען־געשיכטע ניט אריינגענומען אין תנ"ך, זי איז ניט גענוג הייליג, אבוואהל מען שלאגט זיך דארט פון גאטס וועגען, און מען האט דאס איבערגעלאזט צווישען די „אפאקריפען", די נאכביבלישע שריפטען. אין יענע ניט־היילינע זאכען, וואס טארען ניט נעבונדען ווערען צוזאמען מיט"ן תנך"ל, געפינט זיך אויך די נעשיכטע פון יהודית און חפרנוש; דארט ווערט דאס דערציילט די העלדישקייט פון דער אידישער „יונגפרוי פון ארליאנס", די „זשאן'אוו ארק" פון ארץ ישראל.

* * *

טויזענדער יאהרען נאכאנאנד האבען אידען נעווארט אויף נסים און האבען פערלאכט אין זיך דעם גייסט פון די מאקאבעער. דורות־לאנג האבען זיי פערבייטען דעם שווערד אויף קריכערישע שתדלנות.

זיי האבען נעפייערט דעם „נס חנוכה" און האבען אלץ געהאט אין זינען, אז „אלע ימים טובים וועלען בטל ווערען. נאר פורים וועט בלייבען". די נ ס י ם וועלען קיינמאל ניט אונטערגעהן.

יעצט אבער הויבען זיי אן ביסלעכווייז צו פערשטעהן, אז נ י ט פורים, נאר ח נ ו כ ה וועט בלייבען. ניט תעניתים, געוויין און

געבעט, ניט שתדלנות פון שהנע נקבת, ניט „מה־יפית" נגונים פאר'ן פריץ, ניט כאבר און מתנות וועלען ראטעווען דעם איד, נאר זיין אכטונג צו זיך אליין.

ניט די ספר תורה וועט ראטעווען דעם קולאק, נאר דער קולאק וועט ראטעווען די ספר תורה. דער שווערד און ניט די יארמולקע, וועט שיצען דעם איד אין די בלוטיגע לענדער פון זיינע שונאים.

* * *

ניט די יעצטיגע יונים, נאר זייערע פינסטערע אבות האבען אונז שוין ארויסגעטריבען פון גערולד און געצוואונגען צו נעהמען א שווערד אין האנד, אבער דער איד האט דאס שפעטער פערגעסען.

זיין אייגענע „שווארצע מאה", זייגע טרוסען, זיינע פאלשע נביאים און זיינע שטענדיגע פערפיהרער האבען איהם געהייסען האפען און וואהטען, מתפלל זיין און בעטען, אבער ער איז יעצט ענדליך וויעדער ארוים פון זיין גערולד און גלאזען זיין כלי זין אויסגלייכען זיינע סכסוכים.

„על הנסים ועל הנפלאות!"

די פאעזיע פון דאס ביסעלע בוימאייל אין בית המקדש, וואס האט „דורך א נס געברענט פולע אכט טעג", איז זעהר שען, אבער אט דער נס איז נאר געשעהן דעמאלט, וועו דער „בונד" פון די מאקאבעער האט פערטריבען דעם שונא, בעפרייט ירושלים, בענייט דעם טעמפעל און ארויסגעוואשרפען די געצען.

ערשט דעמאלט האט דאס ביסעלע „בוימאייל", וואס איז געוועו אין דעם פאלקס בית המקדש, זיך פאנאנדערגעפלאקערט, געברענט און געברענט א לאנגע צייט און עס ברענט נאך און ברענט איצט אויך און וועט אייביג ברענען...

* * *

„הנרות הללו קודש הם!"

„די דאָזיגע חנוכה ליכטעלאך זיינען הייליג. מען טאָר זיך מיט זייער שיין ניט בעדיענען."

נאָטירליך טאָר מען פאָר זייער שיין ניט לעזען קיין פינסטערע צייטונגען, וואָס שימפּפען אונזערע מאָקאָבעער... ניט שרייבען קיין הכשרים אויף טרפה זאכען, ניט שפּיעלען אין קאָרטען און ניט צעה־לען קיין גנבה'שע גאלד.

עס איז אָבער א מצוה נעבען די חנוכה ליכטלאך אָנצולאָדען א רעוואָלווער, צו לייענען רעוואָלוציאָנערע שריפטען, צו רעכענען די נדבות אויף וואָפען פאָר די רוסישע אידען און — צו שרייבען דיעזען פעליעטאָן.

„הנרות הללו"!

איך קוק אויף די חנוכה ליכטעלאך און א פרייד גיהט מיר דורך'ן האַרצען. ענדליך האָט מען זיי פערשטאַנען. זייט לאַנג דורות ווי זיי לייכטען און ווינקען, און ריידען און ערשט יעצט האָט מען קויים בענריפען וואָס זיי זאָגען און ווילען.

און מען פאָלגט זיי.

חנוכה — וואָס פאָר א שענער יום־טוב האָס איז! נעהמט מיר צו אַלע ימים טובים און פורים דעם ערשטען, נאָר לאָזט מיר מיין חנוכה! נעהמט מיר צו דעם פורים! איך טרינק ניט קיין בראַנפען זיך אַליין צו פערטומלען און איך האַלט ניט פון „דרייען" צו פערטויבען א צווייטען.

לאָזט מיר מיין חנוכה, דעם הייליגען אנדענקען נאָך מיינע מאָקאָבעער, נאָך מיינע טהייערע בעליעבטע־העלדען פון אמאָל און איצט. לאָזט מיר מיין חנוכה, דעם „יאָהר־צייט" נאָך אידישע גבורה, אידישען נצחון, אידישען זעלבסט־רעספּעקט און ערהאבענעם שטרעבען.

זאָלען זיי אייביג ברענען, די הייליגע חנוסה ליכטעלאך, דער

סימבאל פון מענשען־ווירדע און מענשליכקייט, זאלען זיי אייביג ברענען און מיר דערמאהנען אן מיין יוחנן כהן גדול, מיין יהודא המכבי מיט זיינע ברידער, אן מיין קישינעווער שמש, מיין ליבאסקי און נאך און נאך גרויסע שטארקע נשמות, וואס זיינען געפאלען אויף קידוש השם, געפאלען פאר דער מענשהייט, געפאלען אויף אייביג צו שטעהן!

א, נעהמט מיר צו מרדכי'ס זאק מיט אש פון קאפ, די פאסטעניס און טויט־שרעק פון אחשורוש'ס אידען, און גיט מיר דעם מאקאבעער לאדבער־קראנץ, דעם אייביג גרינעם לארבער פון זעלבסט־ערקענטנים און העלדען־מוטה.

א, נעהמט מיר צו די „מגילה" און גיט מיר דעם שווערד און דעם פאנציר. איך וועל בעסער פאלען ווי א לייב איידער קריכען ווי א ווארעם.

און איהר אידען, וואס בענשען חנוכה־ליכט, האט אין זינען די גבורות און ניט די „נסים", דעם קאמפף און ניט דעם „מה יפית". וועט איהר מאכט די ברכה „להדליק נר של חנוכה", טא האט אין זינען אייערע מאקאבעער פון אלע צייטען. די וואס האבען געקעמפפט נעגען דער „מלכות יון הרשע" און נעגען אנדערע מלוכות און הערשאפטען פון בלוטיגע רשעים נעגען אלע טיראנען פון אלע דורות.

דער רויטער זונטאג

„הלעיטני נא מן האדם האדם חזה"
(בראשית, תולדות.)

א רויטער טאג, א רויטע שבאדט!
עס שוועבט פאר מיר דער טלאך,
וואס ווייזט מיר אן א קייזער'ס גנאד
א עלם און א גלח...

עס איז געפאלען און געקניעט
דאס פאלק אין בלינדען גלויבען,
דאך אויפגעשטאנען איז עס כיט,
עס וועט זיך ערשט ערהויבען.

יא, נייע מענשען אין דער גאנצער וועלט פייערן דעם געבורטס־טאג פון דעם נייעם גייסט, וואס איז געבארען געוואָרען דעם 22טען יאנואר אין רוסלאנד'ס רעזידענץ־שטאדט.

ער איז געבארען געוואָרען ווי אלע נייגעבארענע אין א טייך בלוט.

זיי קומען ניט מעהר פון הימעל, די גייסטער, זיי ווערען געשאפען אויף דער ערד. גוט אדער שלעכט, זיי זיינען א ו נ ז ע ר ע.

און זי איז א פלאדנע מוטער, רוסלאנד. זי וואַרפט מיט נפשות. א צווילינג איז אין איהר בויך, צוויי עלעמענטען בריקען

זיך דאָרט, צווישן גייסטער האַלטען מלחמה: דער בייזער גייסט און דער גוטער.

איינער איז רויט, האָריג, בלוטיג און פול פערצוקונג ווי א טיגער. אן אמת'ער איוואן גראָזני, א רוריק, — ער רייסט זיך ארויסנעהן דער ערשטער...

דער אנהערער איז א רוהיגע, שטיל'ע, ווייכע בעשעפענים. ער האַלט אָבער זיין רויטען ברודער פאר א שפיץ פיאטע און ווי'ל איהם ניט לאָזען געהן פאָראויס...

„וואַרט," בעט ער זיך ביי איהם, „איך בין דאָך דער ערשטער, מיין נשמה איז א גרעסערע. אמת טאקע, דו ביזט שטאַרקער, ביזט רויט, אבגעטיגט ווי א חיה, אָבער איך קום דאָך פריהער."

און דער רויטער לאָזט איהם אריין אל'ע ווי'ל די באכמאטנע עלענבויגענם אין נאפל, אז ער פערקאיכט זיך און די מוטער ווערט משוגע פאר יסורים...

אָט אזוי קאָטל'עוועט זיך דאָס אין רוסלאַנד. די צוויי שונאים רוהען ניט. געהט די שוואַנגערע פארביי א קאזארמע רייסט זיך דער רויטער און געהט זי פארביי א פאבריק — רייסט זיך דער גוטער.

ביז עס איז געקומען די מעשה מיט דער בכורה.

דער רויטער איז געקומען פערשוויצט, צוקאָכט, הונגעריג און בלוטדורשטיג פון געיעג מיט א ווילד געשרייי:

„פרעסען! פרעסען ווי'ל איך, מיין אפעטיט געגעצט ווי דער גיהנם, הב! הב! גיעב, גיעב וואס ביי דיר געפינט זיך נאָר, גיעב ווארום איך פרעס דיך אויף מיט די ביינער!"

„כאַפ ניט, ברודערקע," זאָגט דער גוטער. „איך האָב פון כל טוב. איך בין א בעל הבית, א בעל תכלית, איך וועל דיר אנשטאָ־פען פול נעגוג. מילא, וואס קען איך מיר העלפען? אָבער גיעב מיר די בכורה, די בכורה, וואס דו האסט ביי מיר צוגע'גנב'עט

מיט גוואלד נאך אין מוטערלייב... ראזבוינק! זולל וסובא, גיעב מיר מיין בכורה, גיעב מיר כאטש א שטיקעל דעה אין מיין אייגען הויז און דו וועסט שוין פרעסען צוזעטצערהויט, איך וועל דיר אבקארמענען ווי א דבר אחר. די בכורה, רויטער הונד, די בכורה אהער!"...

און דער רויטער האָט פערקריצט מיט די צייהן.

„די בכורה וויל־סטו? ווילסט אויך א דעה, ס'גלוסט זיך דיר אויך צו זיין בעל הבית? גוט! נא דיר די בכורה!... נא!... איך וועל זי דיר געבען צו צוהאלטען... נא, שטיק זיך. וועהג זיך מיט איהר, שלינג איהר פרונטער אויב דו קענסט... אבער דו גיעב מיר די רויטע, אט די רויטע, וואס דו האסט.... דו הערסט! איך האב ליעב צו זופען רויטע... אהער דערווייל, לאמיך כליאבען מיט'ן גאנצען כח.... א טיגער בין איך, רויטע איז מיין חיות.... הא.. געשמאק, א מאכל! גיעב מיר נאך רויטע, נאך, נאך, רויטע פאדאוואי"!....

א, ער האָט זיך אננעזופט זאט! פיעל עס האָט נאר געקענט אין איהם ארייַן. איבער דער טרפה'נער מאָרדע איז דאָס איהם געראטען.

האבענדיג בעצאהלט פאר דער בכורה, געבענדיג פאר איהר, וועלכע איז אין גרונד גענומען געווען זיינע, אזא גוטען געשמאקען מאהלצייט.... איז דער גוטער געגאנגען צום „טאטען", צום באטיש־קא, פערלאנגען די ברכות. ער איז געגאנגען מאהנען זיין „ויתן לך"....

אבער דער „טאטע" איז געווען א בלינדער....

ער האָט טאקע געגעבען דעם גוטען די ברכות, אבער דעם רויטען האָט ער דערלאנגט דעם שווערר.

אזוי האבען מיר דאָס „רויטע זונטאגס" און שווארצע טאג־טאגס און דאנערשטאגס אין רוסלאנד.

די מרינה פון דער רויטער סעודה גיט די וועלט ניט נאר די

גרעסטע טהייל נייעס פאר צייטונגען און שטאָף פאר די שוידער־האָפטעסטע טראָגעדיעס, נאָר זי גיט איהר אויך בלוטיגע ימים טובים, וואָס וועלען קיינמאָל ניט אַראָב פון קאָלענדער.

זי האָט אונז אידען געגעבען ספּעציעלע אידישע טעג, זי האָט פּעררייכערט אונזער גלות און פערדונקעלט אַלע חורבונות פון טרויער־פּנקס, און זי האָט געשאָפען אזעלכע פייער־טעג, וואָס וועלען פעראייביגט פון שרים און מענשען צוגלייך...

אָבער דער 22טער איז ביי מיר נאָר 21 און א האַלב.

א האַלבער „1" פלאָנטערט זיך מיר צווישען די ציפער און איך וויים איהם ניט וואו אוועקצושטעלען. א האַלבער „ציפער" כלאָנדזשעט אַרום וויי א זינדיגע נשמה. ווי א גלגול איבער די שרעקליכע היסטאָרישע געשעהעניש און איך וויים ניט וואָס דאָס בעדייט.

דורך די בערג הרוגים נעבען דעם קייזערליכען ווינטער פאַלאַץ; דורך די בלוטיגע מחנות רייטער און פוס־געהער; דורך די קינדער פון קאָזאַרמע און די קינדער פון פאבריק; דורך דער גאנצער מהומה זעה איך א האַלבען מענשען.

א האַלבער מענש ערשיינט ער מיר.

אָט דאָכט מיר איז ער אָהן א קאָפּ און אָט איז ער אָהן א האַרץ... איך זעה איהם ווי דורך א טומאָן, נאָר זיין נאָלדענער צלם בליצט דורך דעם דיקען נעבעל, וואָס פערשטעלט איהם פון מיין בליק.

א האַלבער איז ער א גלח און א האַלבער א מענש.

זיין פינגער בייט זיך פאר מיר ווי אין א פאנאראמע. גלח, מענש, צלם, העלד, שפּיאָן... אָט איז ער אַלץ און אָט איז ער גאָר ניט.....

ער איז אזוי גרויס און אזוי קליין! אזוי פינסטער און אזוי ליכטיג!

אָט דער האַלב־מענש און האַלב... טייפעל פילייכט, דער ספינקס פון דער ערוואַכטער רוסלאַנד, אָט ע ר פערשטערט מיר די בעדייטונג פון דעם רויטען זונטאג, צוליעב איהם קען איך פון דעם טאָג ניט אַרויסטראָגען די פולע וויכטיגקייט.

ער וויעגט זיך מיר אין מיין געדאַנקען־בליק און איך ווייס ניט, וואו איך זאָל איהם אַוועקשטעלען, איך קען איהם אין ערגעץ ניט צופאַסען. אַ האַלבער בוכשטאַב און איך ווייס ניט, וואו ער קעהר זיך אָן.

עס פערדריסט מיך דער נייער גייסט זאָל געבאָרען ווערען אין „ג אַ פּ אָ ן'ס זונטאג".

אגב אורחא. ווער איז גאַפּאָן? ו ו אָ ס א י ז ע ר? ו ו א ו א ו ן מ י ט ו ו ע מ ע ן איז ער?

איז גאַפּאָן דער נאָמען פון דער אַלטער רוסלאַנד? איז ער דער בת קול פון דער צוקונפט? איז ער נאָר אַזוי הויך, ווייל ער טראָגט אַ הויכע היטעל, קען מען איהם נאָר אָננעהמען ביי זיינע לאַנגע האָר?... איז זיין איינציגער גלאַנץ אין דעם רויטען זאָנטאג זיין גאָלדענער צלם? האָט ער געוואָלט די מאַסען פיהרען אָדער פער־פיהרען?

אונגעוויסהייט, דיין נאָמען איז גאַפּאָן!

ניין, איך ווייס ניט ווער ער איז, איך ווייס ניט וואָס ער איז, איך ווייס נאָר, אז ער האָט שוין ניט געדאַרפט זיין.

ער האָט אָבגעטהאָן זיין אַרבייט. גוט אָדער שלעכט, מען דאַרף איהר מעהר ניט.

ער לעבט צו לאַנג, גאַפּאָן, דאָס איז א שלעכטער סימן.

גוטע לעבען ניט אַזוי לאַנג, נאָך אַ רויטען זונטאג שטאַרבט מען, מען טרייבט זיך ניט מעהר אַרום איבער דער וועלט, ווי אַ שפּוק, אַ דיבוק וואָס האָט אָבגעלעבט זיין צייט.

אָ, נעהמט איהם צו פון מיר, דעם ביין פון דער בלוטיגער

סעודה. איך וויל זיך מיט איהם ניט ווערגען און איך קען איהם ניט אַרונטערשלינגען, ער שטעהט מיר אין גרגרת.

גאַפּאָן! איך וואָלט וועלען אַריבערקריכען איבער איהם, איז ער גליציג. פערפראָרענע וואַסער, ניין, פערפראָרענע בלוט. אָט אַזוי, גלויב איך, וועט ער אויסזעהן אין דער געשיכטע. מען וועט זיך נאָר גליצען אויף איהם און ניט איינער וועט אומפאַלען...

מעטעאָרס וואַרפען זיך ניט אַזוי לאַנג אין די אויגען. אירר־ליכט אָבער ווינקען און ווינקען...

ער שטעהט פאַר מיר אין אַ טומאַן,
אַ רויך פערדעקט זיין פּנים,
איז ער דער שונא פון טיראַן?
דער העלפער פון די שונאים?

איך קען ניט זעהן וואו ער בעלאַנגט,
צו וואָסערע געשטאַלטען.
געשיכטע, מען וואָלט דיר געדאַנקט,
ווען דו וואָלסט איהם בעהאַלטען.

ווער ווייס?

וואָס זיינען דאָס פאַר געוואַלדען?
דאָס געהט אַ פאָלק צו קינד!

די אַלטע רוסלאַנד זיצט אויפ'ן בראָכשטוהל און דער נייער גייסט איז איהר אַקושאָר. ער שטעהט גרייט „צו צונעהמען" דאָס נייע בעשעפענים.

מיט אינסטרומענטען שטעהט ער, משמעות אַ שווערע גע־ווינערין...

און די „חבלי לידה" זיינען שרעקליכע. די געווינערין קרעכצט, האַלט זיך ביי די זייטען און שרייט, און איהרע גרויסע וועהען פערטויבען די וועלט.

וואָס זי וועט „האָבען" אָדער אויב זי וועט איבערהויפּט עפּעס „האָבען", איז אַ פראַגע.

מעגליך, אַז זי וועט בעגליקען איהר פאָלק מיט פרייהייט, מעגליך, אַז זי וועט האָבען אַ פאַרזעהענים, מעגליך — אַ טויטעס קינד, מעגליך — אַ מפּיל.

זי האָט זיך אפשר מיט עפּעס אונטערגעריסען און דאָס ברייגנט אויף דער וועלט אַן אונצייטיגען נפש.

ווער ווייס?

אפשר וועט זי גאָר שטאַרבען אין מיטען דערינען און עס וועט גאָר ניט זיין.

אפשר טראָגט זי גאָר ניט? אפשר דאכט זיך איהר נאָר, אַז זי שוואַנגערט, אָבער אין אמת'ן האָט זי סתם אַ בויך־וועהטאָג, קרעמפּפען, רחמנא לצלן, און ווייטער גאָר ניט?

ווער וויים?

דאָס זיינען אלץ זאכען, וואָס האָבען שוין פּאסירט. און טאקע רוסלאנד נופא. זי האָט שוין א סך מאל געמאכט אזעלכע תנועות. א צייט לאנג כלומרשט געבראכען, געווארפען אן אום־חן אויף נע־וויסע זאכען, וואָס זי האָט אפט זעהר האלד געהאט...

זי האָט, דוכט זיך, געפיהלט, אז עפעס ווארפט זיך, בעוועגט זיך, צאפעלט זיך, עפעס נאָר א מין „ויתרוצצו", — אפשר נאָר א צווילינג?

ווער וויים?

דאָס זיינען אלץ געווען סימנים פון א צוקינפטיגע מוטער. אלץ זאכען, וואָס האָבען געווייזען אויף עטוואָס ערנסטעס, עטוואָס נייעס, און דאָך — א טעות!

יא, א גרויסער טעות איז דאָס אלץ געווען. דאָס האָט מען זי, די אלטע, פאנאטישע קאצאפקע איינגערעדט, אז זי איז אויף דער צייט, איינגעשמועסט, אז זי וועט באלד „מיט מזל איבער־קומען"....

דאָס האָבען יונגע, אונערפאהרענע דאָקטוירים, סטודענטען און ווייבער, איהר איינגעדרומעלט אין קאָפּ, אז זי „דארף האָבען", און זי — אָהן וויטערע שאלות — האָט געגומען קרעכצען... זי האָט זיך שוין א מאל זאָגאר ארייגעלייגט אין בעט און געמיינט אט, אט!

„מלמדים" האָבען שוין נעשיקט די קינדער קריאת שמע ליי־ענען... חזנים האָבען זיך צוגעגרייט צו א „מי שברך"... מען האָט געשריבען „שיר למעלות" מיט'ן „שדי קרע שטן"... אלע האָבען זיך מכין געווען אויף א פרעהליכע צייט.

פאלשע האָפענונגען! עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאָר ניט. סיי ווי סיי אָבער זיינען די יעצטיגע קרעכצען ניט קיין אומ־

זיסטע. זי שרייט, רוסלאנד; זי רייסט זיך אויפ'ן הארצען, עפעס איז געווים דער מעהר מיט איהר.

בחנם מאכט מען ניט אזעלכע גוואלדען, אפשר וועט זי סוף כל סוף ווערען א מאמע? לאמיר ווארטען נאך א ווייל, אפשר וועט מען איהר דאך געבען „מזל טוב".

ווער וויים?

נו, מורמעלט מען עפעס: „א פרעמדע זאך, נישט קיין עהרליך קינד, א ממזר'ל, א פרייהייטס־ממזר, א בעהעפטונג פון שטן, ניט דא געדאכט".....

ווער וויים?

מעגען אידען תהלים זאגען זי זאל גרינג איבערקומען? מעגען אידישע דאקטוירים העלפען די געווינערין? מעגען מיר זיך מישען אין דעם צער און אין דער שמחה? מעגען מיר אנגרייטען לעקאך און בראנפען?

די רבנים זאגען „ניין" און די חכמים זאגען „יא". עס איז א שאלת תשובה, א מחלקות לשם שמים, א מלחמה פון גאטס וועגען, א פראגע פון „קידוש השם" און „חילול השם"...

איהר פרעגט, וואס איך דיינק וועגען דעם? —

ווער וויים?....

רוסלאנד׳ס צוקונפט׳ס ליעד

טראָגט זיך, טראָגט זיך, פרייהייט׳ס קלאַנגען,
נאָך סיביר אין קאַלטען נאַרד,
דען צובראָכען רוסלאַנד׳ס צוואַנגען
האָבען די, וואָם ליעגען דאָרט!
דאָרט, אין איינזאָם וויסטען צפון,
אָבגעשניטען פון דער וועלט, —
וואו זיי שמאָכטען און זיי האָפען
אין די טויטקייט פון די קעלט, —
דאָרט אַהין, אין יענע שנייען,
דורך מדבריות, פראָסט און אייז,
יאָגט זיך, טראָגט זיך, פרייד־געשרייען,
טראָגט די העלדען זייער פרייז!
זאָל צוקלינגען אייער גוואַלד
היים און קרעפטיג, שטאַרק און באַלד!
ביז די וועגט פון סאָכאַלין
זאָל דער פרייהייטס־ליעד אַהין, —
טראָגט די העלדען זייער פרייז!

וויי עם רוישט דער כאָר פון פרייע
רושם׳דיג אין ווילדען טאַקט,
וועו די מענשהייט וועלט אַ נייע,
און דער חלום וועלט אַ פאַקט!
וויי עם פלאַטערט דער בעטריגער
און עם בייגט זיך דער דעספּאָט,

ווען דער מענש ערוואַכט אַלס זיעגער
און דערקענט אין זיך דעם גאָט!
וואויל אייך אין די ווייטע עקען
פון דעם טויטפולען סיביר!
דאָפּעלט וועט די „תחיה" שמעקען
אייך, וואָס מאַטערט זיך פאַר איהר.
אין די גריבער, וואו איהר שמאַכט,
זעהט איהר העל ווערען די נאַכט,
קומט די פרייהייט אייך צו זעהן
מעלדענדיג: „עס איז געשעהן!"
ווייל איהר מאַטערט זיך פאַר איהר.

הערט! די גאַנצע וועלט איז נגון,
און אַ יעדער האַרץ איז לוסט.
קינדער קוועלען אין די וויעגען,
און עס פרייט זיך יעדע ברוסט.
אין דעם לאַנד פון בלוט און צאָרען,
וואו די גאַסען זיינען רויט,
און דער אָרגעל האָט זייט יאָהרען
נאָר געשפּיעלט צו מאָרד און טויט;
אין דעם רייך פון קאַטעדראַלען,
שווינדט דעם טייפעל פּריסט'ס געזיכט,—
איז דער אַלטער געץ געפאַלען —
פאַר דעם נייעם גאָט פון ליכט.
ניי איז יעצט דער גלאָקענקלאַנג,
פאָרווערטס געהט די וועלט איהר גאַנג.
און עס רעדט אַיעדער קלונג:
אַלטע פעלקער ווערען יונג,
און עס שיינט אַ נייע ליכט.

אָה, איהר האָט געלעבט אַ פּולע,
מענשען, איהר האָט פיעל געלעבט!
דען איהר זעהט די גרעסטע גדולה,
וואָס אַ דור האָט וועט ערשטרעבט.
שרעקליך האָט דער פיינד געטריעבען
זיינע רשעות ביז צום סוף,
דאָך אַ האַנד האָט לאַנג געשריעבען
אויף בלשצר'ס וואַנד די שטראָף...
אָט די האַנד וועט אייביג בלייבען.
שרעקט, טיראַנען, פּאר איהר שריפט! —
אייביג, אייביג וועט זי שרייבען
און איהר פּען וועט טריפען גיפט.
טרעפען וועט דער זעלבער וועה,
וואָס די הענקער פון ראָסיי, —
יעדען תליון אין זיין לאַנד,
דען עס שרייבט נאָך יענע האַנד,
און איהר פּען איז פול מיט גיפט.

שלייַדער, „וואַלגא", דיינע וועללען,
אַז דער ברעג זאָל וועלן צוזעצט!
דו וועסט פון די טראָפּט־געזעלען
הערען אַנד'רע ליעדער יעצט.
און אויך איהר, געבענשטע אינדען
פון דער שטאָלצער טייך „נעווא",
קאַנקאַנירט יעצט מיט די ווינדען,
הויבט זיך אויף מיט אַ „הוררָאה!"
אויף! דו בלוט־געטרענקטער „דניעסטער",
אין דער ווילדער וואַלאַחיי,
שלאָג דיין פלוט אין אַ ארקעסטער,

דיינע כוואליעם זיינען פריי!
זאָל דער „דניעפּער" און דער „ביק"
רוישען גרוסען צום מוזשיק,
שטורמען זאָל איעדער טייך
מיט דעם גאַנצען פאָלק צוגלייך,
זיי'רע כוואליעם זיינען פריי...

אוים מיט אייך, איהר קאָזעמאַטען!
אוים, איהר זייט געגוג געשפּייזט!
שוין ניט לאַנג וועט אייער שאַטען
שוועבען אויף דעם פרייען גייסט.
וואָס איהר האָט אין זיך פערשלונגען,
וואָס פערדעקט האָט דער אַסטראָג,
האָט מיט מאַכט אייך דורכגעדרונגען
און ערהויבען זיך צום טאָג.
הויך איז פרייהייט'ס פאָהן געצויגען
און בעגריסט פון יעדען בליק.
וועג א פאָלק מאַכט אויף די אויגען
מאַכט זי זיי ניט צו צוריק.
יא, דער קגוט איז שוין געגאַנגען,
דען די „בלינדע מאַסע" זעהט,
וואָס זי האָט א מאָל געדיענט
וועלט צובראָכען און פערשוויגדט,
און דאָס קומט ניט מעהר צוריק.

אַרטיקלען און פעליטאָנען

פסח מצרים און פסח לעתיד

אדער שעקספיער און דיא ביבעל

מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו.
(בשלח).

אגרויסער דיכטער האט אמאל געזאגט: וועו די גאנצע ליטעראטור פון דער וועלט זאל אונטערגעהן אוו עס זאל נאר בלייבען שעקספיער'ס „יוליום צעזאר" וואלט די מענשהייט געהאט א רייבע ליטעראטור. איך זאג: וועו די גאנצע ליטעראטור זאל אונטערגעהן אוו „יוליום צעזאר" אויך אוו עס זאל נאר בלייבען די פרשה „בשלח" וואלט די וועלט געהאט גענוג, וואס צו לערנען אוו פון וואס זיך צו בעגייסטערען.

דיעזע פרשה איז דער „קלאימעקס". דער העכסטער פונקט אין דער אונשטערבליכער דראמא פון יציאת מצרים, וועלכע פאנגט זיך אן מיט יוסף'ס חלומות אוו ענדיגט זיך מיט „אז ישיר".

אלע גאלדענע מאמענטען, בריליאנטענע עפעקטען אוו ריהרענדע סצענעס פון „וישב יעקב" ביז די „מכות בכורות" זיינען ווי א טהייערע שטיקערייי, וואס וויקעלט זיך ארום דער פרשה „בשלח", וואו עס ליגט בהאלטען דער סוד פון דעם „פסח מצרים אוו פסח לעתיד".

וועו מיר ווילען פערשטעהן די טיעפקייט אוו ערהאבענהייט פון דער בעפרייאונגס סדרה מוזען מיר וואַרפען א קורצען, פסיכאַלאגישען בליק אויף דעם שקלאווענפאלק אוו זיין בעפרייער. וועו

מיר וועלען בעגרייפען דעם כאראקטער פון דעם עגיפטישען קנעכט און די לאגע פון זיין פרייהייטס־קעמפפער, דאן וועלען אונז קלאר ווערען א סך פסוקים, וואס מיר קענען זאנסט ניט פערשטעהן.

וואס האט דאס פאלק אייגענטליך געטהאן ביז וואנען עס איז געקומען צום ים סוף? געפינען מיר אונטער דער גאנצער צייט פון משה'ס סכסוכים מיט דעם עגיפטישען טיראן, אז אידען זאלען ערמוטהיגען זייער בעפרייער מיט א גוט וואָרט, אדער מיט א לויבענסווערטהע טהאט?

קיין צייכען דערפון! אלץ, וואס מיר זעהען איז „ולא שמעו אל משה" און זיי האבען משה'ן ניט געהערט. פון דעם ערשטען מאמענט וואס ער האט אויפגעטרעטען פאר זיינע ברידער ביז צום סוף פון דער גרויסער דראמאטישער האנדלונג האט דאס פאלק גאר ניט געטהאן פאר זיך.

די געזונקענע שקלאוון האבען אויך ניט געגלויבט, אז זיי וועלען אליין דארפען עפעס אויפאפערען צו זייער פרייהייט. — זעהענדיג די „צעהן מכות", ווי אלעס געהט מיט נסים, האבען זיי געמיינט, אז זיי מעגען רוהיג שלאפען און די גאולה וועט קומען סיי ווי סיי.

זיי זיינען געווען אזוי גייסטיג געפאלען, אזוי מאראליש טויט, אזוי מענשליך געזונקען, אז זיי האבען גאר ניט געווואלט צוברעכען זייערע קייטען און מען האט זיי נאך געדארפט צוצוהלען זיי זאלען זיך וועלען בעפרייען. און משה האט זיי ערלויבט אנצוכאפען ביי די מצרים טהייערע זאכען אויף קיינמאל אין לעבען אבצוגעבען.

א בעוויין, אז זיי איז ליעב געווען דער יאך און זיי האבען נאר אוועקגעלייגט די ארבייט זיך פערלאזענדיג אויף נסים און גאר ניט אויף זיך אליין — איז זייער פרעטענזיע צו משה'ן: „המבלי קברים במצרים לקחתנו למות במדבר": קארג קברים האט מצרים, וואס דו האסט אונז געזומען שטארבען אין דער ווייסטע?"

פערגעסט ניט, אַז אָט די טענות האָבען די אידען געהאַט אין עטליכע טעג ארום נאָך זייער ארויסגעהן פון עגיפּטען; נאָך איידער זיי זיינען געווען בעפרייט מיט אַן אמת. זיי האָבען שוין געוואָלט גליקליך ווערען, שוין ניט געוואָלט וואַרטען, נאָר געהן צוריק, צוריק אין יאָך, צוריק זיך לאָזען שפּאַנען. האָס, וואָס זיי אַרבייטען מעהר ניט „בחומר ובלבנים" און בויען ניט מעהר קיין „פּתום און רעמסס" פאַר פרעמדע, דאָס איז ביי זיי געווען פערדעכענט פאַר גאָר ניט. שקלאַווען! זיי האָבען געקרעכצט און געאַרבייט; געקרעכצט און געקנעטען די ליים; געקרעכצט און זיך געלאָזט שלאָגען און דריקען פון די „נוגשים", די עגיפּטישע „פאָרלייט", די „באָסעס", געקרעכצט און געשלעפּט דעם יאָך פון די טיראַנען; געקרעכצט און איינגעמייערט זייערע אייגענע קינדער אָנשטאָט ציגעל; געקרעכצט און געמאַכט זייער „צאָהל־אַרבייט", זייער „סוועט־שאָפּ" שקלאַווערייי; געקרעכצט און צופריעדען געווען כל זמן זיי האָבען דעם „סיר הבשר". דעם פולען „דינער פּעיל"... די פולע דאָניצע...

דאָס איז די פּסיכאָלאָגיע פון א געבאָרענעם שקלאַוו און דאָס לערנען מיר אין פּרשה „בשלח".

פּונקט ווי די דראַמאַ „יוליוס צעזאַר" דערגרייכט איהר העכסטע שטופע דאָרט, וואו שעקספּיער ווייזט אונז דעם שוואַכען, אונבעשטימטען כאַראַקטער פון דעם רוימישען שקלאַווען־פאָלק, וועלכעס גיט באַלד גערעכט ברוטוס, און באַלד — מאַרק אַנטאָניוס, אַזוי דערגרייכט אויך די גרעסטע פרייהייטס־דראַמאַ פון אַלע דורות איהר העכסטע שטופע אין „בשלח", וואו דאָס אידישע פאָלק ערשיינט אין זיין גאַנצע וואַקלענדע נאַקעטקייט אויסגעקעהרט מיט דער נשמה דערויסען...

אָבער די ביבעל איז גרעסער ווי שעקספּיער און „בשלח" — טיעפער און העכער ווי „יוליוס צעזאַר". דען וועהרענד שעקספּיער

לאזט פאלען דעם פארהאנג איבער די שוואכקייט פון א פאלק, ווייזט אונז די ביבעל ווי מען קען דעם פאלקס שוואכקייט פערוואנדלען אין גבורה. דען משה הויבט אויף דעם אונווייסענדען שקלאוו צום ליכט, צו די אייביגע ליכט פון אמת. ער ווייזט זיינע שקלאווען, אז נסים קענען נאר געשעהן דארט, וואו דער מענש געהט האנד אין האנד מיט גאט; האנד אין האנד מיט דעם אידעאל און איז מוכן ומזומן זיך אויפצוהאפפערען פאר איהם.

די ביבעל ווייזט אונז די נשמה פון א אמת'ן העלד, וואס קען געווינען א מענשהייט און שאפט א נייע וועלט, א נייע ציווי־ליזאציאן.

וען משה האט געזעהן, אז דער שקלאוו פערלירט דעם מוטה, אז ער וויל צוריק אנטהאפן די קייטען; צוריק זיך אומקעהרען צו זיינע דריקער, וען דער העלד האט דערזעהן די געפאהר האט ער זיך אבגערופען: „אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת השם אשר יעשה לכם היום.... השם ילחם לכם ואתם תחרשון": האט קיין מורא נים, איהר וועט חלילה אליין נאר נים דארפען טהאן. נישט קשה, עס איז דאָ א גאט, ער וועט שוין פאר אייך מלחמה האלטען און איהר וועט זיך שטעהן אין קוקען"...

דער העלד האט געוואהרט אויפ'ן קריזים וען דער שונא וועט שוין זיין אזוי נאהענט פון הינטען און דער ים — אזוי נאהענט פון פארענט, אז אומקעהרען זיך צוריק וועט מיינען ט ו י ט, און דער שקלאוו וועט נים האבען קיין אנדער ברירה ווי צו ריזיקירען, אייגשטעלען האס לעבען און אריינשפרינגגען אין די כוואליעס...

און אזוי איז דאס מאקע געווען. דען וען דער מאמענט איז געקומען האט זיך אבגערופען גאט צו משה'ן: „מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו!"... וואס איז יעצט פאר קולות? זאג די קינדער ישראל זיי זאלען נעהן! יא, נעהן פארווערטס, נעהן אין די טיעפענים, און נים ווארטען אויף נסים און דאן... דאן... „הרם את

מטך ונטה את ידך!"... הויב אויף דעם שטעקען און לאז אראב מיט כח, דערלאנג, זשאלעווע ניט... מיט גוטען ווערט א פאלק ניט בעפרייט... דו טארסט אבער ניט הויבען דעם שטעקען ביז דו זעהסט ניט, אז דאס פאלק איז מיט דיר, אז עס איז ווילינ זיך צו אופפערען, אז עס פערשטעהט, דאס עס האט ניט מעהר וואס צו פערליערען, אז עס מיינט זיין בעפריאונג מיט אן אמת.

אט דאס איז אין קורצען דער סוד פון דער פרשה „בשלח", די גרעסטע וועלט פאעזיע פון אלע צייטען. איהר מענט בעהאלטען האמער, שעקספיער, דאנטע, מילטאן און הענרי דושאדוש, נאר לאזט אונז די פרשה „בשלח" און איהר האט די וועלט נאר ניט גשאדט. אין „בשלח" ליענט די גשהיימנים פון דעם „פסח מצרים" און „פסח לעתיד", דער פרייהייטס פסח פון דער גאנצער מענש־הייט, און אט אין די פאר בלעטלעך ליענט די פילאזאפיע פון אלע רעוואלוציאנען און אלע גאולות, וואס זיינען געווען און דארפען זיין ביז צום סוף פון די דורות.

דער סוד פון מתן תורה

והייתם לי סגולה מכל העמים
כי לי כל הארץ...
(שמות, יתרו)

אין דרייַ חדשים ארום, נאָכדעם ווי די קינדער ישראל זיינען ארויס פון דעם לאַנד מצרים, אין דעם דאָזיגען טאָג זיינען זיי געקומען אין מדבר סיני, און זיי האָבען געצויגען פון רפידים, און זיינען געקומען אין מדבר סיני, און האָבען געלאָגערט אין דער מדבר, און ישראל האָט גערוהט געגען דעם בארג, און משה איז ארויף צו גאָט..."

ווי אייַנפאַך די ביבל גיט דאָס איבער דעם „פאַרשפּיעל" פון ישראל'ס גרויסע חתונה מיט אונשטערבליכקייט, וואו אלהים איז געווען דער מחותן, משה—דער מסדר קדושין און הימל און ערד—די עדות, וואָס האָבען זיך געצייכענט אויף דער כתובה...

וואָס האָבען דאָן געדענקט די מחנה האלב־דערשלאָגענע קינדער? האָבען זיי געוואוסט ווי הייליג די ערד איז אויף וועלכע זיי שטעהען? האָבען זיי זיך געקענט מאכען א בעגריף אז די נעטליכקייט ווערט דאָ באלד אראָבשטיגען פון די ליכטיגע הימלען און ווערט זיך פאַרשטעלען פאר זיי; רייַדען צו זיי דורך פייער און זיי איבערריכטן די טהייערע במתנה אויף אייביג? האָבען זיי געקענט דאָן טרוימען, אז באלד וועלען זיי פעוואנדעלט ווערען אין „עם עולם", אין אן אייביגעם פאָלק ווועלכעס קיין קראפט אין דער ווועלט ווערט ניט קענען פערניכטען? האָבען זיי זיך געקענט אויסמאָלען אין זייער פאַנטאזיע זייער גרויסען זיעג

איבער די פינסטערנים וואָס האָט דאָן בעהערשט די פּעלקער, זייער קומענדען טריאומף־צוג דורך די לענדער טראָגענדיג אין איין האַנד דעם פּאָקעל פון אויפקלערונג און אין דער אַנדער האַנד די ליכטיגע זון פון גלויבן? האָבען זיי געוואוסט ווי גרויס דער מאַן איז וועלכער האָט זיי געפיהרט דורך דעם בוזים פון ים סוף און וועט באלד זיין דער דאָלמעטשער צוויישען זיי און דעם „אל שדי" שטעהענדיג צוויישען שרפים און חיות הקודש, וועלכע האָבען בעגליט דעם בעשעפער פון די וועלטען אין דער אויסטישער וויסטע? האָבען זיי געקענט דאָן אַרייגבליקען אין זייער צוקונפט און זעהן זייערע רוהיגע הייזער אונטער די פּאָלמען און צעדערען און זעהן זייערע קעניגע, כהנים און לוים, און די הימלישע טרוימער, וועלכע שטעהען אויף די אייביג־בליהענדע בערג פון יהודה, און זאָגען נביאות אויף שטעדט און אויף לענדער, און בעשטימען דעם שיקזאל פון פּעלקער און נאַציאָנען, און פּראָפּעצייהען די צוקונפט פון דער מענשהייט ביז דעם סוף פון אַלע דורות אין א שפּראַכע פון גינגאָלד? האָבען זיי געקענט דאָן, האָבענדיג נאָר וואָס אָבגעזונגען די גרעסטע פרייהיטס־לידער פון אַלע צייטען, טרוימען פון א „איכה ישבה" פון זייערע שפּעטערע וואַנדערונגען אין גלות פּעראַכטעט און פערלאָזען פון גאָט און פון מענשען אָהן א משה און אָהן א טהייערען פרייגד?

ניין! ישראל האָט דאָס אַלעס דאָן ניט געוואוסט; א בעוויזז דערצו איז זיין קריעג געגען זיין געטליכען פיהרער; זיין וועלען זיך אומקעהרען צוריק קיין מצרים און זיין שפּעטערע מעשה מיט'ן עגל. דער אייניציגער, וואָס האָט דאָס אַלעס געזעהן און געוואוסט, איז געווען אלהים'ס פערטרויטער, דער טאַטע פון די נביאים, משה, דער זוהן פון יוכבד. ער האָט עס געוואוסט און האָט עס שפּעטער אַלעס פּאַראויסגעזאָגט. זיין קלאָרע און ליכטיגע אויג האָט דורכנעדרונגען דעם דיקען פּאַרהאַנג וואָס פערשלייערט די צוקונפט

און זיין אונערמיעדליכער בליק האָט אַריינגעברענט אין די פער־באָרגענע סודות פון לעבען. ער האָט געקענט זיין פאָלק, ער האָט איהם געקענט מיט אַלע זיינע מעלות און חסרונות, פונקט ווי הער מייסטער קען זיין שטיק אַרבייט וועלכע ער האָט אַליין געמאַכט. ער האָט געוואוסט אויף וואָס ישראל איז פעהיג און האָט איהם שפּעטער געוואָרענט; ער האָט איהם פאַר'ן טויט איבער־גע'חזר'ט די גאַנצע געשיכטע פון זיין וויעגעלע ביז דעם לעצטען טאָג.

דאָך ווי גוט משה האָט געקענט אברהם'ס קינדער, האָט זיי דער בעשעפער נאָך בעסער געקענט. ער, וועלכער בעשאַפט דעם מענשען אין מוטער'ס לייב, ברייט אן זיינע מחשבות, בלאָזט אַריין אין איהם אַן אָטהעם און לענקט זיינע טריט דורך די בעהאַלטענע און אונערפאָרשליכע וועגען פון לעבען, ער האָט געקענט די אב־שטעממלינגע פון זיין געליעבטען קנעכט, און אויס דאַנקבאַרקייט צו זייער טאַטען האָט ער זיי געגעבען זיינע געזעצע מיט אַזאַ אויפ־צוג און אויף אַזאַ אַרט, אַז זיי זאָלען זיי אייביג געדענקען, אפילו דאַן, ווען זיי וועלען אָנווענדען אַלע כחות זיך צו פערגעסען...

אָט אין דעם ליעגט דער סוד פון דער געוואַלדיגער סצענע וועלכע האָט זיך אָבגעשפּיעלט אויף דעם אייביגען באַרג, ווי די שריפט דערצעהלט עס ווייטער:

„און עס איז געווען אויף דעם דריטען טאָג, בעגינען! און עס איז געווען דונערען, און בליצען, און אַ שווערער וואָלקען אויפ'ן באַרג און די שטימע פון שופר אַ מורא ווי שטאַרק, און עס האָט געציטערט דאָס גאַנצע פאָלק אין דעם לאַגער. און משה האָט אַרויסגעפיהרט די מאַסע געגען גאָט פון דעם לאַגער און האָט זיי אויסגעשטעלט אונטער'ן באַרג. און דער באַרג סיני האָט גערויכערט אין גאַנצען, ווייל גאָט האָט אַראָבגענידערט אויף איהם מיט פייער און עס איז אויפגעשטיעגען זיין רויך ווי דער רויך

פון א קאלך־אויוועז אוז עס האט געציטערט דער גאנצער בארג גוואלדיג. אוז עס איז די שטימע פון שופר געגאנגען אוז זיך געשטארקט זעהר. משה האט גערעדט אוז גאט האט איהם געענט־פערט אין דער הויך."

דער וועלט־ארכיטעקט איז ניט געקומען איבערשרעקען די אידען, ער איז אויך ניט געקומען זיך פארשטעלען פאר זיי אוז ווייזען זיין גרויסקייט, ער איז זיי בלויז געקומען געבען א לעהרע מיט אזא פאראד כדי זיי זאלען איהר קיינמאל ניט פארגעסען. ער האט זיי געגעבען די ווערטער אין פייער, ווייל זיי זיינען אן אייביגער פייער, וועלכע אלע ימים זיינען ניט אימשטאנד צו פארלעשען. ער האט זיי געגעבען די תורה מיט א גוואלד, מיט דונערן אוז בליצען, כדי קיין גוואלד אוז קיין כח אויף דער וועלט זאל איהר ניט קענען אוועקרייסען פון זיי. ער האט זי געגעבען מיט א רויך, וואס איז אויפגעשטיגען צו די הימלען. א סימן, אז מען וועט זיי אמאל זוכען צו פערניכטען מיט רויך אוז פלאמען, אוז נאר אין דעם זכות פון די פייערדיגע געזעצע וועלען זיי בלייבען לעבען, צום טראטץ פון זייערע פייניגער אוז פערניכטער.

דערפאר פייערען מיר דעם יום טוב שבועות מיט שמחה, מיט גלאנץ אוז מיט פראכט, מיט שטאלץ אוז מיט בעניימטערונג. אבוואהל אין גלות, צווישען בלוטיגע שונאים, דאך זיינען מיר גליקליך מיט אונזער נורל, ווייל מיר זיינען די לעהרער פון דער מענשהייט אוז ניט ווילענדיג מוז די וועלט ביינען דעם קאפ פאר אונז, ווייל מיר האבען איהר געלערנט גלויבען, לעבען אוז ליעבען... עס איז אונז שלעכט. דאך מיר זיינען זיכער אז מיר וועלען ניט אונטערגעהן. די לעהרע, וועלכע איז דער „עץ חיים" וועט אונז קרעפטיגען אוז מיר וועלען נאך דערלעבען צו געניסען דעם פולען שכר פאר אונזערע ליידען.

חשבון הנפש

תשב אנוש עד דכא
ותאמר: שובו בני אדם.
(תהילים).

אזוי ווי יעדער סוחר מוז פון צייט צו צייט דורכזוהן זיינע ביכער, אונטערציהען זיינע חשבונות און זהן ווי זיי באלאנסירען; אזוי מוז יעדער מענש אם וועניגסטענס איין מאל אין יאהר דורכקוקען דעם רעקארד פון זיינע מעשים און זהן וואו ער האלט אין דער וועלט; אויב ער איז חלילה ניט געבליבען מאראליש באנקראט.

אזא מין ארבייט פארערט א גינסטיגע צייט. דער מענש מוז זיין אויפגעראמט ביי זיך און אויפגעלייגט זיך אוועקצוזעצען און נעהמען בלעטערען דעם פנקס פון זיין אייגענעם לעבען. דאם איז א חשבון וואם פארערט אז דער קאפ און דאם הארץ זאלען זיין אין הארמאניע, דאם איז אן ארבייט וואם דער גאנצער מענש מוז זיין דערבייי.

דער פריהלינג וואלט נישט געווען די געווינשטע צייט פאר אזא מין רעכענונג. דאן איז מען צופיעל ענטציקט מיט'ן אנקונפט פון דער גאלדענער צייט. די נאטור הויבט אן אויפצושטעהן תחית המתים און דער מענש ווערט אויך א ביסעל יחסן'דיג... עס איז דאן אונמענליך פאר דער נשמה זיך אבצוגעבען מיט קאלטע ציפער, וועלכע ווייזען דאם רוב א דעפיציט אויף...

דער מיטען זומער טוג אויך ניט פאר ערנסטע געדאנקען. דאן איז די וועלט צו קאכעדיג, צו רעש'יג, דאם לעבען האט דאן צופיעל

היץ, צופיעל צויבער, די גאַנצע נאַטור כשוף'ט און איז צו פערפיהרעריש מען זאָל זיך קענען אָברייסען פון איהר און מאַכען אַ חשבון הנפש. דער טויטער ווינטער איז געוויס ניט געשאַפען פאַר אַזאַ הייליגע אויפגאַבע, דאַן איז דער מענש צו שטייף, צו טרוקען. ער זעהט נאָר פאַר זיך אַ טויטע וועלט, די געפיהלען קענען זיך ניט אויסברייטען און דער שטיק „עפר ואפר" פערזינקט אין זיך אַליין און שלומערט איין...

דער גינסטיגער מאָמענט בלייבט אַלזאָ דער חודש אלול. דאַן זעהט דער מענש פאַר זיך בילדער וואָס ריידען צו איהם אָהן ווערטער און הייסען איהם אַראָבנעהמען אַ מוסר...

אַלעס וואָס האָט אַזוי שען געגרינט און געבליהט הויבט פלוצלונג אָן צו וועלקען און צו שטאַרבען. אָט לאַכט נאָך די בלאַט אויף'ן בוים! דאָך זי איז שוין ניט אין גאַנצען גרין; איין העלפט איז שוין פערוויאַנעט, באַלד וועט איהר דער שטורם אַרונטעררייסען און אַוועקגעטראָגען ווייט, ווייט פון דעם שענעם צווייג אויף וועלכען זי איז נישט לאַנג צוריק געהאַנגען... די רויז שמייכעלט נאָך אויפ'ן בלומענבייט, דאָך איהר זיסע פאַרב הויבט אָן צו שווינדען. איהר שמייכעל, וואָס האָט געצויבערט און געגלעט די זעעלע, ווערט פלוצלונג קראַנק, מעלאַנכאָליש און דער מענש זעהט דאָס, ער קוקט דערויף, דאָס וואַרפט זיך איהם נישט ווילענדיג אין די אויגען און בעטראַכטענדיג דאָס אַלץ, טהוט עס איהם פלוצלינג אַ קלאַפּ אין האַרצען: אָט אַזוי וועט ווערען אַ תל פון אַלעס!...

דאַן, ווען די נאַטור גוסס'ט, די צייט מישט דעם „מעבר יבוק" און דער ווינד קומט מיט'ן „מענה לשון" איז אונמעגליך דער מענש זאָל ניט אָנהויבען ערנסט צו דיינקען. ער מוז דאַן קומען צום בעשלוס, אַז „אנו ימינו כצל עובר", אונזערע טעג פערפליהען ווי אַ שאַטען...

דאָך דער גאַנצער חודש אלול מאַכט ניט אויף אונז אַזאַ

ווירקונג ווי זיין ענרע, די צייט פון סליחות. די „געטליכע טעג" פאר דעם „יום הדין" מוז דער מענש זיך אליין א נעהם טהאן צום פערהער און ער האט געגוג וועגען וואס זיך צו פערהערען, דען קיינער פון אונז קען זיך בעריהמען, אז אין דעם געיעג נאך פרנסה האט ער קיינעם ניט בעריהרט און קיינעם ניט געזוכט צו שאדען.

שרעקליך איז די מלחמה פון לעבען און שרעקליך די כלי זיין, מיט וועלכע מיר קעמפפען! אין דעם ווילדען מדבר פון אונזער עקזיסטענץ פאלט ניט קיין מן פון הימעל. געפעהרליך זיינען די פלענער, מיט וועלכע מיר שאפען אונזערע הצטרכות, פינסטער די מעטהאדען, מיט וועלכע מיר בעזיעגען אונזערע קאנקורענטען, און שוידערהאפט די נעצען, אין וועלכע מיר ווילען פאנגען דעם צאפעלדיגען פיש פון הצלחה...

וער פון אונז קען שווערען אויף זיין עהרליכען עהרענוואָרט, אז ער האט קיין ליענען ניט געזאגט; אז ער איז ניט געגאנגען מיט הינטערוועגען יענעם צו שאדען; אז ער איז קיינעם נראָב ניט אנגעקומען? וואס וואלט פון דעם מענשען געוואָרען, ווען ער וואלט אלץ אזוי געזונקען טיעפער און טיעפער אין עולות און וואו וואלט דער בעזער שטראָם פון פערבראכען מיט זיינע מיליאָנען רוישענדע כוואלעם פערטראָגען דעם ווילדען האבון, דעם וועלט־פערשלינגער, דעם שאטענכאפער, וועו ניט דעם שמש'ס קלאפ אין לאָדען: — „שטעהט אויף צו סליחות?!"

דער חודש אלול מיט זיין שופר, מיט זיינע סליחות, מיט זיין וועקסלענדע נאטור און ענדליך מיט זיין „יום הדין" איז ניט נאר א צייט פון מוסר און תשובה פאר דעם פרומען, נאר פאר יעדען איינעם וועמען דאס לעבען האט נאך אין גאנצען ניט טמא געמאכט. איינער מעג גהען אין שוהל אדער ניט, ער מעג זאגען סליחות אדער ניט, קוים איז זיין הארץ נאך ניט אין גאנצען פערשטיינערט, און ער זעהט און פיהלט, אז סיי־ווי־סיי איז אלץ פער־

גיינגליך און עס איז ניט כדאי צו שווימען ווייטער אין עולות — מוז זיך אין איהם ערוועקען דער מענש, יא, דער מענש אויב נישט דער איד!

וועמען טהוען מיר איבערהויפט א טובה מיט אונזער גוטסקייט, וועז ניט זיך אליין? אונזערע טוגענדען, פונקט ווי אונזערע פערברעכענס בעלוינען און בעשטראפען נאר אונז אליין און דוקא אויף דער וועלט און ניט אויף א „יענע וועלט". מיר און נאר מיר אליין מוזען טראגען דעם דעזולטאט פון אונזערע מעשים.

אט דא ליעגט די גרויסע געהיימניס פון די ימים נוראים, אט דאס איז דער סוד פון סליחות! וועז מיר זעהען, אז מיר זיינען פערזונקען איבער'ן קאפ אין עולות, שלאגען מיר זיך אין הארצען „אשמנו".

און גרויס איז די חרטה, דען זי מאכט ווייך דאס הארץ. אין דער צייט, וואס דער מענש דערזעהט זיינע אייגענע פעהלער קען ער דאך נישט טראגען קיין שנאה אויף יענעם.

דער סוד פון סליחות איז אלזא נאר צו ערוועקען אין דעם מענשען דעם מענש און ארויסרופען אין איהם די געפיהלען פון חרטה און פערצייהונג, דען די שענסטע רעליגיאן איז א ריינעס געוויסען.

חתן תורה

ששו אתה משוש כל המתאבלים עליה באבלה
וצרה, יהי גופו מכבד בכח לחתאשרת.
(רשות לחתן תורה, רשות לחתן בראשית.)

ייִנט ישראל האָט פערלאָרען זיין פאָליטיש גלייכגעוויכט און איז ארומבגעפאלען פון זיין אייגנעם בארג אין א פרעמדען טהאל, האָבען די צינקיקער געגומען שפאָטען, אז דער איד איז ניט מעהר קיין איד, און אז ער טאָר אפילו קיין אנשפרוך ניט מאכען אויף זיך אליין.

מיט זיין פערלירען די מלוכה אויף דר'ערד, האָבען זיי געשריבען, האָט ער אויך פערלאָרען דעם חן אין דער „מלכות שמים" און איז נאָר אצונד דער נע־ונד'ניק, דער בראָדיאגע פון די נאציאָנען, אָהן א שווערד אין האנד און אָהן א שר אין הימעל.

די טייערע אוצרות, וואָס זיינען געגראָבען געוואָרען אין די טיעפע גאָלד־מינעס פון דער אידישער נשמה; די הייליגע ברען־מאטעריאָלען, וואָס זיינען געשעפט געוואָרען אין די טיעפע קווא־לען פון זיין רייכען גייסט; די אייביגע וואונדער, וואָס זיינען גע־באָרען געוואָרען אין זיין געפליגעלטער פאנטאזיע, — דאָס אלץ האָבען זיי ניט נאָר צוגענומען, נאָר אויך צוגעשריבען צו זיך אלס זייער געזעצליכע ירושה, אלס זייער אייגענטום.

מיט פערגלאָצטע אויגען רעדט דער שונא פון ישראל'ס גרויס־קייט, פון זיינע נביאים און פערלאָרענע מלכים, ער בעמערקט אָבער דערבי, אז יענער ישראל איז שוין לאנג געשטאָרבען און אָבגע־מעקט פון ספר החיים, און נאָר זיין שאָטען וואנדערט דאָס אום

צוויישען די קברים און פערבלאָנדזעט אפט ביי די לעבעדינע, זיי צו סטראשען....

דער איצטיגער ישראל, זאגט ער, איז א פאלשער, ער שלעפט זיך אום מיט לינקע פרעטענזיעס, א שווינדלער איז ער, א סכנות־דיגער אפיקורס, א מצוה צו פערברענען איהם. וועז גאָט וואלט איהם האלד געהאט, זאגט ער, וואלט ער איהם ניט אזוי פראָנגליקט און ניט איבערגעלאָזט אויף הפקר, און אויב ער וואלט טאקע געלעבט, וואלט ער זיך אן עצה געגעבען. דעם אידנ׳ס אונבאהאלפענקייט, שרייט ער, זיין פערהאסט זיין אומעטום איז א בעוויז, אז ער איז דער גייסט פון דער פערנאַנגענהייט, דאָס נעבעל־בילד פון א פערלאָרענע וועלט, דער רעשט פון אויסגעלאָשענע דורות, דער רויך פון אן אבגעברענטען מזבח... דער טויט... דער טויט...

דער שונא שרייט, אז ער גיט אָב דער תורה מעהר כבוד ווי דער איד. אז ער האלט זי טייער ווי זיין אויג אין קאָפ, בשעת ביי דעם ארומשלעפער, דעם ארץ ישראל־גלגול ווערט זי בזוי ומבוזה מיט איהם צוגלייך. און מען וואלט דאָס איהם אפשר געגלויבט, דעם שקרן, וועז דער איד וואלט ניט געוויזען אויף יעדער טריט, אז רוים איז א ליגנערקע.

שטענדיג, וועז דער אבגעפרעסענער, ליידענשאפטליכער שונא טרעפט אן דעם בלייבען ישיבה־בחור, גיט דאָס איהם א שטאָך אין הארצען, דען ער דערוועהט, אז ישראל לעבט נאָך. יאָ, ער לעבט, ווייל ער ליעבט... „אדם כי ימות באהל", נאָר דער וואָס קאָן אבגעבען זיין לעבען אין בית־המדרש, זיך מוסר נפש זיין פאר זיין אידעאל, — דער איז דער אמת׳ער איד, דער ריכטיגער היטער פון דער תורה, דער אינציגער אייגענטימער איהרער.

ווי טייערע פערל אויף א גאלדענער שנור ציהען זיך די ימים־טובים אין דעם חודש תשרי אויפ נאָך די אנדערע, און שמחת תורה איז דער בריליאנטענער מדאליאן, וואָס הענגט בייס ברעג.

אָבער אָט דער מעדאַליאָן איז ניט קיין פּוסטער; אינעווייניג זיינען איינגעפאַסט די יוגענד־בילדער פון די צוויי אַלטע געליעבטע — ישראל און זיין תורה. שמחת־תורה איז דער זעלטענער טאָג, ווען „ישראל סבא" פייערט די גאָלדענע האָכצייט מיט זיין אַלטיטש־קער. דאָס איז דער גליקליכער מאָמענט, וואָס זיי ווייזען ביידע דער וועלט, זייערע שונאים און פּייניגער אויף להכעיס, אַז זיי לע־בען, זיי זיינען דאָ און וועלען אייביג זיין צוזאַמען.

ווי איינער, וואָס איז אַוועק אין מלחמה און האָט געשוואָרען זיין געליעבטער, אַז ער וועט זיך אומקעהרען צו איהר, ווען דער קריעג וועט זיך ענדיגען, אַזוי קעהרט צוריק דער אַלטער היסטאָרישער העלד יעדעס יאָהר פון זיין פערצווייפעלטען קאַמפּף און פאַלט אויף דער ברוסט פון זיין געליעבטער, וואָס האָט געבענקט נאָך איהם, און פרעהט זיך אַ טיעפע נשמה־פרייד — עס איז ביי איהם שמחת תורה!

דער העלד האַלט זיין צוזאָג, חאָטש די שלאַכט איז נאָך ניט געענדיגט און בלוט פלייצט פון אַלע זייטען. דאָס רייסט ער זיך אַוועק נאָר אויף אַ וויילע פון דעם שוידערהאַפטען שטרייט. מיט אַ דורכגעשאָסענעם, צולעכערטען גוף ווי אַ זיפּ און מיט בלוטיגע וואונדען אין קאָפּ און האַרצען נעהמט ער אַרום זיין האַרצענ'ס טרייע. ער דריקט זי צו זיין צוריסענער ברוסט און קושט זי מיט זיין העכערער זעעלע און זי עטעמט אין איהם אריין די הימ־לישע פּאַרפומען פון דעם עץ־החיים. עס דונערן די האַרמאַטען, די קריעגס־טרומייטען שאַלען, די פיינד, ווי הונגעריגע וועלף פון אַלע זייטען, קריצען מיט די שאַרפע צייהן, פויסטען דריקען זיך צו־נויף און שווערדען סטראַשען אין דער לופטען. באַלד, באַלד וועט ער צוריקקעהרען און זיך פערטיידיגען, דאָך טרייהייט האָט ער איינ־מאָל צוגעשוואָרען און ער האַלט זיין שבועה.

בעטראַכטענדיג אונטער וועלכע אומשטענדען ישראל פייערט

זיינע ימים טובים, דורך וועלכע סכנות ער רייסט זיך דורך און קומט צו זיין לעבנס־בעגלייטערין — קאָן קיין ספק ניט זיין, אז ער לעבט, אז ער איז דערזעלביגער, דער אונפערלעשלעך־פייערדיגער „סנה", דער מדבר־חלום פון זיין נביא, אז ער און ער אליין נאָר איז דער „חתן־תורה". יאָ, ער איז דער חתן־תורה, וויל ער איז דער „חתן בראשית", דער ערשטער, וואָס האָט זיך מיט איהר פערקניפט און דער איינציגער, וואָס פערהיט איהר מיט דער געפאָהר פון זיין נשמה.

מעג דער שונא ריידען וואָס ער וויל, מעג ער זיך וואַרפען מיט פאַלשע רייד אויף די אייביגע אוצרות פון דעם אייביגען נגזל, — עם איז אומזיסט. ער וועט זיי ניט קאָנען צונעהמען פון איהם, וויל ער פאַסט ניט פאַר זיי און זיי — פאַר איהם. „ישראל ואוריתא חד הוא", די תורה און דער קישינעווער שמש זיינען איינס...

פייער, איד, דיין שמחת תורה! חתן, נעהם ארום דיין כלה! ישיבה־בחור, טאַנץ הקפות, די רייניגקייט איז דיינע; דו האָסט איהר אויפגעהאַלטען אין גלות. העלד, פערבלוטיגטער בעל־מלחמה, קעהר צוריק צו דיין געליעבטער און פאַל אויף איהר האַרצען!

עמוד, עמוד, עמוד ר' ישראל סבא, חתן התורה וחתן בראשית!...

דער בעל תשובה

דו מעגסט זיך וועלען איבערצייגען
דאָך הימעל, און שטערען שווייגען.

מיט א שענע עטליכע יאָהר צוריק איז א ניו יאָרקער אידישער סטודענט, א בן־הרב, אַוועקגעפאָהרען קיין דייטשלאַנד ענדיגען זיין שטודיום אלס ראַבינער.

דאָס איז געווען א זעלטענער יונגער מאן און די רייכסטע קהלה פון ניו יאָרק האָט געווארט מיט אונגעדולד, דער עילוי זאָל זיך צוריקקעהרען און אָננעהמען בייַ איהר די אָנגעזעהענע שטעלע פון זיין פערשטאָרבענעם פאָטער.

אז מען וואַרט, דערווארט מען זיך, און די גליקליכע שעה האָט געשלאָגען.

אזוי ווי א סוחר, וואָס איז אַוועק אין די „מרחקים" און ברייננט צוריק זיינע שיפען בעלאָדען מיט כל־טוב, אזוי האָט זיך דער יונגער מאן צוריק־געקעהרט א היים בעלאָדען מיט קענטעניסען און מעשים־טובים.

זיין טיטעל „דאָקטאָר דער פילאָזאָפיע", האָט דער יונגער געלעהרטער ניט בעקומען אויף אזא אופן, ווי מאנכע ראַבינער האָבען דאָס אייננעהאַנדעלט אין דייטשלאַנד.... ניין, ער האָט די חכמה ניט אָבגענאַרט.

ער איז ניט ארומגענאַנגען צו די רייכע אלמערם מיט ספרים, דערלאַנגעדיג דעם בוך א לעק און יענעם א שמעק; ביי איהם איז די ווייסנשאפט געווען ווי ברויט און די לעהרע ווי וואסער, אהן וועלכע מען קען ניט לעבען. ער האָט געלערנט, געפאָרשט, ge־

זיפט און געזיפט דעם אמת. און דער נאמען פ י ל א ז א ף האט איהם געפאסט ווי דעם פריהלינג זיין גרינע דעקע און דער זון איהרע גאלדענע שטראהלען.

די קהלה האט זיך א וואַרף געטהאן צו העם יונגען מאן מיט אפענע ארעמס, זי האט איהם אוועקגעשטעלט זיין טאטענס שטוהל ביי דער רעכטער זייט פון ארון הקודש פון איהר טעמפעל — דער פרעכטיגסטער טעמפעל אין דער נייער וועלט, — און איהם געבעטען מיט הכנעה, ער זאל זיין דער „ממלא מקומו".

דער דענקער האט זיך אויף א ווייל פערטראכט, האט א קנייטש געטהאן זיין הויכען גאונישען שטערן און האט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן כסא־הרבנות... א ראבינער דארף אבער ריידען צו זיין געמיינדע און דער יונגער מאן האט זיך אוועקגעשטעלט האל־טען זיין ערשטע דרשה.

די פערל, וואס מען שעפט ארויס פון ים'ס שטיל־טען בוזעם, זיי־נען ניט אזוי רייך, ווי עס זיינען געווען זיינע וועדטער; דער בלויער הימעל איז ניט אזוי טיף, ווי עס זיינען געווען זיינע גערענקען, און דער טהוי, וואס קוסט די יונגע גראזען, איז ניט אזוי פריש, אזוי ערקוויקענד, ווי עס איז געווען זיין אויפטהאן אין גאונות, און דאך.... דאך האט דער עולם אויפגעשוידערט ביי דער דרשה. מען האט זיך דערשראקען... עס איז געווארען א שטיל־ע אויפרעגונג צווי־שען די מענער, די פרויען האבען גענומען ציטערען, דער פרעזי־דענט פון דער קהלה האט זיך א פאר מאל אויפגעשטעלט; ניין, ער איז אויפגעשפרונגען פון זיין שטוהל אויבען־אן.... מאנכע דאמע האט געצופט איהר זיידענס מאשענטוך פון אינגעדולד און מאנכער באנקיר האט זיך געביסען דעם פראק פאר יסורים... אלע זיינען געווען אונצופריעדען און דער צווייטער ראבינער האט גע־נומען מורמלען: „ער זאל ארונטערגעהן"...

דער גרויסער בעל־דברן האט ניט געוועדט פון גאט, ניט פון

אידישקייט, ניט פון גלויבען, ניט פון דער תורה... אין געגענטהייל, ער האָט אריינגעלאָזען דעם שארפען צאָהן פון חקירה אין די יסודות פון דער אמונה און האָט געוואָרפען א שאָטען אויף השארת־הנפש... ער האָט נאָר געפֿרעדיגט מוסר און פילאָזאָפּיע, ער האָט געהייסען זיין גוט, אָבער ניט פרום. ער האָט געהייסען טהאָן גוטעם צולויעב גוטעם אליין, ניט ערוואַרטענדיג דערפאַר קיין שכר פון „יענער זייט קבר" וואָס, נאָך זיין מיינונג, איז ניט מעהר ווי א „פאַנטאַזיע". ער האָט געזאָגט, אז א מענש איז מחויב צו זיין גוט, ווייל ווי א „בר דעת" דאַרף ער וויסען, אז צו זיין גוט און עהרליך איז רעכט, שען און עדעל, און אז צו זיין שלעכט איז מיאוס, נידעריג און געמיין.

דער יונגער מאַן האָט געמיינט, וואָס ער האָט געוואָלט, ער איז געווען איבערצייגט, אז ער זאָגט דעם אמת. ניט ווי די מעהרסטע פרעדיגער, ביי וועלכע דער שטענדער און דאָס האַרץ זיינען צוויי קאָנטראַסטען. און אלע האָבען מודה געווען און וועלען אייביג מודה זיין, אז וואָס עהרליכקייט אָנבעטרעפט איז דער דאָזיגער מאַן עהרליך געווג, ווייל ווער וועט עס וואַרפען א חשד אויף זיין עהרליכקייט?

נייַן, דער טעמפּעל האָט איהם ניט געקענט האַלטען פאַר א רב, דען כאָטש די קהלה איז שוין דאַן געווען א רעכטען „תחום־שבת" פון אמת'ער פרומקייט און מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען קלייבען אויסצוטהאָן די היטל ביים דאַוונען, — א זאָך וואָס איז שפּעטער מקוים געוואָרען, — דאָך האָט זי זיך ניט געוואָלט שיידען מיט דער אמונה, די ירושה פון אבות אבותינו...

ער איז אָבער ניט געבליבען אליין, עס האָבען זיך ארומגע־קליבען ארום איהם הונדערטער רייכע און געבילדעטע העררען און דאמען, וואָס האָבען איהם געהאָלפען גרינדען די בעוואוסטע „עטהי־

קעל קולטור סאָסיעטי", ד. ה. א פעראיין פון נאָר אידישע פריי־
דענקער פון דער הויכער געזעלשאפט.

דער בעגיסטערטער רעדנער און פילאָזאָף האָט זיך א נעהם
געטהאָן צו זיין נייער ארבייט מיט דער גאנצער קראפט פון זיין
נשמה. ער האָט געוועדט יעדע וואָך צו טויזענדער פרייהייטס־ליע־
בענדע מענשען, וואָס פלעגען קומען הערען זיינע פרייע, הויכע און
שענע געדאנקען. זיין נאָמען איז געשטיגען פון גרויס צו גרעסער.
דען וואָס זיינע רעדען האָבען ניט געקענט אויפטהאָן, האָבען אויפ־
געטהאָן זיינע אייגענע פערפאסטע ווערק, וואָס האָבען איהם גע־
מאכט א שם עולם.

דער מענש בלייבט אָבער זעלטען אויף אַיין אָרט. ער איז א
געהער, א וואַנדערער, וועלכער האלט שטענדיג אין איין שפאנען
וווייטער. און וואו ער גיהט געהען מיט איהם אלץ מיט זיינע גע־
דאנקען. וואַנדערענדיג אויף דעם וווייטען וועג פון לעבען מיט
אָפענע אויגען און א פאָרשענדען גייסט, מוז ער שטענדיג קריגען
נייע נסיונות, נייע איינדריקע, וואָס פערגרעסערען און בערייכערען
די אוצרות פון זיין חכמה און פיהרען זעהר אָפט דערצו, ער זאָל
אָנהויבען אַנדערש צו דענקען און קומען צו אַנדערע בעשלוסונגען,
צו אַנדערע רעזולטאטען. איבערהויפט הויבט דער מענש אָן צו
וואַרפען א ספק אין די השבונות פון זיין יוגענד, וועו ער זעהט, אז
זיין לעבענסטאָג איז באלד פארבי, אז זיין זון הויבט זיך שוין אָן
צו נייגען נאָך מערב־זייט און ער איז נאָך וווייט פון יענעם אָרט,
וואו ער האָט געהאָפט צו געפינען א מקום מנוחה פאר זיינע פאָר־
שענדע מחשבות. יא, אזוי ווי א רייזענדער, וואָס גיהט אלץ דורך
א טיעפען, אונבעקאַנטען וואלד, וועדט פלוצלינג צומישט און דער־
שראָקען פאר די נעדיכטע, דונקעלע וווייטקייט און הויבט אָן —
גלויבענדיג, אז ער בלאָנדזשעט — צו זוכען נייע וועגען אדער גיהן
צוריק, אזוי וועדט אמאל דער פארשער, דער פילאָזאָף, דערשראָקען

פאר דעם מורא׳דיגען פלאָנטער פון סודות, וואָס רינגלען ארום די נאטור, און הויבט אָן צו קלערען און זוכען נייע סברות, אָדער געהן צוריק.

...כ׳האָב געגוג געהערט און געזעהען
און בין ס׳ שוטה ווי געווען.

די דאָזיגע וועלטער האָט אויסגעשריען דער גלעהרטער דאָקטאָר „פאוסט" אויף די אלטע יאָהרען, און דאָס אייגענע האָט אויך איצט אויסגעשריען דער גלעהרטער דאָקטאָר.

דאָך „פאוסט" איז געווען א „גוי" און אונזער פילאָזאָף איז א איד, — דאָ ליגט די גרויסע נפקא מינה. וועו „פאוסט" האָט זיך דערוואוסט, אז ער וויים ניט, האָט ער זיך איבערגעגעבען צום טיי־וועל, און וועו אונזער דענקער איז דערגאנגען, אז ער קען ניט דער־געהן, האָט ער זיך א וואָרף געטהאָן צו דער אמונה...

דער פרעדיגער פון ריינעם מוסר, דער חכם, דער וויסער און דער קענער שטעהט פאר די מיטגליעדער פון זיין אפיקורסישער סאסייעטי מיט פערבראָכענע הענד, אָבער מיט דערזעלבער עהר־ליכקייט ווי אמאל אין טעמפעל און שרייט אוים אין דער הויך: „איך וויים ניט!"

מען דארף זיין גרויס, זעהר גרויס זיך צו בעשלוסען צו אזא גוואלטיגען שריט, ארויסצוגעהן פריי און אפען פאר דער וועלט און זאגען, אז מען האָט „געהאט א טעות" — דאָס קען נאָר טהאָן אן עהרליכער, אן אויסגעכאפטער מענש. מאנכעם מאל ליגט מעהר שכל און מוט אין אבגעבען דאָס שווערד, איידער צו פיהרען א פערלארענע מלחמה. און דער בעריהמטער לעהרער און פרעדי־גער פון מוסר האָט אבגעגעבען דאָס שווערד, וואָס ער האָט ארויס־געצויגען געגען הימעל...

ער זאגט איצט צו זיינע צוהערער, וואָס האבען געגלויבט, אז ער וויים אלעס און האָט זיך דערגרונטעוועט ביז דעם רעכטען פונ־

דאַמענט, אַז עס איז פאַראַן אַן „עפּעס", אַ גרויסער, געהיימער, אַל־מעכטיגער און אַלהערשענדער „עפּעס", וואָס קיין שטערבליכער האָט עס ערפאָרשט און וועט ניט ערפאָרשען. ער איז אין דעם פּרט ניט דער איינציגער צווישען די גייסטיגע פּרינצען פון זיין פאָלק.

היינריך היינע, דער גרויסער „לץ", וואָס האָט געמאַכט וויצען אויפ'ן הימעל און סאַטירען אויף די טהרה־ברעט, האָט שפּעטער גע־קלאָגט מיט אַ ביטערען געוויין אויף דעם, וואָס ער האָט געביטען זיין גלויבען:

„קיינע מעסע ווירד מאַן זינגען,
קיינען קדיש ווירד מאַן זאַגען,
ניכטס געזאַגט און ניכטס געזונגען
ווירד אַן מיינע שטערבע־טאַגען".

נאָר ביי אַזעלכע גייסטיגע העלדען ווי אַ שפּינאָזאַ פערמאַכען זיך די אויגען מיט דעם געדאַנק, ווי זיי האָבען זיך געעפענט. א ו נ ז ע ר העלד איז געוואָרען אַ בעל־תשובה...

טיפען און פרעטענזיעס

I.

אידישע באנקראָטען. — א שוסטער מיט א רבנישע נשמה. — חדר, בית המדרש און השכלה. — דער „השחר"-און דער „של"ה הקדוש". — די מילבען פון בית המדרש. — דער סך הכל פון אידישע האָפענונגען.

עס זיינען פאראן א סך מענשען אין אונזער גרויסער וועלט, אבער ויט אלע קענען אייך אינטערעסירען. דאָס רוב זיינען זיי פּאַרעווע — נישט מילכיג, נישט פליישיג, ניט קאַלט און ניט וואַרם. זיי בעגעגענען אייך שטענדיג מיט דער זעלבער צורה, דערצעהלען אייך שטענדיג די זעלבע מעשיות און פערלאָזען אייך מיט דעם זעלבען „צום וויערערזעהען".

די מענשהייט וואָלט געהאט א פּנים ווי א סטאַדע ווייסע גענז ווען זי וואָלט ניט געהאט איהרע עקסטרא טיפען און כאראקטערע, וואָס זאָלען זיך וואַרפען אין די אויגען און ארויסרופען א מאָל א וויץ, א מאָל א שמייכעל, א מאָל א בעוואונדערונג, א מאָל אן עקעל, א מאָל א קללה און א מאָל אלעס צוזאמען.

יעדעס פאָלק האָט זיינע טיפען, זיינע כאראקטערע, זיינע אויסגענומענע פאַרשוינען, וועלכע פערקערפערן מיט זיך זיין פיזישע און גייסטיגע פעהלערהאפטיגקייט.

אויב מיר, אידען, קענען זיך ניט מעסטען מיט די פעלקער אין פרייהייט און פריידען, אין טיפען זיינען מיר פונקט אזוי רייך, אויב ניט רייכער, ווי זיי. מען דארף נאָר גוט דורכשטודירען די

ניו יאָרקער „איסט סייד" אום אויסצוגעפינען ווי רייך עס איז דער „סטאק" פון אונזערע כאראקטערע.

וואָס משונה'דיגע ברואים אנבעטרעפט, האָבען מיר עס מעהר פון זיי, ווייל ביי אונז זיינען דאָ מעהר גייסטיגע באנקראָטען, מעהר פערפעהלטע צוועקען. מיר האָבען מעהר גייסטיגע קריפּעלס, מעהר צובראָכענע, צושטאָכענע, צוריסענע, צוביסענע און צוטרעטענע לעבענס. ביי אונז איז כמעט יעדער איד א „פייליור", א פערפעהלטער צוועק. ווייל כמעט יעדע אידישע מאמע האָט געטרוימט צו מאכען פון איהר זוהן א רב און ווען ער איז געוואָרען עפּעס אנדערש איז ער שוין א פערפעהלטער צוועק. ער האָט אייגנעזוינען מיט דער מאמעס מילך דעם רב און זיצט נאָר ביים קאָפּוּל. דאָס איז א כאראקטער: א שוסטער מיט א רבנישע נשמה. דערפון קומט דאָס מן הסתם ארויס, וואָס ביי אונז איז יעדער איד א משכיל, א קענער, א יחסן און א בעל פרעטענזיעס...

א מאָסע טיפען און כאראקטערע האָבען אונז ארויסגענעבען די קלויז, דער חדר און שפּעטער די זאָגענאָגטע „השכלה". וואָס דעם מלמד'ס ענגער, שמוציגער ד' על ד'־יגער ציימעריל און דער בית המדרש אונטער'ן אויוועון האָבען ניט אין גאנצען פערקרימט און פערלאהמט, האָבען עס שפּעטער געטהאָן די „מליצה" און די „השכלה", געשריבען און פערבריטעט פון „אויטאָדידאקטען", „סאמאָאוטשקעס", טרוימער, וואָס האָבען געזוכט צוזאמענצופּאָרען שעקספּיער מיט רבא בר בר חנא. דער „השחר" מיט'ן של"ה הקדוש" האָבען זיך געקריעגט ווי יעקב אבינו'ס שטיינער: דער האָט געשריען, אויף מיר זאָל אָנשפּאָרען ישראל'יק זיין פערטשיאדעטען קאָפּ און דער אנדערער האָט נעשריען, אז ער איז דער ריכטיגער שטיין... אמת, מען הערט זיי יעצט ביידען נישט מעהר.

דער „השחר" ליענט נעבאָך א „געבונדענער" אין די ביבליאָטהעקען און דער „של"ה הקדוש" רוהט צווישען די אלטע „שמות"

אָבגעבלאַקירט מיט געלע בלעטער, אויף וועלכע עס קריכען נאָר אַרום די בית המדרש מילבען... זייער איינפלוס איז אָבער געבליע־בען און זייערע מחלקות באָמבלען זיך נאָך ביז אויף היינטיגען טאָג אין די קעפּ פון די „משכילים"...

מאָדנע טיפּען זיינען אונז געבאָרען געוואָרען אין יענער השכלה־צייט.

ישיבה בחורים, טעג עסערס און פערשיעדענע קלויזניקעס און מליצה שרייבער האָבען זיך פּלוצלונג אַ לאָז געטהאָן צו פוסען נאָך וויען צו פּרץ סמאָלענסקי, ער זאָל זיי העלפען ווערען פּראָפעסאָרען און פּאָליטיקער... דער גרויסער משכיל איז אַליין געווען אַ קבצן. דער מאָראַלישער איינפלוס, וואָס ער האָט געהאַט אויף דער וויענער אידישער געמיינדע, איז געוואָרען באַנקראָט דורך די פיעלע אורחים וואָס ער האָט איהר צוגעשאַרט און עס האָבען זיך אָנגעהויבען צרות.

די בעלי חלומות האָבען אַרומגעוואָגעלט אין דער גרויסער שטאָדט, דערנאָך האָבען זיי געוואָגעלט אין אַנדערע שטעדט. מאַנכע האָבען זיך כלומרשט צו עפּעס דערשלאָגען, די מעהרצאָהל אבער זיינען יעצט מיט אונז אין קאָלומבוסעס מדינה און זייער גאַנצע מיה און מאַטערנים איז געווען אויפ'ן ווינד... די יאַרמולקע איז געבליעבען אין קלויז, די „תפילת הדרך" האָט זיך אָבגעשטעלט אין וויען, די תפילין האָבען זיך פערלאָרען אין פּאַריז, דער חלום האָט זיך אויסגעוועבט אין דייטשלאַנד, דער געזונד איז צובראָכען געוואָרען אויפ'ן וועג... און דער יאוש איז געקומען אין אמעריקא...

יעדער איינער פון די דאָזיגע בעשעפּעניסען איז געבליעבען—

פיזיש צובראָכען
און גייסטיג פערלאָרען,—
דאָרט ניט דערקראָכען
און דאָ ניט דערפאָהרען.

דאָ קיין דיפלאָמע
און דאָרט ניט קיין סמיכות,
סתם אַ נשמה
מיט אייביגע כריכות.

אָט די גייסטיג פערלאָרענע האָבען זיך אָבער פערגעסען אַז זיי האָבען בלויז גע ו א לט לערנען און האָבען ני ט געלערנט. זייער ארומשלעפען זיך דאָ, דאָרט און איבעראל, זייער איבערנעכטיגען אין די הויפט־שטעדט פון אייראָפּאָ און פיעלע־לייכט זייער הערען א דוצענד פרייע לעקטשורס אין א אידישען סעמינאר אין דייטש־לאנד, האָט צורייצט זייער איינביל־דונגס־קראָפט און זיי האלטען זיך יעצט פאר אידישע געלעהרטע, פאר פילאָזאָפען, פאר קריטיקער, פאר שטערענזעהער און זאָגאר פאר דייטשע „יהודים".

אין די „אינטעליגענטע" קאָפּע־היזער פון דער „איסט סיד" קענט איהר זעהר אָפט בעגעגענען א מאן מיט א קורצען שטערן, מיט א סך רייד און מיט ווינציג לאָגיק. ער פינטעלט שנעל מיט די אויגען און לעזט לאנגזאם די אידישע בלעטער. ער טראָגט „פאוסט" אין בוזים־קעשענע, שילער אין ארבעל און ספענסער אין א סעטשעל. ער האָט אלעס געלעזען און האָט קיין זאך ניט פער־שטאנען. ווען די גלייכסטע זאך קומט אריין ביי איהם אין מח מוז זיך דאָס פערקרימען, ווייל ער האָט ניט קיין גלייבען שכל. ער איז א קריטיקער, אָבער זיין קריטיק איז אונבעשטענדיג ווי דער ווינד, וואָס ער וועט היינט לויבען וועט ער מארגען וואַרפען אין דר'ערד. איהר וועט איהם ווייזען אן ארטיקעל איבער מציצה וועט ער אייך דערצעהלען אז „דאָס האָט שוין געטהע געזאגט", וועט איהר איהם ווייזען א קריטיק אויף עליות — האָט דאָס שוין „שילער געזאגט", וועט איהר איהם לעזען א געריכט איבער מצה שמורה, האָט דאָס שוין „קלאָפשטאָק געזאגט", וועט איהר איהם ווייזען א ווינ איבער העסטער סטריט — האָט דאָס שוין היינט

געזאָגט; מיט איין וואָרט איהר קענט איהם מיט קיין זאַך ניט איבערראשען.

וואָס פּרינציפּען אַנבעטרעפט איז ער וואָס איהר ווילט נאָר הערען און געדענקען: אַנארכיסט, סאָציאַליסט, קאָמוניסט, אינדיווידואַליסט, דעבסיסט, דעליאָניסט, רעפובליקאַנער, דעמאָקראַט, אָרטהאָדאָקס, רעפאָרמער, חובב ציון, הערצעליסט, אחד העם'יסט, סינגעל טעקסער א. ז. וו. א. ז. וו. ביז אין „השחר" אַריין, ביז אין דעם „זוהר הקדוש", ביז אין „קב הישר", ביז אין סאמע „נופת צופים" אַריין...

וואָס עסטהעטיק אַנבעטרעפט איז ער א י י ן עסטהעטיקער. ער רעדט פון מאַנירען און קראַצט זיך אונטער'ן קאָלנער, ער דערצעהלט אייך פון זויבערקייט און טראָגט א שווארצען קאָלנער און א זעהר אונעסטהעטישער אָרט פון זיינעם א בגד איז קיינמאָל ניט צוגעשפּילעט. דער דאָזיגער איד האָט פּרעטענזיעס צו אידען, ער פּאָדערט אַנערקענונג און איז אין כעס וועז מען וויל דאָס איהם ניט געבען. וועז איהר בעטראַכט אָט דעם אידען גוט און איהר זייט איהם ריכטיג תופס, פערשטעהט איהר דאָן, אז איהר זעהט פיר זיך א — א וואָס?

א לעבעדיגע, שווערע קללה,
א גרויסער קרבן פון חשכלה,
א בריאה פון א קראַנקער אומה,
א טויטער גייסט וואָס האָט קיין תקומה...

א לויכטער איד מיט גרינע דעות,
וואָס חאָט א טאָל געמראַגען פאות
און טראָגט אַצינד די שווערסטע ביכער
און וויים קיין אויגעם ניט אויף זיכער.

פון צייט צו צייט ערשיינט אין דער איסט סייד א איד פון

אפטאון. אמאל האָט ער געפערעלט, יעצט מאנופעקטשורט ער. אמאל האָט ער ניט געקענט קיין לשון קודש און יעצט קען ער ניט קיין ענגליש. אמאל האָט ער גערעדט אויסנעצייכענט ליטוויש, יעצט צוברעכט ער זיך די צייהנער מיט דייטש. אמאל האָט ער דערקענט א לאנדסמאן און יעצט קען ער ניט לעזען קיין זשארגאן... ער רעדט נאָר אידיש וועז עם „דרייען" איהם „די שנים" און וועז ער דאַרף שילטען די „אידענע". דאָך וויל ער קען קיין זאָך ניט, קען ער אלץ און קומט אין דער „איסט סייד" זיך בלאָזען און מאָהנען כבוד. ביי די דייטשע אידען איז ער א פֿאלאָק, ביי די פוילישע אידען איז ער א ליטוואק, ביי די ליטווישע אידען איז ער אן אמעריקאנער און ביי די אמעריקאנער איז ער א גרינהאָרן. און ווייסט איהר וואָס ער איז אין אמת'ן?... וואָס? א...

אן אפטאָנער, רייכער איד,
א פערגלעטער, פוסטער „שמערע",
וועלכער קומט אין העסטער סטריט
ביי די גרינע זוכען עהרע.
איז קיין שבת און קיין חודש, —
סתם א פראָסטער אין־דער־וואָכען,
און ער האַלט זיך כולו קודש,
וויל זיין וויב האָט וואָס צו קאָכען.

II.

אידעלע, גיב געלד. — בעשעפענישען פון גלות. — די פרעמדע וועלט און די אויגענע. — אויף התונות און אויף ברית'ן. — ליטעראריש פסיכאָ־פאַטען. — „יאָכטע" און די פושקע גרעבלער. — אונז פעהלט קריטיק.

צו קיין אומה ולשון האָט מען ניט אזוי פיעל פרעטענזיעס ווי צו אונז אידען. די גאנצע וועלט האָט צו אונז תביעות און טענות.

דעם געפעהלט ניט אונזער נאָז, דעם אונזער לשון, דעם אונזער מנהג, דעם אונזער דיינקען און דעם אונזער גלויבען. פאר דעם זיינען מיר א רעטענים און פאר דעם זיינען מיר צופיעל אָפּען, פאר דעם זיינען מיר צופיעל פּאַרטגעשריטען און פאר דעם זיינען מיר צופיעל פון הינטען, מיט איין ווארט — מען האָט צו אונז פּרעטענזיעם!

די שלעכטע און פערדאָרבענע וועלט שטעלט זיך אָבער ניט צופריעדען מיט די טענות אליין, זי האָט מורא טאָמער פערשטעהען מיר איהר ניט, שלאָגט זי אונז איהרע ארגומענטען אין קאָפּ אריין... — נא דיר! זאגט זי, און פערשטעה וואָס איך מיין. וועז דו ווילסט איך זאל אויפהערען צו האָבען פרעטענזיעס, טא גיעב געלד! גיעב, גיעב, וועסטו מיר געפעלען וועלען. דעק צו דיינע „פעהלערען" מיט א פליאסטער פון גאָלד וועל איך ניט פרעגען קיין קשיות...

און מיר גיעבען, א ברירה האָבען מיר! מיר גיעבען ביידע זאכען: אי בלוט, אי געלד, אָבער די פרעטענזיעס בלייבען די אייגענע.

דאָך וואָס קענען מיר האָבען צו דער וועלט פאר איהר רשעות? זי איז, זאגט זי, אונזערע קיין מחותנת'טע און איז ניט מחויב צו ליידען אונזערע „חסרונות". מיר האָבען עפעס א מאל יא געהאט א שטיקעלע חזקה, זאגט זי, נאר מיר האָבען דאָס שוין לאנג אנגעווארען און יעצט וויל זי אונז מעהר ניט דולדען... יא, וואָס קענען מיר האָבען צו דער פרעמדער וועלט, וועז מיר ליידען נאָך צעהן מאל מעהר אין אונזער אייגענער וועלטעל, פון אייגענע חברה, וואָס קומען צו אונז מיט פרעטענזיעס און מאהנען און רייסען די פאלעס.

מיר האָבען אין אונזער מיטען א חברה, וואָס געהט ארום מיט שטענדיגע טענות און תביעות און איז ברוגז, און סטראשעט, און זידעלט, און בייזערט זיך. אָט די חברה לייט שרייען אויף, אז מיר

טויגען ניט, אז אידען זיינען קיין פאלק, אז ביי גוים וואלט מען זיי בעסער בעהאנדעלט, אז מען וואלט זיי ממש ארומגעטראגען אויף די הענד און אבגעשאטען מיט רעגדלאך. זיי שרייען אויך: „גיעב, גיעב, יאנקעלע, וועסטו זיין א כשר'ער, א פיינער, א טהייערער איד"... אט די דאזיגע פראזיטען זיינען א ו נ ז א ר ע. זיי זויגען ניט דאס בלוט פון אנדערע פעלקער, עס איז א ליגען. דער אנטיסעמיט איז א געמיינער שקרן וועו ער בעהויפטעט דאס. אט די חברה האבען פיינד גוי'שע בלוט, עס איז טריפה... זיי האבען ליעב צו זויגען דעם אידישען קערפער, צו טאטשען דעם אידישען גוף, צו ציהען דעם מארך פון דער אומה הישראלית און אריינלאזען זייערע קרומע, שפיציגע צייהן אין דער אויסגעשטרעקטער האלז פון דער „שה פזורה".

אין אונזערע אמעריקאנער „איסט סיידס" געפינען זיך טיפען, פערזעהענישען, וואס דער גלות האט אונז געבארען אויף דעם שווארצען בראכשטוהל פון אונזער עלענדקייט. מיר האבען געהאט אט די דאזיגע ברואים אין דער אלטער וועלט. זיי האבען פערבירט אונזער לעבען אין ליטע, פוילען, גאליציען און רומעניען און וועו די „שווארצע האנד" פון דער צייט האט אונז אריבערגעשלייפערט פון דער זייט ים, האט זי אונז נאכגעווארפען די דאזיגע נפשות.

מיר האבען דא אידען, וואס בונטעווען זיך אויף כל ישראל און שלעפען זיך ארום מיט „גימפעלס פרעטענזיעס", פונקט ווי אהן זיי וואלט ניט געווען דער נס פון יציאת מצרים, און ווי אהן זיי וואלט די „כנסת ישראל" געווארען באנקראט.

דא און דארט טרעפט איהר זיך א אידען אין א לאנגען „פרינץ אלבערט", א הויבען קאפעלוש און א ווייסען שניפס. פרעגט איהם, וואס טהוט ער, וואס ווי ל ער, וואס וויים ער, וועמען זוכט ער — וועט ער אייך קיין תירוץ ניט געפינען. ער האט עפעס א מאל דורך

א צופאַל א קוק געטהאָן אויף א גמרא, א שמעק געטהאָן א מדרש, א לעק געטהאָן א זוהר, א טאַפּ געטהאָן א ילקוט, האָט קיין זאַך ניט פערשטאַנען, קיין זאַך ניט געזוכט צו פערשטעהן און איז זיך אַזוי סתם אין דער וועלט א איד א למדן, וואָס לעהרנען קען ער ניט, אַרבייטען פּאַסט איהם ניט, זיך ניצליך מאַכען וויל ער ניט, ער איז, — וואָס איז ער?

א איד, וואָס קען גיסען
אויף חתונות און ברית'ן,
א זאָגער, א זינגער,
וואָס זוכט נאָר די קלינגער
אָהן חרפּה, אָהן בושה, —
וואָס שטעקט אויס א פיסעל
און רוקט זיך צום שיסעל,
און פאָרדערט ירושה.

דאָ און דאָרט טרעפט איהר א פּוסטע כלי אָהן בילדונג, אָהן טאַלאַנט. ער האָט געהאַט אַמאָל דאָס גליק אָדער דאָס אונגליק, אַז זיינער א „מאמר", א „שיר" אָדער א „סאָטשינעניע" ניט דאָ געדאַכט זאָל ערגעץ וואו געדרוקט ווערען אין א צייטונג על פּי טעות און דאָס האָט איהם שוין געמאַכט פאַר א ליטעראַט, א שרייבער, וואָס שרייבען קען ער ניט, קיין קריטיק פערטראָגט ער ניט, קיין שכל פערמאָגט ער ניט. ער איז, — וואָס איז ער?

א ליטעראַרישער פּסיכאָפּאַט,
א זשוק וואָס קריכט פון בלאַט צו בלאַט....
אָט איז ער דאָרט, אָט איז ער דאָ,
און גיעבט אייך קיין מנוחה שעה.
און בייזערט זיך און איז אין כעס,
וואָס קיינער קויפט ניט זיין משוגעת.

דאָ און דאָרט טרעפט איהר אָן אַ בריה מיט אַן אייגנעבוי־
גענעם קאָפּעלוש, פון אונטער וועלכען עס שיינט ארוים אַ פּעטע,
אַ גלאַנציגע יארמולקע. זיין באָרד איז צוכראַשטשעט און פערלעגט
אין קאָלטענעס, פון בוזעם שטעקט ארויס אַ פּאַטשיילקע וואָס איז
אין ערשטען גלגול געווען, דאַכט זיך, אַ רויטע. זיינע שיך זיינען
שמוציג, איין הויז אונטערגעקאַשערט און איינע אריבערגעלאָזען. ער
געהט איבער'ן גאַס מיט אַ סעטשעל אין האַנד און ביכער אונטער'ן
אָרים. קומט אריין ביי איהָ אַהן אַ גוט מאָרגען און נעהמט אַ שטוהל
אַהן אַ שאַלה. שטעלט זיך ארויף אויף איהם ווי אַ גאַנצער בעל
הבית. עפענט אויף זיינע „כלים", נעהמט ארויס אַ בלעכענע פּושקע,
שלאָגט איהר צו צום וואַנט און דערצעהלט אייער „יאַכנען", אז
זי זאָל דאָרט אַרייגלייגען, וואָרום ער וועט קומען „ארויסנעהמען".
ניט אייער יאַכנע דערצעהלט אייהָ, ניט איהר ווייסט וואָס דאָס איז,
ניט איהר ווייסט וועז דאָס איז, ניט איהר ווייסט צו וואָס דאָס איז
און ניט איהר ווייסט פיר וועמען דאָס איז. דאָס איז גאָר פּשוט
געקומען אַ מין „בן יקיר", אַ שלישי'ניק, אַ ששי'ניק, מיט אַ פּוריע
מיט פּרעטענזיעס, פּונקט ווי ביי איהם אין פּושקע וואָלט געלעגען
די גאולה... ווי אין זיין „רויטע" פּאַטשיילקע וואָלט געווען איינגע־
בונדען דער סוד פון תחית המתים און אין זיין פערשמאָלצענע יאר־
מולקע וואָלט געווען צוגעקלעפּט דער שם המפורש.... דאָס איז
אויך אַ...

אַ בריה וואָס האָט לייכטע הענד
און טשעפּעט זיך אָן גלייכע וועגט....
וואָס קלאַפּט אַהין און קלאַפּט אַהער,
און הייסט אייך לייגען נאָר וואָס מעהר.
ער קלאַפּט, און נעהמט, און צעהלט, און געהט,
און די איבריגע פערשטעהט...

צעהנדליגע אזעלכע טיפּען קענט איהר געפינען אין אונזערע

„איסט סיידס". דאָס זיינען פּאַראַזיטען, וואָס ווילען לעבען אויף דעם חשבון פון דעם כלל. דאָס זיינען ברואים געבאָרען אין גלות־מיסט. ביי אַנדערע פעלקער קענען זיך אַזעלכע בעשעפעניסען ניט ערציהען. ביי פעלקער, וואָס האָבען אַ היים און אַ קולטור, ווען איינער לאָזט זיך אַוועק אויף הפקר קען ער אַמווייניגסטענס קיין אַנשפּריכע ניט מאַכען. ביי אונז אָבער איז נאָך די דאָזיגע חברה פּראָמינענט. ביי מענשען וואָס בעזיצען אַ קריטיק, אַ געזונטע פאָלקס־מיינונג און האָבען צו אַלץ אַ וואָג און אַ מאָס געהט דאָס גאַנץ אַנדערש צו. ביי אונז אָבער האָט דאָס נע ונד'קייט, דאָס אַרום שלעפּען זיך געמאכט אזא פערדרייענים, אז מיר ווייסען ניט „ווער איז ווער".

אַך, ווי נויטיג מיר דארפען א קריטיק, וואָס זאָל ווייזען וועמעס פּרעטענזיעס צו אידען עס זיינען די גערעכטע און ווער עס וואַרפט זיך אַרויף אויפ'ן כלל מיט חוצפּה און געמיינהייט.

אונז פעהלט אַ מאָס, אונז פעהלט א וואָג,
דערפאר איז שרעקליך אונזער פּלאָג.
אונז פעהלט אַ וואָג, אונז פעהלט אַ מאָס,
דערפאַר איז יעד'רער בעל הבית.

חאַצקעלע משורר

דאָס איז געווען א איר, וואָס פלעגט האלטען אין איין רויִדען פון עשירות, פון ווערען א גרויסער מיליאָנער, ניט האָבענדיג קיינמאל א סענט ביי דער נשמה און שנאָרענדיג דאָ א מיטאָג און דאָרט א וועטשערע.

„איך גלויב", פלעגט ער שטענדיג זאָגען, „אין ענערגיע, אין מענשליכען פליים, אין אונערמיעדליכע ארבייט". און דאָך פלעגט ער שלאָפען ביז צוועלף א זייגער ביי טאָג און די איבעריגע צייט פלעגט ער פערברענגען אין שרייבען זשאָרנאָנישע פאָעזיע...

דער קאָפ זיינער איז געווען זעהר א שארפער און א פלינקער. ער האָט געהאט א כח אויסצוקלערען צוואנציג פלענער אין א מינוט און אויפצייגען מיט ראיות ברורות, מיט אותות ומופתים, אז אלע פלענער מוזען זיך ענדיגען מיט מיליאָנען. צום שלום פון אלע חשבונות אָבער, פלעגט ער בעטען לייהען אויף מיטאָג.

עס פלעגען זיין צייטען ווען ער פלעגט זיך ארומטראָגען מיט א גליקליכען געדאנק א חודש אָדער צוויי. דאן פלעגט ער שמייכלען אליין צו זיך און זיין פנים פלעגט לייכטען פאר שמחה. אין מינוטען פון אזא בעגייסטערונג פלעגט ער ניט געהן, נאָר לויפען איבער'ן גאס, זיך אָנקלאפען אן זיין בעסטען בעקאנטען און איהם ניט בעמערקען.

וועו ניט איך, וואלט מען איהם אמאל געהאט איבערגעפאָהרען אין מיטען קאנאל סטריט.

וועו חאצקעלע פלעגט זיך אפט פערטיעפען אין זיינעם אן

איינפאל, פלעגט ער פערגעסען וואו ער איז אין דער וועלט און פלעגט נעהמען געהן גלייך מיט די רעלסען פון די סטריט קארס.

אט אין אזעלכע מחשבות האָב איך איהם איינמאל אנגעטראָפען ווי ער איז געלאָפען און האָט געשמייכעלט און וועז ניט איך, וואָלט ער שוין לאנג געווען א שוכן עפר, דען די פערד פון סטריט קאר האָבען איהם שוין נעהאלטען ביין דערלאנגען א „שלום עליכם".

וועז איך האָב איהם א כאַפ געטהאָן הינטען פאר'ן קאָלנער און א שלעפ געטהאָן אָן א זייט, איז ער גאנץ קאלט און געלאסען ארויסגעפאָהרען מיט די ווערטער:

— ווי געפעהלט דיר מיין פלאָן וועגען חתונה האָבען מיט א גבירס א מיידעל און ציהען „אפטאון", הא?

— דאָס געפעהלט מיר שוין זעהר גוט, האָב איך איהם געענטפערט א קוק געבענדיג אויף זיינע ברוגז'דיגע שיך, וואָס האָבען נעקרימט די נעזיכטער אויף אמעריקא.

— אזוי, געפעהלט עס דיר יא! האָט ער אויסגערופען בעגייסטערט.

— אויב מיר געפעהלט איז קיין קשיה ניט. האָב איך איהם געענטפערט איראָניש. די פראָגע איז נאָר ווי געפעהלט עס דארטען?

— פערלאָז דיך אויף מיר, עס וועט שוין רעכט ווערען, האָט ער מיר האסטיג אונטערגעכאפט. פערגעס ניט פון דעסטוועגען אז איך בין —

— א קבצן, במחילה, האָב איך אונטערגעכאפט.

— א שרייבער, האָט ער גענאָגט.

— אין זשארגאָן, האָב איך צוגעזעצט.

— א איד וואָס האָט א נאָמען, האָט ער גשריען.

— פאר א שנאָרער, האָב איך געענדיגט.

— הערסטו, חכם! האָט ער געמאכט א מינע ווי ער וואָלט מיר געכאפט ביי א גרייז, דערפאר איז דאָך מיין פּלאַן, איך זאָל חתונה האָבען מיט א רייכע מיידעל און „מופען" אפּטאון. און ער האָט געזוכט מיט אלע כחות מיר צו בעווייזען ווי געערעכט ער איז.

ווען איך האָב איהם ענדליך א פּרעג געטהאָן ווער דער אפּטאונער גביר איז, פון וואַנען ער קען זיין מיידעל, און ווער עס רעדט איהם דעם שדוך, האָט ער מיך אָנגעקוקט ווי מען קוקט אָן א משוגענעם.

— וועלכער גביר? וועלכע מיידעל, וועלכער שידוך, וואָס ביסטו משוגע? האָט ער מיר פערוואונדערט געפרעגט און אָנגעקוקט ווי א מטורף. דערווייל איז דאָך נאָך גאָר ניט מיט גאָר ניט. דאָס איז דאָך בלויז איינער פון מיינע פּלענער און אז דער פּלאַן איז ניט קיין שלעכטער דאָס וועסטו מודה זיין. הא, ווי מיינסטו?

— ווי זאָל איך מיינען? האָב איך איהם געענטפערט, און האָב אויפגעהויבען די אויגען צו זיין אָבגעקראָכענעם קאָפּעלוש און געוואונשען „מזל טוב". א מטורף בלייבט א מטורף, האָב איך ביי זיך געטראכט.

איך האָב אָבער באלד חרטה געהאט, ער איז בלויז אן אונגליקליכער אידישער טאלאנט... ניין, ער איז ניט קיין מטורף! ער איז א אידישער טאלאנט, האָב ביי זיך געטראכט, ווען איך בין אוועק פון איהם. ער איז שטאָלץ אויף זיין קונסט, ער מיינט אז אימיצער דארף איהם דאָ האָבען, אָדער אז אימיצער קימערט זיך אום איהם...

אין גרונט געגומען, דארפט איהר וויסען, איז חאצקעלע ניט געווען קיין משוגענער, ער איז בלויז געווען א טרוימער, א פאנטאסט, ביי וועמען די פאנטאזיע האָט א ביסעלע איבערגעכאפט די מאָם און די פּאָעזיע האָט א קאפּיטשקע צוגעהונקען...

ער איז ניט שולדיג געווען, זיין חשבון מיט וועלכען ער איז

ארויסגעפאהרען פון דער ליטע איז שוין נאר געווען א גוטער: אזוי
ווי אמעריקא איז א טרוקענע מדינה, וואם האט ניט קיין לעק
פאעזיע אויף א רפואה און אזוי ווי אלע גרויסע משוררים זיינען
אידען און אלע אידען זיינען שטיקלעך משוררים... און אזוי ווי דאם
רוב אידען זיינען נאך פון דעסטוועגען געבליבען אין דער ליטע,
ווען מען איהם דא אויפכאפען מיט ביידע הענד. צום סוף האט זיך
דאם גאר אויסגעלאזען קאפויר. דען די זשארגאנישע ליטעראטור
אין אמעריקא האט מעהר פאעטען ווי גראמען און מעהר „משכילים"
ווי בלאטע...

ער האט באלד אויסגעפונגען, אז מען צאהלט דא א שרייבער
ניט פון ווארט, ניט פון שורה, ניט פון ארטיקעל, נאר פון טינטער...
און דער שוואַרץ יאהר וויים, זיי האבען דא אזעלכע גרויסע טינ־
טערס אין אמעריקא!... ער איז נאך זאגאר געווען שטאלץ אויף זיינע
אידישע שרייבערייי, אבער אין הארצען האט ער געפיהלט אז זיין
אייניציגע ישועה ליעגט אפטאון צווישען די יהודים... ער האט
געליינט אין די אידישע בלעטער אז רייכע מוידען פערליעבען זיך
אפט אין אן ארעמען בחור. האט ער גענומען טרוימען פון א „מאיד
מיט פיסקעס" אונטערגעשלאגען מיט א באנק ביכעל. ער האט נאך
גערעדט פון פאעזיע, אבער זיין קוק איז געווען „ביזנעס", דאך אזוי
ווי חאצקעלע איז ניט געווען קיין נעבארענער ביזנעסמאן פלעגט ער
נאר בלייבען ביי זיינע אויסגעצייכענטע פלענער.

מאך מיט איינעם וואם איז ניט קיין נעשעפטסמאן! ער איז
פארט א פאעט! נעה, פערשפאר דעם ים מיט א שפענדעל, נעהם
אריין דעם בארג סיני אין א קונעל טעפעל אדער דעם ליותן אין א
אייער גלעזל; דאם זיינען זאבען, וואם לאזען זיך ניט. חאצקעלע
איז דאך בערופען צו עטוואם אנדערעם, העכערעם און גרעסערעם,
זיין ארט איז פארט ניט אין די ניערעריגע מקומות... דאם קינסט־

לער אויג זוכט זיך אויף עפעס אפצושטעלען, אויף עפעס שענעס, ערהאבענעס.

און וואס זעהט מען אין דער „איסט סייד"? זאל מען דאס זעהן אויף שונאים!

היינט סתם גע'ה שרייב מיר פאעזיע זיצענדיג אין ארטשארד סטריט אויף א זעקסטען עטאזש, קוקענדיג אויף א פערשלומפערטע בעל הבית'טע מיט איהר דוצענד נאקעטע פופקעס! חאצקעלעס פאעזיע האט טאקע דערפאר נעבאך דעם גאנצען טעם פערלארען — און מען האט איהם אומעטום אנגעהויבען צו בעטראכטען פאר א מטורף און ווער עס פלעגט איהם אנטרעפען פלעגט איהם פרעגען פארוואס ער ניצעוועט ניט איבער זיין מוזע. דאס האט נאך מעהר צורייצט זיין כעס אויף דער „איסט סייד" און דער איסט־בראד־ווייער „אינטעליגענץ", אויף צופוקענים האט ער אנגעהויבען שפא־ציערען אפטאון, אמאל אויף אן אמת און אמאל אין געראנקען, ער פלעגט זיך קויפען א טארבעצקע ניסלאך און אוועקגעהן קנאקענדיג ביז סענטראל פארק.

שפאציערענדיג אמאל דורך דער פינפטער עוועניו פלעגט ער זיך פערליעבען אין א רייכע שענהייט און פלעגט נעהמען מאכען פלענער ווי צו ווערען איהר חתן, גלויבענדיג אז ער דארף ניט זיין געפאלען באטש זי איז ערהויבען.

אט דאס איז אין קורצען חאצקעלע משורר, איינער פון די פיעלע בעטראגענע, וואס האבען זיך געבראכט צוטראגען אין דער „איסט סייד". איהר זעהט איהם זעהר אפט, אבוואהל ער זעהט אייך דעלטען, און איהר בעדויערט איהם, אבוואהל ער לאכט פון אייך...

נסיעות אין אידישען קווארטאל

ערשטער קאַפּיטעל.

אכח אויף גאַנץ אַמעריקאַ און גאַנץ בערדיטשעוו זיי זאָלען זיך קענען פערגלייכען מיט אונזער „איסט סייד" אין יענקי־שאַפט אָדער אידישקייט, דען אין די ערב שבת'ן און ערב יום טוב'ען איז זי בערידטשעוו'ער ווי בערדיטשעוו און אין די ערב עלעקשענס איז זי ניו־יאָרקישער ווי ניו־יאָרק.

ווען משה רבינו און וואַשינגטאָן זאָלען פּלוצלינג אַראָבפאַלען אויף ראָטגערס סקווער, וואָלטען זיי זיך ביידע דערפרייט: איינער וואָלט געקוואָלען פון די פרומקייט פון ראָטגערס סקווער פאַנטאַן, וועלכער ווערט אויסגעטריקענט אַלע ערב שבת און ערב יום טוב און מאָנטאַג און דאָנערשטאַג און וואַרט נאָר מען זאָל איהם אָנ־טהאָן אַ יאַרמולקע מיט אַ טלית קטן, — און דער צווייטער וואָלט אָנגעקוואָלען פון אונזערע אידישע צייטונגס אַרויסגעבער, וואָס האָבען דאָ געבראַכט אַזוי ווייט אין פּאָליטיקס, אַז זיי פערקויפען איין בלאַט צו דריי פּאַרטייען און האָבען נאָך גענוג פּלאַץ און חוצפּה צו פּרעדיגען עהרליכקייט.

דער אידישער קוואַרטאַל איז די עלעקשאָן־פאַבריק פון ניו־יאָרק. דאָ ווערען פאַבריצירט רעדנער, רעדעס, „קאַמפּיין ליטע־ראַטור" און זאָגאַר בירגער... כאָטש די אמת'ע נוצען פון די וואַהלען, פון אַ ל ע וואַהלען, שטאָדטישע אָדער נאַציאָנאַלע, האָבען די מיליאָנשטשיקעס פון די עלעגאַנטע גאַסען, דאָך די אַרבייט ווערט געמאַכט פּונקט ווי העמדלאַך, „הויזלאַך" אָדער „קעפּס"

אין דער „איסט סייד". דאָ געפינען זיך די ריכטינע „בעלי מלאכות", וואָס מאכען דאָס גוט און ביליג...

א גוי'אישען גייסטליכען, ליטעראט אָדער פערלענער מוז מען דערלאַנגען די ריכטיגע מטבע, עשיו האָט ליעב צו נעהמען מתנות, א אידישען רב'ל אָבער קויפט איהר פאר א דאָלאר מיט א פערטעל, א אידישען ש ר י ב ע ר פאר א „פינפערל" און א אידישע צייטונג פערקויפט זיך אויף פערשיעדענע אופנים. איהר קענט ביי איהר האַנדלען דעם פאַרענט אָדער דעם הינטען, זי וואַרפט זיך אויף אַלע זייטען און אַלץ אין גלייכען געלד...

דער אידישער קוואַרטאל איז געוואָרען די „עסע־בעט" (הסב־בעט) פון אמעריקא'ס פאָליטישען סדר, און ביי מאַסע דעם פרעסער אונטער'ן מאַטראַץ ליענט דער שליסעל פון דער פאָליטישער גאולה. א בעווייז דערצו האָט איהר, אז א גרויסער גוי און נאָך א גרע־סערער ליגנער וואָהנט אין שכנות ביי אַן אַלטען שמש און נעהט ארום אויף אַלע אידישע ברית מילה'ס זוכען שטימען און אויף ברית'ן קען ער זיי טאַקע קרינען אויך...

באַלד וועלען מן הסתם א שען ביסעל אירישע גוים וועלען מיטגליעדער אין בית המדרש הגדול, איינער וועט זיך נעהמען נאָכ־זעהן די אידישקייט אין דער איסט סייד און א צווייטער וועט וואהרשיינליך אריינציהען אין פאָליש פון א בית הכנסת, וואו ער וועט עפענען א ספעציעלע וועשעריי, א „לאַנדרי" פאר מלמד'שע נאָז־טיכלאָך כדי די בעלי בתים זאָלען איהם עלעקטען אויף א צווייטען טערמין.

אונזער מיסס באַרל.

עס איז דערפאר קיין חידוש ניט, וואָס איך האָב זיך פרוים־נעלאָזט אין עלעקשאַן צייט איבער'ן אידישען קוואַרטאל „צו זעהן

וואָס עס הערט זיך". א פרייטאָג איז דאָס געווען, א איסט סייד פרייטאָג פאַרנאַכט ווען די אידישע שכונה איז סיי ווי סיי אינ־טערעסאַנט אפילו אָהן די עלעקשאָנס. מיין כונה איז געווען צו בעטראַכטען דעם גרויסען פּאָליטישען מיטינג, וואָס האָט געזאָלט פאָרקומען פרייטאָג צו נאַכט, טאַקע אויף ראָטגערס סקווער, אויף'ן רעכטען שפּיץ אידישקייט פון דער נייער וועלט. עס איז נאָך אָבער געווען לאַנג צו וואַרטען, און איך בין דערוויילע געגאַנגען בעטראַכ־טען דעם אידישען מאַרק.

געהענדיג דורך א שענע אידישע גאַס האָבען מיך פּלוצלינג אָבגעשטעלט דריי מיסט באַרלס (פעסלאַך בלע"ז) נעבען א ספרים סטאָר, וואָס זיינען געשטאַנען אין דער אָרדנונג פון א „סגל" אויף'ן מיטען טראָטואַר. אינטערעסאַנט איז געווען די מיטעלסטע באַרל, וועלכע איז געשטאַנען אָנגעלעגט פול, געהויפט מיט א „ווערך" כמעט מיט א קרוינדעל, און האָט זיך גע'חן'עווט פאַר די אַנדערע צוויי. און האָט זיך טאַקע געהאַט מיט וואָס איבערצונעה־מען; זי איז געווען א אידיש באַרל, פול מיט אידישקייט פון כל המינים.

כאָטש עס איז שוין געווען צוויי וואָכען נאָך אַלע ימים טובים, דאָך זיינען נאָך אין באַרל געלעגען לשנה טובה קאַרטען, שמות פון סליחות, תפלה זכה'ס, מחזורים, רינגעלאַך פון לולבים, לויזע ריטלאַך פון הדסים און געבונדענע הושענות. אין מיטען האָבען זיך געפּלאָנטערט ציצית, „ליעדער" פון אידישע „קאָנצערט הייזער", שמחת תורה'דיגע פאָהנעס, פּסל'ע מזוזות, די עץ חיים'לעך פון א קליינע פּאַפּיערענע ספר תורה'לע האָבען אַרויסגעשטעקט דורך „די שענע נקבה", א פאָדערבלאַט פון א איבערראַשענדען ראָמאַן אין אייביגע פאָרטזעצונגען... דאָס איז אַלץ געווען אינוועניג, א ו י ף'ן באַרל אָבער פון דרויסען, איז געווען אָנגעקלעפּט א פּאָלי־טישער צירקולאַר, מיט א הכשר, וואָס האָט זיך געלעזען בזה הלשון:

„קומט חיינט נאָך קידעש (קידוש) אויפ'ן קאָרנער ראָטגערס סטריט. דער גרעסטער אידען פרוינד וועט רויידען. ער איז טאָקע אַליין אַן אוירישער אָבער א קאַפּאָרע (כפרה) אַנדערע אידישע קאַנדידאַטס פאר דעם יאיקעל. קומט נאָך קידעש רעווערענד ראבבי פויקעראָוויץ וועט רויידען וועגען שאַבעס (שבת) און עלעקשאַן".

איך האָב געהאלטען שטאַרק פערמאַכט די נאָז נעבען באַרל, אָבער דעם צירקולאַר האָב איך איבערגעלייענט מיט אַלע זיינע גרייזען אַהין און צוריק מיט א תשר"ק. דאָס איז געווען די אינטע־רעסאַנטעסטע מיסט באַרל, וואָס איך האָב אין מיין לעבען נעזעהן, עס איז אין איהר געווען קאַנדענסירט די גאַנצע אמעריקאַנער אידישקייט, ליטעראַטור און פאָליטיק...

א וועגעלע מיט „גאָר ניט".

פון דאָרט האָב איך זיך אריינגעשניטען אין קאַנעל סטריט. דער זיינער איז געווען ארום דריי נאָך האַלבען טאָג. עס איז געווען א גרויסע מישענים און קאָכעניס. אידען האָבען געמאַכט פער־שיערענע געשעפטען אויפ'ן מיטען גאס. מען האָט געבאַקט קאַרטאָ־פעל, געפּרעגעלט פּאַמפּושקעס, געזויערט אוגערקעס, געמאַכט מארמאַלאַד, זיך געבראַכען, געשפּיעלט קאַטערינקעס, געצויגען גורלות, געפּרופט מזל דורך געלערנטע וויסע מייזלעך און קליינע פּאָפּוגייען, מען האָט געשניטען בראַדעווקעס, פערקויפט ליעדער פון אידישען מהאַטער, קינדערשע גאַווער־פּאַרטיכלעך, וויבערשע אונטערראָק און „יום טוב בלעטער"...

אין מיטען פון אָט דעם טומעל און גערויש איז געשטאַנען א פּערלער, אן עלטערער איד, מיט א שטופּ־וועגעלע „גאָר ניט". ער האָט שוין מן הסתם געהאַט אויספערקויפט זיין ביסעל סחורה. ביי

א ברעג וועגעלע זיינען נאָך געלעגען עטליכע פערפוילטע בארגעס, אָבער דאָס האָט ער משמעות בעהאלטען פאר זיך אויף שבת, און וען אימיצער האָט געוואָלט צוגעהן צו זיין וועגעלע, פלעגט ער שוין א געשריי טהאָן: „גאָר ניט, גאָר ניט! געהט, געהט, גאָר ניט!"

ער איז נאָך אָבער געווען פאר מיטאָג עסען. זיין ווייב איז געקומען און האָט איהם געבראכט, צוגעדעקט אין א טעלער, הייסע פיש — געווים פון די וואָס זי האָט געמאכט לכבוד שבת. דער פעדלער האָט אָבגעדעקט זיין מיטאָג, די פּאָרע פון די הייסע פיש האָט זיך געטראָגען אין דער הויך, פונקט ווי דאָס וועגעלע וואָלט גערויכערט א ליולקע... ער האָט זיך געוואָלט א וואָרף טהאָן צו די פיש און זיי פּשוט איינשלינגען, וועז עס איז האָסטיג אויסגעוואָקסען ווי פון דר'ערד ארויס א גרינע אידענע מיט א נאָאיווע שאלה, קייענדיג א הייסע געבאקטע קארטאָפּעל:

— מישטער, ווי טייער פערקויפט איהר הייסע פיש?

דער הונגעריגער פעדלער איז געוואָרען א צומישטער און האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן פאר כעס און איבערראשונג, אויפעסען די פיש אָדער די אידענע. איך האָב זיך שטארק פאר־נאנדערגעלאכט און בין אוועק, בעטענדיג ביי גאָט איך זאָל קיינמאָל ניט דארפען זיין קיין גרינע אידענע...

אין העסטער סטריט־פּאָרק.

איך האָב א קוק געטהאָן אויף'ן זייגער, עס איז נאָך אלץ געווען צו פריה פאר דער פּאָליטישער פערזאמלונג און איך בין דערווייל ארייין אין העסטער סטריט־פּארק. דאָס איז דער בעוואוסטער פּארק, וואו עס וואקסען מעהר יונגאטשעס ווי בוימער, און וועלכער פּאסט זיך ריכטיג צו זיין שכן, דעם ראָטגערס סקווער פּאָנטאָן, אייגער

האָט ניט קיין וואַסער, דער אַנדערער — קיין גראָז. פון דעסטוועגען האָבען ביידע גענוג בעזוכער, עפּעס קומען דאָרט אידען אַזוי ווי אויף קבר אבות, אויף אַלטע, הייליגע קברים. זעלטען ווער עס געדענקט נאָך, אַז מיט יאָהרען צוריק פלעגען אידישע ווייבער וואַשען ווינדלעך אין פאָנטאַן און דער איסט־סייד באָק פלעגט דאָרט קומען טרינקען. דאַן האָבען נאָך אידען הנאה געהאַט פון דעם פאַנטאַן. אפילו שמוציגע וואַסער, אָבער אידישע... יעצט איז דאָס אין גאַנצען אויסגעטריקענט. דאָס זעלבע איז מיט העסטער סטריט־פּאַרק. ווען ניט די „גרינע" וואָס מען זעהט דאָרט שטענדיג, וואָלט מען גאָר ניט געוואוסט, אַז דאָס איז אַ גאָרטען...

לויט ווי עס שיינט אָבער האַלטען זיך די זאַכען אין וועקסלען. אויף'ן פאַנטאַן פאַנגט שוין אָן צו וואַקסען גראָז, מאָך און שוועמ־לעך, און אין העסטער סטריט־פּאַרק וועט מען באַלד פאָהרען מיט שיפלעך. אידען בייטען זיך אין אַמעריקאַ און מיט זיי בייטען זיך זייערע אינסטיטושענס. — אויב דאָס וועט אַלץ אַזוי אַרבייטען כסדר וועלען מיר נאָך אפשר זוכה זיין צו האָבען אויף'ן אָרט פון אַלטען אידישען טהעאַטער אַן אָרענטליכע, לייטישע מענעזשערי מיט בכבוד'ע חיות, וואו מען וועט טאַקע קענען זעהן מאָנקיס, עזעל, פערד, באָפלאָס, חזירים, טכוירען, האָזען און פוקסען ווי זיי זיינען און ניט פערמאַסקירטע פאַר קעניגע, העלדען און גענעראַלען...

אין העסטער סטריט־פּאַרק האָט עס דערווייל געקאָכט, גע־פּרעגעלט מיט דער אידישער יוגענד, וועלכע האָט זיך געלערענט לויפען, ברעכען, וואַרפען, פייטען, שפּרינגען, קלעטערען און האָידען. אַלץ זאַכען אָהן וועלכע אַ איד בלייבט נאָר אַ איד, אָבער ניט קיין מענש. דערביי זיינען געזעסען די מלמדים פון אָט די קינדער, אַלטע, יאַדושליווע, צונויפגעדרעהטע בטלנים פון „דערהיים" און האָבען אָנגעקוקט פערביטערט זייערע תלמידים, שילטענדיג מיט טויטע קללות.

איך וויים ניט, מיר דאכט זיך, אז די אָרימע אינגלעך זיינען נעבאך נאָר ניט שולדיג. אום צו זיין ריכטיגע אמעריקאנער דארפען זיי אלץ קענען. זיי דארפען זיך לערנען ב ר ע כ ע ן, ווייל „ברע־כען" איז דאָ דער ערשטער שריט צו עשירות... זיי דארפען קענען ל ו י פ ע ן, ווייל נאָר א ריכטיגער „לויפער" קען אין אמעריקא ווערען א גרויסער פאָליטישען און קומען צו דער העכסטער מדרגה. זיי דארפען קענען ש פ ר י נ ג ע ן, ווייל ווי א מאָל עס מאכט זיך שפרינגט מען אריבער דעם גרענץ און מען איז שוין אין קענעדע... זיי דארפען קענען ו א ר פ ע ן, ווייל נאָר אומ־ווארפענדיג יענעם קען מען אין דיעזער וועלט אליין ביישטעהן... פ י י ט ע ן מוז מען דאָך געווינ קענען, מיט גוטען קענסטו קיין זאך ניט קרינען, ווייל דאָס לעבען איז אשלאכטפעלד, אדער איך דיר, אדער דו מיר. קלעטערען איז א נויטיגע זאך, ווייל דער אויבער־שטער שטאפעל קומט קיינמאל ניט ארונטער אליין צו דיר, דו מוזט אויף איהם ארויפקריכען, און טאמער מוזטו אראָב, זאלסטו ניט ארונטערפאלען מיט א מאל, דו דארפסט זיך קענען האידען, זיך וויעגען, העננען אין לופטען, די וועלט זאל מיינען, אז דו ביסט א קונצענמאכער, העננסט אין דער הויך, און צאפעלסט זיך פון הנאה וועגען...

מלמדים, גיעה דערצעהל זיי צו וואס מענשען דארפען א גימנאסטיקע!

דער קאמפיין־פערד.

איך בין אויף פון חעסטער סטריט־פארק און בין נעגאנגען אין אן אונבעשטימטע ריכטונג. איך האב מיר פערצייכענט פערשיעדענע בעמערקונגען ביז עס איז געוואָרען פינסטער, גוט

פינסטער און עס האָט זיך אָנגעהויבען קלייבען אַן עולם אויף ראָטגערס סקווער. א סך פון די יונגאַטשעס, אידישע יונגאַטשעס, וואָס איך האָב פריהער געזעהן ביי דער גימנאַסטיקע, האָבען יעצט געמאַרשירט פאָראויס מיט לאַנטערנעס, פייפלעך און פייקלעך און האָבען אַלע וויילע אויסגעשריען דעם נאָמען פון אַ פּאָליטישען. איך האָב צווישען די „מאַרטשערס" אויך דערקענט אַ סך אַלטע געזיכטער פון מיינע אַמאָליגע שאַפּ־קאָמעראַדען, וואָס האַלטען נאָך שטענדיג אין איין „מאַרטשען" ביי די עלעקשאָנס. נאָר אמאָל מיט צוואַנציג יאָהר צוריק, געדענק איך, פלעגען זיי מאַרטשען אַליין און יעצט געהען שוין זייערע קינדער און פייפען...

עס האָט ניט לאַנג געדויערט און איך האָב זיך געפונען אין מיטען פון אַ געדיכטע מאסע מענשען, דאָס רוב גרינע, וועלכע האָבען גאָר ניט פערשטאַנען, וואָס אידען געהען דאָ טהאָן. זיי האָבען געקוקט אַלע וויילע אויף'ן הימעל, אפשר וועט מען מחדש זיין די לבנה, אָבער אויף להכעיס איז גראָד געווען פערוואָלקענט און עס האָט געסטראַשעט מיט רעגען. פּלוצלינג איז געוואָרען אַ געשריי: „הורראה! טרי טשירס פאָר מר. ..." קיין נאָמען האָב איך ניט געהערט, נאָר מיר האָט אַלץ געקלונגען אין אויער דער נאָמען פון „רעוורענד ראַבבי פייקערעוויץ". און דער דאָזיגער ראַבבי איז דאָס טאַקע געקומען צו פאָהרען אויף אַ וואָגען באַלד נאָך קידוש, מיט נאָך עטליכע גוים, צו האַלטען אַ רעדע איבער „שבת און עלעקשען", פּונקט ווי די אידישע מיסט־באַרל נעבען ספרים־קרעמעל האָט דאָס אָנגעזאָגט ביי טאָג.

דער וואָגען מיט די פּאַרשוינען האָט זיך אָבגעשטעלט אין צענטער פון דער מענגע. דאָס איז געווען אַ „קאַמפּיין וואָגען" אַרומגעקלעפּט מיט קאַמפּיין ליטעראַטור, געשריעבען מיט גרויסע אידישע אותיות, די גרייזען האָבען אויסגעשטאָכען די אויגען, און טאַקע אָן די גרייזען האָב איך דערקענט דעם שרייבער... אינטערע־

סאנטער ווי אלץ איז געווען דער „קאמפיין פערד". דאס איז געווען א א י ד י ש ע ר פ ע ר ד. א „גלות פערד" מיט די ביינער. איך האב דערקענט דעם פערד נאך'ן רעווערענד נאך. ערב סכות האב איך זיי ביידען געזעהן אין ריווינגטאן סטריט ביי א וואגען סכך אין מיט עטליכע טעג צוריק האב איך זיי ביידען אנגעטראפען אין א קערידזש פאהרענדיג צו א חתונה... דער רעווערענד איז דאן, געדענק איך, געזעסען אין קערידזש און דער פערד איז געווען איינגעשפאנט. שפעטער וועז דער קערידזש האט זיך אבגעשטעלט, איז, דאכט מיר, דער רעווערענד אריין אין האלל און דער פערד איז געבליבען אין דרויסען... אין „קאמפיין וואגען" זיינען זיי געווען גלייכע יחסנים. ביידע: אי פערד, אי רעווערענד זיינען געווען אין דרויסען.

קוקענדיג אויף אונזערע צוויי העלדען: אויף דעם דיקען, גראב בייכעלדיגען דרשה'ער און אויף דער ארעמער אויסגעארבעטער, הונגעריגער, מערידאלנער שקאפע נעבאך, האט איך אויף איינגיג מינוט פערגעסען די קאמפיין און מיר האט אנגעפאנגען צו ארען א פראגע: ווער איז דא איגענטליך אין גלות? דער פערד אדער דער רעווערענד? אויף ראטגערס סקווער איז אבער ניט דער פלאץ צו פילאזאפירען, נאך ביי א קאמפיין מיטינג דערצו, דען באלד האבען זיך אנגעפאנגען די קעמפיין רעדעם. עס איז מיר אונמעגליך צו געדייקען אלץ וואס די אירישע רעדנער האבען געזאגט. איבריגענס האב איך שוין געהערט די זעלבע „ספיטשעס" מיט א פערטעל יאהרהונדערט צוריק. דער פערד אבער האט משמעות גרויס הנאה געהאט, דען ער איז געשטאנען ביים וואגען און געשאקעלט מיט'ן קאפ... „אפילו א אירישער פערד, אבער ניט קיין גרינער", האב איך געטראכט, „אן אמעריקאניזירטער פערד", ער וואלט שוין באלד גליין געמעגט „לויפען" פאר אלדערמאן,

און ער וואָלט אפשר ג ע ל אָ פ ע ן אויך ווען ער וואָלט ניט גע־הונקען. דען אַנדערע פערד זיינען געלאָפען און עלעקטעד געוואָרען...

אויסער די רעדנער וואָס זיינען געשטאַנען אין וואָגען און „געספּיטשט" און אויסער דעם רעוורענד, איז דאָרט אויך געשטאַנען אַ פעסעלע ביער און ווי אַ רעדנער איז טרוקען געוואָרען אין האַלז, האָט ער באַלד אָבגענעצט און ווייטער גערעדט. נאָר דער אָרעמער פערד איז נעבאך געשטאַנען א פערשאַמכטער. דער ראָטגערס סקווער פאַנטאַן איז געווען אויסגעטריקענט, אָהן אַ טראָפּען וואַסער. הערענדיג א סך בעצאָהלטע קאַמפּיין רעדעס, מעג מען פון זיי ווער ווייס ווי הנאה האָבען, מוז מען אַלץ מיט עפּעס פערטרינקען, ווען ניט קען מען חלש'ן...

נאָך די איירישע רעדנער האָט זיך אַוועקגעשטעלט ריידען דער רעוורענד ראַבבי פייקערעוויץ. ווי ער האָט אויפגעמאַכט דאָס מויל, האָב איך געמוזט צומאַכען דעם נאָז. איך האָב איהם ניט געקענט הערען, מיר האָט זיך געדאַכט, אַז עס שטעהט פאַר מיר יענע באַרל פון פרים־סטאָר און איך בין אַוועק פון דאָרט ווי אַן אונטערגעשאָסענער.

צווייטער קאַפּיטעל.

האָט זיך געמעגט סטאַנליי בעשרייבען זיינע רייזען אין „דונ־קעלסטען אַפריקאַ", אַלעקסאַנדער פאָן הומבאָלד — זיין נסיעה אויפ'ן נאָרד פּאָל, סוויפט — זיינע יאַזדעס צווישען „קליינע מענשעלאַך" און משונה'דיגע ריעזען, און מענדעלע מוכר ספרים — זיינע „מסעות בנימין השלישי" און די שלעפּענים פון „פישקע דעם קרומען" — זיי האָבען זיך אַלע געמעגט בעשרייבען ווייטע מקומות און זעלטענע מענשען און זאַכען, א י ך וועל אייך

דערצעהלען פון מיין רייזע אין דערהיים אין אונזער אייגע־נעם קוואַרטאַל.

שרייבער, קינסטלער און רייזענדע פון די אומות העולם פאָה־רען נאָך איטאַליען, נאָך די שווייץ און מאַכען אַ „טור" אַרום דער וועלט צו קריגען נייע איינדריקע, פרישע התפּעלות פון אויסגע־כאַפּטע ערטער, ברואים און „געשעהענישען"; אַ אידישער מחבר אָבער געפינט פון כל טוב, טאַקע ממש פון פויגעל מילך אין דער אידישער גאַס. אַ כפּרה אַפריקאַ, אַזיע, דער נאָרד פּאָל און אפילו די הרי חושך. אין דעם גרויסען, משונה'דיגען קעסעל גרוב — די איסט סייד געפינט איהר גענוג אַזיאַטען, אַפריקאַנער, עסקימאָסען, אינדיאַנער, ריעזען, און „קליינע מענשעלאַך" נאָך מעהר ווי איהר קענט זיך פאָרשטעלען...

און עס קאָסט גאָר ניט פיעל אויך. מען דאַרף קיין סך הוצאות דאָס אַלץ צו זעהן און זיך צו פערוואונדערען... פאַר אַ „ניקעל" קען מען מאַכען אַ רייזע פון די בראָנקס נאָך ריווינג־טאָן סטריט, למשל, און מען כאַפּט שוין נייע „איינדריקע" און „אויסדריקע", אַז מען האָט דאָס לאַנג צו געדיינקען... דאָרט איז בה"ש אַ אייביגע דריקענים און שטיקענים, וואָס קוועטשט ארויס די נשמה, דאָס ביסעל לעבען און די קאַפּ כחות, וואָס מען האָט דאָ מיטגעבראַכט פון גאַליציע, בוקאָווינע, רומעניע אָדער ליטע, כאָטש די ליטוואַקעס דריקען זיך און שטיקען זיך דאָ גאָר אין אַן אַנדער נאַכבאַרשאַפט אונטער די זעלביגע אומשטענדען און אין אַן אַנדער זשאַרגאָן...

מעהר אינטערעסאַנט ווי שטענדיג איז אָבער אונזער קוואַרטאַל אין די ערב שבת'ן און ערב יום טוב'ן, ווען יונג און אַלט, מאַן און ווייב לאָזען זיך אַרויס „אין גאַס" איינהאַנדלען סחורה און אגב טאַקע זעהן, וואָס עס טהוט זיך צווישען עולם, ווי עס האַלט דער קורס ביי די „שטופּ־וועגעלאַך", ביי די פיש און עופות, דען אַזוי

ווי אידישקייט בעשטעהט יעצט מעהרסטענס פון א ק י ך־ ר ע ל י־ ג י א ן, דארף מען זעהן, אז דער טאָפּ זאָל זיך קאָכען און דער מאָגען זאָל מאָהלען, ווי אין פסוק שטעהט: „שישו בני מעי", פרייט זיך, קישקעס, מען וועט אייך אָנפילען...

דערפאָר איז אָבער סכות דער איינציגער יום טוב, וואָס איז ניט לויטער מאָגען, און דער אידישער מארק האָט א חוץ „שמעקע־ דיגע" פיש, אויך שמעקעדיגע אתרוגים, הדסים, הושענות, סכך, גרינע לולבים און „גרינע" אידען, וואָס באָטען אַריין אָט די דאָזיגע ארטיקלען אין „אלף השישי". זיי זיינען דאָס די „בולס" פון דער אידישער בערזע און מאכען, אז דער מארק זאָל זיך הויבען און פליהען אין הימעל אַריין... און ערב סכות איז דאָס טאָקע געווען, ווען איך האָב מיר געמאכט א רייזע אין קוואַרטאָל צו בעטראכטען גאָר פון דאָס ניי די אלטע זאכען מיט מעהר פרישקייט.

די זשארגאָן פון זשארגאָן.

דאָס איז שוין ניט דאָס ערשטע מאָל וואָס איך האָב בעזוכט אונזער שכונה מיט דעם צווועק איהר גוט צו שטודירען, אָבער דאָס איז קיינמאָל ניט געווען ערב סכות, און עס איז שוין טאָקע א שען שטיקעל צייט זייט מיין לעצטען בעזוך. עס איז דערפאָר קיין וואונדער, וואָס א סך זאכען, אויף וועלכע איך האָב שוין א מאָל ניט געוואָלט קוקען, זיינען מיר אויסגעקומען ניי ווי יעצט פון דער נאָדעל ארויס.

מיין וואונש איז געווען צו בעזוכען ריווינגטאָן סטריט און פיט סטריט, וועלכע שטעלען פאָר אין די עקסטרא מארק־טעג א זעלטענע פאנאראמא פון אידען און זאכען, א מין מענשישען

מוראשניק, א צומישענעש, א טהורם פון בבל, וואו עס טרעפען זיך צוזאמען אלע ששים רבוא זשארגאנען פון אונזער מאמע־לשון. ריווינגטאן סטריט איז דער גרענעץ פון די פערשיידענע אידישע „גהעטאס", וואס שטעלען צוזאמען די גרויסע, די איינציגע גהעטא פון ניו יארק.

גאליציאנער, רומעניער, אונגארען, ליטוואקעס, בעסאראביער, בוקאווינער, רוסישע, קאווקאזער, דייטשע יאהודים, טערקישע אידען און אידען סתם אין דער וועלט. דא קען א פילאלאג אין איין ערב שבת מאכען א פאלשטענדיגען ווערטער־בוך פון אונזער אידישער שפראכע, וואס זאל טויגען אומעטום, אין טורקע, יאססי, בודאפעסט, טיפליס, מינסק, טשענסטאכאווע, סוכאוואליע, קאלוואריע און בראנזוויל. איהר הערט דארט, למשל, אלע פערשיידענע אויס־שפראכען פון די ווערטער „וואס", „אייך" און „לעקאך". איהר הערט שרייענדיג: „וואס", „ווא־וס", „וואועס", „אייך", „אך", „ענק", „עץ", „לעקאך", „לעיקאך", „לעקך", „לאיקאך" און „ליקיך". אין העסטער סטריט, ווען איהר זאלט א סוחר אדער אן אייער'ניצע נישט נוהג כבוד זיין, וועט איהר כאפען אייער פסק אין קאפולער ליטוויש, אין ריווינגטאן סטריט אבער איז מען אייך מכבד אין א מין לשון, וואס איהר האט אפילו אין חלום ניט געהרט. איהר וועט גאר ניט וויסען אויב מען בענשט אייך אדער מען שילט אייך, און איהר וועט דארפען קענען אלע לשונות פון דער וועלט צו פערשטעהען, וואס פאר א „העכט" אייער פיש־פעדלער איז געווען... עס איז דערפאר קיין וואונדער, וואס איך האב אויסגעקליבען ריווינגטאן סטריט פאר ערב סוכות, דען העסטער סטריט איז, לויט מיין מיינונג, בעסער אויף ערב יום כפור... מען קען אבער ניט ארויספאלען אין ריווינגטאן סטריט, ווי א יון אין סוכה, און איך האב זיך געלאזען זהין דורך איינע פון אונזערע בכבוד'ע גאסען.

קונסט און דקדוק.

דאָס ערשטע, וואָס מיר האָט זיך א וואַרף געטאָן אין די אויגען איז געווען א בילדער־אויסשטעלונג פון פערשיעדענע געמעלדען, „קונץ־שטיקער", ניט קיין טאַנדעטנע חלילה, נאָר טאַקע פשוט האַנד־ארבייט. דאָס ערשטע בילד אין א „שאָו־קייס", א גלעזערנע קעסטל, אין דרויסען, האָט פאַרגעשטעלט כפרות־שלאָגען, ווי א גרינער איד האַלט א ווייסען האָהן איבער די קעפ פון זיינע צוויי שוואַרץ־חנ'עודיגע אינגלאַך. עס איז אפילו געווען, ווי איהר ווייסט, ערב סכות, אָבער דאָס בילד האָט געטויגט אויף כפרות אפילו אום שמחת תורה... אין פענסטער פון דער „בילדער־גאַלעריע" איז וויעדער געשטאַנען א בילד פון א רוסישען אדוואָקאַט, וואָס האָט אויפגעטראָטען אין א פראָצעס געגען פאַגראָמשטשיקעס אין רוסלאַנד, דערביי איז נעלעגען אָט אזא מין צעטעלע:

„דאָס איז דאָס ריכטיגע בילד פון דעם קריסטליכען אדוואָקאַט אין 2 „פאַזישען", וועלכער גאָהט אין סיביר".

איך האָב מעהר ניט געקוקט. האָבענדיג די ערשטע פראָבקע פון קונסט און דקדוק, בין איך געגאַנגען ווייטער.

א צווילינג שוהלכלאַך.

איך האָב זיך פערדראָסען א ביסעל אָן א זייט און האָב זיך פלוצלונג אָנגעשלאָגען אָן א צווילינג שוהלכלאַך. דאָס זיינען צוויי־שטאָקיגע, אלטע, געבריכטע הייזלעך וואָס שטעהען שוין אייניג נעבען די אָנדערע זייט יאָהרען בתמימות, ווי צוויי אלטע דרדקי מלמדים אין בית המדרש: אייגעהויקערט, שווינדזיכטיג, קויטיג און אָבגעריסען... אויף דעם צווייטען עטאַזש אָט פון די הייזלעך

געפינען זיך די שוהלכלאַך, די קליינע בית המקדש'ן, און אויף איין מקום קדוש איז אויפגעהאַנגען פאָלגענדע בעקאַנטמאַכונג:

„היער אין שוהל ווערט געדאוועגט ערב ובוקר בחשכמה ביטווין 5 און 6 אַ גלאָק סטרייט. אַנדערע ביזנעס צו פרעגען אונטען.

אויסער די שוהל און די אַנאָנסען געפינען זיך אין די צוויי פאַלאַצען פאָלגענדע ביזנעס: אַ „פאַבריק" פון מאַטראַצען, געשעפ־טען פון אַלטע מעבעל, אַ דאַמסקער שניידער, אַ גראַוויאָר און נאָך עפּעס, אַ חוץ מן הסתם אַ פאַבריק פון באָרדערס און באָרדערקעס אין די צימערען. איך האָב אָנגעקוקט גאָט'ס דירה אין דער איסט־סייד און דאָס האַרץ האָט מיר פערקלעמט פאַר רחמנות אויף דער אָרעמער שכינה נעבעך, וועלכע האָט געוויס אין דיזער אַטמאָספערע געמוזט קריגען די אויסצעהרונג און ליעגט ערגעץ־וואו אונטער אַ סטענדער און קרעכצט... אונגליקליכע שכינה! וואו עס איז איהר בעשערט געווען מגולגל צו ווערען!...

איך האָב געקראָגען ביי דעם דאָזיגען אָרט אַ מין האַרץ־וועהטאָג, און קוקענדיג דאָרט אַלץ מעהר און מעהר, האָב איך בעמערקט אויף אַן איינגעבראָכענעם פאַרקאַן, נעבען די צוויי שוהלען, עטליכע אָבגעריבענע אַפישען פון אידישען טהעאַטער. פון איין אַפישע, געל און שמוציג ווי מאַנכע אידישע פּיעסען און פּיעסען־קריטיק, האָבען זיך נאָר אָבגעשטעלט די ווערטער „קעניג פון די שנאָרער", אַ שטיק, וואָס מען האָט געשפּיעלט אין טהעאַטער און וואָס דער איד שפּיעלט אין דער וועלט...

יא, „קעניג פון די שנאָרער", האָב איך ביי זיך געטראַכט און בין האַסטיג אַוועק פון דאָרט...

מילכיגע רעסטאָראַנטען.

איך בין געגאַנגען גלייך אין דער ריכטונג צו ריווינגטאָן סטריט, פון ביידע זייטען גאָס האָבען זיך מיר נאָר געוואָרפען אין די אויגען קלייניע שפייז־קרעמלאַך און קעלערס מיט רעסטאָראַנטען, דאָס רוב „מילכיגע" רעסטאָראַנטען. אין דעם פענסטער פון איין „מילכיגען רעסטאָראַנט" זיינען געלעגען אויף א קעזיל אזוי פיעל טויטע פליגען, אז ביי מיר האָט אויפגעלעבט די שאלה, אויב דער קעזיל איז מילכיג אָדער פליישיג...

איבער'ן וועג פון אָט דעם פּאַרעוועג רעסטאָראַנט איז געווען א קרעמל און דוקא אויף א „מילכיגע". אין פענסטער איז געשטאַנען א גיפּסענע קוה, אויף וועלכער עס איז געהאַנגען א צעטעלע וואָס האָט זיך געלעזען בזה הלשון:

„פּריסע פּיטער און צווערעך פון אונז אליין געמאַכט. מיי אונזערע מעלכעקעס פון באָר אף העל אונטערגעזוכט".

נישקשה פון א אידיש! ניט אמת? איך האָב אָבער דאָך ווי דורך א נבואה פערשטאַנען, אז „באָר אף העל" מיינט „ב א ר ד א ו ו ה ע ל ט ה" און אן די צומישענים פון „פּריסע פּיטער" האָב איך דערזעהן, אז איך בין אין ריווינגטאָן סטריט, וואו איין אנאַנסע ווערט געשריעבען אויף אלע זשארגאָנען, כדי מען זאָל איהר דאָרט קענען לעזען און פערשטעהן. דער „ס" אין די „פּריסע" איז געווען פאר מינסקער און דער „י" אין „פּיטער" איז געווען פאר טורנער אָדער יאַסי'ער.

קומענדיג אויפ'ן עק פון ריווינגטאָן און סאָפאָלק האָב איך ערשט דערזעהן אז עס איז ערב סכות. דער יריד האָט מיר אנטגענגען געשריען ווי א ים. איך בין שיער פערטויבט געוואָרען פון דעם ערב יום־טוב'דיגען טומעל. ווי דער גערויש פון מעכטיגע

וואסערען, האָט זיך געטראָגען דער ליאַרם פון די קויפער און פער־
קויפער. איך האָב קוים א צעהנטען וואָרט פערשטאַנען.

באַלד אויף דער עק גאַס איז געווען א כאַפּענעש אויף אתרוגים,
לולבים און הושענות. דער חסיד, וואָס האָט פערקויפט די אתרוגים
האָט, זעהט זיך, ניט געקענט בעשטעהן צו דינגען דעם גאַנצען ראָג
פאַר זיך, האָט ער געמאַכט שותפות מיט אַן איטאַליענער שטיוועל־
פוצער, וועלכער האָט געהאַט צוויי שטוהלען. אויף איין שטוהל
האָט דער איטאַליענער געפוצט שיך און אויף דעם צווייטען איז
געווען א קראָם פון אתרוגים, און א חברה אידעלאַך זיינען דאָס
געווען די קונים. גאָרגעל אידען: מיט לאַנגע, דאַרע, אויסגעצוינגענע
גאָרגעלעס. האַרציגע אידען: מיט הויכע טרוקענע הערצער בעוואַק־
סען מיט לאַנגע האַר. אידען קאַפּ־מענשען: מיט אַבגענאַלטע קעפּ
און פאַטילניצעס פונקט ווי אין זלאָטשעוו און מעזשביש. הויזען־
אידען: מיט אונטערגעקאַשערטע קאַלאָשעס, איין הויז איבער די
שטיוועל, דער צווייטער אינוועניג, און פון זעהר א ניט פּאָפולערען
אָרט האָבען אַרויסגעשטעקט כנפות'ן מיט כפול־שמונה'דיגע
ציצות. אָט די אלע אידען האָבען זיך געשטופּט, געריסען, גע־
קוועטשט און געבריקעט צו קריגען דעם בעסטען אתרוג און ציליעב א
„גראָשען" פלענט אַבגעהן דער שידוך.

דער איטאַליענער האָט זיך מן הסתם פריהער גאָר ניט פאַר־
געשטעלט וואָס פאַר א מין שותפות ער מאַכט, אז מען וועט איהם
פערנעהמען ביידע שטוהלען און מען וועט ביי איהם אַליין זאָגאָר
דעם קאַפּ ניט אַרויסזעהן, דען ער איז געשטאַנען „מלא־רציחה". אָט,
דאַכט זיך, כאַפּט ער זיין סטילעטאָ און שטעכט א חסיד. דאָס
איז טאַקע נסים פון „איהם זאָל לעבען" וואָס דער רשע האָט אייני־
געהאַלטען זיין גרימצאָרען און איז נאָר אַבגעקומען מיט איטאַליע־
נער און ענגלישע „מי־שברך'ס".

„חושענות" און „היי, שינים".

דאָס מערקווירדיגסטע פון דער סכות וואָך אין אידישען קוואר־טאל זיינען געווען די גוי'אישע הושענות פערקויפער ערב הושענה רבה פאר נאכט. ריווינגטאָן סטריט האָט געקישעט מיט זיי. אויף איין אָרט זיינען געשטאנען א שורה אידען און שקצים און האָבען פערקויפט די גרינע ריטלאָך. די אידען האָבען געשריען: „הושענות!" „אידען, הושענות!" און די גוים וויעדער האָבען געשריען: „היי, שינים!" „היי, שינים!" מען האָט ממש געזעהן, אז די אָרעמע גוים זיינען אונשולדיג אין בעלזיידיגען זייערע קונדען, דען פון וואנען זאל אן איירישמאן וויסען דעם אונטערשיער פון „היי שינים" ביז הושענות. און עס האָט טאקע די גוים גאָר ניט געשאדט סיי־ווי־סיי, דען דאָס רוב הושענות־קויפער זיינען געווען גרינע אידען און די, וואָס האָבען פערשטאנען דעם גוי'אישען טעות האָבען סתם געשמייבעלט פאר הנאה.

— נו, איהר קויפט דאָס ביי א גוי הושענות? — האָט געפרעגט איין איד דעם אנדערען.

— פאר וואָס קויפען זיי ביי אונז קריסטמעס־זאכען? — האָט דער אנדערער איד שנעל געענטפערט.

די צוויי אידען זיינען אריין אין הויכע דרכים, כמעט אין פאָליטיקע, איך בין אָבער אויפן וויסער און האָב זיי איבערגעלאָזט דעבאטירען.

קיין וואונדער האָט מיר אָבער ניט געפעהלט וואו איך האָב זיך נאָר נעקאָהרט, דען אוועקגעהענדיג פון די הושענות האָב איך פלוצלונג דערזעהן, געגענאיבער א באנק־געשעפט, א אידישע אפטייק.

„דער בעסטער מלאך המות פאר וואנצען".

דאס איז אבער געווען דער מערקווירדיגסטער אפטייק וואס איך האב אין מיין לעבען געזעהן, מעהר ווי איין פענסטער האט דער אפטייק ניט געהאט, און קיין אנדער זאך האט מען דארט ניט געזעהן ווי, „וואנצען-פראשקעס" און „וואנצען-ליקער". אין מיטען פענסטער איז געשטאנען א גרויסער וויסער פאפירענער טאוול מיט פאלגענדער, זעהר אינטערעסאנטער רעקלאמע אין אידיש:

„דער בעסטער מלאך חמות פאר וואנצען!
„שטארקער ווי קארבאליק עסיד און אלע
„אנדערע גיפטען 10 סענט א פלעשעל, קומט
„און איבערצייגט זיך"....

איבערלעזענדיג די דאזיגע רעקלאמע, האב איך זיך שטארק פערוואונדערט. איך האב פשוט צום ערשטען מאל אין מיין לעבען ערנסט א קלאר געטהאן וועגען אונזערע וואנצען... ערשט א וועלט האבען מיר דערלעבט, אז עס איז גאר אויף די וואנצען קיין טייט ניטא און מען דארף גאר פאר זיי אן עקסטרא מלאך המות, און א גאנץ בעזונדערן אפטייק אין ריווינגטאן סטריט...

דערפאר האט אבער דאס לעצטע בילד, וואס איך האב געזעהן, מיך געמאכט גליווערן און שיער פערקיהלט די בלוט אין מיינע אדערן. דאס איז געווען א זאך, וואס איך האב קיינמאל ניט נעדיינקט צו בענעגענען אין לעבען, און חלואי וואלט איך דאס ניט געזעהן!

דאס חלה-טישטיכעל

עטוואס אבנערוקט פון דער קאבענעס און טומלענים, אויף א שטיקעל ליידיג פלאטץ, איז געשטאנען א שטוב-וועגעלע מיט

רעשטלאך פון פערשיעדענע וואלענס, קארטון, פערקיל, סאמעט און באטיסט — א בלייבע, טויט־בלייבע יונגע פרוי. דער פערקערפער־טער עלענד.

זי פלעגט ניט לאזען די ווייבער שטארק גראבען אין וועגעלע און פלענט זיי אלץ פראבירען אבשטויסען צוריק פון די „סחורה", אבוואהל מען האט נעזעהן, אז זי איז זשעדנע נאך לייזונג.

זי האט אבער ניט פיעל געלייזט. ערב סכות פאר־נאכט, ווער דארף יעצט רעשטלאך?... די קינדערשע קליידעלאך און פארטיכ־לאך, און פאראהנגלאך, וואס מען האט נעדארפט אויף יום טוב, זיי־נען שוין געמאכט.

פלוצלינג איז צונעלאפען אן עלטערע דיקלאבע פרוי און האט זיך אריינגעווארפען אין וועגעלע מיט א האסטיגען געשריי:

— מיסעס, האט עץ עפעס א שאין שטיקבע פאר א חלה־טישטיבעל?

די בלייבע פרוי איז נאך בלייבער געווארען און האט א קוק געטאן אויף דער אלטער מיט כעס דערפאר, וואס זי האט א קלאפ געטאן אין וועגעלע...

— אוא יאהר אויף מיר וועלכע פיינע שטיקלאך דא איז פא־ראן — האט זי אבער באלד געענטפערט מיט א שמייבעל, וואס האט פער'מסר'ט שמערץ — אט איז א שטיקעלע טאקע נאר א ברכה צו מאכען, גוט אפילו פאר א פרוכת אדער א מענטעלע...

די דיקליבע פרוי האט אבער געוואלט אליין אויסקלייבען... און ווארפענדיג די שטיקלאך האט זי זיך אנגעשטויסען אן א קינד, וואס האט זיך אויפגעכאפט מיט א געשריי...

די אלטע פרוי האט א ציטער געטאן און מיט שרעק און פער־וואונדערונג האט זי אויסגעשריען:

— סטייטש! דא האלט מען א קינד?

מיט א שוואכע, ציטערענדע שטימע און זיך בעוואשענדיג מיט טרערען האָט די בלייכע געענטפערט:
— וואו דען זאָל איך עס האלטען?

דריטער קאפיטעל.

ביזטו דא, אדער דארט,
וויים דיין ריכטיגען ארט.

ראגען זיינען ווי פראצענטניקעס: וואָס גיבער מען פטור'ט זיי אראָב, איז אלץ בעסער.

פראגען קינדלען; ווען מען לאָזט זיך זיי פלאָדען, פערמעהרען זיי זיך ווי פאָליטישע טובות און פרעסען אראָב דעם מוח.

ביסמארק, דערצעהלט מען, פלעגט דערזעהן א פאָליטישע פראגע ביי א פאָלק אויידער די געשיכטע האָט נאָך געשאפען דעם פאָלק'ס נשמה, און פלעגט שוין נעהמען זוכען א תירוץ, אז דייטשלאנד זאָל דערפון פראָפיטירען.

ריטשארד קראָקער, א פיהרער פון די ניו יארקער שטאדטטאטעס, פלעגט נעהמען זוכען אן אויסרייד צו בע'גנב'ענען ניו יארק וויסענדיג אפילו, אז מען וועט איהם נאָר קיין קשיות ניט פרעגען.

די אפטאָונער דייטשע אידען האָבען אָנגעהויבען צו פערענטפערן די „איסט־סיידער־פראגע", כאָטש קיינער פרעגט ניט נאָך זיי, א. ז. ו.

נאָר וועגען אויסנאהמען רעדט מען ניט.

א נעווועהנליכער בשר ודם פאנגט זיך ערשט אן ראנגלען מיט א פראגע־צייכען וען דאָס האלט איהם שוין ביין נאָרגעל.

איהר וועט זיך דערפאר ניט וואונדערען, רבותי, וואָס מיך

ארט יעצט אזוי שטארק די פראגע וועגען „אידישען קוואַרטאל", דאָס הייסט: וואו איז דער אידישער קוואַרטאל?

די פראגע, דאַרפט איהר וויסען, איז נאָר א גרויסע און מוז פערענטפערט ווערען אזוי גיך ווי מעגליך, כדי דער קינפטיגער אידישער היסטאָריקער זאָל זיך קיין קאָפ ניט פערדרעהען און זאָל גליך ארויפשטעלען דעם פינגער אויפ'ן רעכטען מיטען פון אידישען מיטעלפונקט און זאָגען: „אָט דאָס איז דאָס!"

אלזאָ, צו דער פראגע!

וואו איז הער ניו יאָרקער אידישער קוואַרטאל?

איז דער אידישער קוואַרטאל „העסטער מיט איהרע שוועסטער" אָדער ער האָט זיך איבערגעקרויזשקעט אין די הויכע מקומות, אין די 5טע עוועניו, אַרום סענטראל פּאַרק אָדער אפשר נאָר אין סענטראל פּאַרק גופא, וואו קאַלוואַריער דייטשקעס טראָגען אלע שבת קוגעל פאַר די וואַוויאָרקעס? אָדער איז אפשר דער סענטראל פּאַרק גופא דער „העסטער סטריט פּאַרק" פון אפּ־טאָון?

מיר וואָלט אָט די פראגע קיינמאָל ניט ארויף אויפ'ן גערַאנקען, ווען איך וואָלט פּלוצלונג ניט אריינגעקראָכען אין איהר ביז איבער „די קנעכלאָך" אין רעכטען מיטען פון דער עלעגאַנטער פינפטער עוועניו....

איך בין דערפון אזוי איבערראַשט געווען, אז איך האָב אין פּלוג אליין נישט געוואוסט וואָס דאָ איז געשעהן. האָב איך פערבלאָנדזשעט? האָט דער אידישער קוואַרטאל פערבלאָנדזשעט?... האָב איך זיך בעשלאָסען די זאך צו אונטערזוכען...

אז מען זוכט געפינט מען.

ערשט יעצט וויים איך וואו אידען וואָהנען און איך וויים ניט וואו דער „אידישער קוואַרטאל" איז.

לויט ווי מיר שיינט דאַרף זיך די 5טע עוועניו ניט פערשעמען

פאַר ריווינגטאָן סטריט. עס איז דיזעלביגע יענטע נאָר אַנדערש פערשלייערט.

אין ריווינגטאָן סטריט, למשל, דאַרף אַ בלייכע אידענע אַראָב־לויפען פינף עטאַזש אין קרעמיל נאָך אַ קעפּעל קנאָבעל, און אין דער 5טער עוועניו בעשטעלט אַ מינסקער מיליאָנערקע אַ הערריגג פּער טעלעפאָן אויף „שיקס אַ גלאָק סאַרפּ", ווען איהר מאַן וועט קומען פון „ביזשנעש".

דאָ פּלאָנטערען זיך אויך אונטער די פיס אַלטע בכבוד'ע אידען מיט היימישע בערד און אַלטע אידענעס מיט שייטלען.

דאָס זיינען טאַטעס מיט מאַמעס אַראָבגעבראַכט עקסטראַ פון אייראָפּא ניאַנטשען די קינדער, ארומפיהרען די קינדער־וועגעלעך אין „מאָונט מאָררים פּאַרק", דער אָרטהאָדאָקסישער פּאַרק פון דער 5טער עוועניו, און אַכטונג געבען, אַז די קעץ זאָלען ניט פאַסטען קיין הפסקות.

די אַלטע מוהלים פון דער איסט סייד האָבען אוועקגעצויגען ניט ווייט פון קאַרנעגיע'ס פּאַלאַסט און זייערע שילדען הענגען נאָך אַרום העסטער סטריט בלויז אויף זייערע קאַנטאָרען...

דער רעכטער צענטער פון מוהל־ביזנעס איז יעצט אפּ־טאָון, וואו עס געפינען זיך ווי זאַמד און ערד שניידער מכל המינים... אפילו בייטעל־שניידער.

דאָס שאַדט אָבער ניט פון דעסטוועגען אונזערע נייע אָפּ־טאָונער צו פיהרען שטאַט ווי עכטע יענקיס.

פּינטאַגאָלער דייטשקעס, וואָס זיינען ערשט ניט לאַנג צוריק געזעסען מיט אייער, מיט אַלטע הויזען און לימינעס אין העסטער סטריט און האָבען געהאַט בלעך־קרעמלאַך מיט געבריכטע קאַפּעליו־שען אין באַיאַרד סטריט נעבען בויערי — פוילען זיך ניט אין אַ מיטען מיטוואָך צו מאַכען „קאַפע פּאַרטיס" אין אַ האָטעל. און

עס איז מחיה צו הערען, ווי מיסעס קלאָג און מיסעס בראָך צוקלאָגען און צוברעכען דאָס ביסעל ענגליש.

אין דעם זינדיגען אפּ־טאָון קומען זיך צונויף הימעל און ערד. די ערשטע „היימישע" דורות פון דעם „וילד בנים ובנות" מיט דעם „וימות", מיט די „קאַפע פּאַרטיס", מיט ווייבער וואָס שפּיעלען אין פּויקער פון „קריאת שמע" ביז „קריאת שמע", מיט אַלטע שניידער־באָסעס אין זיידענע צילינדערס, מיט יונגע „דראָמערס", און מיטעל־יעהריגע „דעזיינערס", אויך אַ מין שניידערס, מיט הינט וואָס ווערען געפיהרט אַלע אין דער פריה אויף „נקיות", מיט העמדער־פאַבריקאַנטען, מיט גרונט אייגענטום־בעזיצער און ספּאָד־ניצעס־פאַבריקאַנטען, מיט אַלץ, וואָס איהר ווילט נאָר הערען און געדענקען, אָט פּונקט ווי אין פּאַריז...

אין דער אפּ־טאָונער „גהעטאָ" קענט איהר קיינמאָל ניט וויסען אויב אייער אויג נאַרט אייך ניט, אויב אַלץ, וואָס איהר זעהט, זעהט איהר טאַקע מיט אַן אמת.

איהר טרעפט אָן אַ מאַדאַם מיט אַ קעסטעלע „היילערס טשאָקאָלאַד" אין האַנד. זי האַלט די קעסטעלע מיט אַזאַ עדעל־קייט און קאַיט דערוויילע. אין העסטער סטריט פלעגט זי אויך קאַיען אין גאַס. דאָך אויב איהר מיינט, אז אין דער קעסטעלע ליעגט טאַקע טשאָקאָלאַד, האָט איהר אַ טעות. די „ליידי" עסט ניט קיין צוקערקעס, איהר באָבע האָט דאָס אויך ניט געגעסען. זי קאַיט דאָס אַ שטיק וואורשט, פּאַסטראַמע, אַ פעפעריל, אָדער גאָר אַ בייגעל. עס ווענדט זיך פון וועלכע מדינה זי קומט...

איהר זעהט ווי אַ יונגער מאַן אין אַ צילינדער־הוט און אַ טייערען סורדוט מיט דימענטענע רינגען אויף די פינגער לאָזט זיך אַרויס פון אַן ערשטע קלאַסע אַפּאַרטמענט־הויז מיט אַ טייערען אימפּאָרטירטען סעטשעל פון קראָקאָדילען־לעדער און געהט איבער'ן גאַס.

דאָס איז דער יונגער מיסטער „קאָיק" אליין, א אידישער אריסטאָקראַט.

וואו מיינט איהר געהט ער?

נאָך א קעסעלע ביער!

אין סעטשעל שטעהט דער בלעכערנער קעסעלע...

אונזער נייער אריסטאָקראַט קען מיט פלעשער־ביער אליין ניט פערטיג ווערען. ער איז געווען צו זיין אלטע קעסעלע פון דער איסט־סייד, וואו מען פלעגט איהם פערקויפען פאר 5 סענט א גאנצע וואנע מיט מים אחרונים און ער פלענט זופען פון קעסעלע.

געהן עפעס אזוי פראָסט מיט'ן קעסעלע איבער'ן גאס, ווי אמאל, איז ניט שען. שיקען די דיענסט פאסט עפעס אויך ניט. די דיענסט דארף ניט וויסען ביי וועמען זי דיענט...

פוצט מען זיך אוים ווי דער „מלאך מיכאל" און מען געהט אין קרעטשמער איז אן איירישער גוי און קען איהם סיי־ווי־סיי ניט...

אלזא, ווי איהר זעהט, רבותי, איז דאָס עפעס יא העסטער כטריט, ניט העסטער סטריט. דער קינפטיגער אידישער היסטאָרי־קער וועט דארפען שטארק שוויצען אויסצוגעפינען דעם אידישען קווארטאל, אויב מיר וועלען איהם ניט העלפען בעצייטענס.

מיט איין זאך איז די אפ־טאונער „יודען־גאס" די לעצטע צייט שטארק אבגעזונדערט פון דער אלטער אידישער שכונה, נעמליך: מיט אטאמאבילס.

מילא דאָס, וואָס כמעט אלע אפ־טאונער ליטוווישע דייטשען האבען הינד אין הויז, מאכט זיי נאָך ניט פאר מיוחסים, ווייל דער איסט־סייד פעהלט אויך קיין הינד ניט... אבער די אטאמאבילס שיינט טאקע צו זיין א נייעס.

עס האבען פלוצלונג געזומען לויפען אטאמאבילס, געטריעבען

מיט כשר'ע אויל, מיט אמת'ע „שמן זית", וואס מען מעג ניצען אפילו ביים רבי'ן.

א שענע סצענע, דערצעהלט מען, איז פאַרגעקומען צוויישען צוויי אידישע יענקיכעס אַדער יאַנקעליכעס, וועמעס אָטאָמאביל'ס עס האָבען זיך צונויפגעטראַפען אויף דעם פאַראַדנעם ראַג פון די פינפטע עוועניו און סענטראל פּארק.

די וויבער, וואָס זיינען געוועסען אינוועניג, האָבען זיך דערקענט... און געזאָגט אין שניפישאָקער ענגליש זייערע „דרייוועריס" (שאָפוירס) זיי זאָלען איינע די אַנדערע ניט אָבטרעטען דעם וועג.

א וויל'ע האָבען די צוויי וויבער געשוויגען, אבער באלד האָט אָנגעהויבען צו געהן אויף דעם אלטען שטייגער:

„איטקע די אייערניצע, א ברָאך זאָל זיך אריינכאַפען אין דיין מאָן, דעם קעשעניק. היים דיין פוהרמאָן, ער זאָל פאָהרען, אז ארויספיהרען זאָל מען דיך, טאָטע זיסער. דו מיינסט, אז איך וועל דיר איצט אויך שווייגען ווי דאמאלס אין העסטער סטריט? דו מיינסט, אז דו וועסט זיך צוכאַפען ביי מיר צום קערבעל און ארויסנעהמען די לימינעס, ווי דיין טאָטע, דער גנב, פלענט ארויסנעהמען פון די צדקה־פושקעס אין קאלוואריע? היים פאָהרען, דו הערסט? וואַרום איך שליידער דיר מיין זיידענע טאָרבע אין דיין פאַרשיוועז סנוק!"

די צווייטע איז אָבער אויך ניט שולדיג געבליבען קיין ענטפער און זיך אויפשטעלענדיג אין אָטאָמאביל מיט א פערקאשערטען ארבעל האָט זי אויסגעשריען אויפן קוויטש:

„איך האָב דיך אין לאָמזע, דו הערסט? חיה'קע די לימינע מאיד! דו מיינסט איך האָב שוין פערגעסען ווי מען האָט דיך געשמיסען אין מיטען גאס, הא? א ברָאך נאָך דיין זיידען, דעם סיבירניק. א יחסן'טע געווארען אין אמעריקע. א קליניגקייט, פש, פש, א כאַלעריע נאָך איהר! איהר מאן

„מאניפעקטשעט", אז מאניפעקטשען זאלסטו שוין מיט דער גסיסה, רבונו של עולם, זאלסט הייסען דיין באלעגאלע (בעל העגלה) אוועקגעהן פון דאנען, דו הערסט? לימינע מאיד, ווארים איך קריך ארויס צופראסקע איך דיר ווי דעמאלט אין עלעזן סטריט. קוקט אן א מינע, קוקט, א בראך צו איהר. דו שלאק! פונקט ווי מיינער וואלט גאר ניט מאניפעקטשעט. זאלסט הייסען דעם שיגעץ פאהרען, דו הערסט? ווארים איך צופראסקע איהם אויך!..."

צום ערגסטען איז געווען, וואס ניט די שאפוירס, ניט די פאליציי, ניט די אלע מענשען ארום האבען פערשטאנען איין אייני־ציגען ווארט וואס די צוויי „לוידים" רעדען. איין פאליציסט האט געמיינט, אז יוי זיינען צוויי איטאליענערקעס; אן אנדערער האט געזאגט, אז זיי רעדען פראנצויזיש און קריגען זיך עפעס איבער א געליעבטען...

— דאס זיינען אינדיאנער לוידים, האט זיך אריינגעמישט אן אלטער אייריישער זעלנער, וואס האט נאך געדיענט אין אמעריקא'ס בירגער־קריעג און האט זיך עטליכע מאל געשלאגען מיט די אמעריקאנער ווילדע שבטים...

ווען די פאליסלייט האבען געמאכט א שלום צווישען די „לוידים", האבען זיי נאך גוט אנגעשפייט איינע די אנדערע אין די פנים'ער און ארויסגעשטעקט די צינגער און זיינען אריינ־געפאהרען אין סענטראל פארק.

— נו, ווער איז געראכט? איך האב באלד געזאגט, אז זיי זיינען אינדיאנער לוידים, האט שטאלץ בעמערקט דער אלטער אייריישמען, איהר האט געזהן ווי זיי האבען זיך געשפייט אין די פנים'ער! אינדיאנער לוידים טהוען דאס. הא, הא, איך קען די אינדיאנער אויסגעצייכענט. איך האב צווישען זיי געוואוינט.

— נא, דהעי אר שינים! — דאס הייסט: „ניין, זיי זיינען

זשידעס", האָט זיך אָבגערופען אַ קליינער באָרוועסער צייטונגס־פערקויפער — אַי נאָו... איך ווייס...

נו, רבותי, וואָס זאָגט איהר? וואו איז דער „אידישער קוואַרטאַל": וואו מיר וואוינען, וואו איהר וואוינט אָדער וואו זיי וואוינען?

ווי עס שיינט בלייבט נאָך דערווייל די פראגע ניט פערענט־פערט און זי בלייבט נאָך פיעל מעהר פערפלאָנטערט ווען מען זעהט, וואָס עס טהוט זיך אין די נייע אידישע קראָמען אָדער קרעמלאַך, וואָס עפענען זיך אַרום די נייע אידישע אַריסטאָקראַטען.

ווי גיך עס עפענט זיך עפּעס אַ שטיקעל קרעמעל אין דער פינפטער עוועניו, אָדער אין אַ זייט־געסעל, קומען אַראָב די „ליידיס" נאָך „סואוועניר̈ס", נאָך אַנדענקונגס־צייכענס.

זיי אַרט ניט וואָס באַר אַ קרעמעל דאָס איז, זיי קענען גע־ברויכען יעדער סאָרט סחורה, אויב דאָס איז אַ פיש־קראָם איז ביי זיי רעכט אַ סטינקע, אַבי אַן אַנדענקונגס־צייכען.

קיצור ימים האָבען נעבאַך די נייע סוחרים פון אָט די אַמעריקאַניזירטע קונדען.

די מאַדאַם קומט זיך אַריין, טרינקט אויס אַ גלאָז מילך, פערבייסט מיט אַ באַרנע, אַן עפּעל אָדער אַ צוקער־לעקעכיל און געהט אַוועק מיט אַ שמייכעלע.

ווער וועט עס געהן אַן אַפּטאונער מאַדאַם מאָהנען דערפאַר? די איסט סייד איז דאָס? מען וועט דאָס אַרויפשרייבען דער שניידערקע אויפ'ן ביכעל? דאָ האָט מען דאָך צו טהון מיט גרונט־אייגענטהימער, מיט אַפּטאונער.... אָט אזוי טרינקט מען אַ פּאָר קוואָרט מילך, מען עסט אויף אַ פונט אָדער צוויי צוקער־לעקעכ־לאַך אָדער אַנדערע זאַכען און שאַ! ס'איז די פינפטע עוועניו!...

אין אמת'ן קען מען די אַפּטאונער מאַדאַם ניט פערדענקען. זי קריעגט פון איהר מאַן אַ הונדערט דאָלאַר אַ וואָך אויף דער

הוצאה, און דאָ איז אָבער ניט אַריינגרעכענט קיין „פּויקער", קיין „קאַפּע פּאַרטיס", קיין באָל־טיקעטס און קיין אַנדערע „נויטיגע" זאַכען.

די מאַדאַם פערשפּיעלט אין קאָרטען און פערטרינקט די פּאָר דאָלאַר. מוז זי נאָך דעם געהן זוכען וואו עס עפענען זיך נייע קרעמ־לאַך מיט „סואוועניר̈ס" און אגב טאַקע כאַפּען אַ ביס און אַ זופּ מילך... אַ מענש קען דאָך ניט אויסשפּייען די נשמה...

אָט אַזוי זוכט אַלץ די פינפטע עוועניו צו ווערען יענקיש און ווערט אַלץ מעהר יאַנקעליש און מיר ווייסען אַלץ ניט, וואו דער אידישער קוואַרטאַל איז.

דער קינפטיגער היסטאָריקער וועט האָבען אַ האַרטען נוס צו קנאַקען.

פיערטער קאַפּיטעל

עס איז אַ לעבען אין אידישען קוואַרטאַל. אידען האָבען צוויי יום טוב'ן צוזאַמען: קריסטמעס און חנוכה. וועלכער יום טוב עס איז מעהר יחסן איז קיין קשיא ניט, ווען זיי קומען איינציגווייז איז דער קריסטמעס נאָך אַלץ מעהר יחסן, ווייל ער איז פּשוט איינטרעגליכער — ביזנעס, געשעפט. חנוכה פּטור'ט מען אָב מיט אַ בינטעל האַלבע פּרוטה'דיגע ליכטלעך, אויף קריסטמעס אָבער דאַרפען אידען פערשיעדענע פּרעזענטען, מתנות.

מען קען דאָך ניט זיין קיין גרינער!

קינדער זיינען שוין ברוך השם אונטערגעוואַקסען, זיי האָבען זיך שוין אמעריקאניזירט, מען מוז פיהרען אַ מענשליכע הויז. אז אַ קינד גיט דעם טאַטען אַ קריסטמעס פּרעזענט, און דוקא אַ טלית, זאָל מען דאָס ניט נעהמען?...

נו, קען מען דאָך אליין אויך קיין חזיר ניט זיין און מען דאַרף עפעס אויך געבן. איז אָבער דאָך דער קריסטמעס אין וועג. מען ניט א קוק אויף דער מתנה, וואָס די אלטע שטאָדט נוצרת האָט נעגעבען דער וועלט, איבערהויפט אונז אידען, פערגעהט שוין דער אפעטיט פון אלע מתנות...

דער בארג „שיני".

עס דערלאָזט פראָסט דאָס האַרץ ניט, אז „היימישע אידען", דאָס הייסט אידען, וואָס קומען פון אַרט, וואו זיי האָבען קיין היים ניט געהאט... און האָבען אריינגעכאפט אלע קריסטמעס־פרעזענטען, וואָס א איד קען נאָר קריגען פון א קריסטמעס גוי — דערלאָזט פשוט דאָס האַרץ ניט, אז אזעלכע אידען זאָלען זיך פאָנאַנדער־מתנה'ן און פרייען גראָד אין דעם יום טוב. אמת טאקע, אין אמעריקא האָט זיך שוין דאָס אלעס אויסגעגליכען, אידישע פילאַלאָגען האָבען ערקלערט, אז „שיני" איז א רמז אויף „סיני" און ווען א קריסטליכער בויאן וואַרפט שטיינער אויף א אידען און שרייט „שיני", מיינט ער דאָס צו דערמאָנען דעם אידען אָן בארג שיני (בארג סיני), וואו עס האָט געוואַרפען און נעשליידערט ווי י א ה ר י נ ע ק ד ח ת... ווי אין פסוק שטעהט: „ירה יירה".

דערפאר אָבער ווען עס פאלט קריסטמעס און חנוכה צוזאמען איז דער תירוץ פאַרטיג, עס איז „שיטער און גלאָט" פון אלע זייטען. מען קויפט קריסטמעס פרעזענטען מיט אן אויסרייד אז דאָס זיינען „חנוכה־מתנות". אי, איז דאָך א קשיא: וואו און ווען האָבען אידען נעגעבען חנוכה־מתנות? וואו איז נאָר פאראן א „רמז רמזים", אז מען זאָל חנוכה געבען פרעזענטען?

איז א תירוץ: „לא קשיא". עס איז קיין קשיא ניט. די אידישע

תורה איז געמאכט געווארען אויף אויסצואוואקסען... זי פאסט זיך פאר אלע צייטען. מען קען פון איהר ארויסדרינגען ווי פון אן אויטאמאטישען רעסטאראנט אין בראדוויי אלע מאכלים: קרעפ־לאך, געהאקטע הערינג, פאמפושקעס, לאטקעס און אפילו חזיר מיט בעבלאך און א דין אז מן מעג נעהמען פראצענט... ווארפט נאר אריין א מטבעה אין רב'ל, אדער אין „סלאט" און עס וועט ארויס־געהן א „מאכל", אז איהר וועט הנאה האבען און עס וועט זיין כשר אויך. אין דער תורה איז קיין גרונד ניטא, ווי אין א עלעקשען ביער־גלאז, וועלכע איז, דאכט זיך, נאר ניט אזוי גרויס, און דאך קענט איהר דארט דערטרינקען די גאנצע אמעריקאנער פרייהייט...

איז אלזא מעגען, הייסט דאס, אידען געבען און נעהמען קריסט־מעס־מתנות לכל הדעות און דער אידישער קווארטאל איז טאקע אזוי פער'קריסט'מעוועט, אז מען זעהט דעם חנוכה ניט ארויס.

קריסטמעס און קריסט־מת.

א אידעל, א רב'ל, דאכט זיך, פון די בעשעהרטע אמעריקאנער רבנים פון דער איסט סייד, וואס בעשערען נאך פארלויפיג די בערדלאך און אטוואשען זיך נאך ניט צו גאלען — האט מיר געגעבען צו פערשטעהן, אז קריסטמעס איז א מצוה זיך משמח צו זיין.

געטראפען האב איך דעם דאזיגען רב'ל אין א ספרים־קראם דינגענדיג א סידור מיט זשארגאנישער איבערזעצונג. ער האט כיר געוואגט, אז ער דארף דאס פאר זיין ווייב, נאר רעדענדיג מיט איהם האב איך פערשטאנען, אז ער דארף דאס פאר זיך.

אט דער אידעל האט מיר געוואגט, אז קריסטמעס מאכט קריסט־מת. דאס הייסט קריסטענטהום איז געשטארבען. דערפאר

דארפען זיך אידען פרעהען און שיקען אויינע די אנדערע פרעזענטען. וועו איך האָב איהם געפרענט אויב ער דענקט, אז אידישקייט ל ע ב ט, האָט ער מיר געווייזען אויף א ספר תורה...

נארישער רב'ל! ער גיהט סטראשען די וועלט מיט קעלבערנע פעלכלאך...

איך האָב אָנגענקוקט אָט דעם רב'ל ניט רעדענדיג קיין וואָרט. וואָס איך האָב איהם געהאט צו זאָגען וואָלט אויף אן אָ ק ס ע ן פ ע ל ניט ארויף...

א קאַלוואַריער דאָטש.

די בעגענענישׂ מיט דעם רב'ל האָט מיר שטארק הנאה געטהאָן און איך האָב זיך בעשלאָסען צו מאכען א שפאציער איבער די אידישע ספרים־נעשעפטען אום אויסצוגעפינען, וואָס איז דאָ שטאַרקער: דער חנוכה אָדער דער קריסטמעס. איך האָב פער־שטאַנען, אז די אמעריקאַנער אידישקייט דארף זיך אם בעסטען אָבשפיעלען אין די ספרים־קרעמלאך פון דער איסט סייד און איך האָב קיין טעות ניט געהאט.

ווי איך בין אזוי געשטאַנען אין א סטאַרקע און געדונגען א פעקעל ציצות, מען זאל זעהן, אז איך בין א איד... בין איך פלוצלינג איבערראשט געוואָרען פון א האסטיגען אויסגעשריי:

„מערערי קריסטמעס!"

וועו איך האָב זיך א דרעה געטהאָן צום טיר, האָב איך דערזעהן ווי א איד האָט זיך אריינגעשלעפט אין ספרים־קראָם מיט א קריסט־מעס־בוים, יאָלקע בלע"ז, און זיין פנים איז געווען לויטער שמחה.

איך בין געבליעבען אין גרויס פערוואונדערונג און דער מוכר ספרים האָט אויך אָנגערוקט די יארמולקע אָן א זייט, א ביסעל צום פאַטילניצע צו און ער האָט בעטראכט זיין קונד.

— האבען זי די קליינינקע ליכטכען? — האָט דער קונד געפרעגט אויף צוקאַליעטשעטע דייטשמעריש, איבערבייטענדיג דעם קריסטמעס־בוים פון איין האַנד אין דער אַנדערער. — מיין מאמע איזט געקאָמען פון בערלין, יו נאָו, און זי איזט סרעקליך פראָם, יו נאָו, מוז איך איהר פּליזען.

— איהר מיינט דאָך חנוכה־ליכטלעך? — האָט איהם דער מוכר־ספרים א פרעג געטהאָן זיך א קראַץ געבענדיג אונטער'ן פּאכווע, און האָט איהם דערלאַנגט א פּעקעל געלע, דינע ליכטלאַך, אמת'ע אידישע גלות־ליכט...

— אָט דאָס איזט דאָס! — האָט דער דאַטש געזאָגט — איך ווערדע דאָס אַנהענגען אויף דעם קריסטמעס טרי, יו נאָו, זי איזט נאָך צו גיך פון בערלין און איזט נאָך פראָם, יו נאָו...

אז דער מוכר־ספרים האָט איהם פערקויפט די ליכטלאַך און האָט „גערייסען א פּאָס" איז דאָך איבעריג צו בעמערקען, אָבער אז דער קונד איז געווען א געבאָרענער א בערלינער, דאָס וועט איהר אלע מודה זיין...

ער ניצט דאָס ניט.

פון דאַרטען בין איך אוועק אין אן אנדער גאָס זעהן וואָס עס קומט פּאָר אין אן אַנדער ספרים־קרעמל. איך האָב פערשטאַנען, אז מיט די צוויי ספרים־קרעמלאַך, וואו איך בין געווען, ענדיגט זיך נאָך ניט אמעריקא, און איך בין אריין אין איינע פון די בכבוד'ע אידישע ספרים־געשעפטען, וואו די בעלי־בתים פערקויפען פון א מזוזה ביז א טענעמענט־הויז.

אזלא בין איך אריין אין דער דאָזיגער בעריהמטער ספרים־קראָם און איידער איך האָב נאָך געהאַט גענוג צייט זיך אַרומצו־

קוקען, איז אריין א שענע, יונגע קריסטין מיט א גאלדענעם צלם'ל אויף'ן הארצען און איז צוגעגאנגען גלייך צום מוכר ספרים...

ער האָט זיך עפעס אזוי ווי א ביסעל פערשעמט. ער האָט זיך געזומען אויסהוסטען, האָט פערריכט די יארמולקע אויף'ן קאָפּ און האָט א גלעט געטאָן דאָס בערדל.

— וועל, לייד ע? — האָט ער זי געפרעגט, דריקענדיג שטאַרק די צווויי „ו'ן" פון „וועל" ווי אין שניפעשאָק, און וועז די גויה האָט איהם ערקלערט, אז זי וויל קויפען א „קריסטמעס־פרעזענט", האָט ער אויסגעגלאָצט אויף איהר א פּאָר אויגען ווי דער מלאך־המות...

עס איז ניט געווען אזוי לייכט פאר אן אפּ־טאונער קריסטליכע פרוי צו ערקלערען א איסט־סיידער מוכר־ספרים, אז זי וויל א זיידענעם טלית'ל פאר איהר אידישען גוטען פרייַנד'ס א אינגעל. זי האָט געהערט, אז דער אינגעל וועט אין דער חנוכה־וואָך דריי־צעהן יאָהר, וויל זי איהם „סורפּרייזען", אויבערראשען מיט א רעליגיעזע מתנה.

— דו זעהסט, — האָט זי זיך געוונדערט צום מוכר ספרים ווייזענדיג אויף איהר גאלדענעם צלם'ל — דאָס האָט מיר דעם אינגעל'ס פאָטער, מר. אייזעק, געגעבען א קריסטמעס־פרעזענט און איך וויל איהם אָבדאנקען. מיר זיינען גוטע פרייַנד מיט די אייזעקס.

אָט די מעשה האָט פאַסירט א וואָך פאר חנוכה. נאָך קריסט־מעס אָבער, האָט מיר דערצעהלט דער מוכר ספרים, האָט מיסטער אייזעק אָבגעבראכט צוריק דעם טלית'ל, ערקלערענדיג, אז זיין אינגעל ניצט דאָס ניט און דארף דאָס ניט און אז דאָס איז געקויפט געוואָרען דורך א טעות, „בּיי מיסטייק"... אייזעק האָט פערלאָרען א דאָלאָר און אָבגענעבען צוריק דעם קריסטמעס פרעזענט...

אַ פרומער שניידער־באָס.

געהענדיג פון דער ספרים־קראָם האָב איך זיך דערמאָנט אָן דער געשיכטע פון דעם „גוטען שניידער באָס", וואָס בענשט א גאנץ חנוכה, יעדען אָבענד, נאָטירלעך, חנוכה־ליכטלעך אין ווערקשטאָט. ער הייסט אַלע אַרבייטער מפסיק זיין פון דער אַרבייט, אָבשטעלען אַלע מאשינען, זיך אויפהויבען פון דער אַרבייט ביז ער בענשט אָב חנוכה־ליכט און אַלע אַרבייטער ענטפערען „אמן"... דערצו האָט ער נאָך געקליבען געלט פאַר די אידישע קרבנות פון די פאָגראָמען אין רוסלאַנד...

אָט די דאָזיגע געשיכטע האָב איך געהערט פון צוויי אידען, וואָס האָבען גערעדט וועגען דעם זיצענדיג אין א טראַמווי. דאָס האָט מיך שטאַרק פעראינטערעסירט און זיך דערווייסענדיג דעם גוטען שניידער־באָס' אדרעס האָב איך זיך בעשלאָסען צו בעזוכען זיין ווערקשטאָט צו דער צייט, וואָס ער בענשט חנוכה־ליכט.

איך בין שוין לאַנג אין קיין „סוועט־שאפ" ניט געווען און דער גענאַנק אליין דאָס צו בעזוכען האָט מיך געמאַכט שוידערען. צוויי זאכען וועל איך אין לעבען ניט פערגעסען: רוסלאַנד און די סוועט־שאפ. געגען רוסלאַנד'ס טיראניי האָב איך ניט פיעל געקענט טאָן. איך האָב פערלאָזען רוסלאַנד נאָך איידער איך בין געוואָרען א מענש. איך האָב איהר געאָפפערט מיין קינדהייט און איידער איך האָב צייט געהאַט זיך א שפיעל צו טאָן מיט דער יוגענד, האָט מיך דער גלות אַרײַנגעשלעפּט אין סוועט־שאפ, דער רוסלאַנד פון אַמעריקא.

געגען די סוועט־שאפ האָב איך געקעמפּט. גאַנצע ביכער האָב איך אָנגעווײַנט, גאַנצע טייכען האָב איך אויסגעווײַנט, דאָס גאַנצע האַרץ אַרויסגעקלאָגט, מיין גאַל און מיין נשמה האָב איך

בענוצט אלם כלי־זין געגען דעם סיביר פון דער מאדערנער אמערי־קאנער אינדוסטריע, געגען דער ספעציעלער אידישער שקלאפערייי.

דער צופאל צו בעזוכען א סוועט־שאפ נאך אזוי פיעל יאהר, גראד אום חנוכה, האט אין מיר אויפגעוועקט פערשיעדענע רעיונות און שטימונגען. איך האב זיך געפיהלט ווי איינער, וואס האט זיך גע'גט מיט א פינסטערע, שרעקליכע ארורה, וועמעס אנדענקען עם האט איהם געשראקען, געהט אין עטליכע יאהר ארום צו איהר צו גאסט. איך האב געפיהלט ווי א בעפרייטער פון טויטען־קאמער געהט בעזוכען זיין פריהערדיגע געפענגניס.

איך בין ארויף אויף אלע דונקעלע, דומפפע, פערשאלטענע, עלענדע טרעפ ביז צו דער סוועט־שאפ, איך בין דארט אריין.

די חנוכה־ליכטלאך האבען שוין געברענט און האבען געהאלטען ביים אויסגעהן. פונקט אנטקעגען דעם בלעכענעם חנוכה־לעמפעל האבען זיך געמאטערט, ווי די צאנקענדע קנויטלאך, עטליכע יונגע, בליהענדע שניידער־מיידלאך, זיי זיינען אויף אויסגענאנגען. כאטש די מאשינען האבען גערוישט און די ארבייטער האבען זיך געצא־פעלט, האט זיך מיר פון דעסטוועגען געדאכט ווי א ל ע געהען דארט אויס, ווי אלע שטארבען דארט פונקט ווי די דינע חנוכה־ליכטלאך, און אט די ליכטלאך, האט זיך מיר געדאכט, ברענען ווי איבער גע־וואלד, און ווי פון זייערע פייערלאך פראטעסטירט דער שטארקער גייסט פון די מאקאבעער געגען די אונבהאלפענקייט און שוואכ־קייט פון די מענשען...

אבער אין מיטען פון מיינע געדאנקען בין איך פלוצלונג אויפ־געשפרונגען פון א געשריי: „מערדער! גזלן! גיב מיר צוריק מיינע צעהן דאלאר! מיינע ארעמע צעהן דאלאר גיב מיר! גנב! דו בענשט חנוכה־ליכטלאך אין שאפ און בערויבסט ארעמע גרינע!"

דאס האט געשריען א גרינער יונגער מאן, ביי וועמען דער כרומער שניידער האט געגומען צעהן דאלאר אויסצולערנען איהם

אפעריטאריי, און איהם שפעטער בעשעפטיגען ביי זיך, אבער ער האט דעם גרינעם ארויסגעטריעבען. איך האב באלד ערפאהרען, אז דער פרומער שניידער־באס מאכט ממון קרח פון די ארעמע גרינע אידען.

דער גרינער אבער האט ניט לאנג געשריען. דער שניידער־באס, א איד מיט א רויטע בעזימדיגע באָרד, און זיינע זיהן האבען דעם גרינעם יונגען מאן צושלאגען און צובלוטיגט און ארבגעווארפען פון די טרעפען.

די לעצטע חנוכה־ליכטעל האט זיך פערלאשען...

פינפטער קאפיטעל.

אז א מענש איז געווואוינט צו רייזען קען ער ניט זיצען אויף איין ארט, בפרט אזא מענש, וועמעס רייזע־בילדער עם האבען נושא חן געווען ביי לייטען. אזא בעל נסיעה קען נעווייס ניט מעהר פיהרען קיין בטלנ'ישען לעבען; זיך ארויסגריב־לען אין א ספר און חלום'ן. איך רייד דאס טאקע וועגען זיך אליין. איך בין אזוי צוגעוואוינט צו וואנדערען מיט מיין נאטיץ־ביכעל איבער'ן אידישען קווארטאל, אז קוים האב איך זיך א פאָר וואכען אבגערוהט, פיהל איך, אז דא האבען זיך וועלטען איבערגעקעהרט, אז דער קווארטאל איז אוועקגעלאפען העט, א שטיק פאראוים, און איך וועל מוזען איינשפאנען דעם אמעריקאנער וועטער־נביא איהם צו דעריאגען.

איך וויים ניט אויב איך וועל קענען כאפען אלע בילדער און סצענקעס, וואס איך האב פערפעהלט, וויל זיי בייטען זיך דא וויי אין א פאנאראמא. אט איז שניפעשאק און אט איז בראנזוויל. אט גיבען נאך קבצנים גלאר פאר קרבנות פון די פאגראמען אין רוס־

לאנד און אט מעלדען בריעף, אז דאס איז שוין צוטהיילט צווישען הוליגאנעס, פאגראמשטשיקעס און פראצענטניקס. אט זעה איך „פערברענטע" אפיקורסים און אט קריכען זיי ארויס פון אש גע־לייטערטע ארטאדאקסען מיט יארמולקעס אויף די קעפ און מיט גאט אין קעשענע. אט זעה איך אן אגיטאטאר און אט דערקען איך איהם אלס פעסימיסט...

אין א וואך ווערט מען דא „איבערצייגט", מען פראפאנאנ־דירט, מען איז זיך מיאש, מען ווערט א גרונט־אייגענטהימער, אדער אן אונטערקלייד־פאבריקאנט. אט זעה איך בערג מיט נייע אי־דישע צייטונגען און אט זעה איך בערגלאך מיט מצבות נאך די אלע גליקען. אט זעה איך ווי מען קריטיקירט, מען לאכט, מען „בלאפט", מען בעריהמט זיך, מען „שמייסט" און מען פאהרט.... און אט געהט מען שוין צוריק פון מארק מיט אראבנעלאזענע קעפ ווי ג'שחט'ענע כפרות, עס איז שוין נאך אלעמען!

אט דאס אלץ ווערט אבגעטאן אין עטליכע טעג, פונקט ווי מיט א כשוף. עס האלט אין איין שפילען זיך, און דער פארהאנג אין איין פערקאשערען און זיך ארונטערלאזען. האסטו פערפעהלט א סצענקע איז דאס דיין אייגענע שולד. באלד קומט א נייע סצענע, א נייע בילד, א נייער געדאנק, א נייער טיפ, א נייער עפעקט און דו ווייסט ניט דעם צוזאמענהאנג. אין איין וואך ווערסטו א „ריפ וואן ווינקעל", א מין „חונה המעגל"; ניט דו קענסט דעם קווארטאל, ניט דער קווארטאל קען דיך. דו מוזט ווידער אנ־פאנגען פון „אלף בית" צו דעריאגען העסטער סטריט.

מען „קיבוצט זיך."

אבער ניט נאר די בילדער בייטען זיך דא, נאר דער לשון אויך. אונזער בעסערע העלפט פון דעם אונטערשטען טהייל פון

ניו־יאָרק — אונזער „דאון־טאון" — האָט זיך אויסגעארבייט אַן אייגענעם „כלי־זמר־לשון", וואָס ווערט נאָר פערשטאַנען אין געווּיסע קרייזען. די „פּאַטריאָטען" און רכילות חברים פון פערשיעדענע קלייזלאָך האָבען זייער אייגענעם ווערטער־בוך, וואָס ווערט נע־ברויכט צווישען טהעע מיט מילך און טהעע מיט לעמאָן אין אינ־טעליגענטע קאָפּע הייזער.

זאָגט דעם אמת! אייער טאַטען האָט מען וועז עס איז „גע־קיבוצט"?

ביי אַן אינטעליגענטע גלאָז טהעע „קיבוצט" מען זיך.

איך וויים ניט אויב דאָס ווארט „קיבוצען" קומט פון „קיבוץ־גליות", אָדער דאָס שטאַמט פון כיבוד, מכבד זיין, און מאַנכער אינטעליגענטער „למדן" האָט געמאַכט פון „כיבוד" „קיבוץ", און פון „קיבוץ" „קיבוצען" א. ז. ו. — איך וויים אָבער, אז דאָס איז א גלות „קיבוץ", אז גלות־אידען „קיבוצען" זיך, קהל'ן זיך, נעהמען זיך צוזאמען אין חאָפּטעס, און קיבוץ'ן ארום א טויבען טהעע־טי־שעל, מיט געדולדיגע פיס, און גיבען די צונג די שפּאַרען, דעם מח — א שמעק טאַבאַק, דעם אויער א שלאָף־טרונק און דעם קאָפּע־הויז א פּנים פון א היימישע חסידים־שטיבעל, אָדער עפּעס אַנדערש — און מען „קיבוצט זיך".

— נו, ווי געפעהלט דיר דעם בלאָפערס קיבוץ? גוט אריינ־געפאָהרען, הא? — זאָגט א בלאָסער איד, מיט א דינעם אויסגע־צויגענעם נאָז. צווישען א זופ טהעע און א ציה סיגארעט. — נישט־קשה, די וועכענטליכע „בראָדעווקע" וועט שוין מעהר ניט בלאָפען; נאָך אזא קיבוץ ליגט מען איינגעליגט און מען האַלט ס'מויל.

— וואָס? ווילסט שוין מיר אויך קיבוצען? איך וועט א שטארקע גלאָז טהע מיט לעמאָן און א טיקעט אין רוסישען טהע־אטער, אז דער קיבוץ איז קיין קיבוץ ניט, זאָגט, חברה קיבוצער, הייסט דאָס געקיבוצט?

אט אזוי ענטפערט א לאנגער „חבר" צווישען א זופ און א נענעץ...

— און וואס זאגט איהר צו דעם וועכענטליכען „נעכטיגען טאג", ער האט גוט דערלאנגט די „לינקע יאשטשירקע" ? גוט אריינ־געקיבוצט אלעמען ? א כח אויף אלע קיבוצער !

—אבער וואס הערט זיך מיט'ן „בראבאן" און דעם „מארגען זשורלאן" ? זיי האבען זיך פיין געקיבוצט !

— יא, א פיין קיבוצעל ! — מישט זיך אריין אן אויסגעדיענ־טער סאלדאט פון דער פערציטיגער „בעוועגונג", האלטענדיג אין איין האנד א פערלאשענעם סיגארעט און אין דער צווייטער — א שטיק פוטער־קובען...

— הוררי ! טרי טשירם פאר דער „בראדעווקע", פאר דער „יאשטשירקע", פאר'ן „בראבאן", פאר'ן רוסישען טהעאטער, פאר'ן „נעכטיגען טאג" און פאר'ן „מארגען זשורלאן" אדער „שארלא־טאן"! זיי זיינען אלע גוטע קיבוצער ! הוררי !

דערביי אבער זיצט די גאנצע צייט א פערשלאפענער „גע־נאסע" אנגעשפארט אן א לעדיגע גלאז, פונקט ווי ניט איהם מיינט מען דאס און פלוידערט פון חלום : „קי....בוץ....קיבו....צען... נעכ־טיגער טאג... בא...רא... באן... שאר—לא—טאן."

דאס איז א פעסימיסט. ער האט שוין אט די אלע זאכען לאנג אריבערגעלעבט, זיין איינציגער וואונש איז — מען זאל איהם לא־זען שלאפען און ער זאל זיך איה"ש אויפכאפען צו דער סאציאלער רעוואלויציע...

דער גאון פון בראקטאון.

אוועקגעהענדיג פון טישעל, בין איך ארויפגעפאלען גלייך אויף דעם בראקטאנער „גאון". דאס הייסט, ניט חלילה אויפ'ן „גאון"

גופא. נאָט זאָל מיר היטען פון אזא פאַל, נאָר אויף זיינע איין אנאנסע, אבער אבנעהיט זאָל איך ווערען פון אזא פאַל אויך. איך האָב זיך שיער אויסגעבראכען די צייהנער אָן זיינע שבחים, און האָב זיך איינגעשמירט פון קאָפּ ביז די פיס פון יענער צייטונג, וואו דער „גאון" האָט זיך אריינגעשטעלט....

אָט לייענט, כ'לעבען, און האָט הנאה!

א „גאון" אין בראָקטאָון, מאַסס.

„פון בראָקטאָן מעלדעט מען (!) דאָס דאָרט איז אָנגעקומען אַלס רב, מרא דאתרא, פרעדיגער און פרעזידענט פון היברו אַקאַדעמי (חדר בלע"ז) דער בעוואוסטער געלעהרטער ענד פילאָזאָף (סרעקלאד!) הרב הג. דאָקטאָר נח... זאָל לעבען... מיט דיזען גרויסען גענעהרטען, מטיף ומחבר שטאָלצירט די וועלט, (ער לאָבט דאָס). ער איז אויגער פון יחידים ושרידים אשרי א"ד קורא, וואָס פעראיניגט תורה וחכמה, גמרא מיט פילוסופיא, (גיט א שמעק טאַבאַק!) ארמית, יונית לשון קודש און שפות לע"ז, ער האָט סמיכה פון ראָסיינער רב, הרב הג' אַלעקסאַנדער משה לפידות, קעניגסבערגער רב, מאיר ליבוש מלבים, ביאליסטאָקער רב ענד פון רבי שבתי' מאָהליווער, האָט דיפלאָמאַס פון פערשיעדענע (?) אוניווערזיטעטען, ער איז אויגער פון די בעסטע רעדנער אין ענגליש (גאָר אזוי!) און אויגער פון די בעסטע שרייבער אין שפת הארץ (וואָס איז דאָס וויעדער?) דער מחבר פון ר' נחמן בר' לאָכמען, דער מעתק פון דניאל וגבריאל מארמית לעברית. ער איז געווען פון די בעסטע רבנים ענד דרשנים אין פילאדעלפיא (דאָס איז אַלץ אמת). האָט פיעל גלייסטעט פיר יודענטהום אין אַלגעמיין ענד די יוגענד בעזאָנדערס (דאָס מיינט מען ווידער מלמדות). בראָקטאָן מעג כ'לעבען שטאָלצירען מיט אזא וויכטיגע פערזאָן (א שאלה) ענד מיר (דער אדוועדטייזמענט) זאָגען יפה בחרתם.

נו, רבותי, ווי געפעלט אייך דער צעטעל? איך וויים אסור

וואו די קליינע בראָקטאָון טהוט זיך נעבאך אהין מיט אזא גרויסען „גאון"? ער וועט דאָך דאָרט פאַנאַנדערשפּאַרען די ווענד אוי אויפהויבען די דעכער. א רחמנות נעבאך אויף דער אָרעמער בראָק־טאון! וואו וועט זי יעצט אַהינקומען? אַז בראָקטאון איז ניט גענוג גרויס פאר בראָקטאון און פאַר'ן „גאון" איז מעהר ווי זיכער. איז מיר איבערהויפּט אַ חידוש ווי אזוי אזא גרויסער, גוואַלדיגער, הויכער, באַכמאַטנער „גאון" האָט זיך גאָר דאָרט אריינגעקוועטשט? איינס פון די ביידע. אָדער בראוקטאָן וועט מוזען אָבטרעטען דעם „גאון", אָדער דער „גאון" בראָוקטאָון'ען, און דער צווייטער פאל וועט משמעות זיין דער אמת'ער.

שען איז אָבער, וואָס דער „גאון" האָט זיין „סמיכה" פון לויטער טויטע גאונים. לפידות איז שוין לאַנג טויט. דער מלבים איז אויף יענער וועלט אַ קאַרגען פערטעל יאהרהונדערט, דער מאָהליווער איז טויט פון אַ יאָהר 9. ווי בעקאַנט, פאר דער גרויסער אידישער וועלט, האָבען „מלבים" און „מאָהליווער" קיינמאָל קיינעם קיין סמיכה ניט געגעבען. ווייטער איז דעם „גאון'ס" העתקה פון דניאל ווי אויף צופוקעניס גענומען פון רש"י און דאָרט, וואו דער בראָקטאון'ער „גאון" מישט זיך אריין, איז גרויסע צרות. ווען ניט דער גרעסטער „פילוסוף" און רעדנער „בשפת הארץ" וואָלטען מיר אויך ניט געוואוסט, אז בראָקטאָון האָט אַ „אידישע אַקאַ־דעמיע". צוליעב דעם אליין האָט שוין געלוינט מיין יעצטיגע נסיעה אין אידישען קוואַרטאַל. זאָל די וועלט וויסען, וואָס בראָקטאון האָט....

סיי־ווי־סיי האָט אָבער דער „גאון" פון בראָקטאון, מאַסס., צוגענומען אלע טיטלען פון דער גאַנצער וועלט. גאָט ווייס, ער איז אפשר א מאַנדאַרין אויך. ווען ער וואָלט בעצאָהלט פאר נאָך א פּאָר שורות, וואַלט מען איהם אויסגערעכענט דעם גאַנצען יחוס...

האָט, הייסט דאָס, דער בראָקטאון'ער „גדול" אלע טיטלען און

איך האָב ניט קיין ברעקעל טיטעל פאר דעם ברוקלינער פּאָעט, וועלכער איז דאָס וועלט, דערפאר וואָס ער וויל קיין געלד ניט פאר זיין פּאָעזיע. איך האָב מורא, אז איך וועל זיך מוזען אריבער־כאפּען אין ברוקלין צוליעב דעם ברוקלין'ער, דען אויב ער איז ניט קיין „גאון", דער ברוקלינער פּאָעט, א בעל־דברן איז ער א געוואל־דיגער, און ער איז וועלט איך זאָל איהם קענען פּערזענליך.

לעזט און ערקווּיקט זיך:

„צו מיין פּיעל געליעבטע צייטונג לעבען!
„אזוי ווי איהר האָט פון מיר קיינמאָל קיין גראטען געהערט,
זאָג איך אייך בעפּאָר, אז עס איז קיין פּעני ניט ווערטה.
איך מיין ניט חלילה איהר זאָלט מיר דערפאר עפּעס געבען,
איך פּערדין מיר עטליכע טאָלער און מאַך מיר א פּיינעם לעבען.
אַ טאָלער אַהין, אַ טאָלער אַהער,
איך וויים ניט וואו איך בין און וואָס איז מיט מיר דער מעהר.
איך וועל בעטען דעם עולם ער זאָל זיין רוהיג און שטיל,
וועל איך אָנהויבען צו מאָלען ווי א מיהל.
אז עס וועט זיך אויפהויבען ביז'ן זיעבעטען הימעל.
און אין מיינע ווערטער זאָלט איהר האָבען א געפּיהל.
אָט דאָס איז געווען מיין שטיקעל הקדמה,
נור איך פּאַרשטיי אז אייך האָט אָנגענומען א קליינע הסכמה,
מיינע ליעבע ברידער זאָל גאָט געבען אָבער און ווידער
מיר זאָלען קומען אין אונזער פּאָטערלאַנד מיט געריידער."

אזעלכע פּאָעטען קען מען אויך נאָר געפּינען אין אידישען קוואַרטאַל, פּונקט ווי די גרויסע „גאונים", הימעלשרייענדע ארטים־טען און געפּעהרליכע קינסטלער. וועה די גוים, וואָס האָבען זיי ניט, און וואוי אונז אידען, אז מיר האָבען זיי! וואוי אייך, ברוק־לין, בראָקטאון, וואשינגטאָן, פּיטסבורג און כל קהלות הקודש און ועל כולם — וואוי דיר, ניו יאָרק!

זעקסטער קאפּיטעל.

(א פסח׳דיגע נסיעה)

אין א בריטשקע דורכ׳ן אידישען קוואַרטאַל. דאָס איז געווען מיין פּעסטער בעשלום. און איך האָב דאָס דורכגעפּיהרט.

איך בין חלילה נישט געפאָהרען פון מאָדע וועגען. ווען איך האָב געקענט געהן אין דער „איסט סייד" מיט געזונדע, קרעפּטיגע טריט, זיכער און רוהיג, אָהן א שטעקען... האָב איך דאָס געטהאָן. איך האָב פּיינד צו פאָהרען, וואו מען קען געהן צו־פוס... יעצט אָבער פאַלט דאָס מיר שווערלאָך.

יא, דאָס מאַל בין איך געפאָהרען.

איך וואָלט אפשר געריטען, קען איך דאָס ניט. איך האָב נאָך קיינמאָל אויף קיינעם נישט געריטען. איך בין נאָך קיינמאָל ניט געווען „אויפ׳ן פערד" אויסער אויף דעם „פּענאָזוס", דער געפּליענגלטער, פייערדיגער שימעל, וואָס טראָגט די דיכטער אין די עולמות עליונים. אזא פויגל איז אָבער געווען א רחמנות צו טרייבען דורך די „איסט סיידער" בלאָטעם...

סאי ווי סאי יום טוב, האָב איך געטראַכט, איך וועל דורכ־פאָהרען דעם אידישען תחום און זעהן ווי מיינע אָרעמע ברידער לעבען. ווי זיי פרעהען זיך מיט דעם „יום חרותנו". איך האָב שוין לאַנג זייערע בלייכע פּנים׳ער ניט געזעהן, זיך צווישען זיי ניט געפרעהט און נישט געוויינט.

איך וואָלט דאָס געטהאָן אין א מיטען וואָך, דאָך זייער וואַכעדיגע צורה איז מיר צו גוט בעקאַנט, זי האָט מיך געקאָסט צו פיעל יאָהרען. ווען דער קוואַרטאַל לעבט אויף אין מיר, איז אין מיין זכרון נישט יום־טוב׳דיג. איך זעה אין איהם זיין פינסטערע, ביטערע ענגשאפט, אין זיין דריקענים און עלענד, ווען ער פרייכט פאר יגיעת נפש. איך בין דערפאר געפאָהרען אום יום־טוב.

א אידישער געשפּאַן.

בעשעהרט געווען אָבער מיין נסיעה צו זיין אין גאַנצען אידיש. אפילו דער געשפּאַן איז אויך געווען א אידישער. איך וועל חלילה

נישט זאָגען, אַז דער פערד איז געווען אַן אָרטהאָדאָקס, אָדער אַ ירושלמי, אַז זיינע פּאָטקאָוועס האָבען געהאַט אַ הכשר, ספּעציעל גע'כשר'ט לכבוד פּסח; איך וויל אויך ניט זאָגען, אַז די בריטשקע האָט געהאַט אַ מזוזה... איך קען זיך אפילו נישט בעריהמען, אַז איך האָב געדונגען דעם געשפּאַן אין דער אידישער גאַס, אין אַ אידישען שטאַל, אויף וועלכען עס זיינען אויפגעשריעבען די לוסטיגע פּסוקים פון די שבעה ברכות: „קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה... גילה, רינה, דיצה, חדוה"... א. ז. וו. ניין! איך קען זיך דערמיט ניט בעריהמען, דען איך האָב גאָר געמאַכט דעם מסחור ביי דעם סאַמע גוי'שען גרענד סענטראַל דעפּאָ.

איך בין צוגעגאַנגען צו אַ קוטשער אין אַ ליוורעי מיט געלע קנעפּ און אַ הויכען הוט און האָב איהם אַ פרעג געטאָן:

— ווייסטו וואו פּיטט סטריט איז?

— רידזש סטריט אויך.

— עסעקס סטריט?

— לודלאָוו סטריט אויך.

— מאָנראָו סטריט?

— טשערדי סטריט אויך.

— נו, און די רעדאַקציעס פון די אידישע צייטונגען?

— איהר מיינט הפּנים, אַז איהר רעדט דאָס דאָ צו אַ גוי. האָט מיר דער קוטשער געענטפערט ווי ברוגז'לאַך. — איהר דאַרפט וויסען, אַז איך בין אַ יאַהודי.

— אַ „יאַהודי"! איך בין געבליעבען שטעהן אַ פערבליפטער און האָב אויסגעשטעלט אויף איהם אַ פּאָר אויגען ווי מצה־קניידלאַך. איך האָב מורא פאַר אַ „יאַהודי", ס'הייסט פאַר אַ דייטשען איד, וואָס קען קיין דייטש ניט און איז קיין איד ניט. איך ווייס, אַז „יאַהודים" האָבען פיינד דעם אידישען קוואַרטאַל, און זייערער אַ חברה־מאַן קען מיך נאָך פערפיהרען דער שווארץ יאָהר ווייס אוואו. איבערהויפּט די ניו יאָרקער „יאַהודים", וואָס זוכען איבערצופיהרען אַליץ, וואָס אידען האָבען איינגעפיהרט. דער קוטשער האָט געזעהן מיין פערלעגענהייט און האָט מיר עפּעס ווי וויסענדיג ערקלערט, אַז זיין טאַטע איז געווען אַ סאַפּעטקינער און די מאַמע אַ מינסקער, אַז ער איז געקנעטען און געפּלאָכטען פון גאָלע ליטוואַקעס...

אַ שטיין איז מיר אַראָב פון האַרצען. איך האָב זיך מיט דעם

מינסקער „יאהודי" אביסעל צו'טענה'ט, אין ענגליש נאטירליך. ער האָט גערעדט נאָר ענגליש, ער איז געווען א געבאָרענער אין פאָרסייט שטראססע... דער כלל, מיר זיינען מושה געווארען און איך בין אריינגעקראכען אין בריטשקע. קריכענדיג האָב איך געווארפען א בליק אויף דעם געשפאן, אויפ'ן סוס און אויף די לאבעדריקעס, עפעס האָב איך שוין אויף זיי געקוקט מיט א פערדאכט... זיי זיינען, דאכט זיך, געווען אין דער בעסטער אָרדנונג, נאָר אָן פערד'ס אראבגעלאָזענעם קאָפּ האָב איך ווי דערקענט, אז ער איז א אידישער...

פערד, גנב און קאָפּעלוש.

די בריטשקע איז געווען אָן אָפּענע, א „העכסאָם קעב" כדי איך זאל קענען אלץ און אלעמען געזוי בעטראכטען. דער קוטשער איז געזעסען אויף א הויכען זיץ פון הינטען און איז אויסגעקומען גלייך מיט'ן דעכעל.

— וואו זאל איך פאָהרען צום ערשטען? האָט מיך דער קוטשער געפרעגט

— אין נאליציאנער געגענד, האָב איך איהם געענטפערט, און ער האָט א קנאק געטהאָן מיט'ן בייטש.

עס איז אוועק ווי געשמירט.

ער איז אריינגעפאָהרען מיט מיר אין האָוסטאָן סטריט, איז אבגעפאָהרען אייניגע קווער נאסען און איז געבליבען שטעהן. האָוסטאָן סטריט איז פערנומען, זי איז „נישט צום האבען..." א לעבעדיגער באַרג ראָיעט זיך אין מיטען וועג און די טראָטוארען „גימזשען" מיט מענשען. אין מיטען פון אָט דער דאָזיגער גרומאדע שטעהט א פאליציסט און הויבט אלע רגע זיין „וואלגערהאלץ" איבער אן אלטען, אבגעקראכענעם רעקעל, אין וועלכען עס איז איינגעוויקעלט א בינדעל דאָרע ביינער, וואָס הייסט „גנב".

וואָס דער בלייבער, צושראָקענער, אידישער יונגערמאן האָט ג'גנב'עט, ווייס איך נאָך יעצט אויך ניט, איך וויים נאָר, אז מען האָט איהם געכאפט און געשלאָגען מכות רצח. א גנב, — אָבער עס האָט מיר פערקלעמט דאָס האַרץ ביז טרערען, א ביטער געפיהל האָט מיך ארומגענומען צו חלש'ן קוקענדיג אויף זיין צובלוטיגט, צו'הרג'עט פנים. און איך וואלט אפשר ג'חלש'ט פאר ערגערנים און עקעל ווען אין סאמע מיטען פון דעם מענשישען מוראשניק,

האַרט נעבען מיין בריטשקע, וואָלט ניט געשטאַנען אַ בעיאָהרענטע בתולה אין אַ גרויסע פריהלינגס־היטל אויפֿן קאָפּ, אַן אמת'ע לאַנקע מיט גראָז, זאַנגען און בלעטער, וואָס מיין פערד האָט זיך לאַנגזאַם געקאָיט...

די נקבה האָט זיך נעבאָך געוואָלט ראַנגלען, אָבער די הענד זיינען איהר געווען צוגעדריקט צו די זייטען, דער מענשען־שטראָם האָט זי אַריינגעטראָגען אין מיטען פון דעם צומישענים, זי האָט זיך ניט געקענט אַ קעהר טהאָן און דער פערד איז געשטאַנען גלייכגילטיג, ווי ניט איהם מיינט מען דאָס, און האָט געטהאָן דאָס זייניגע...

אַ שטאָדטיש פערד, האָב איך געטראַכט, עס וויים אפילו ניט דעם חילוק פון אמת'ע גראָז און פאַלשע... היינט האָב איך סתם מורא געהאַט מען זאָל איהם ניט „לינטשען" פאַר'ן עסען די „חמץ'דיגע זאַנגען" אום פּסח אין מיטען גאַס... דאָס איז אפשר געווען דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען וואָס איך בין געוואָרען אין כעס אויף אַ פערד... איך האָב פּשוט רחמנות געהאַט אויף דער אָרעמער בתולה, וואָס האָט בעצאָהלט מיט מיטאָגס פאַר איהר פּסח'דיגען קאָפּעלוש... און דאָ שטעהט אַ פערד און עסט איהם אויף... מיין קוטשער האָט זיך קוים מיט צרות אַרויסגעדרעהט פון האָוסטאָן סטריט, נאָר פאַר מיין גערַאַנקען־בליק האָט אומגעשוועבט דער צו'ממית'טער גנב און די צוקאָיטע היטל...

קריזים.

פאָהרענדיג האָב איך געזוכט דעם געווהנליכען יום טוב פון דער אידישער גאַס: כאָטש די געמאַכטע פרעהליכקייט פון דעם אידישען אָרעמאַן, אָבער איך האָב דאָס ניט געפונען. דאָס איז געווען דער צווייטער טאָג פון די ערשטע טעג פּסח. דאָס וועטער איז געווען גינסטיג פאַר שפּאַציערגאַנג, פאַר פרעהליכע יונגע מיידלאַך און בחורים, נאָר אַנשטאָט די לוסטיגקייט פון לעבען איז געהאַנגען אַן אומעט אין דער לופטען.

עס האָט זיך ניט געשפּירט די צייט פון „שירהשירים" אין אידישען קוואַרטאַל. דאָס לעבען איז עפּעס געווען ווי איינגעשרומפּפּען, די גאַסען האָבען געאַטהעמט ווי יאַדושליווע, קורץ און כריפּנע.

איך האָב געזעהען דעם גאַליציאַנער אידישען טיפּ וואָס איז

אַזוי כאַראַקטערנע גלות־אידיש. דאָ און דאָרט זיינען געשטאַנען אָדער געגאַנגען קופּקעס אידען, גאַליציאַנער אידען, מיט געגאָלטע פּאטיל־ניצעס ביז טיעף הינטערן קאַפּעל, מיט יוסטע, בכבוד'ע בערד, מיט צילינדער היטלען אויף די קעפּ און לאַנגע ליולקע ציביקס אין די חסיד'ישע מיילער... זיי האָבען אַלע גערעדט, מאַנכעס מאָל זיך וויעגענדיג, האָבען געמאַכט מיט די הענד, מיט די גראָבע פינגער, געקוועטשט מיט די פּלייצעס און געשמייכעלט, אין אַלגעמיין אָבער האָבען זיי נישט אויסגעזעהן „האל בתעצומות'דיג"...

קינדער האָבען געקישעט און זיך געפּלאָנטערט אונטער די פיס. אומעטום זיינען זיי פול געווען, וואו מען האָט נאָר געוואָרפען אַ בליק. עס האָט ווי דערמאָהנט אָן מצרים, וואו אידען האָבען זיך „געווידמעט" און געפרוכפּערט אויף להכעיס... נישט פיעל קינדער האָבען געטראָגען נייע רעקלאך, אָדער שיכלאך, די מעהרסטע כמעט זיינען געווען קוים בעקליידט און בעשוכט. זייערע פּנים'לעך זיינען ניט געווען בעגאָסען מיט דער שכינה פון יום טוב, זיי זיינען געווען בלייך און ניט איבעריג מוטהיג.

נאָר קינדער פון דעסטוועגען, זיינען זיי געלאָפען, געשפּרונגען, האָבען געקלעטערט, געשטיפט, געשריען, געשפּיעלט פּילקעס. מיר האָט זיך אָבער געדאכט, אַז זייער פּילקע פליהט ניט מיט אַזאַ שנעלקייט ווי אַמאָל; אַז זיי האָבען איהר ניט קיין כח צו וואַרפען און איך האָב אַ טראַכט געטהאָן: אַ פּילקע וואָס ווערט געוואָרפען מיט די קראַפט פון „מעות חטים" פליהט ניט ווייט...

די פיער קשיות.

פאָהרענדיג דורך דעם גאַליציאַנער געגענד האָבען זיך מיר נאָר געוואָרפען אין די אויגען די הונדערטע רעסטאָראַנטען און רעסטאָראַנטלעך מיט זייערע „כשר לפּסח'ס", מיט זייערע טויזענדע קוריאָזע, פערגרייזטע אויפשריפטען אויף די שילדען און פענסטער. איך האָב געלייענט די דאָזיגע אַנאָנסען און געקלערט: אויב אין די רעסטאָראַנטען איז אַזוי אויסגעקאָכט ווי אויף זייערע שילדען איז „אויסגעלעגט", אויב אין די פּסח'דיגע געריכטען זיינען דאָ אַזוי פיעל „גרייזען" ווי אין די אויפשריפטען, דאַן וועט אַם וועניגסטענס באַלד נאָך יום טוב שווינדען דער קריזיס אין דער אינדוסטריע פון גלויבער־זאַלץ...

איבערהויפט האָב איך זיך געוואונדערט אויף די הונדערטע „קוויק לאָונטש" רעסטאָראַנטען, די עלטע רגל אחת־קיכען. אמאָליגע יאָהרען האָט מען זיי ביי אידען גאָר ניט געזעהן. דאָס איז אַן אמעריקאַנער אויפטהו. „אייל זיך־טראָקטירען", „האָרר־אָפּ"־המוציא׳ס, זיי זיינען דער פּראָדוקט פון אמעריקאַניזירונג...

אמאָליגע יאָהרען האָט מען כאָטש אין א אידישען כשר רעסטאָראַנט געגעסען א האַלבע שעה נאָכאַנאַנד און פערטרונקען מיט א כפל שמונה׳דיגען „ארבייטער פרייַנד" ביז מען האָט זיך אַנגעגעסען מיט „דיספּעפּסי", מיט מאָגען־קאָטאַר, יעצט אָבער געדויערט דאָס דריי מינוט און מען איז א פּאַרטיגער... דער כלל, מיר פּראָגרעסירען.

צום שטאַרקסטען האָט מיך פּראַיזנטערעסירט א מילכיגער טראָקטיר,א „דעירי", וואָס האָט געהאָט אויפ׳ן פענסטער דעם דאָזיגען מערקווירדיגען אויפשריפט:

„כשר׳ע דאַירי לפסח און קווירק לאָנש קאַנטער, מילכיקעס א ספּעציאַליסט, גרעסטער קאַלבס בראָטען אין שיטי.
קומט שנעל און צאַיגט זיך איפער".

איך האָב זיך אַנגעהויבען אליין צו פרעגען פּיער קשיות.

ערשטענס: אויב דאָס וואָרט „דאַירי" מיינט דאָס ענגלישע וואָרט „דעירי", א מילך־געשעפט, אָדער טאָקע ווי עס איז אויסגעלעגט אויפ׳ן פענסטער „דאַירי", א בויך־וועהטאָג, שלשול, ניט פּאַר קיין אידען געדאַכט. צווייטענס: ווי קומען פּליישיגע מאכלים אין א מילכיגער גאר־קיך? דריטענס: ווי קומט א גרויסער קאַלבס־בראָטען, דער גרעסטער אין „שיטי" אין א „קווירק לאָנש" „קאַנטער" אין א „אייל־זיך" טראָקטיר? און פערטענס, צו וואָס דאַרף מען א „קוויק לאָונטש"־רום אין א קריזים? וואר האָט דאָס קיין צייט ניט?

איך וואָלט אפשר פּראָבירט זוכען א תירוץ אויף די פּיער קשיות, אבער דא האָט מיין פערד געקראָגען מיט א „קניידל" אין זייט און האָט אַנגעהויבען לויפען ווי אַן אָבגעברייהטער.

א כל בו׳ניק מיט א המשך.

ניט ווינציגער מערקווירדיג אין דעם געדיכטען אידישען קוואַרטאל איז די וואריאַציע, די פערשיעדענארטיגקייט פון די קראָמען, געשעפטען און „פּרנסות", וואָס געפינען זיך אין איין איינציגער

טענעמענט־הויז. מיך האָט געארט די פראגע, ווי אזוי א פרעמדער קען אמאל דערגעהן א טאלק אין אזא מין „דזשינגעל", אזא ווילדען פלאַנטער, אזא כל בו'ניק?

איין הויז אין דער גאליציאנער שכונה האָט איבערטראָפען אלע אנדערע אין דעם געמיש פון מסחרים און „פרנסות". דאָרט איז געווען אן אמת'ע „פאָפורי" פון געשעפטען, א וכל מאמינים־הויז.

זי איז פון אונטען ביז אויבען געווען פערשמירט מיט בלאָטע און מיט ביזנעס...

ברוכגארטלען, קאָרסעטס, קוליעס, שליסלען, א גאל־גיסער, א מוהל, א „רעווערענד", אן אפטייק, א דאמסקער שניידער, א קושנע, א „מכשף", א שטאל און, להבדיל, א חסידישער מנין...

איך האָב געזוכט א שטיקעל המשך צווישען אָט די אלע מכשירים, מטלטלים און אלץ מיט אנאנדער, און האָב קוים מיט צרות געקענט בלויז עפעס צוזאמענשטעלען כלאמר: אויב דו ווילסט א שליסעל צום קארסעט, טא גרייט זיך פאר איינס אן א פאָר קוליעס, און אפשר א ברוך־גארטעל אויך....

ליכט און שאטען.

איך האָב געהייסען דעם קוטשער פאָהרען פאַוואָליע. וואָס טיעפער איך בין אריין אין קווארטאל, אלץ אינטערעסאנטער איז ער געוואָרען.

אָט שטעהט א גרינער אין א פאָר גרויסע שטיוועל מיט לאנגע כאָליוועס נעבען א שמוציגע קעסטעל אויף צוויי שטעקענס. דאָס איז א „קאמערא", א פאָטאָגראפישער אפאראט, און דער גרינער איז א „פאָטאָגראפער"... ער מאכט פאר א „ניקעל" א „בילד" אויפ'ן מיטען גאס. דאָס איז א גאלערי, וואָס קאָסט ניט קיין דירה־געלד.

דער „אפאראט" איז אָנגעשטעלט אויף צווי ארימע, בלייכע קינדער, א איינעלע מיט א מיידעלע, נאָך גרינע, זעהט זיך, די מאמע שטעהט דערבי און קוועלט. פאר פינף סענט וועט זי האָבען די „בילדער" פון איהרע קינדער. זי וועט דאָס אפשר אוועקשיקען אין דערהיים צו דער באָבען...

ווי מרויעריג אינטערעסאנט!

איך האָב זיך נעבען דער דאָזיגער „פאָטאָגראפיע" אָבגעשטעלט. עס איז צוגעקומען א הויכער, דאָרער איר אין א מין „פרינץ

אַלבערט", וואָס האָט זעהר קאָמיש אויסגעזעהן. דעם אידענס באָרד איז געווען צואוואָרפען אין אַ פּאָעטישער אונאָרדנונג... איין „קאַלאָשע" האָט געשטעקט אין שוך און די צווייטע איז געווען אריבערגעלאָזט. אויפ'ן האַנד האָט ער געטראָגען א קינד פון אַן אונ־בעשטימטען קאָליר... וואָס האָט געהאַלטען ניט אין קיין צו ריינע הענטעל אַ שטיק צוגעסמאַליעטע מצה... דער איד האָט אַ קוש געטהאָן דאָס קינד, איך האָב זיך פערקוקט... דאַן האָט ער דערלאַנגט דעם „פאָטאָגראפער" אַ „ניקעל" און האָט געהייסען זיך ארונטערנעהמען.

איך ווייס ניט ווי די בילדער זיינען אַרויסגעקומען, איך ווייס אויך ניט ווי אזוי אַזאַ מין „גאַלערי" אַרבייט, איך ווייס נאָר, אַז אויב העלקייט און דונקעלקייט שפּיעלען אַ ראָלע אין דער פאָטאָ־גראַפישער קונסט, איז דאָ געווען גענוג ליכט און שאטען...

קאָרנער „איך ווייס ניט".

מיר זיינען ווייטער געפאָהרען און קומענדיג צו אַ „קאָרנער", אַן עק גאַס, האָב איך האַסטיג געהייסען זיך אָבשטעלען.

— נישטאָ דאָ איבעריגס וואָס צו זעהן, — האָט דער קוטשער צו מיר אריינגערעדט.

— שאַדט ניט, — האָב איך איהם געענטפערט, שטעה! זאָג מיר וואָס דאָס איז פאַר אַ „קאָרנער"!

דער קוטשער האָט זיך אָבגעשטעלט, זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטען און געענטפערט: „איך ווייס ניט, נישטאָ אויפגעשריעבען קיין נאָמען פון אַ גאַס אין דער גאַנצער „איסט סייד".

איך האָב פערנאָטירט „קאָרנער איך ווייס ניט".

מיך האָט אייגענטליך ניט געאַרט דער „קאָרנער", נאָר דאָס איינגעהויקערטע, איינגעבראָכענע בריעפקעסטעל, וואָס דאָרט איז געשטאַנען. אַ ביטערער רחמנות האָט מיך אָנגענומען קוקענדיג אויף דעם דאָזיגען קעסטעל. איך האָב, דאַכט זיך, קיינמאָל אין מיין לעבען אַזאַ אומעטיגע, טרויעריגע און פערצווייפעלטע בריעפ־קעסטעל ניט געזעהן. מיר האָט געשיינט, אַז דאָס קעסטעל איז אַלט און צובראָכען געוואָרען פאַר דער צייט, בלויז פון די יסורים פון די בריעף, וואָס געפינען זיך דאָרט... אַ ים מיט אימה'דיגע רעיונות זיינען איבער מיר געקומען דענקענדיג וועגען דעם דאָזיגען בריעפ־קעסטעל פון דעם פער'חושך'טען אידישען קוואַרטאַל, וועמען אַזוי

פיעל אָרימע און עלענדע פערטרויען זייערע שווערע הערצער.

ווען איך בין געזעסען אין אַזעלכע אומעטיגע מחשבות, איז צוגעקומען צום קעסטעל אַ מיידעל, האָט אויפגעהויבען דאָס צו־בראָכען דעקעל, אַביסעל נאָכגעדענקט, און שנעל אַריינגעוואָרפען איהר בריעף. איז נאָך געשטאַנען אַ רגע פערטראַכט און לאַנגזאַם, און ערנסט אַוועק צוריק.

ניס, צייהנער און פאָנאָגראפען.

מילא אַז דער אידישער קוואַרטאַל איז בעריהמט פאַר זיינע פעדלערשע „פוש־קאַרטס", שטופ־וועגעלעך, איז שוין קיין נייעס ניט. ניטאָ וועגען דעם פיעל וואָס צו רעדען, די דאָזיגע ערשיינונג האָט מיך נישט איבערראַשט. איך ווייס, אַז אַ סך, גאָר אַ סך אָרימע מענשען שטופען פון אָט די שטופ־וועגעלעך ווי־עס־איז דורך אַ שטיקעל חיונה. אויפפאַלענד און אויסערגעוועהנליך איז מיר אבער פאָרגעקומען דאָס, וואָס כמעט אַלע „פוש־קאַרטס" זיינען געווען פול מיט ניס און ניסלעך, גרויסע און קליינע.

די שייכות פון פסח מיט ניס איז פאַר מיר געווען אַ האַרטער נוס צום צוקנאַקען. איך האָב דאָס ניט פערשטאַנען. מיך האָט דאָ אויך געאַרט נאָך אַ זאַך. ווער קנאַקט אין אַמעריקאַ אַזוי פיעל ניס, אַז אַלע האָבען ביי די היגע פרייהייט די צייהן פערלאָרען?... איך האָב זיך אָבער באַלד דערמאָנט אָן די גרינע, איבערהויפט די רוסישע, זיי קומען נאָך אַריבער מיט צייהנער נאָך אַמעריקאַ...

די אינטערעסע פון די „פוש־קאַרטס" מיט די ניס האָט זיך גלייך פערלאָרען אין די משונה'דיגע מוזיק פון צוויי הייזעריגע פאָנאָגראַפען, וואָס האָבען געזונגען פון צוויי בעזונדערע צוקערקעס־קרעמלאַך פון ביידע זייטען טראָטואַר. איינער האָט געזונגען „מיר, מיר אידעלעך", און דער צווייטער קאַרוזאָ'ס אַריע פון „לוטשיא דע לאַמערמור". ביידע „מנגנים" האָבען זיך געריסען אויף דער גאַל, פונקט ווי איינער וואָלט וועלען אַריבערשרייען דעם אַנדערען.

משמעות, אַז מיין פערד איז פון די מוזיק שטאַרק בעגייסטערט געוואָרען. ער האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט זיך גענומען אַרומקוקען... ער האָט זיך פשוט געוואָלט אָבשטעלען, נאָר ער האָט דערשפּירט דעם בייטש און האָט זיך האַסטיג פערקירעוועט צוריק אַהיים....

ביבעל און באבעל

אויפ'ן בארג, אונטער'ן בארג
שטעהען אַ פּאָר דייטשען,
מיט די לאַנגע בייטשען,
הויכע מענער זיינען זיי,
קורצע קליידער טראָגען זיי,
אבינו מלך א. ז. ו.
(א פּאָלקס־מאָטיוו.)

מיט ליעב אונז אונזער גאסט!
מיט ליעב זאָלען מיר לעבען.

פּראָפעסאָר פּריעדריך דעליטש, דער פערפאסער פון „ביבעל און באבעל", איז דאָ.

ער איז א דייטשער געלעהרטער און איז נעקומען אוז פון דייטשלאנד, פונקט ווי דאָ איז אמאל געקומען זיין חנ'עוודיגער לאנדסמאן דר. אלוואַרד, צו דערצעהלען, אז אידען זיינען גנבים. דער אונטערשיעד איז נאָר דאָס, וואָס אלוואַרד האָט געזאָגט, אז אידען גנב'ענען נ ע ל ד, און דעליטש זאָגט, אז מיר אידען האָבען גע'נגב'עט די תורה.

נאָך א בעריהמטער דייטש האָט א מאל „אויפגעוויזען" מיט אותות ומופתים, אז אידען האָבען גע'נגב'עט „כל נדרי", אז אידישע נשמות זיינען טרוקען ווי א דייטשער קיווער, אָהן אַ טראָפּען מוזיק אדער פּאָעזיע און אז היינריך היינע איז בלויז געווען א „פּאָליטישער בדחן".

וועלכער פון די „דייטשען מיט די לאנגע בייטשען" עס טהוט

אונז מעהר וועה איז א שטאַרקע פראגע. אָבער ווי זאָגט עפעס די מסכת בבא קמא „הצד השוה שבהם", דאָס הייסט, די אונטערשטע שורה איז, אז „דרכם לילך ולהזיק", אז זיי זיינען אלע דריי מזיקים.

עס איז קיין פראגע ניט, אז פראָפעסאָר דעליטש איז א קענער. אויב א אידישער רב וואָלט געמעגט קענען לשון קודש, וואָלט דעליטש געקענט זיין א רב הכולל אפילו אין בראָנזוויל, דאָך אויב דער געהרטער פראָפעסאָר מיינט, אז ער האָט מיט זיין „ביבעל און באבעל" שוין אלץ בעווייזען, האָט ער א טעות.

הערט אדרבא!

נאָך כמה יאָהרען זוכען און גריבלען האָט ער ערשט קוים מיט צרות „אויסגעפונען", אז די עשרת הדברות, אפשר די עשר מכות אויך, זיינען קאָפירט געוואָרען פון די באביליאָניער.

אויב אזוי, הייסט דאָס, איז גאָר קיין „מתן תורה" ניט געווען, איז גאָר גאָט אויפ'ן בארג סיני ניט אראָב און משה איז אין הימעל ניט ארויף. (דאָס האָט דאָך די גמרא שוין לאנג געזאָגט. דער זעצער.) אידען האָבען גאָר קיין אייגענעם גאָט אויך ניט, זאָגט דעליטש, זאָנדערן זיי האָבען איהם געבאָרגט ביי די כנענים און אזוי ווי די כנענים זיינען שוין לאנג טויט, האָט זיך ביי אונז אָבגעשטעלט זייער גאָט, אָבער ער איז א פרעמדער. יעצט, אז מען האָט אונז געפאַקט ביי דער האַנד, מוזען מיר איהם אָבשטעקען צוריק.

א שענער עסק, כ'לעבען!

מיט איין וואָרט, פראָפעסאָר דעליטש האָט ענטדעקט א „באבעל אין ביבעל", דאָס הייסט דערלאנגט דער אידישער אמונה „מיט א גובערנאטאָר אין זייט".

מען קען ניט לייקענען, דאָס איז אן ענטדעקונג, נאָר איך מוז זאָגען דעם ענטדעקער, אז איך האָב אויך עפעס ענטדעקט און נאָך

אפשר א וויכטיגערע זאך ווי זיינע. ער איז געגאנגען אויסגראבען די אלטע באבילאנישע קולטור, וואס ליגט שוין לאנג אין דר׳ערד, אום אויסצוגעפינען דאָרט דעם אמת, וועלכער ליגט אויך אין דר׳ערד, איך אבער האב געפעלט די אידישע קברים גופא, און איך האב אויך געפונען...

איך וויים ניט אויב מיר האבען קאפירט די באבילאנישע תורה, איך האב אבער אויסגעפונען, אז מיר האבען קאפירט דעם דור הפלגה.... מיר האבען ניט נאר א בבל אין חומש, ווי דעליטש זאגט, נאר אין אונזער גאנצען לעבען, רבותי, ווי איך זאג אייך.

וועלענדיג ארויפקריכען אין די וואלקען און זיך פערהערען מיט דעם רבונו של עולם, וועלכער איז לויט די נייע ענטדעקונג גאר ניט אונזערער, זיינען מיר אזוי צומישט געוואָרען, אז מיר וווייסען ניט איינע פון די אנדערע. די „אויבערשטע" פערשטעהען ניט די אונטערשטע און יעדער איינער טהוט פונקט פערקעהרט ווי ער דארף טאן...

עס איז דער טהורם פון בבל.

פון דעסטוועגען האט דעליטש אויפגעטאן א גרויסע זאך. ערשטענס, וועלען די אידען אויפהערען צו האבען פרעטענזיעס צום רבונו של עולם פאר וואס ער האלט זיי אזוי לאנג אין גלות. זיך דערוויסענדיג אז אונזער גאט איז בלויז אונזער שטיעף־גאט, אז ער איז אונזערער א ווילד־פרעמדער, וועלען מיר אנהויבען זוכען א מיטעל זיך אליין צו העלפען.

נאטירליך האט אבער דעליטש, מיינעדיג זיך נוקם צו זיין אן די אידען, דערווייל א „אריינגערוקט א קלין" דעם אנטיסעמיטיזמום. פון איין זייט פרעהען זיך די אנטיסעמיטען, וואס די „ביבעל איז א ליגען" און אידען זיינען גנבים, פון דער צווייטער זייט אבער, קריינקט דאס זיי, וואס די קריסטען וועלען מעהר ניט קענען האבען

צו אונז קיין פּרעטענזיעס, אז מיר האָבען געהרג׳עט זייער גאָט, וועלכער איז נאָר א באביל׳אָניער.

דער צלם וואָלט שוין סיי ווי סיי לאַנג ארויס פון דער מאָדע, וועז מען וואָלט ניט בעדארפט אויף איהם קרייציגען די אידען....

דערפאר האָבען זיך דאָס געפונען אמת׳ע, גאָטספּאָרכטיגע גלחים, וואָס ווילען זיך פערהערען מיט דעם פּראָפעסאָר, וועלכער האָט זיי צופייפט דעם גאנצען עסק... און אפילו די רעפּאָרמ־ראבבים האָבען זיך אויך דערשראָקען. וואָס וועלען זיי יעצט טאָן? אויב קריסטענטום איז אויך א „בלאָף" און דער „ראבבי פון נוצרות" איז דורך דעליטש׳ס ענטדעקונג אויך „נעצער" געוואָרען, איז טאקי א מיאוסקייט.

די אָרטהאָדאָקסישע רבנים זיינען שוין דערפאר א סך רוהיגער.

זיי געהט גאָר די גאנצע מעשה ניט אָן. זיי וויסען פּשוט פון קיין שום פּותר חלום ניט.

ניט זיי וויסען, אז עס איז פּאראן א דעליטש, ניט זיי קענען די ביבעל און ניט זיי קימערט די אידען. ביי זיי לויגט די גאנצע אידישקייט אויף׳ן יאטקע קלאָץ און זיי היטען זי, ווי עכטע.... רבנים....

עס קען ר׳ קוצץ און ר׳ אץ
ניט מעהרער ווי דעם יאָטקע קלאָץ.
וואָס אַרט זיי ביבלישע קריטיק?
אין „בשר כשר" רוהט דאָס גליק.
מען דאַרף קיין פּאָרשונג און קיין זין,
אבי מען קוילעט לויט דעם דין....
א הכשר דא, אַ הכשר דאָרט,
און אידען זיינען אידען פּאָרט, —
מען חיט דעם גאָרגעל און דעם פּראָד,
און האָט די גאַנצע וועלט אין באָד.

יאָ, מען פיהרט אונז אין באָר פון אלע זייטען.

דעלייטש קומט און דערצעהלט, אז די גאנצע תורה איז די ארבייט פון באַבילאָנישע גלחים, אלזאָ האָט זיך שוין דער קישינעווער שמש אומזיסט מוסר נפש געווען נעבען דער סופר תורה, דער רבי'ל יאפפע פון בית מדרש הנאָדעל האָט אומזיסט געשאָלטען דר. הערצל אין טאָטענם טאָטען אריין דערפאר, וואָס ער האָט ניט געלייענט קיין קריעת שמע, און איך אליין כאָפּ אָפּט א שטיין אלס איד אויף נבוכדנצר'ס חשבון...

א געוויסער דאָקטאָר וויעדער, וואָס איז געווען אָנגעשטעלט ביי די ניו יאָרקער „יונייטעד היברו טשאריטים" צו אונטערזוכען קראַנקע אָרעמע לייט, האָט אָפּען ערקלערט, אז אידען האָבען גאָר גוי'שע קעפּ. דער דאָקטאָר האָט דאָס אויסגעפונען מעסטענדיג די קעפּ פון די אָרעמע לייט. און ער איז געוועכט, דער דאָקטאָר: אז דו ביסט א קבצן, האָסטו א גוי'שען קאָפּ אויף זיך, ווען דו וואָלסט געהאט א יהודי'שען קאָפּ, וואָלסטו געשפּיעלט אויף דער בערזע.... און ער איז אויך א צווייטען מאָל געוועכט, דער דאָקטאָר: אידען וואָס געהען צו די היברו טשאריטים, האָבען קיין קעפּ ניט...

דען שטעלט זיך נאָר פאָר!

א געבריכטער „ביגלער" געהט צו די טשאריטים נאָך א ברוכגאָרטל, מעסט מען איהם גאָר דעם קאָפּ און מען געפינט אויס, אז ער איז א טאָטער, אז ער שטאָמט גאָר פון „פּתרסים" און „כסלחים", אָדער פון די „חצר'מות'ניקעם". הייגט וויבאָלד אז יאָ אזוי, טאָ וואָס וויל סטו פון די היברו טשאריטים? אז דו ביסט א כסלח, טאָ געה צו די כסלחים און זאָלען זיי דיר העלפען...

און מערקווירדיג! וויפיעל קעפּ דער דאָקטאָר האָט געמאָסטען ביי די אידישע אָרעמע לייט, זיינען זיי אלע געווען פרעמדע קעפּ.

אלזאָ, איינער זאָגט, אז מיר האָבען גע'גנב'עט די עשרת הדברות, דער אַנדערער זאָגט, אז מיר האָבען גע'גנב'עט קעפּ.

ס׳הייסט אונזער תורה איז ניט אונזערע און מיר אליין זיינען אויך ניט אונזערע, בכן קומט אויס לויט דער דאזיגער לאגיקע, אז מיר אליין זיינען גאר ניט מיר, אז מיר עקזיסטירען גאר ניט, און אז מען שלאגט אידען דארפען מיר שווייגען. וואס ארט דאס אונז? זאלען די אידען שרייען.... אז א איד כאפט א קלאפ אין קאפ, דארף דאס איהם קימערען ווי דער פאר א יאהריגער שנעע. זאל זיך דער כסלוח זארגען...

בלייבט נאך איבער די אוינציגע פראגע ווי קומט א אידישע צורה אויף א גוי׳שען קאפ און ווי קומט דארט איבערהויפט א אידישע נאז? איז אבער וויעדער פערקעהרט דער תירוץ, אז טאקע אן דער נאז אליין דערקען איך, אז מיר זיינען אידען. א איד דארף א לאנגע נאז צוליעב פערשיעדענע טעמים.

ערשטענס דארף ער א לאנגע נאז, ווייל ער מוז איהר אומעטום אריינשטעקען. צווייטענס, דארף ער א לאנגע נאז, כדי זיינע רעדעל־פיהרער זאלען איהם האבען ביי וואס צו פיהרען. דריטענס, דארף ער א לאנגע נאז ער זאל קענען דערשמעקען דעם ריכטיגען טעם פון דעם דאקטאר׳ס אנטראפאלאגיע און דעליטשעס ארכעאלאגיע און זאל אזוי מאדנע פערקרימען די נאז זי זאל אויסזעהען ווי א גרויסער פראגע צייכען....

בנוגע מיר אליין, ארט מיך ווייניג ווער איך בין און פון וואנען די עשרת הדברות שטאמען. קוים זאגען זיי, אז מען טאר ניט גנב׳ענען און רצח׳ענען בין איך אויפערשטאנדען מיט זיי — און בין א איד.

שמחת תורה׳דיג

שוין אויס מיט „ס"ם", דעם אכזר.
עס הויבען זיך די פיסלעך.
מען זאָגט אַ נייעם מחזור,
און מען פערזוכט צו ביסלאך....
און אין א נייעם קרענצעל,
בעפרייט פון מרה שחורה, —
כאַפּט דער איד אַ טענצעל
און ווערט א „חתן־תורה".

ענדע גוט, אלעס גוט!

געקומען זיינען די ימים טובים אָנגעבלאָזען, סטראשענדיג, מיט אַ פוריע ווי א קליינשטעדטעלדיגער דאָזאָרצע: „געה אַוועק ווארום איך פראסקע"! געענדיגט אָבער האָבען זיי זיך פרעה־לאך און לעבעדיג ווי א היימישע חתונה מיט א רומפּעל.

אָנגעפאנגען האָבען זיי זיך, די ימים טובים, מיט „ימים נוראים", מיט מורא׳דיגע טעג, מיט סליחות, תפלה זכה׳ס, שופרות און מלקות, און ווער ווייס וואו מיר וואָלטען נאָך פערקראָכען אלץ אַזוי, פערטרייבענדיג דעם שטן, ווען ניט דער שמחת תורה, וואָס האָט אַ געשריי געטאָן מיט דער אויטאָריטעט פון א ניו יאָרקער פּאָליסמאַן:

— סטאַפּ דאַט!

יעצט איז שוין א גאנץ אנדער מעשה, מען נעמט א ביסעל בראַנפען און מען געהט אַ טענצעל ארום באַלמעמער.

אַ שענער יום טוב שמחת תורה! אַ לעבעדיגער יום טוב!

ער הייסט לעבען און זיך פרעהען. ער מאכט דעם אלטען, צרה־דיגען, צובראכענעם ישראליק'ען גאר פון דאם ניי פאר א „חתן". עפעם א נייע מאדנע מין חתונה, א גאלדענע האכציים....

און דער מידער, דערשלאגענער, קוים זשיפערדיגער „חתן" נעמט פלוצלונג הויבען די צוקאליעטשעטע, צובלוטיגט־וואונדיגע פיס, און פאנגט זיך אן וויעדער צו דרעהען ארום זיין „כלה", די אל־טעטשקע, די איינגעשרומפענע „זקנה", וואס מען האט אויסגעפוצט פאר איהם אין „עסיג און האניג" און עס נעמט איהם נאך וויע־דער אן א חשק, דעם אלטען יצמה, איהר א קוש צו טאן...

דער חזן מיט די משוררים דערמאנען איהם די אלטע נגונים. די ערשטע ליעבע ערוואכט. ער כאפט זיך אויף, דער אלטער בעל־עבירה, און רוקט זיך נאך וויערער צו און גיט דער באבעצע א קיצעל, פונקט ווי ער זאל זאגען אהן ציינער, זיך פערהוסטענדיג אויפ'ן קול:

— געדענקסטו, געליעבטע, ווי מיר האבען א מאל געלעבט א טאג אין די וויינגערטנער פון עין גדי? געדיינקסט, דו, אלטער, פער־וועלקטער אתרוג מיינער, ווי איך פלעג דיר בריינגען די שענסטע רויזען פון שרון און דו פלענסט זיי איינפלעכטען אין דיינע לאקען, אין די געקרויזטע, שווארצע לאקען, וואס פלעגען פלאטערען אין ווינד?

אוי, ביסטו דאמאלס שען געווען, א פרינצעסין!

געדיינקסטו נאך אונזער אמאליגען שדכן און די אונטערפיה־רער אונזערע, און די טייערע כלה־מתנות?....

געדיינקסטו נאך דעם טאטען? די נדן וואס ער האט דיר געגעבען; דאס הויז, און דאס פעלד, און דעם גארטען, און די בע־דיענערשאפט?...

ניטא, ניטא מעהר קיין שפור דערפון, אלץ אוועק, אוועק ווי א זומער־חלום נעבען ירדן.... און די שולד איז מיינע, יא, מיינע

און ווייטער קיינעמס ניט. איך וויס איך בין ווערטה שמיץ... איך בין ווערטה, איך בין ווערטה.... איך, אלטער ימח שמו'ניק!... איך...

דאָ מוז מען איהם דערלאַנגען א קאַפּעטשקע אין מויל אריין, דעם אונגליקליכען „חתן־בחור" ,ער זאָל זיך פערגעסען, פערטומלען א ביסעל און וויעדער אָנהויבען זינגען א פרעהליכעם...

דאָם איז א גרויסער מאָמענט, דאָם איז שען, ערהאבען, אי־דישלאַך, נשמה'דיג, שמחת תורה'דיג. און קוקענדיג, פערגעסענדיג נעהמען זיך מיר אויך הויבען די פיס, עפעס ווי אין א טרוים, און עס ווילט זיך מיר אויך כאפען א פאָהנע מיט א ליכטעל און אויס־שרייען:

„שישו ושמחו בשמחת תורה"!...

אָבער דאָ כאפּ איך זיך פלוצלונג אויף פון דעם זיסען דרעמעל און בלייב שטעהן א צומישטער: איך וויס ניט וועלכען פאָהן איך זאָל נעהמען?...

דאכט זיך איין שוהל, איין פאלק, איין אומה אידען, און אזוי פיעל פערשידענע פאָהנעם! דאכט זיך אלץ אידישע פאָהנעם, מיט אידישע אותיות, אידישע צאצקעס און אידישע פסוקים פון אויבען, און דאָך איז מיר שווער אויסצו־קלייבען די ריכטיגע. שוין אָבגעזעהען דערפון, וואָם זיי זיינען אלע פאפיערענע, וואָם מען צורייסט מיט א בלאָז, בעלאַנגען זיי נאָך דערצו צו פערשידענע לאַגערען...

און ווי מאָדנע אָט די פאפיערענע פאָהנעם אונזערע זיינען אויסגעארבייט! וואָס'ר א צומישענים, א תוהו ובוהו עם הערשט אויף זיי! ווי ווילד, ווי מטושטש די פינגערען און געשטאלטען אויף די דאָזיגע פאָהנעם זיינען צונויפגעפאָרט!

דר. הערצל און דער ווילנער שטאָדט־מגיד, דר. נאָרדאו און א גבאי פון ארץ־ישראל פושקעם, אן אמעריקאנער פרעזידענט מיט דעם קראטינגער עלוי, ישראל זאנגוויל און דער מאלנער קטן, א ספר

תורה און א מענעדזשער פון א „קאָנצערט האַל", משה רבינו מיט די לוחות און א אידישער קאָנדידאַט פאר שעריף !...

אידען קלייבען ניט איבער. גיט זיי א פאָהן וועלען זיי אריינ־שטעקען א ליכטעל און זינגען „שישו ושמחו בשמחת תורה" !.... אידען שרעקען זיך ניט פאר פאָהנעס און פאר תורה׳ס, זיי נעמען דאָס סיי ווי סיי ניט ערנסט.

האָסטו א תורה וועלען מיר איהר מקבל זיין, אויף מאָרגען וועל־לען מיר מאַכען אן ענל און טאַנצען און שרייען: „אלה אלהיך ישראל ! אט האָסטו, ישראל׳יק, א נייעם טאַטע פאָטער, און שפרינג קדוש !...."

אט טאַקע נאָר דערפאר אליין בלייב איך ניט געטאַנצט, שוין זייט יאָהרען ווי איך זוך אן אלגעמיינע פאָהן און קען איהר ניט אויסקלייבען... איך וואָלט שוין, דאכט זיך, געפונען איינע, מיר האָבען זיי בה"ש אזוי פיעל, זיינען אָבער פאראן אויף יעדע פאָהן צוויי פנים׳ער, צוויי צורות: איינע ציהט מיך צו און די צווייטע שטויסט מיך אָב.... דערפאר קען איך זיך ניט מיטדרעהען מיט׳ן עולם צו די הקפות, שפרינגען ווי א באָק פאר שמחה און ארונטער־קריכען מיט „כל הנערים", מיט דער גאַנצער כאָפטע אונטער איין טלית און זאָגען „המלאך הגואל"...

צוויי פאָהנעס זיינען אָבער יא פאראן (נאָר ניט אין שול), צו וועלכע איך בלייב נעטריי. יא, צו צ ו ו י י פאָהנעס, אָבער נאָר צו א י י ן ה א ל ב ע פון יעדערע, וועלכע מאכען א י י ן נ א נ צ ע, איין רייגע, היילגע, כשרה פאָהן, פאר וועלכע איך וואָלט זיך גע־לאָזט ממית׳ן, וועלכע איך וואָלט פערטיידיגט מיט די בלוט פון מיין לייב און מיט די מארך פון מיינע ביינער. ביי מיר זיינען ב י י ד ע פאָהנעס א י י ן פאָהן און ב י י ד ע תורה׳ס א י י ן תורה, ביי וועלכע איך האָב אן אייביגע „שמחת תורה" און ארום וועלכע

איך גאה שטענדיג הקפות מיט אן אויפגאהויבענעם קאָפּ און אן אויסגעשטעלטע ברוסט, מיט פרייען מוטה און אָפענע אויגען.

און ניט פון א מערען אָדער בוריק איז דער לייכטערל אויף מיין הייליגע, שטאָלצע פאָהן געמאכט, ווי דאָס איז געמאכט ביי דאָס רוב פאָהנען־טרעגער.... מיין הארץ האָב איך ארויסגענומען און האָב אויף מיין פאָהן ארויפגעשטעלט, א לייכטער האָב איך נעמאכט דערפון און א גרויס ליכט האָב איך אין דעם לייכטער אריינגעשמעקט, מיין פלאַמענדען גייסט, צו בעלייכטען די גאנצע וועלט מיט דער אמת'ער שיין פון דער ר י כ ט י ג ע ר ת ו ר ה...

א י ד ע ן און א ר ב י י ט ע ר, איהר פערשטעהט מיך?

און וואָס אייגענטליך וואָרט מיך, אז איהר פערשטעהט מיך ניט? מענליך, אז איהר וועט מיך דערפאר בעסער בעלויבען, דען אָפטמאל וואָס ווייניגער איהר פרשטעהט א זאך, אלץ מעהר פערגעטערט איהר דאָס.

איהר פערשטעהט ניט אייער גלות, דערפאר איז ער אייך ליעב געוואָרען. איהר בעגרייפט ניט אייער יאָך, דערפאר איז ער אייך גרינג צוטראָגען. איהר קענט ניט אייערע בלוט־זויגער, דערפאר דיענט איהר זיי אזוי טריי און איבערגעבען, איהר זעהט ניט אייער אונטער־נאנג, דערפאר טאַנצט איהר אויף'ן ראַנד פון אייערע קברים און פאַלט אין זיי אין מיט איבערראשונג.

וואָס ווייניגער איהר וויסט
אלץ מעהר געפינט איהר טרייסט
און פרייד, און לוסט אין ליידען,
וואָס קנאַפּער איהר פערשטעהט
אלץ לוסטיגער איהר געהט
צום חלף ער זאָל שניידען.

איהר זעהט פאר זיך אָ וועלט
און ווייסט ניט אז זי פעהלט
אי אייך, אי אויׂרע ליעבע.
איהר זעהט און ווייסט ניט וואָס,
און האָט ניט קיין פערדראָס,
און זוכט ניט נאָך די סיבה.

איהר קענט ניט אייער נויט
דרום זעהט איהר ניט דעם טויט,
וואָס גלאָצט אייך גלייך אין פּנים.
איהר ווייסט ניט אייער שטאַנד,
דרום הויבט איהר ניט קיין האַנד
אַנטקעגען אויׂרע שונאים.

דאָס לעבען קומט און גענהט,
אָ ראַשער ווינד פערוועהט,
דאָך איהר פערבלייבט צופריעדען.
יא, אייער וועה בלייבט שטעהן,
איהר האַלט עס צו אליין,
אָ, ארבייטער און אידען!

דערפאר טאַקע, ארבייטער און אידען, וועט שמחת תורה אזוי גרויסאַרטיג געפייערט דאָס אנדענקען פון משהׂ, וועלכער איז, ווי עס שיינט, געווען א ריכטיגער אידען־פריינד און אן ארבייטער־פריינד, וואָס האָט דער ערשטער מיט טויזענדער יאָהר צוריק אריינגעהאַקט אין דר׳ערד אן עגיפּטישען פּאַרמאן און געלע־רענט די בלוט־זויגער דרך ארץ פאר שלאָגען א אירישען טאָגלוינער. אָבער אידען און ארבייטער האָבען זיך צו שפּעט ארומגעזעהען

וועד משה איז געווען, אז ער איז פון זייערטוועגען געקראָכען אין די הימלען און האָט געהאט צוליעב זיי שטענדיגע „פייטם" מיט אלערליי לומפען, קרח'ס און עמלקים.... ערשט יעצט מאכען זיי פון זיינטוועגען א שנעפסל און פרעהען זיך מיט איהם, ערשט יעצט פאלען זיי אויפ'ן שכל. דאָם איז נעבעך שטענדיג דער אונגליק מיט אונזערע אידעלאך, וואָס יעדער איינער פון זיי מיינט אז ער איז אליין א משה און יעדער „אלדד ומידד" וויל נביאות זאָגען אין דער מחנה. דערפאר האָבען מיר שטענדיג אזוי פיעל משה'ס.... אז מען דערקענט קיינמאל ניט דעם ריכטיגען משה'ן ביז וואנען ער שטאַרבט.

א ריכטיגער משה ביי אידען מוז פריהער שטאַרבען, אום מען זאָל איהם אריינשטעלען אין מחזור און שרייען „טרי טשירם פאר משה רבינו"! דאן אויך טוען דאָם נאָר אידען, וועו זיי זיינען א ביסעלע מבושם'דיג. און אפילו דאן פערגינגען זיי דאָם איהם אויך ניט און „בשעת חדוה", וועו זיי שרייען „משה שמח בשמחת תורה", רעכענען זיי אויס א גאנצען צעטעל פון די, וואָס האָבען זיך אויך מיטגעפרעהט מיט איהם. דאָם היסט: נא, זעה, אז דו ביסט פאָרט קיין יחסן ניט. זעה, אז דוד האָט זיך געפרעהט און שמואל האָט זיך געפרעהט און אליהו האָט זיך געפרעהט און אברהם'ל האָט זיך געפרעהט און יאנקעל האָט זיך געפרעהט און אפילו שלמה האָט זיך אויך געפרעהט. און וויי וויי שלמה האָט זיך געפרעהט אום שמחת תורה זאָל אייך „דער גבאי זאָגען", וועו ניט פרעגט, זייט מוחל, זיינע טויזענד פלוניתי'טעם, וועלען זיי אייך דערצעהלען.....

איי איז דאָך די קשיא, שטייטש? איז דער תירוץ: מיר האָבען א פאלק מיט „משה'ס"...

היינט האָבען וויערער אידען א נאטור איבערצוזאלצען.

פריהער קענען זיי דיך נאָר ניט, זיי לאָזען דיך אוועק אויפ'ן וואסער.... אדער זיי טרעטען דיך סתם מיט די פיס, קוים אָבער

געפינט זיך א „בת פרעה", א בעריהמטע פערזאן פון די אומות העולם און פראקלאמירט דיך אלס משה, דאן וועלען זיך שוין א לאז טאן די „בני משה".... און וועלען דיר געבען מעהר נעמען ווי א אידישען שונד־ראמאן, וועלכער בעקומט ביי יעדעם מאל איבערדרו־קען אין דער זעלביגער צייטונג אן אנדער נאמען, ביז די מעשה קריגט אזוי פיעל נ ע מ ע ן, אז מען ווייל איהר מעהר אין האנד ניט נעהמען.

וועז משה האט זיך א ביסעל פערשפעטיגט מיט די לוחות און די עניפטישע ציבעלע און קנאבעל פרעסער, דער קלאגעדיגער דור המדבר, דאס שקלאפען־געזינדעל האט זיך שוין וויעדער געוואלט בוקען פאר דער גאלדענער קאלב, האבען זיי זיך א זאג געטאן מיט דעם געוועהנליכען שקלאפען־מיסטרויען און גרינג־שעצונג צו אמת'ע בעפרייער:

„קומט, חברה, לאמיר זיך מאכען א געטעל! ווארום אט דער דאזיגער, ווי רופט מען עפעם, אט דער משה, דער וואס מאכט זיך פאר א נאנצען קנאקער, זוימט זיך צו לאנג". יעצט פערגעטערען אידעלאך יענעם הייליגען אויגענבליק, וועז משה איז ארויף אין הי־מעל, און האבען דערפאר משה'ן צוגעלייגט נאך 9 נעמען צו דעם נאמען, וואס ער האט שוין לאנג געהאט אהן זיי... אט זיינען זיי, די צעהן נעמען ווי זיי שטעהען און געהען, אויסגערעבענט אין שמחת־תורה'דיגע יוצרות:

„משה, נתנאל, שמעיה, אבי סוכו, אבי זנוה, חבר, יקותיאל, טוביה, ירד און אביגדור."

נאטירליך דארף יעצט משה אלע צעהן נעמען אויף צעהן כפרות, אבער וויעדער דאס אייגענע: וואס טוט מען מיט אונזערע „משה'ס", ביי וועמען א לעבעדיגער משה האט א פנים ווי א לאך פון אן אויפגעגעסענעם בייגעל?....

איך וויים דעם שווערסטען גראם צו גראמען
פונקט לויט מיין פערלאַנגען,
ווי מען קען א אידען צאַמען
בין איך ניט דערגאַנגען.

ער איז איצטער נאָך דער זעלבער,
וואָס אין מדבר פֿרן.
און ער טאַנצט פאר גאָלד'נע קעלבער
ווי אין ייִנגע יאָהרען.

ער איז נאָך דער קנעכט פערבליבען,
כלומרשט מענש דורך נויט נאָר, —
די נביאים, וואָס איהם ליעבען,
קען ער נאָך'ן טויט נאָר.

דער רעגענבויגען

פערשיעדענע קאָלירען פון לעבען

א

א גליק פאַר צייטונגען.

אויף אַלץ קומט אַ צייט, אפילו אויף די צייטונגען. זיי האָבען שוין לאַנג ניט געהאַט אַזאַ וואוילטאָג ווי די לעצטע פאָר יאָהר. עס איז דאָ יעצט נייעס אויפ'ן פוד. כאָטש נעהם און שרייב מיט ביידע הענד און בעט ביי גאָט אַ וויידעל אראָבצוטרייבען די פליעגען, דען ווער האָט עס צייט דערצו? איהר מיינט, אז דאָס וואָלט געווען אזא גרויסע נייעס. די „חכמים זאָ־גען", אז אדם הראשון האָט געהאַט אַזאַ עק. א בפירוש'ע גמרא: „זנב היה לאדם הראשון", און אדם האָט געהאַט אַן עק, ווארום זאָ־לען דאָס ניט האָבען די צייטונגס שרייבער? זיי זיינען דאָך די זנבות האודים פון פאָלקס מיינונג.

דאָך, ווי עס שיינט, קען זיך א אידישער שרייבער ניט גלייכען צו אדם הראשון. אגב איז צייטונגס־שרייבעריי אַ „מעשה אָהן אַן עק", גראדע ווי א שונד ראָמאַן, וואָס וואו איהר וועט מיט איהם האַלטען, זייט איהר אלץ אין מיטען... עס איז אַן אייביגע פערפא־לעניס ווי אין דאנטעס גיהנום.... קוים ביסטו דאָרט איינמאָל אריינ־געפאלען, וועסטו שוין מעהר ניט ארויס.

ווי די זאך איז אָבער, אבי די צייטונגס־שרייבעריי האָט אויפ־געלעבט. די אלטע נייעס איז שוין טאַקע ממש מיאוס געוואָרען.

אין אמת'ן וואָס זיינען דאָס געווען פאר געשעהעניסען? אלע טאָג די זעלבע פּזמונים: א ניגער האָט פערגוואלטיגט א קעז, א מילב האָט זיך אויסגעלונקען אן עהלענבויגען, ביי א מפּיל אין באָסטאָן רינט פון נעזעל, געשטעלט א חופּה אין א סוועט שאָפּ וכו' וכו'. דאָס איז שוין אלץ אזוי אלט ווי די בשר ודגים וכל מטעמים אין די „ערשטע קלאסע" כשרה רעסטאָראַנען....

די לעצטע צייט אָבער לעבט, רעש'ט, קאָכט א וועלט. פריהער פלעגט זיך מאַנכע צייטונג דארפען מאַטערן צו פערפאסען א „פּאָגראָם הינטער די הרי חושך", שפּעטער פלעגט קומען אן אנדער צייטונג און דאָס אויסכאפּען מיט קולי קולות, אז דאָס איז גאָר איהר פּאָגראָם און די גאנצע המוציא מיט האָניג קומט נאָר איהר. יעצט זיינען אזעלכע זאכען ניטאָ. איך וועל קיינמאָל ניט פערגעסען ווי א בלאָט, וואָס זאָגט, אז זי האָט ששים רבוא לעזער חוץ קאליקעס, שבת גויה'ס און גרים, איז א מאָל ארוים מיט א געוואלט ארויסכאפּענדיג א „ספּעציעלע דעפּעשע" פון אן אנדער צייטונג, וועלבע האָט זיך אויף דעם נעמאַטערט אפשר אכט טאָג. די דאָזיגע בלאָט איז דאן ארוים אין איינעם פון איהרע שפּאלטען מיט א לשון, וואָס האָט געקלונגען אומגעפּעהר אזוי:

„בלאָף, בלאָף, בלאָף!

„גלויבט ניט יענע צייטונג, זי איז א בלאָפּערקע. דאָס איז אונזער פּאָגראָם. מיר האָבען אָנגעזאָגט כל ישראל די שרעקליכע, שטויגענדע, צופּוקענדע, הימעל און ערד, בערג און טהאָל, יבשה און ימים אויפּריהרענדע נייעס. מיר זיינען שטענדיג די ערשטע אויסצורופען אין דער מחנה ישראל אלע פּאָגראָמען, מיר ברייגען אלע צרות אויף אידן.... מיר, מיר אַליין און קיין אַנדערער קיינער קען דאָס ניט.... מיר האָבען אויביג געבראכט און וועלען אויביג ברייגען אלע אידישע קלאָגען אין אמעריקא... מיר האָבען דערצו ספּעציעלע שרייבער,

אמת'ע מזיקים, וואָס קיין רעדאקציע האַלט זיי ניט און וועט זיי ניט האַלטען.... אַלעס, וואָס זיי שרייבען איז א געוואַלט אין דער וועלט, עס הויבט זיך אָן מיט. מיר האָבען ספּעציעלע קאָרעספּאָנדענטען פון יענער זייט פּישון און חידקל און אין כוש זיינען מיר ווי ביי אונז אין דער היים. לייענט ניט קיין אנדער בלאַט, לייענט נאָר אונזערע. אַי, איז אונזער בלאַט שען, א מחיה, אַ פויגע צייטונג, אַנדערע בלעטער טויגען ניט, אונזערע טויג.... זוכט אלע רדיפות, אלע מסרות, אַלע לומפּעריי געגען אידען נאָר ביי אונז אַליין.... אַלע בלעטער וואָרטען ביז זיי קריגען נייעס, מיר דרוקען זאָגאָר אידער זיי פּאָסירען. מיר ווייסען וואָס טהוט זיך אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, מיר ווייסען וואָס עס געהט פאָר ביי אידען און ביי גוים.... פערגעסט ניט, אז ניט אומזיסט האָבען מיר ששים רבוא לעזער צווישען האָטענטאָטען און כינעזער."

* * *

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז וועז עס האָגעלט מיט נייעס, געהט מען ניט ארוים מיט אזא ערקלערונג צו „פּאָלק ישראל". דאָס פּאָסירט נאָר דאָן, וועז עס איז א הונגער אין די רעדאקציעס אוז מען דארף האָבען א ליטעראריישען העלד צו נעמען א שורה לייגען אוז איהר אזוי אויסציהען, אז זי זאָל גרייכען פון איסט בראַדוויי ביז דעם טייך באיקאל. יעצט אָבער איז דאָס ליהודים, אמת'ע פּאָגראָמען, אמת'ע שרפות, אמת'ע מלחמות אוז אמת'ע טעלעגראמען.... יעצט איז ניטא וואָס זיך צו ערגערען. הרג'עסטו יאָפּאַנעזער, מערדער איך קאָזאקען, קריכסטו אין קאָרעא, קריך איך אין טיבעט. שניידסטו אָב א בריק אין פינג יאנג, קער איך אום ראָקוס א טריין אין נאַגאַסאַקי, זינקסטו א שיף, זינק איך א פלאָטע, עס איז א מלחמה — די צייט פון זינקען....

* * *

יאָ, זינקט, וואָס ניבער! דאָס איז וואָס מיר לייגט אויפ'ן שפּיץ

צונג, ווען איך לייען פון די געזונקענע קריעגס־שיפען און טראַנס־פּאָרטס אין לאַנד פון די „געלע", וועלכע זיינען ווי עס שיינט גאָר ניט קיין „גרינע". זינקט, וואָס פריהער איז בעסער. איהר זייט דערצו געשאַפען געוואָרען, די וועלט וועט זיך ניט אייביג שפּיעלען אין מענשען־יאטקע. זינקט, עס זיינען שוין גענוג געזונקען פאר אייך און איהר וועט ניט זיין די לעצטע. איך ווייס, איהר זייט ביידע גערעכט, איהר שלאָגט זיך דאָס אינ'ם נאָמען פון „ציוויליזאציאָן" און „גערעכטיגקייט".... איהר מאַכט עס יעצט געשיכטע, וועלט־געשיכטע. זינקט, אז איהר פערשטעהט ניט בעסער. זיי דערצעהלען מיר פון דעם „פאַלען און אויפשטעהן פון נאַציאָנען", — קיין גוטער איד זאָל אייך ניט קאָנען! רוסלאַנד איז דאָס איינע פון די געשטיגענע נאַציאָנען. איהר קיסר וויל דאָס ניט קיין קריעג, ער האָט געהייסען די פעלקער צוברעכען די שווערדען, האַרמאַטען און טאָרפּעדאָס, און ווערען הענדלער פון אלטע אייזען, „דזשאָנק דילערס", וועהרענד ער אליין האָט זיך אָנגעטאָן אין כלי זין פון קיווער ביז די אָבזאצען און טראַכט: גלויבט, איהר נאַרישע שוטים, דאָך מיינע באָמבעס וועלען פּלאַצען, מיינע ביקסען וועלען קנאַקען, ווי פליעגען וועט איהר פאַלען. די פעלקער האָבען איהם כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ, און דער בעריהמטער פי־לאַנטראָפּ קאַרנעגיע, וואָס „שעהמט זיך צו שטאַרבען רייך", האָט געשאָנקען אין האַאַג די „מלאכי שלום" א „פריעדענס טריבונאַל"....

צוברעכען ווילען זיי די שווערד,
ער זאָל אַלס אקער־אייזען דיענען,
צו אקערען מיט איהר די ערד
אום דאָרט צו זוכען, צו געפינען
נאָך אַ שאַרפערע געוועהר,
וואָס זאָל קענען שניידען מעהר.

* * *

און דאָך וואָלט איהר זעהן, זאָגט מיין לאַנדסמאַן איציק ביילע דער געלערס, או עס איז גאָר קיין מלחמה ניטאָ, און קיין פּאָגראָם אודאי ניט. או די גאנצע זאך איז לא היה ולא נברא. עט, סתם א מעשה בעלמא, אָהן א ברעקעל ממשות. עס איז לחלוטין גאָר ניטאָ קיין יאפאן, און קיין יאפּאַנצעס און די גאנצע געשיכטע איז נאָר אויסגעטראכט.

— נו, וואָס זאָגסטו היינט, איציק? האָב איך איהם געפרעגט, ווייזענדיג א „ריכטיגע" פּאָטאָגראפיע פון רוסלאנד'ס א געזונקענע קריעגס־שיף אין אן ענגלישע צייטונג, — וועסט שוין יעצט צווייפלען, או עס איז פּאראן א יאפּאן און מען זינקט שיפען?

— דאָס איז דאָך די קלאָגעדיגע, הילצערנע מולטערס, אין וועלכע איך פּאָהר אלע טאָג צו דער ארבייט, — האָט איציק געזאָגט ערנסט, — זי האָט שוין כלעבען טאקי געמענט איינגעזונקען וועלן, דען קיין גוטס וועט פון איהר ניט ארויס, אזא אלטע, פערפוילטע מולטער.

איציק איז א זעלטענער מענש. אין „דערהיים" איז ער געוען א מלמד, דאָס הייסט אויף דעם אמעריקאנער שניידער־לשון: „אן אָפּרייטער פון הייזקעס". אין אמעריקא איז ער אויך געקומען על פּי סיבה. ער האָט נאָר געהאט א טיקעט נאָך שווייצען און וויים נאָך עד היום ניט ווי אזוי ער האָט פערבלאָנדזשעט אין קעסל־גארדען. ער איז שוין דאָ צעהן יאָהר און האָט נאָך קיין אי־דישע צייטונג ניט געלייענט. איציק גלויבט נאָך אלץ, אז מען טאָר ניט שילטען דעם קיסר... און טראָגט נאָך איינגענעהט דעם פּאספּאָרט אין טלית קטן. דעם רוסישער „פערציגער", וואָס ער האָט מיטגעבראכט, האָט ער נאָך אלץ ניט אויסגעביטען. איהר קענט נאָך ביי איהם שטענדיג פּועל'ן, אז ער איז טאקע אין שווייי־דען און ניט אין טשערי סטריט. ער וויל ניט ווערען קיין בירגער, וויל ער גלויבט, אז אידען וועלען דאָ קיין מאל קיין דעה ניט הא־

בען... ער איז א בחור, ווייל ער גלויבט ניט די ווייבער, און איז א „הייזקע אפרייטער", ווייל ביי קליינע „הייזקעס" — זאגט ער — דארף מען קנאפער נייען....

וועז עס ווערט מיר אפטמאל שטארק אומעטיג אויפ'ן הארצען פון צופיעל וויסען און פערשטעהען, בין איך מקנא מיין לאנדסמאן פון טשערי סטריט. איך וואלט וועלען זיין איציק בייליע דער גע־לערס און מאכען „הייזקעס" אום זיך צו פערלייכטערען....

ב

א רב הכולל.

וי, טאטע, דו לאכסט? ס'איז א קלאג צום געלעכטער.... געה, זאג וויצען, וואס „חכמות", וועז א פאלק איז אין טרויער און דאס הארץ ווערט צוטראכקעט פאר יסורים!

עפעס א קאטאווע, וואס דאס איז געווען פאר א וואך! א טויטער צדיק מיט לעבעדיגע קלעפ. צושפאלטענע מחות און צו־בראכענע שויבען. ערד־ציטערנים און סטרייקס, דונערען, בליצען, אספת הרבנים, און סתם גנבה, גזלה און רציחה.

וועז איך וואלט אבער א בליק אויף די אלע זאכען און דערזעה אין מיטען די העכסט טרויעריגע פאסירונג מיט דעם ניו־יארקער רב הכולל, זיין לעבען, זיין טויט און זיין גרויסע לויה, פערגעס איך אן אלץ און פערטראכט זיך. איך דערמאהן זיך אן לעגענדעס פון אלטע, גאנץ אלטע צייטען, וועז אידען האבען גע'מסר'ט א „בעל תוספות יום טוב", איהם אריינגעווארפען אין תפיסה און שפעטער איהם פערהייליגט און נאך, און נאך עהנליכע אלטע „סקאזקעס" און מעשיות אהן א צאהל, פון וועלכע עס ווערט ניט פרייליך... די געשיכטע מיט ר' יאנקעלע חריף איז אפילו אויף א גאנץ אנדער אופן, איז גאנץ אנדערש, אבער אויך ניט קיין לוסטיגע. עפעס קלינגט זי אויך אזוי אלט און אזוי אומעטיג...

עס איז געווען א רב, א „חריף", א „גאון" און אן „אמת'ער צריק". מען האָט זיך דערוואוסט פון איהם אין אייניע פון די „כרכי הים" און מען האָט איהם אַראָבגעבראכט ער זאָל ווערען א מנהיג ביי אידען, א מדריך און א מגן הדור. מען האָט איהם עמפפאַנגען מיט גרויס כבוד, מען האָט געקושט דעם שטויב פון זיינע שיך. „ברוך אתה בבואך!" האָט דאָס געקלונגען אין אַלע גאסען... עס איז אַוועק א קורצע צייט און דער עולם האָט זיך אָבגעקעהרט פון צדיק, מען האָט איהם פערלאָזען. פריהער איז איהם געווארען אומעטיג, שפעטער איז ער געווארען טרויעריג, גאָר שפעטער איז ער געווארען הונגעריג און א היבשע צייט שפעטער איז ער געווארען קראנק און גאָר שפעטער, שפעטער איז ער געשטאָרבען. דאן האָבען איהם אידען געמאכט א גרויסאַרטיגע לוויה, מיט קאַרעטען איז מען געפאָהרען, מען האָט געקושט די פערד, וואָס האָבען געפיהרט זיין טויטענוואגען... און מען האָט געזאָגט „צדק לפניו יהלך..."

א טרויעריגע, זעהר א טרויעריגע געשיכטע, נישט וואהר? ניטא קיין מאטעריאל פאר א לעבעדיגען, וויציגען „רעגענבויגען". די קאָלירען זיינען אַלע אזוי שוואַרץ, אזוי מרה־שחורה'דיג און קאַלעמוטנע! און דאָך, און דאָך האָט דיזע שוידערהאפטע דראמא אויך איהר קאָמישע זייט.

אין מיטען פון די הונדערט טויזענד אבלים, וואָס זיינען נאָכגעגאנגען נאָך דעם ארון פון דעם טויטען חריף, אין מיטען פון אָט דער גוואַלטיגער מענגע איז געגאנגען א אידענע אונטער־געקאטשעט איין ברעג קלייד אונטער'ן פארטוך, די לינקע באק אויס־געמאכט אין מעהל און דער שפיץ נאָז אין סאזשע און האָט זיך געהאקט אין קאָפּ מיט קולות: „וועה איז אונז", האָט זי געשריען, „א קלאָג איז צו אונז א גרויסער, וואו וועלען מיר איצט נעהמען

הכשרים אויף בשר כשר?..." ווי שוועך מיר איז געווען אויפ'ן האַרצען, האָב איך דאָך געמוזט א שמייכעל טאָן.

נאָרישע אידענע, האָב איך געטראַכט, דער מאַן, וואָס דרוקט די „הכשרים" לעבט דאָך, די משגיחים זאָלען מאריך ימים זיין לעבען, גאָט צו דאַנקען, אויך; געשטאַרבען איז דאָך נור דער רב הכולל... נו, מילא, וואָס קען דאָס העלפען? „השם נתן והשם לקח"... אידען וועלען געפינען אַן אנדער רב, און וועלען נאָך איה"ש וויעדער זינגען „ברוך אתה בבואך" און „צדק לפניו יהלך..." נישט־קשה, „כי לא אלמן ישראל", אידען זיינען נאָך א פאָלק. מען וועט אויך אייביג ניט וויינען, נאָך א פאָר שעה און דער רב וועט רוהען אין „גאָט'ס שוים"... די אגודת הקהלות פון ניו־יאָרק קענען זיך ניט אוועקזעצען אויף דר'ערך און קלאָגען, מען דארף זעהען די קבצנים זאָלען וווייטער צאָהלען...

נאָר וואָס וויים א אידענע? זי שרייט סתם אין דער וועלט אריין. זי מיינט, אז פריהער האָט דאָס דער רב הכולל געוואוסט פון יעדע „קליניגקייט". א איד א חלוש, א בעל יסורים, מען האָט איהם גאָר ניט געקענט דערצעהלען פון יעדעם פיצעלע, מען האָט געמוזט שאָנעווען זיין געזונד... און וועגען „הכשרים" איז א קנאפע סכנה, קוים האָט מען זיי איינמאָל אויפגעהאנגען, וועלען זיי שוין הענגען... אלעס, וואָס אידען האָבען יעצט צו זאָרגען, איז שטעלען א שטיין אויפ'ן צדיק'ס קבר, די אלמנה זאָל כאָטש וויסען וואו שפּעטער צו קומען אויסגיסען איהר ביטער האַרץ...

יא, שטיינער פאר צדיקים! דאָס איז אלץ, וואָס זיי האָבען ביים לעבען, און דאָס איז, וואָס מיר גיבען זיי נאָכ'ן טויט... א שאָד וואָס איך בין ניט קיין מצבה־שלעגער! זאָנסט וואָלט איך אויף דעם רב־הכולל'ס מצבה אויסגעקריצט אָט די דאָזיגע ציילען:

אייביגע שטיינער

אָט דאָ רוהט אַ צדיק,
אַ מגן הדור,
וואָס האָט אין עניות
פערבראַכט זיינע יאָהר.
זיין שם האָט געקלונגען,
זיין תורה געברענט,
ער האָט זיינע טעג נאָר
אויף לערנען פערווענט.
און דאָך האָט ער קיינמאָל
קיין מנוחה געהאַט,
קיין דירה קיין רעכטע,
קיין ברויט ניט צוזאַט.
פער'יתום'ט געוועזען,
פערגעסען, אַליין,
און דאָך ניט פערגעסען
צו קריעגען אַ שטיין....

מערקווירדיג איז אָבער ווי די לעצטע צייט איז געווען אַ סדרה מיט שטיינער! אַ שפּאַנישער פּראָפעסאָר האָט אויסגעפונען, אַז דער שטיין, וועלכען יעקב אבינו האָט זיך אונטערגעלעגט צו־קאָפּענס, געפינט זיך יעצט אין לאָנדאָנער פּאַרלאַמענט און עס שטעהט אויף איהם דער ענגלישער טהראָן. שפּאַניען, דאַרפט איהר וויסען, איז אַ מבין'טע אויף שטיינער.... אַ שענע פּאָר יאָהר האָבען מיר זיך אַרומגעטראָגען מיט אונטערגעהאַקטע „זשעברעס" פון שפּאַניען'ס שטיינער. דער נאָמען שפּאַניען מאַכט אויף אונז זייט דאַן אַזאַ שרעקליכען רושם, אַז מיר האָבען אפילו מורא פאַר אַ שפּאַנישע פליעג...

איך בין יעצט אויפגעבראכט אויף זיך אליין, וואס איך בין ניט קיין אבגעארדנעטער אין דעם ענגלישען פארלאמענט. איך וואלט דארט געכאפט יעקב אבינו'ס שטיין און דערלאנגט דער אלטער ימח־שמו'ניצע, ענגלאנד, אין קאפ. זאל זי ווייסן, אז אידען זיינען אין כעס. הערט אדרבא, זאגט אליין! האט זיך „פריסוואיוועט" אונזער חומש'ל און האט איהם דוקא זעהר ליעב, זינגט אידישע הללויה'ס, האלט אן עולם ומלואו פון אונזערע נביאים, אפילו פון אונזערע געלד־זעקלאך... נאר ווי עס קומט צו אונז קבצנים, מאכט זי מיאוס'ע שטיק.

שוין זייט יאהרען ווי מען האלט אין ענגלישען פארלאמענט אין דערמאהנען רומעניען אן דעם „בערלינער פערטראג", אז זי דארף ניט טרינקען קיין אידישע טרערען,—און רומעניען הערט דאס ווי דעם קאטער. נישט־קשה, וועז די מיקראסקאפישע מלוכה'לע וואלט געוואוסט, אז ענגלאנד מיינט דאס מיט אן אמת, וואלט זי געקראגען אן אפענדיסיטים פאר מורא. זי ווייס אבער, אז די אלטע שטעקט אין דער שטיל ארויס א צונג.

ג

גט'ן און טארבעס.

ל ויט די בעריכטען פון די אמעריקאנער געריכטס־הייזער קומען דא פאר מאסען גט־פראצעסען און אין די מעהרסטע פון אט די פראצעסען האבען מאן און ווייב אויסגערעדט איינע געגען די אנדערע וואס אין קארט שטעהט און וואס עס שטעהט ניט. דער פנקס פון די גט'ן, אויף וועלכען עס זיינען אויסגעשריעבען די פערשיעדענע סבות, וואס האבען געפיהרט טויזענדע פארלאך צו א שיידונג, איז זעהר אינטערעסאנט.

מאסען גט'ן זיינען פארגעקומען צוליעב באדרעד און באדרעד־

קעם. אבער די מעהרסטע זיינען ארויסגעוואקסען ווי מאנכע אידישע ליטעראטען, רעוורענדם און פּאליטישענס — אויס מאנגעל אין בעשעפטיגונג. עס איז ניט געווען פון וואנען צו לעבען האָט מען זיך אזוי לאנג גערייסען ביז מען האָט זיך פאנאנדערגעריסען, און יעצט רייסט זיך וויעדער יעדער פון די צוריסענע, וואָס גיכער זיך ארונטערצוריייסען אונטער א נייע חופּה מיט צרות. דער טייפּעל דארף נאָר צונעהמען די ברויט פון שטוב און דער גט קומט שוין ממילא.

איהר מעגט אייך רעדען וואָס איהר ווילט, איך פערשטעה ניט אונזער „אמעריצקע". איהר מעגט מיר אפילו צוהאקען אין „בשר כשר", וויים איך אליין ניט, פארוואָס דאָ קומען פאָר אזוי פיעל גט'ן. ביי אונז אין גליעוו פלעגט אָרעמקייט ניט זיין קיין סיבה פאָר א גט. גראָד פערקעהרט. דאָס האָט נאָך מעהר פערשטאַרקט די פּעטליע פון דער פאמיליע, דער קנופּ פון דער היראָט איז נאָך ענגער געוואָרען... ניטאָ וואָס צו עסען, איז אויך קיין אחריות, טאָרבעם זיינען דאָ? געהען ביידע אין די הייזער. ביי אידען איז די הויפּטזאך די טאָרבע. א איד גיט טאקי, ער זשאלעווט ניט, ער מוז אָבער זעהן די טאָרבע פון אויבען, ער מוז אָנטאָפּען דעם שנאָרער, ווי דער פּסוק זאָגט „וימש חושך"... זאָלסט קומען צו א אידען סתם אזוי ווי א שטיקעל מענש און איהם דערצעהלען אז דיר איז א נויט, וועט ער דיר אָנקוקען ווי א משוגענעם: סטייטש! אויף וועלכען אידען איז דאָס קיין נויט ניט? וועלכער איד, וואָס איז טאקי וואָס מען רופט א איד, איז דאָס ניט אין גלות? וועמען שיט זיך דאָס די עשירות איבער די לאפטשעס? גאנץ אנדערש איז דאָס אבער, וען איהר נעהט אריין מיט דער טאָרבע, דאן איז ניטאָ קיין קשיות און מען מוז אייך דערלאנגען...

און א אידישע טאָרבע איז ניט א טאָרבע ממש ווי ביי „זיי בניהם", ביי אידען א טאָרבע איז גאנץ וואָס אנדערש; ביי אידען

איז אַלץ אַ טאָרבע. אַ חיבור איז אַ טאָרבע, אַ ציליגדערהוט — אַ טאָרבע, אַ כתב רבנות — אַ טאָרבע, אַ צייטונג — אַ טאָרבע, פּאָליטיק — אַ טאָרבע. כמה טאָרבעס טובות למקום עלינו! ווער איז דאָס אימשטאַנד אויסצורעכענען אַלע טאָרבעס וואָס גאָט ברוך הוא האָט צוגעטהיילט זיין פּאָלק ישראל? וואויל איז דעם וואָס האָט אַ שטיקעל טאָרבע ביי אידען, אָט וואָס פּאר אַ טאָרבע דאָס זאָל ניט זיין, שלאָגט ער זיך דורך זיין וועלטעל און האָט נאָך אַ מאָל אַ „שאָו" זיך ארויפצואָרבייטען... דאָס ערשטע וואָס אַ איד זאָרגט איז: „וואו נעהמט מען אַ טאָרבע?" דאָס איבריגע גיט ער זיך שוין אַן עצה. איהר הערט ווי אַ איד ווייזט אין „שמונה עשרה", ווי ער קלאָגט און שרייט מיט תחנונים: „אוי, טאָטע, האַרציגער, דערבאַרעם זיך, טאָטע פּאָטער, האָב רחמנות!" וואָס, מיינט איהר, בעט ער? — אַ טאָרבע! דער איד, וואָס דאַרף קיין טאָרבע, האָט שוין לאַנג אויפגעהערט דאוונען...

ניין, ביי אידען איז דלות ניט געווען די אורזאַכע פּאר א גט. אַ אידען פּאַסט די אָרעמקייט ווי די גמרא זאָגט: „ווי אַ רויטען צוימעל אויף אַ ווייסען קיזשאָק". וואָס הייסט? נאָט גיט דאָך די אָרעמקייט, היינט ווער וועט דאָס געהן צוליעב דעם זיך גט'ן. אפילו פּריעדריך שילער, וועלכער איז גאָר געווען אַ דייטש, נאָר ניט קיין קאַלוואריער און ניט קיין אַנטיסעמיט, האָט אויך געזאָגט: „ראום איזט אין דער קלוינסטען היטטע פיר איין גליקליך ליעבענר פּאָאר". דאָס הייסט אויף „רעגענבויגען" לשון אונגעפעהר אזוי:

אפילו אין אַ שטיבעל,
וואָס איז גרויס ווי אַ גריבעל,
האָט מען אויך קיין פּאראיבעל,
וואו מאַן און ווייב
זיינען אוין לייב.

מען דארף ניט האָבען קיין גרעסערען קבצן ווי מיין רבי ישראל יאָקיש לעמעל איז געווען; עס איז טאקי ממש ניט געווען וואָס צו בייסען און וואָס צו ברעכען, ער פלעגט נעבעך א גאנצען טאָג „עסען" די תלמידים און קאיען די ערד אויף וועטשערע; דאָך האָט זיך די רבי'צין מיט איהם ניט גע'גט, אין געגענטהייל, זי האָט איהם נאָך אונטערגעהאָלפען. טאָמער האָבען איהם א מאָל אויסגעפעהלט קינדער, ער האָט געהאט א שוואכען „זמן", פלעגט זי זיך אליין אונטעררוקען מיט א צווילינג. זי האָט איהם פערזאָרגט מיט אן אייגענעם „חדר" און ער האָט געהאט גענוג צו קנעלען...

פאָרווייז פלעגען זיי קומען און ווי אויף להכעיס האָבען זיי אלע געלעבט. שלמה'קע מזיק איז געקומען מיט בערקע צאָיבאָק, לייבקע שטשור איז געקומען מיט יאנקעלע זשעברע, יאשקע פיפּעץ איז געקומען מיט חעמקע לופּאץ, די איבריגע זיינען געקומען אייני־ציגווייז, אָבער אלץ „זיעבעטלאָך", גאָט האָט זיי געגעבען זיין חלק, דעם חלק אלה ממעל צום זיעבעטען חודש. „ובני ישראל" און ישראל'ס חברה, „פרו" האָבען זיך געפאָרעט אלע אין איינעם אין איין אלקיר, „וישרצו" און זיי האָבען זיך געווידמעט, „וירבו" זיי האָבען זיך געמעהרט, „ויעצמו במאד מאד" און זיי האָבען זיך געשטאַרקט א גוואלד, „ותמלא הארץ אתם" און עס איז פול געווען מיט זיי גאנץ גלילעוו. וואו מען האָט א שטיין געוואָרפען, האָט מען געטראָפען אין ישראל יאָקיש'עס א קדיש.

זעהט איהר, וען מושע ראָניע שאָשע גיטעלם, אזוי האָט מען גערופען מיין רבי'צין, וואלט ניט געהאט קיין קינדער וואלט טאקי געווען א גט־פראָצעס. עפעס א קאטאָווטס א איד זאל חלילה קיין קינדער ניט האָבען; ניט איבערלאָזען א דור... א שענעם פנים וואלט דאָס האָבען. אויף וועמען וואלט מען געמאכט פאָגראָמען אין רוסלאנד? וועמען וואלט מען געיאָגט פון רומעניען און געמאָרדעט אין מאראָקא? געגען וועמען וואלט מען געמאכט

א „אייליען ביל" אין ענגלאנד, א באיקאט אין לימעריק, א דרייפוס־געשרויי אין פראנקרייך א. ז. וו. ? אידעלאך דארפען זעהן עס זאל זיין לעבעדיג אין שטעדטעל, עס זאל זיין „ליהודים !"

ד

תשליך און כפרות.

אט צו דאנקען, אויסגעלויידיגט דעם פעקעל ! אויסגעטרייסעלט וואו נאר אן עברה'לע, וואו נאר א שטיקעל חטא און עס געהט זיך גאר גרינגער אויפ'ן „טאפ פלאר"...

אוים, אוים עברות, דער שווארצער חטא וואס מיר איז געבליבען איז די פעדער. די שווארצע ממזרת מיט איהר קליינע געשליפענע מיילעלע, דיעזע מרשעת קלעפט אן מיר ווי א קלעק. זי טשעפעט זיך ניט אב און צווינגט מיך אלץ מעהר צום זינדיגען...

און די זינד פון א צייטונגס־שרייבער, רבותי, איז זעהר שווער צו פטור'ן מיט „תשליך", ווייל ווי זאגט עפעס דער קאזאק זאל לעבען :

„טשטא נאפיסאנא פערא,
טא ניע ווישיביא קאלא".

דאס הייסט אויף פראסט אידיש, ווי די אידישע אידען פערשטעהן דאס און ווי דייטשע יאהודים וועלען דאס ניט פערשטעהן :

דער פעדער'ס זינד פערבלייבען קללות,
אומזיסט דאס אויסשאקלען די פאלעס.

אלע שרייבער זינדיגען, אבער א אידישער שרייבער איז דער גרעסטער „חטאת" אין דער וועלט, דען ער זינדיגט אומזיסט, עס בעצאהלט זיך איהם ניט ווי עס בעצאהלט זיך א שטייגער א שרייבער ביי די אומות העולם, וועלכער בייט שקרים אויף רענדלאך.

היינט סתם אין וואָס בעשטעהט דער גאַנצער חטא פון א אידישען ליטעראַט, מישטיינס געזאָגט, — אין זאָגען דעם אמת... ביי די אידען איז בה"ש אלץ פערקעהרט, האָבען אידישע עברות אויף א גאַנץ אַנדער פנים. דער גוי זינדיגט מיט רציחה און דער איד זינדיגט מיט רחמנות. דער גוי מיט הרג'ענען א מענשען און דער איד — מיט אַן אָבגעבראָכענעם פּטום.

אָט געהט אַן עדה אידען צום וואָסער, די הייליגע סטאָדע, די צאַן קדשים געהען צום טויך... אפּרייטערס, בייסטערס, ביגלער, פּערלער, זיי געהען צו תשליך, אַריינווארפען די עברות אין טיעפען תהום. א שאָקלעריי, א געווויין, א געבעט.

וואָס איז? וואָס איז געשעהן? אין וואָס בעשטעהט זייער חטא? — זיי קענען קיין לעבען ניט מאַכען. דער גרעסטער פער־ברעכען ביי אַן אַרעמאַן איז זיין אַרעמקייט. וואָלט ער ניט געווען קיין אַרעמאַן, וואָלט ער פערשפּאַרט צו אַרבייטען האָלב אומזיסט, און אַרבייטען אומזיסט איז אַן עברה... און פערליערען א סטרייק איז א גרויסע עברה, אויף וועלכע יום כפּור איז אויך ניט מכפּר... וועז ער וואָלט ניט זיין קיין קבצן וואָלט ער געווען א נגיד און א נגיד האָט ניט קיין עברות...

פּיעל אידישע הויז־איינענטהימער, באַנקירען, אייזענבאַהן־מאַגנא־טען, בערזען־ספּעקולאַנטען און קליידער־פאַבריקאַנטען האָט איהר בענעגענט געהענדיג צו תשליך? קיין איינעם ניט! זיי זיינען ניט זינדיג, און אויב זיי האָבען א ביסעל חטאים, לאָזען זיי דאָס איבער דורכ'ן זומער אין בעטה ביטש, אין סאַראַטאַגא ספּרינגס, ביי דעם האָדסאָן ריווער, אויפ'ן ים הגדול, פאָהרענ־דיג נאָך אייראָפּא, אויף די אלפּען פון דער שווייץ, אויף די וואָסערן פון איטאַליען, אין עגיפּטען, אין פּאַריז און אין אל' די שווארצע יאָהרען. זיי בעשטאַטען דאָס אזוי, אז אפילו דער טיפּעל אליין קען זיך במחילה אונטערריסען זיי צוזאַמענזוכענדיג, און דער

קטיגר שרייט טאקע דערפאר אויס: „טשאָרט פּאָבערי!" און לאָזט זיי לויפען ווי די משוגענע הינד.

ווי איהר זעהט, רבותי, געהען די רייבע אויך צו תשליך, זיי ווארפען און טרייסלען אויך אויס די פּאָלעס, זיי לויפטערען אויך אויס אַבּיסעל די קעשענעס, אָבער אויך א גאַנץ אַנדער אופן. אין אַלגעמיין שילדערט זיך אין קורצען די תשליך אומגעפעהר אזוי:

אַראָפּ אַ רעשטעל מעשים רעים
און אלץ איז גוט און פיין.
אריינגעשליידערט די חטאים
אין טיעפען ים אַריין.

אויסגעליידיגט די קאָפּאָטקעס
פאר די סטינקעס און די פלאָטקעס,
פאר דעם וואָסערס גוטע ברידער,
און מען נעהמט זיך חטא'ן וויעדער.

נייַן, איך פערשטעה ניט, וואָס מען האָט צו די אַרעמע פיש, נעבאָך, צו די בעשעפענישען פון אַן אַנדער וועלט, וואָס זיינען גאָר די פיש־פעדלער די נשמה שולדיג? וואָס קאָרמעט מען זיי מיט פרעמדע זינד, מיט לייטישע פערברעכען? א קיילעכדיגער שנייַדער־באָס גיט א שווערען טאָג אַרבייט און וואַרפט אַרויך די זינד אויף א סטינקע. איינער האָט א פאַלשען בריייעל און שלייַדערט אַרויך זיין חטא אויף א שלייַען. דער פּראָצענטניק, וואָס טרינקט בלוט פון אַרעמאַן, טרייסלט אויס זיינע עבֿרות צום קאָראָש, וואָס קוויקט זיך נעבאָך מיט וואַסער....

דאָס זיינען זאכען, וואָס איך פערשטעה ניט און דעם אייניציגען טעם, וואָס איך געפין פאר די תשליך, איז ניט מעהר ווי דאָס, וואָס די פיש זיינען נעבאָך שטום און קענען ניט פּראָטעסטירען. עהנליך צו די תשליך איז אויך דאָס כפּרות שלאָגען. די ווייסע הוהן

איז פעראַנטוואָרטליך פאר דאָס שוואַרצע ווייבעל, וואָס זינדיגט צו א קאָפּ אין דער פינסטער, און דער אָהן איז שולדיג, וואָס דער בעל הבית האָט לאַנגע הענד און קרומע מחשבות.

דאָס איז, נעבאָך, דער גורל פון די שטילע און שוואַכע, וועלכע קענען זיך ניט אָננעהמען פאר זיך און מוזען טראָגען די זינד פון די גרויסע און שטאַרקע פערברעכער...

און עס וואָלט כלעבען געווען א מורא צו טרינקען די וואַסער פון טייך נאָך תשליך, עסען די פיש אָדער די כפרות, וועלכע זיינען אָנגעפּיקעוועט מיט עברות, וועז די גאנצע מעשה מיט די תשליך און מיט די כפרות שלאָגען וואָלט ניט געווען א נעכטיגער טאָג. חברה טרייסלען די פּאָלעס און דרעהען ארום קאָפּ נאָר פון לייטענס וועגען, אָבער די אמת'ע חטאים טראָגען זיי אין האַרצען.

אַלטע צרות.

זיי טהוען כלומר'שט תפילה
און בלייבען ניעדערטרעכטיגע.
די שוואַכע און די שטילע,
זיי ליידען פאר די מעכטיגע.

דאָס זיינען אַלטע צרות
פון אַלטע, אַלטע צייטען,
יאָ, תשליך און כפרות
צו נאָרען גאָט און לייטען.

ה

גוזמאות ביי אידען.

עדעס פאָלק האָט זיינע גוזמאות. דאָך מיר אידען זיינען אין דעם רייכער ווי אלע פעלקער. גוזמאות, אָדער, ווי דאָס קען הייסען אין פראָסט אידיש, איבערטרייבונג, זיינען גאנץ אלטע זאכען און שטאַמען נאָך פון יענער צייט, וועז די פאַנטאזיע האָט

געארבייט מעהר ווי דער שכל און דער מענש האָט אומגעשוועבט מיט זיין כח הדמיון אין די עולמות עליונים.

די אומות, וואָס זיינען אין פערלויף פון די טויזענדער יאָהרען געזעסען אויף איין אָרט און האָבען זיך געווידמעט צום פּראקטישען לעבען, האָבען בלויז יענע גוזמאות, וואָס איז געבליבען פון אמאל אין זייערע פּאָעטישע מעשה'לעך. אָבער אזוי ווי מיר אידען שווע־בען נאָך ליידער אין עולם הדמיון ביז היינטיגען טאָג, בענוצען מיר זיך מיט משונה'דיגע איבערטרייבונגען איבערהאל.

דער מענש, וואָס האָט זיך צו רעכענען מיט טרוקענע פאקטען, איז ווייט פון גוזמאות; אָבער דער מענש, וואָס פאָרעט זיך מיט חלומות, איז ניט מקפיד אויף די לאָגיק און ער ערלויבט זיך צו איבערזאלצען זאכען טויזענד מאל מעהר ווי זיי זיינען. די אומות, וואָס זיינען געזעסען אויף אן אָרט און האָבען זיך בעשעפטיגט מיט קאלטע לעבענס־פראגען, האָבען אויסגעבילדעט די אויסגערעכענטע און וויסענשאפטליכע טעכניק, וואו עס זיינען קיין איבערטרייבונ־גען ניטא און אלעס ארבייט נאָך א געוויסען געזעץ, און אונזער פאלק, וואָס האָט שטענדיג געמוזט וואנדערן און האָפען אויף נסים, האָט אויסגעבילדעט די פּאָעטישע איינבילדונגס־קראפט מיט איהרע געוואלטינע איבערטרייבונגען.

דער אונטערשיעד צווישען אונז און די פעלקער איז דאָס, וואָס זייער מיטהאלאניע איז שוין לאנג טויט און, אנשטאָט צו דיענען די נעטער און דערצעהלען פון זייערע מלחמות און ליעבעס און פערשיעדענע וואונדער, בעשעפטיגען זיי זיך יעצט מיט דער ווי־סענשאפט; וועהרענד אונזער רעשטעל נסים פערגרעסערט זיך פון טאָג, און אונזערע גוזמאות האלטען זיך אין איין פערמעהרען.

מיר זיינען, נעבאך, אזוי אויסגעהונגערט, אזוי אויסגעדארט געוואָרען אין גלות; מיר האָבען זיך אזוי שווער און ביטער אָנ־געהאָרעוועט און אָנגעפלאָגט, — אז ווען משיח וועט קומען, וועלען

וואקסען פאַרטיגע בולקעס, קוילעטשעס און קיכלעך אויף די בוימער. מען וועט ניט דארפען אָפּקומען שבת מיט אַ קעלבערען קעפּעל אָדער אַ שטיקעל לונגען. עס איז פאַראַן אַ „שור הבר", וואָס עסט אויף טויזענד בערג אַ טאָג, און דעם חברה־מאַן וועט מען דאָס קוילענען פאַר אידען אין יענער צייט, וואָס וועט זיין אייביג שבת. ניט מעהר קיין ביליגע פישלעך, עס לעבט אַ „לויתן", וואָס איז אַרומגעדרעהט אַרום דער וועלט און האַלט דעם עק אין מויל... נאָך יעדען גירוש, נאָך יעדער גזרה און נאָך יעדען פּאָגראָם וואַקסט צו אַ שטיקעלע נס, אַ וואונדערעל און אַן איבערנאַטירליכע האָפנונג אויף עטוואָס בעסער, דען היתכן, אַז אזוי וועט עס בלייבען?...

„די געוואָהנהייט איז די צווייטע נאַטור", זאָגט אַן עולם'שעס ווערטעל, און די גוזמאות האָבען זיך אונז אַזוי איינגעוואַקסען אין די ביינער, אַז זיי ווייזען זיך ארויס אין טעגליכען לעבען אויף יע־דען טריט, און אויב זיי זיינען ניט שעדליך, זיינען זיי אָבער ניט זעהר פּראַקטיש און דאָס רוב זיינען זיי אויך שטאַרק שעדליך. עס האַלט שוין אזוי ווייט, אַז עס איז כמעט ביי אונז קיין מיטעלוועג, קיין דרך הממוצע ניט פאַראַן. מיר זעהען נאָר עקסטרעמען. אַ צדיק אָדער אַ רשע, אַ פילאָזאָף אָדער אַ אידיאָט, אַ ריעז אָדער אַ קאַרליק, „ויתן לך" אָדער די תוכחה... די מאַיאָריטעט פון אונזער פאָלק האָט זיך אָנגעזויגען מיט גוזמאות, וואָס שפּיגלען זיך אָפּ אין זיין אַרט דענקען, אין זיין אַרט רעדען און זיין אומגאַנג מיט מענשען.

מיר ווייסען, צום ביישפּיעל, אַז ר' אליעזר בן חרסום איז געווען אַזוי רייך, דאָס ער האָט פערמאָגט „טויזענד שיפען אויפ'ן ים און טויזענד שטעדט אויף דער יבשה!" אָט די גוזמאות ווייזען זיך ארויס אין אידישע צייטונגען, אין בע־

ריכטען פון אידישע שוהלען און חברות, וואס וואַרפען זיך מיט „גאונים", „מפורסמים", מיט „משכילים", מיט „מנגנים", מיט „מטיפים", מיט „עשירים", מיט „פילאַנטראָפען" און מיט וואס איהר ווילט נאָר הערען און געדענקען. דאָס לעבען האָט אונז אזוי צוטומלט און צודרעהט אז מיר זעהען זאכען אַנדערש ווי זיי זיינען, און יעדע זאך ווערט ביי אונז אין מח פערקלענערט אדער פערגרעסערט. מיר זיינען אזוי אייגנעוואהנט מיט די גוזמאות, אז מיר קענען זיך אָהן זיי ניט בעגעהן.

מיר ווילען אויף קיין פאל ניט צוגעבען, אז עס זיינען פאַראַן שטופען אין מענשען פונקט ווי עס איז פאַראַן שטופען אין דער נאַטור.

איז דאָס שוין אָבער ניט די העכסטע צייט פאַר אונזער פאלק אוועקצואוואַרפען די גוזמאות און אָנהויבען צו בעטראכטען מענשען און זאכען ווי זיי זיינען?

פערשיעדענעם

צאַצקעס

קויפט פאר אייער קינד א צאצקע און ערגערט זיך ניט וועז עס צובראכט זי, דען צאצקעס קענען ניט און טאָרפן ניט אייביג לעבען. אויב ניט יעצט איז שפעטער, זיי מוזען צובראכען ווערען סיי ווי סיי. א קינד וואס האלט זיך צו לאנג מיט א צאצקע בעלאנגט צו דעם פראסטערען זאָרט; זיין מאַרק איז ניט מהעטיג און זיין מח שפעקולירט ניט. וואס קליגער א קינד איז אלץ גיכער ווערט איהם מיאוס זיין שפיעלצייג, אלץ שנעלער צוברעכט ער דאס, און וואס קליגער די עלטערן זיינען, אלץ גיכער קויפען זיי איהם נייע שפיעלצייג, ער זאל ווייטער האבען, וואס צו צוברעכען.

צאצקעס זיינען א קינד'ס פרייַנד אין לעבען. זיי זיינען אויך זיינע ערשטע לעהרער.

נאָרישע טאטע־מאמע גיבען זייער קינד א צאצקע און ווילען, אז דאס קינד זאל זיך דערמיט האלטען אין איין פרעהען, וועהרענד זיי אליין זוכען שטענדיג נייע סענזאציאנען אין די צייטונגען, נייע ראמאנען, נייע טעאטער־שטיקער, נייע מאָדעס, נייע ליעדער צום זינגען און נייע בעקאנטשאפט אין דער וועלט, נייע פרייַנד צו בעזוכען און נייע מענשען צו בערעדען. די צאצקעס קומען לויט די יאָהרען. די שפיעלצייג, וואס איהר גיט א קינד פון א יאהר וועט איהר נישט געבען א קינד פון פינף אָדער זעקס יאהר. די צאצקעס, וואס איהר גיט וויעדער א זא קינד וועט איהר ניט געבען צו קינדער פון צוועלף, דרייצעהן יאהר, און זייערע צאצקעס וועלען וויעדער נישט טויגען פאר קינדער פון פינף־און־צוואנציג, פערציג אָדער זעכציג יאָהר. אנדערע יאָהרען, אנדערע צאצקעס,

אנדערע בעגריפען און אנדערע שפּיעלצייג. די צאצקעס קומען לויט דער עלטער. אונז געפעלען ניט מעהר „יענע" חכמות, „יענע" פריידען און „יענע" גליקען. מיר צובראכען זיי און זוכען אלץ „אנדערע", שענערע, בעסערע און קינצליכערע, און אויב מיר אליין קענען זיי מעהר ניט צובראכען און פערניכטען, דאן שטעהען אויף אנדערע און טהוען דאס...

בעשטראפען קינדער דערפאר, וואס זיי צובראכען צאצקע און ווילען א נייע, אן אנדערע, קומט פון צו־וועניג וויסען און פער־שטעהען דעם קינד'ס נשמה און פון דעם ניט־בעגריפען, אז אין קינדישע צאצקעס ליגט די פילאזאפיע פון לעבען און די טיעפע געהיימנים פון דעם אייביגען קאמפף צווישען די געגענווארט און די צוקונפט; צווישען דעם קאלטען קאנסערוואטיזמוס און דעם ברענענדיגען פראגרעס.

ווי פיעל קרבנות האט שוין די מענשהייט געבראכט פאר'ן צובראכען די אלטע צאצקעס און זוכען נייע! די אלטע דורות האבען שטענדיג געשריען, געשאלטען און געשלאגען זייערע „קינדער" מכות רצח דערפאר, וואס זיי האבען ניט געהיט די צאצקעס, וואס מען האט זיי געגעבען, און האבען זיי צובראכען אין שטיקלאך. די וועלט וואקסט ווי א קינד און זי קען זיך ניט פרעהען מיט די זעלבע זאכען. די מענשהייט האט שוין צובראכען און צוריסען א סך „צאצקעס": רעליגיאנען זיינען צופיצעלט געוואָרען ווי פאפיערענע שיפלאך, אלטע, אנערקענטע וואהרהייטען זיינען צובראכען געוואָרען ווי הילצערנע שווערדלאך, און עלעמענטען זיינען צושמאלצען געוואָרען ווי די בליי פון חנוכה־דריידלאך. די אלטע שוטים האבען דערפאר געשמיסען צום טויט, און וואס האבען זיי אויסגעפיהרט? דער שטרעבענדער גייסט איז אן עקשן און מיר פרעהען זיך מיט נייע „צאצקעס"...

די קינדער זיינען אויך נישט אלע גלייך. איין קינד האלט

אין האַנד אַ שפּיעלצייג און וויל עס אַ וואָרף טאָן אָן דר'ערד און צוברעכען. מען טהוט אויף איהם אַ געשריי: „נישט, וואָרום איך וועל שמייסען!"... דאָס קינד דערשרעקט זיך און טהוט עס ניט. אַן אַנדערער אָבער, מיט אַ מעהר שפּעקולירענדען גייסט, מיט מעהר ענטשלאָסענהייט און וועניגער מורא, קוקט אייך גלייך אין די אויגען און טהוט דאָס זייניגע. דו שריי, סטראשע, שלאָג זאָגאַר און איך צוברעך דאָך אָט דאָס, וואָס איך קען ניט ליידען. מאַסען אזעל־כע איינגע'עקשנ'טע „קינדער" האָט געהאַט די וועלט. מען האָט געשמיסען שפּינאָזאַ'ן, מען האָט איהם מיט די פיס געטרעטען: „ברוך'קע, טשעפּע ניט, אַ שאָד אזא פיינע צאַצקע!"... דאָך האָט ער די צאַצקע צובראָכען און געשליידערט אָן דר'ערד. דאָס זעלבע האָט געטאָן אַ גאַלילעי, אַ לאַסאַל און אַ דאַרווין און דאָס זעלבע טהוען נאָך קאַפּריזנע קינדער אויך היינטיגען טאָג.

אַ שען פּנים וואָלטען מיר געהאַט ווען מיר וואָלטען זיך נאָך יעצט געשפּיעלט מיט תרח'ס, כדרלעומר'ס און סנחרב'ס „צאַצקעס". פיין וואָלטען מיר אויסגעזעהען ווען מיר וואָלטען נאָך יעצט פער־ריסען די קאַפּאָטקע און געטאַנצט מיט דער צאַצקע וואָס אהרן האָט אונז געמאַכט אין דער מדבר...

גיט די קינדער צאַצקעס, זשאַלעוועט ניט און גריזשעט זיך ניט, ווען זיי צוברעכען דאָס! נישט־קשה, זאָלען זיי זיך שפּיעלען. ווען איהר זייט יונג געווען האָט איהר זיך אויך געשפּיעלט, און אפילו איצטער שפּיעלט איהר זיך אויך, דען אלץ וואָס איהר האָט און וועט האָבען זיינען און וועלען זיין ניט מעהר ווי צאַצקעס....

קעניגו'ייכען, רעפּובליקען, טראָסטס, קירכען, יוניאָנס, צלמים, רויטע פאָהנעס, פלאָטען, ארמעען, שפּראכען, מאָדעס, חכמות — דאָס זיינען אלץ „צאַצקעס", וואָס וועלען צובראָכען ווערען ווי גראָשענע ליאַלקעס און די „קינדער" וועלען זיך שפּיעלען מיט נייע צאַצקעס...

מוטער־ליעבע

(פריהלינגס־געדאנקען).

די זון שיינט, די ערד קלײדט זיך אין אין גרינס, די לערכען פויגעלע גיסט אראָב איהר געזאנג פון די וואלקען, די וואלד־קאפעלײע הערט זיך דורכ'ן לאנד. דער פריהלינג איז דאָ; די גאלדענע צייט פון ליעבע איז געקומען.

ליעבע?.... ליעבע?... איז דען דאָ אזא זאך ווי ליעבע אויף דער וועלט? אויב די זינגער פון ליעבעס־ליעדער מיינען מוטער־ליעבע, דאן זיינען זיי גערעכט, אבער אזא ליעבע דארף קיין אויס־געכאפטע סעזאנען, קיין עקסטרא צייט. אזא ליעבע איז אייביג יונג, אייביג פריש און גרין, ווי דער מאי.

א מאמע ליעבט איהר קינד אין א קאלטען, וואלקענדיגען דעצעמבער־טאג, ווי אין דעם ליעבליכען מאי, ווען די בלומען שפראצען.

די ליעבע צוויישען א מאן און א פרוי איז א משוגענע, זי האט איהרע וויילדע קאפריזען און זי איז אונבעשטענדיג ווי דער וועטער, וועהרענד מוטער־ליעבע איז אייביג ווי גאטהייט. עס איז טאקע דערפאר א הארבע שאלה אויב די ליעבע צוויישען מאן און וויב דארף אזוי שען און גלענצענד בעזונגען ווערען ווי אין די פארפיומיר־טע ליעדער פון ירושלים'ס דיכטער־פרינץ און אין די שמעקעדיגע ליעבעס־געזאנגען פון היינריך היינע'ס „בוך דער ליעדער".

אונזערע אלטע זיטענלעהרער, די בעלי־המשנה, האבען גאנץ גוט פערשטאנען דעם אונטערשיעד צוויישען א ליעבע, וואס האט אן

א ו ר ז א כ ע, און א ליעבע, וואָס איז ריין און הייליג, אָהן א שום סיבה, אויסער די ליעבע אליין.

די ליעבע צווישען מאן און ווייב איז, ווי דער תנא זאָגט, „אהבה התלויה בדבר", א ליעבשאפט צוליעב ע פ ע ס. דיזער עפעס איז אָבער דורכאוים ניט קיין הייליגער. ער ווערט מיט דער צייט פערצעהרט פונקט ווי אלץ, וואָס איז שטערבליך און פערגענגליך. די יאָהרען אָדער די אומשטענדען פערענדערן די א ו ר ז א כ ע, דעם ע פ ע ס פון דער ליעבע, און דער רוהיגער, זיסער פאמיליען־לעבען ווערט אָפט פערוואנדעלט אין א גיהנום.

מיר דארפען ניט ווייט זוכען אזעלכע ביישפיעלען, וואָס זאָלען שטעלען די פיעל־בעזונגענע ליעבע אין איהר ריכטיגע ליכט. די געזעץ־ביכער אין די גריכטס־הייזער זיינען אונבעשטרייטבארע עדות פון אויסגעלאָשענע ליעבע, וואָס האָבען זיך זאָגאר פער־וואנדעלט אין בלוטיגען האס.

די „אלבאסטער קלאָרע הענטלאָך" מיט די „ווייסע ליליענ־פינגער" האָבען זיך פערוואנדעלט אין אייזערנע גראבלער, די „הימעל־בלויע" אָדער די „קארשען־שווארצע אויגען", וואָס פלענען „קוויקען ווי דער מארנען און רעדען די הייליגע הימעל־שפראך, וואָס שטעהט העכער פון דקדוק און ווערט פערשטאנען שטומערהייט" — אָט די געטליכע אויגען פינקלען ווי ביי א טייפעל און וואַרפען א פּחד. דער גוטער מאן איז געוואָרען אן אשמדאי און די גוטע פרוי — א לילית.

וואו איז די ליעבע? וואו איז דער הייליגער צויבער פון פאר דער חופה? וועלכער שד האָט אויסגעבלאָזען דעם הימלישען שטורקאַרץ, וואָס האָט געפלאָקערט פאר'ן „הרי את מקודשת לי"?

די אורזאכע האָט זיך שנעל אויסגעניצט, דער ע פ ע ס איז בעריידיגט, די „הייליגע ליעבע" איז גאָר קיינמאל הייליג ניט געווען, זי איז אויסגעקראָכען ווי די האָר פון אן אלטען פּעלץ, זיך

אויסגעברענט ווי א שטשאפע האָלץ און געלאָזען נאָך זיך א מיאוס'ן רויך — עס איז געוואָרען א סוף פון דער ליעבע.

יענע ערהאבענע ליעבשאפט, וואָס גלענצט אזוי מאיעסטעטיש אין די ראָמאנען, אין די לירישע ליעדער און אויף דער ביהנע, יענע ליעבע איז קיין ליעבע ניט. די אמת'ע ליעבשאפט איז די, וואָס דארף ניט קיין גרינע לאָנקעס און זילבערנע טייכלאָך זיך צו בעגיסטערען, דאָס איז די ליעבע צו קינדער.

שיללער בעזינגט אויך די ליעבע און ער זאָגט, אז „די קלענסטע שטיבעלע איז גרויס גענוג פאר א פּאָר פּאָלק וואָס האָט זיך ליעב". דער אמת איז אָבער, אז די קליינע שטיבעלע ברענגט טאקע גרויסע מחלוקות און די גרעסטע ליעבע וועלט איינגעקאָרטשעט אין אן ענגען צימער. פון וואַנען קומט דאָס בעז לעבען? „וואַן עס איז נישטאָ פון וואַנען צו לעבען", זאָגט א אידישער שפריכוואָרט, וועלכעס איז פיעל ריכטיגער ווי שיללער'ס שענע חלומות אין זיין הערליכען געדיכט „דער יונגלינג אם באכע".

צופיעל האַרץ און געפיהל וועלט פערנוצט אויף דער ליעבע, וואָס דויערט א רגע, און צופיעל פערשוויעגען איז די ליעבע וואָס דויערט אייביג. עס איז דאָ א ליעבע וואָס איז גרויס גענוג אפילו אין דער קלענסטער שטיבעלע, דאָס איז די מוטער־ליעבע. א מאמע געהט בעטלען צו שפייזען איהרע קינדער, פאר'ן מאן אָבער וויל זי ניט געהן אין די הייזער און טרייבט איהם ארבייטען.

יא, געבענשט איז די ליעבע, וואָס דארף ניט קיין לוח צו ווי־סען וועו עס איז פריהלינג. געבענשט איז די מוטער־ליעבע, וועלכע איז אייביג. די מוטער־ליעבע איז אמת, א מאמעס האַרץ איז דער קדשי קדשים אויף דער ערד. איך ליעב נאָר אין דער פרוי די מ ו־ט ע ר, אָבער ניט דאָס וויב, וויל א וויב בייט זיך און א מאמע ניט.

דער פריהלינג איז דאָ, אָבער איך זעה אין דער נאטור די מו־

טער און ניט די „געלויבטע". דער גרינער טאפעט איז דער מאמעס אייביג פרישע, אייביג יונגע לויבע. אין פויגעל'ס טרעלען דערהער איך די זיסע, לויבע שטימע פון דער מוטער. אין דעם טיפען, בלויען הימל זעה איך איהר ריין, גרויס האַרץ, וואָס האָט קיין ברעג און אין דעם שטילען מורמלען פון דעם קלאָרען טייכל הער איך דער מאמעס ברכות.

זיי געבענשט, דו אויפגעוואכטע נאטור, ביזט פול מיט מוטער־לויבע!

בעריהמטהייט

דן די, וואם יאגען זיך נאך פאפולאריטעט, וואלטען געוואוסט די צרות פון בעריהמטהייט, וואלטען זיי נאך צוגעצאהלט מען זאל זייער נאמען ניט דערמאנען.

עם וואלט גוט געווען צו זיין בעריהמט, מען זאל ניט דארפען קומען אין בעריהרונג מיט דער אלגעמיינער וועלט, אבער אזוי ווי דאם איז זעהר שווער איז גלייבער אז מען „מאכט שבת פאר זיך".

וועו דער מענש איז אונבעקאנט האט ער דאם פערגניגען צו רעדען אויף אלעמען, דאך וועו ער ווערט בעקאנט, האט ער די יסורים צו הערען ווי אלע רעדען אויף איהם, אוו דאם בעסטע וואם ער קען טאן איז זיך מאכען ניט־הערענריג.

די פאפולערע פערזאן איז ווי א קהל'שער האנדטוך, אן וועלכען יעדער איינער ווישט אב זיינע אונרייניע הענד אוו שמוציגע ליפען.

לויט די האנדלונג פון דער מענשהייט זעהט דאם אוים אזוי ווי זי וואלט א מענשען מיט א כיוו געגעבען א נאמען אום איהם שפעטער צו קענען ארונטערריסען. א בעווייז דערצו איז דאם, וואם אלע גרויסע לייט ווערען ערניעדריגט אוו בעליידיגט.

וועו איינער פרעהט זיך דערמיט, וואם ער האט עס אויף אזוי ווייט געבראכט, דאם אלע קוקען אויף איהם אוו ווייזען מיט די פינגער: אט געהט ער! אט שטעהט ער! דאן זאל ער ווייסען, אז ער איז ניט מעהר יחסן פוו דעם צירקוס־עלעפאנט, וואם מען בעצאהלט פאר א טיקעט איהם צו זעהען. דער איינציגער אונטער־שיעד איז נאר, וואם מיט דער גרויסער חיה האט מען זיך מורא אנצוהייבען אוו מען לאזט זי געהן, וועהרענד דעם גרויסען מענשען לעגט מען שטיינער אין וועג.

צו ווערען בעריהמט הייסט צו קריעגען נייע שונאים, אויף וועלכע מען האָט זיך גאָר ניט געריכט, ווייל לויב און טאדעל געהען האנד אין האנד אויף דער וועלט, און דער קרייז פון די טאדלער פערגרעסערט זיך לויט דעם קרייז פון די פערעהרער.

אלץ, וואָס דו האָסט פון דיין גרויסקייט, אין בעסטען פאל, איז דאָס, וואָס מען זוכט דיך אויסצוניצען. ביזטו א בעריהמטער עושר, ווערסטו בעפאלען פון שנאָרערס, ביזטו א בעריהמטער רעדנער, ווייל מען אויסניצען דיין רעדען, ביזטו א בעריהמטער שרייבער, ווייל מען אויסניצען דיין שרייבען, ביזטו א בעריהמטער זינגער, ווייל מען אויסניצען דיין זינגען, דאָך דיין צדקה ווי דיין רעדען און דיין זינגען ווי דיין שרייבען שטעלט ניט אלעמען צופריעדען און דו פיהלסט זיך א סך מאל ווי גוט דיר וואלט זיין, ווען די וועלט וואלט זיך אבגעטשעפט פון דיר.

צו זיין בעריהמט און זיך היטען ניט בעלידיגט צו ווערען איז פונקט ווי צו טאנצען א „דזשיג" מיט א גלאז וואסער אויפ'ן קאפ און ניט פערגיסען. דאָס איז א גרויסער קונץ און נישט אלע בעריהמטהייטען זיינען קונצען־מאכער...

איינע פון די אונאנגענעהמלעכקייטען אין בעריהמטהייט איז אויך דאָס, וואָס דו ווייסט ניט מאנכעם מאל ווער עס לויבט דיך מיט אן אמת און ווער עס חנפ'עט דיך, דען אנדערע לויבען דיך מיט א כיון אום צולייב דעם בעקאנט צו ווערען.

א נאָמען! רבי חנינא בן דוסא האָט אויך א נאָמען, דאָך ווען ער האָט געלעבט האָט מען איהם געגעבען אנצוהערענים, אז אום צו זיין בעריהמט און גליקליך מוז ער לאזען צוהינקען זיין עולם הבא... און אזוי ווי ער האָט דאָס ניט געוואלט, איז ער געבליבען אויף גרויסע צרות ביז אין טויט אריין.

ווען דו קענסט גאָר ניט קענסטו עפעס, דאָך ווען דו קענסט א סך קענסטו גאָר ניט, דען די וועלט פאָרדערט פון

דעם קענער מעהר ווי פיעל זי קען פערשטעהען, און וועז דו ביזט שוין צו גרויס פאר איהר זאגט זי, אז דו טויגסט ניט. בעריהמטהייט הייסט אלזא שטענדיג קריטיזירט צו ווערען און 99 מאל פון הונדערט אונגערעכט.

נאט האט געוואלט בעריהמט זיין און האט געמאכט א וועלט, זיינען געקומען די מענשען און געוויעזען אז זי טויג ניט.

צו געניסען נאכאנאנד כבוד איז פונקט ווי צו עסען אלע טאג פארפעל־צימעס. עס עסט זיך צו און עס פאנגט זיך אן צו בענקען נאך הערינג.

אומזיסט גיט דיר די וועלט ניט קיין בעריהמטהייט, דו גיסט איהר אין אויסטוויש דאס בעסטע, וואס דו פערמאגסט. דאך דאס דייניגע גיסטו איהר מיט דער גאנצער גלוט פון דיין נשמה און דאס איהריגע גיט זי דיר ווי זי וואלט אבגעצאהלט א פערגעסענעם חוב, — זי טהוט דיר א טובה און צו יעדער געלעגענהייט שטעקט זי דאס דיר צו.

וועז קיינער קען דיך ניט ביזטו א פרייער מענש, קוים ווערסטו בעריהמט, היט מען דיך ווי א גנב און דו וואונדערסט זיך מאנכעס־מאל פון וואנען מען וויים, אז דו לייענסט ניט קיין קריאת שמע. וועז דו ווערסט בעריהמט לאזט מען אפילו נישט רוהען דיינע טויטע, דען עס געפינען זיך ליטעראריש היענען, וואס גראבען אויס דיין עלטער־זיידען, און וועה דיר וועז ער געפעלט זיי ניט!

דאס אלץ, וואס איך האב דא געזאגט, וווייזט דייטליך, אז בעריהמטהייט איז נאך ניט די גרעסטע שטופע פון גליק, און אז די בלומען, מיט וועלכע מען בעווארפט דעם בעריהמטען, האבען צו שארפע דערנער. נאטירליך, וועז דו האסט דאס גרויסע אונגליק צו זיין בעריהמט איז פערפאלאען; נאכיאגען נאך דעם זאלסטו זיך ניט, וויל דו ווערסט האבען צייטען וועז דו ווערסט, אזוי ווי גאט, חרטה האבען אויף דיין אייגענע וועלט און איהר וועלען חרוב מאכען און שפעטער וויעדער חרטה האבען...

מאַרטירער

קיין לייִדענדער, קיין אונגלויבלעכער קריעגט אזוי פיעל סימפּאַטיע פון די מענשען, ווי דער וואָס איז זיך מקריב פאַר די אינטערעסען פון ג'ם כלל.

דאָס הייליגסטע, דאָס אונפערגעסלעכסטע אונטער דער זון איז מאַרטירערטום.

דער, וואָס קען שטעהען פאַר אן אמת, איז פערעהרלעכט און דער, וואָס קען פאַר איהם פאַלען, איז פערגעטערט.

די גרויסקייט פון א פאַלק זיינען זיינע מאַרטירער און די שענקייט פון א אידעע — איהרע געפאַלענע העלדען.

ווי לעכטיגע שטערען אין א דונקעלע נאַכט לייכטען די נעמען פון מאַרטירער אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט.

דער שטאַלץ פון רעוואָלוציאָנען זיינען זייערע אומגעבראַכטע פערטהיידיגער און די שטאַרקייט פון אמונות — זייערע קדושים.

די עדעלסטע פלאַנצונגען אין גן ערן פון מענשלעכען פּראָגרעס וואַקסען פון מאַרטירער־בלוט.

די נאַבעלסטע בלום פון „מאַרגען" בליהט ארוים פון דאָס פערוואונדעטע הארץ פון „היינט".

די גרויסקייט פון מאַרטירער איז זיין אונפערגלייכלעכער אייניפלום אויפ'ן „שפּעטער".

קעמפּפענדיג אין דער גענענווארט זיענט ער פאַר די צוקונפט. זיין קבר איז זיין הימעל און די אונגעבאָרענע דורות — די מלאכים, וואָס זינגען איהם קדושה.

די צוקונפטס־זון פון דער מענשהייט וועט אויפגעהן פון סיבירן און ניט פון האאג.

די גאולה וועט קומען דורך די מאַרטירער און ניט דורך די פּשרה־מאַכער.

די אידישע פּראָפעטען זיינען גרויס געווען דורך זייערע פייער־דיגע ווערק, דאָך זייער מאַרטירערטום האָט זיי נאָך גרעסער געמאַכט.

ווען ירמיהו און ישעיהו וואָלטען ניט געליטען אַזוי פיעל פאַר'ן אמת, וואָלט זיי געפעהלט די העכערע העלפט פון זייער אונ־שטערבליכקייט.

וואַרהייט אָהן ליידען איז נישטאָ אויף דער וועלט און די יסורים פון אמת זיינען הייליג ווי דער אמת גופא.

אָבער אלץ, וואָס איז עהרליך, שען און גוט, שטעהט אין סכנה געשענדעט צו ווערען פון שווינדלער און בעטריגער.

נביאות איז אַ גרויסע זאַך, דערפאַר האָבען מיר געהאַט און האָבען מענשען, וואָס קליידען זיך אָן אין אַ מאַנטעל פון נביאים צו פערבלענדען דאָס פאָלק.

פערשטעלטע פּראָפעטען און מאַרטירער זיינען געפעהרליכער ווי אָפענע גזלנים, ווייל דער מערדער ווייזט דיר זיין האַק און דער פאַלשער נביא — טראָגט איהר אין האַרצען.

„כאַפּט דעם גנב!" שרייט דער גנב גופא אַריינלויפענדיג אין עולם און עס פאָרדערט אַ געאיבטע אויג צו דערקענען דעם זשוליק צווישען דער מאַסע.

דער נביא הבעל, דער לינקער פּראָפעט, קומט כלומר'שט אויך העלפען דעם פאָלק. אונשולדיגע מענשען גלויבען איהם און ווען עס געפינט זיך אַ ריכטיגע אויג וואָס דערקענט די „שוואַרצע שעפּס" אין דער גרויסער סטאַדע, מאַכט אָט די דאָזיגע „שעפּס" אַ מאַרטירער־פּנים און וויינט, און אַפּעלירט צו די „צאן קדשים" פאַר רחמנות.

פאלשע מארטירער האבען שוין דער וועלט מעהר געשאדעט ווי אמת'ע האבען איהר געהאלפען.

די גראמאדע אבער פערשטעהט ניט, האט קיינמאל ניט פערשטאנען און האט זיך איבערגעענטפערט אין פאלשע, פערפיהרעריש הענד.

מענשען זאלען זיך דערפאר ניט אייגען אנצוטהאן אייגעם די אידעלע קרוין פון מארטירערטהום איידער זיי האבען גוט אוים־געפארשט זיינע אלע כונות און האבען זיך איבערצייגט אין זיין ערנסטקייט.

מיר האבען מעהר פאלשע ווי ריכטיגע זאבען אין אונזער וועלט, און עס איז אויך גאנץ נאטירליך מיר זאלען האבען געפארבטע מארטירער, וואם גיסען ציבעל־טרעהרען, און העלדען מיט א מיין צו פערקויפען די פרעמדע אונשולד צוליעב אייגענע נוצען.

צופיעל פאפיער וואלט מען געדארפט פערניצען אויסצורעכנען די ביישפיעלען צו מיינע ווערטער. די געשיכטע שוויבעלט און גריבעלט מיט זיי, מיט די דאזיגע ביישפיעלען און מיר שלאגען זיך אב אן זיי אין טענליכען לעבען.

עם איז לייכטער גאלד און דיאמאנטען צו פרובירען ווי די מחשבות פון א פערפיהרער, וויל אלץ לערנט מען אונז אין די שולען, נאר ניט ווי צו דערקענען א מענשען.

די שלעכטע און פערדארבענע, וואם האבען די הויפט־דעה אין דער וועלט און בעהערשען דעם בוך און דעם שפייכלער — זיי ווילען ניט, אז מיר זאלען זיי קענען, און זיי מאסקירען זיך פאר אונז.

וואם זיי טהוען יא פאר אונז אין דעם פרט פון מענשען־לעהרע, איז צו פערזייען אין אונזערע הערצער דעם חשד אויף די גוטע, דעם ביטערען ספק אין דעם אמת, וויל ער איז נעגען זיי.

איז ניט פּרעה געווען א מארטירער, וועז זיינע שקלאפען האָבען איהם אָבגענארט?

זיי האָבען איהם געזאָגט, אז זיי געהען מקריב זיין קרבנות אין דער מדבר און האָבען זיך דערווייל בעפרייט.

האָט מען זיי ניט געדארפט נאָכיאָגען און ברענגען צוריק מיט גוואלד?

בעטראכט זיך ניט יעדער געברָאכענער הערשער פאר א מארטירער, וועז זיין פאלק וויל זיך בעפרייען? וויינט ער ניט פאר דער קאזארמע, ווי א ציבעלע, אז יונגאטשעס, שונאים פון שלום און אחדות, וויל־ען חרוב מאכען דאָס לאנד און בערויבען איהם אליין פון זיין רעכט צו הערשען?

די וועלט האָט זיך נאָך ניט געענדערט. עס זיינען גע־וו־ען און עס זיינען דא פאלשע מארטירער, אָבער אויב זיי וועלען זיין, אויף דעם וועט די צייט געבען א תשובה.

חוצפה און מוט

חוצפה — אנדערע מענשען פערבייטען דאָס אויף מוט; זיי האָבען אבער א גרויסען טעות. דער מוטיגסטער מענש קען אמאל קיין חצוף ניט זיין פונקט ווי דער גרעסטער חצוף קען זיין א מיאוס'ער טרוס.

חוצפה איז ווי אן אמעריקאנער געשעפטס־אָגענט; ווען דו ווארפסט איהם ארויס דורכ'ן טהיר, קומט ער דורכ'ן פענסטער.

ווען חוצפה קען ניט ארויינקומען אין אן ארט טשעפעט זי זיך אן אן חניפה, פאר בוידען צוזאמען איז קיין שלאָם נישטאָ.

די חוצפה האָט א „שווארצע גבורה", דערפאר ווערט זי קיינמאל ניט רויט.

חוצפה איבערשטייגט אלע גרעניצען אהן א פאספאָרט.

עס איז כראי צו פאָהרען פון ניו יארק נאָך באָסטאָן איבער פעטערסבורג אבי אויסצומיידען א חצוף.

חוצפה קען ניט געווינען קיין רעספעקט פאר זיך אליין, און מוט קען אויסקעמפפען די עהרע פאר א נאציאָן.

דער ארגומענט פון חוצפה איז הפקר און דער אויפטרעטען פון מוט איז ווירדע.

ווען דער נאר ווי׳ל ווייזען אז ער האָט מוט ווערט ער א חצוף.

חוצפה קען בעליידיגען גאָט און מוט קען בעקעמפפען דעם טייפעל.

א חצוף קען זאָגען מבינות אויף א חזן טויבערהייט און געהען פערהערען א רב ניט קענענדיג קיין עברי.

זאלסט זיך קיינמאל ניט פערהערען מיט א חצוף, סיידען דו האָסט מוט גענוג איהם אָנצופראסקען.

מוטיג איז די פרוי, דען זי געהט אין לעבענסקאמפף מיט א מאן און איז נאנץ אפט די „געווינערין".

דער חצוף זאגט א דעה, וואו מען פרעגט איהם ניט און איז אין כעם פאר וואס מען וויל איהם ניט פאלגען.

חוצפה זאגט: איך פרעג ניט קיינעם; מוט זאגט: איך שרעק זיך ניט פאר קיינעם.

רפואות פאר א געזונדען מענשען איז ווייזען מוט, וואו מען דארף ניט.

דער חצוף ווייזט, אז ער קען בעלויגען דעם גרעסטען, און דער העלד, אז ער קען אבטרעטען דעם קלענסטען.

געגענגיפט פאר גיפט און חוצפה פאר חוצפה.

מוט איז בעסער פון גבורה, חוצפה מיאוס'ער פון נארישקייט, און טייערער פון לומדות — איבערלעבונג.

יעדער מענש מוז האבען א ביסעלע חוצפה און א סך מוט.

מען דארף מאנכעם מאל האבען מוט צו זאגען א ליגען און חוצפה צו זאגען דעם אמת.

כל זמן דו האסט קיין מוט ניט פערלארען האסטו א האפנונג פיעל צו געפינען; דאך קוים געפינסטו ניט קיין מוט פערליערסטו די האפנונג.

עקעלהאפט איז דער חצוף, וועו ער איז אן עם הארץ, דאך וועו ער איז א למדן איז ער געפעהרליך.

רעספעקט פאר דעם, וואס האט מוט אויפצוטרעטען געגען זיין ברויטגעבער אין נאמען פון אמת, וויל ער ווייזט אז די וואהרהייט איז איהם טייערער ווי זיין לעבען.

געווינען מיט חוצפה איז אויך א געווינס, דאך ניט אזא, ווי פערליערען מיט מוט.

וועו חוצפה האט אפטמאל ניט וואס צו טהאן שרייבט זי קריטיק.

דער חצוף איז ביי זיך שטאָלץ, אבער די חצופה איז א
ג ע פ א ל ע נ ע.

ווען די חוצפה דערגרייכט שוין דעם הימעל פערליערט זי דעם באָדען.

אַן אַלטער חצוף איז מיאוס'ער ווי א יונגער בעל תאוה.

זיי ניט מקנא דעם, וואָס קריכט דוקא צום מזרח־וואַנד ווייל דאַן זעהען אַלע, וואָס פאַר א חצוף ער איז.

א סך חוצפה איז בעסער ווי וועניג מוט און בעהאַלטענע נאַרישקייט ווי אויסגעשריענע חכמות.

פריינד און פריינדשאפט

(ווי זיך אומצוגעהן מיט מענשען)

דן איהר קומט צו אייערען א פריינד אדער א בעקאנטען, וואלט איהר געוואלט ער זאל אייך געבען כיבוד און זיך אליין לעגען שלאפען?

וואלט איהר צופריעדען געווען צו קנאקען ניס, עסען וויינפער־לאך, אדער טרינקען סאדא־וואסער און הערען ווי אייער מכניס־אורח ליעגט און כראפעט?

„עם הייבט זיך גאר ניט אן" — הער איך ווי איהר זאגט — „מיר וואלטען איבערגעלאזט דעם גאנצען קרעדענץ און פערזאגט א צעהנטען דארט מעהר ניט צו קומען."

דאם איז זעהר שען פון אייך. דאם איז ווירקליך דער ענטפער, וואם איך האב ערווארטעט. אזוי דארף מען טאקי טהאן. דען וועז יענער וויים ניט ווי מיך צו בעהאנדלען, איז ער ניט ווערטה איך זאל בעטרעטען זיין שוועל.

אט דער ביישפיעל אבער דארף איך דיענען אלם ווארנונג, אז איהר זאלט וויסען ווי צו עמפפאנגען אייערע געסט, וועז זיי קומען א י י ך בעזוכען.

איך רייד דא ניט פון אונגעוויינשטע געסט, וועלכע וועז מען זעהט ניט צעהן יאהר, וואלט מען אריינגעוואלפען אין פושקע, אז זיי זאלען נאך צעהן יאהר ניט קומען. איך רייד פון געסט, וואם מען איז ג ע ר ן צו בעגעגענען.

עס זיינען פאראן מענשען, וואם זאגען, אז אן אמת'ער פריינד האט קיינמאל קיין פאראיבעל ווי איהר וועט איהם צונעהמען.

מעגליך, אז דאָס איז אזוי, דאָך איהר דארפט אזא גוטען פרייַנד זוכען ביי־טאָג מיט א לאַנטערנע. איך האַלט איבערהויפט זעהר וועניג פון אזעלכע „פרייַנד", איך גלויב, אז יעדער מענש האָט א רעכט צו פערלאַנגען א מענשליכע בעהאַנדלונג. דער, וואָס פער־שטעהט ניט ווי בעליידיגט צו ווערען, האָט קיין פלאַץ ניט ביי מיין טיש, דען נאָר א מענש פון עהרע קען זיין אַן אויפריכטיגער פרייַנד.

די חקירה, דאָס וועט אַן אמת'ער פרייַנד בעזוכט, דארף מען מיט איהם קיין שום צערעמאָניעס ניט מאַכען, איז גרונט פאַלש. דען אויב יענער איז ווירקליך איינער פון די זעלטענע, דאָן איז ער ערשט דער ריכטיגער מענש, פאַר וועמען מען דארף עפענען די טהיר מיט א שענעם „סקאַצעל קומט" און וואָס עפטער ער בעזוכט, אַלץ וואַרעמער דארף מען איהם אַנטקעגען געהן.

אַן אמת'ן גוטען פרייַנד איז, ווי אמת'ן גליק, זעהר שווער צו קריעגען, קוים אבער זייט איהר איינער פון די גליקליכע, דארפט איהר זיין פאַרזיכטיג איהם ניט צו פערליערען. דען יעדער הויז־פוינעל פליהט ארויס, וועו איהר עפענט איהם א פענסטער.

פרייַנדשאפט איז א גוטע זאַך, איינע פון די בעסטע, אוו א גוטע זאַך דארף מען היטען. ווי וואויל אונזערע חכמי המשנה האָבען דאָס פערשטאַנען! איינער פון זיי גיט זיך א זאָג: „וקני לך חבר" און קויף דיר א פרייַנד.

זיי האָבען געקענט די מענשליכע נאַטור, זיי האָבען גוט געוואוסט, אז פרייַנדשאפט מוז מען קויפען אוו זיכער איז עס דאָס ווי טייער מען בעצאָהלט פאַר אן אמת'ן גוטען פרייַנד, האָט מען אַלץ געהאַנדעלט א מציאה.

סיסערא, דער גרעסטער רוימישער רעדנער, זאָגט: „פרייַנד־שאפט פערבעסערט גליקליכקייט אוו בעזייטיגט עלענדקייט, עס פערדאָפעלט אונזער פרייד אוו צוטיילט אונזער קומער."

דער בעריהמטער רוימער קאטאן זאגט: „פריינדשאפט ענדיגט זיך א מאל אין ליעבע, אבער ליעבע אין פריינדשאפט — קיינמאל."

אריסטאטעל זאגט: „פריינדשאפט בעשטעהט פון איין זעעלע מיט צוויי קערפערס."

דר. סאמועל דזשאהנסאן זאגט: „א מענש קען האבען טויזענד נאהענטע בעקאנטע און אונטער זיי אליין קיין איין גוטען פריינד, אויב דו האסט איינעם אזאלסטו זיך שעצען גליקליך."

אין דעם זעלבען זינען רעדט אויך דער ענגלישער פילאזאף לארד בייקאן. ער זאגט: „א חאליאסטרע איז ניט קיין קאמפאניע און פנים'ער זיינען ניט מעהר ווי א גאלעריי פון בילדער, וועו עס איז נישטא קיין ליעבע."

דאס אלעס האב איך אנגעפיהרט צו ווייזען ווי טייער א פריינד איז און ווי גוט מען דארף איהם היטען.

האבענדיג דאס אלץ אין זינען, איז אבער אויך נויטיג צו ווייסען, ערשטענס, דאס א פריינד דארף מען קויפען, אבער ניט אונטערקויפען. און צווייטענס, דאס פריינדשאפט וועדט געקויפט מיט פריינדשאפט און ניט מיט געלד.

ביי אזא גוטען פריינד, וואס וועדט געקויפט ווי א בהמה אויפ'ן מארק, איז אויף די מילך פון פריינדשאפט נישטא קיין שמאנט און העכסטענס, וואס מען קען דערפון מאכען, איז זויערע גאמעלקעס. אזא פריינד, וואס קומט נאר ביי אייך געניסען, געוואהר ווערען, וואס עס הערט זיך און א „טאפ טאן" אויב איהר זייט נאך „אל־ראיט" אום צו ווייסען אויב ער דארף נאך מארגען בעזוכען — אזא פריינד האט גאר אנאנדער דין. מיט אזעלכע דארף מען האנדלען לויט אייגענעם פערשטאנד, און יעדער מיטעל, וואס קען נאר געהן א נאנג, איז גוט גענוג.

א פאלשער פריינד איז א שרעקליכער שונא און מען דארף איהם וואס וועניגער זעהן.

ביווי זאגט: „פאלשע פריינד זיינען ווי אונזער שאטען, זיי האלטען זיך נאהענט צו אונז ווען מיר געהען אין זונשיין און פערלאזען אונז די רגע, וואס מיר טרעטען אריבער אין דונקעלהייט."

צו עמפפאנגען געסט איז איינע פון די גרעסטע קינסטע. איבערהויפט דארף מען וויסען ווי צו עמפפאנגען אונגעווינשטע געסט. עס איז זאגער פארען א סוד, וואס נאר קלוגע וויסען, דאס ווען איהר ווילט ניט, אז א געוויסער גאסט זאל אייך בעזוכען, זאלט איהר מאכען מיט איהם אזא פאראר און זאלט דעם כיבוד אזוי איבערטרייבען, דאס אום אייך מעהר ניט צו בעלעסטיגען און מאכען צופיעל הוצאות, ווען ער זיך שעהמען אייך אבצושטאטען צו אפטע וויזיטען.

ווען עס בעזוכט אייך אייערער א פריינד, וואס שפיעלט ניט אין קארטען, שאך אדער דאמינאס און געפינט אייך גראד פערנומען אין איינעם פון אט די דריי שפיעלען, זייט איהר מחויב אזוי שנעל ווי איהר דערזעהט איהם, צו פערשיעבען אייער אונטערהאלטונג אויף שפעטער אדער אויף אנאנדער מאל און זיך „ארומכאפען" מיט אייער בעזוכער. איהר קענט זיך אויך ענטשולדיגען פאר אייער גאסט און בעטען ער זאל מוחל זיין זיצען ביז איהר ווען ענדיגען דאס שפיעל. דאן אבער מעגט איהר זיך צואייגען און ניט צופיעל מאריך זיין אין אייער „קונסט", דען אויב איהר פערליערט זאגאר א „גאנג", געווינט איהר דערפאר א פריינד און דאס צווייטע איז געווים א גרעסער געווינם. אייער פריינד קומט מיט אייך רעדען, אויסטוישען געפיהלען און געדאנקען דורך פריינדליכע ווערטער און ניט זיצען ווי א גולם, אדער בלעטערען געגעצענדיג אייער פאמיליען־אלבום און איהר וועט זיך דערווייל מאכען נאריש.

א סך מאל איז דאס אויך די שולד פון דעם בעזוכער. עס זיינען פאראן געבט, זאגאר אמת'ע גוטע פרייגד, וואס פאלען אריין פלוצלונג, ווי „א יון אין סוכה", גראד ווען איהר ריכט זיך ניט אויף זיי, אדער גאר אין אזא צייט, ווען איהר קענט זיך מיט זיי ניט אבגעבען. קלוגע מענשען שרייבען שטענדיג א פאר ווערטער און בעשטימען פריהער די צייט פון זייער בעזוך, דאן איז זיבער אז זיי וועלען ניט פאלען צו לאסט און זייער וויזיט וועט זיין בכבוד.

עס זיינען וויעדער פאראן געסט, וואס וויסען ווען צו קומען און וויסען ניט ווען אוועקצוגעהן: אט די מענשען לאנגווייליגן צום טויט. זייער אנגענעהמע געגענווארט פערוואנדעלט זיך ענדליך אין איבערדרוס און מען הייבט אן צו פיהלען א ניט־גוטקייט.

דער בעזוכער האט פפליכט פונקט ווי דער, וועמען מען בעזוכט, אויף דעם איז פאראן א קאדעקס מיט אונגעשריעבענע געזעצען. דער חכם קען זיי אויף אויסוועניג. און דער נאר וואלט זיי אפילו אינוועניג אויך ניט פערשטאנען.

די אונטערשטע שורה איז: זיי א מענש!

שטילע מענשען

די מענשהייט, די אָנגעלעהרענטע, ערפאָהרענע מענשהייט, וועלכע האָט שוין בעצאָהלט אזוי פיעל רבי־געלט, איז נאָך, ווי עס שיינט, אלץ ניט דערגאַנגען דעם סוד, אז דאָס רוב געפעהרליכע בעשעפענישען זיינען די „שטילע". ניין, די מענשהייט וויים דאָס נאָך אלץ ניט און פאלט אָפט זעהר מיאוס אריין. דער „שטילינקער" האָט נאָך אימער דעם כח צו נארען די אויג און געווינען דעם צוטרויען, וועלכען ער ניצט שפעטער אוים צו זיינע צוועקען.

חכמים האָבען אונז אָנגעזאָגט מיר זאָלען זיך היטען פאר כעסנים, זיי האָבען אונז דערצעהלט, אז „דאָס שרעקליכסטע פון אלע שרעקען" איז דער מענש אין זיין אויפרעגונג, זיי האָבען אונז אָבער קיינמאל ניט געוואָרענט פאר די שטילינקע, די נעבאָך'לאָך, וועלכע ממית'ן מיט זייער רחמנות־פּנים'ל און זיינען מזיק מיט זייער שטילקייט.

די נאַטור איז ניט שולדיג, זי האָט די געפעהרליכסטע און שעדליכסטע פון אלע ברואים —די שלאַנג— אריינגעשיקט אין גן עדן און געגעבען דעם מענשען די ערשטע לעקציאָן אין דער געפאָהר פון די שטילינקע, ער האָט עס אבער פערגעסען און דאָס קאָסט איהם זעהר טייער. ניט איינמאל שפּרינגט אויף דער מענש פערוואונדעט פון די פיילען, וואָס דער שטילער האָט אין איהם אריינגעלאָזען מיט א שמייכעלע. ניט איין לעבען וועט פערלאָרען, ניט איין פאמיליע צובראָכען, ניט איין ליבע צוריסען און ניט איין זיסער טרוים פערוואָנדעלט אין שרעק דורך דעם צוטרויען צו די שטילע, וועלכע ברענגען טויט און פערדערבען.

מיר הערען זעהר אפט ווי מענשען שרייען אויס פערוואונדערט: „סטייטש, אזא שטיל׳ער, רוהיגער מענש, ווי קומט דאס ער זאל בעגעהן אזא פערברעכען? סטייטש, ווער וואלט זיך דאס גערוכט, אז דער נעבאכיל, ווען איז גאר „גאט די נשמה שולדיג", זאל אויפטהאן אזא נבלה, אזא שענדליכע טהאט?"

נארישע מענשען! ווען זיי וואלטען געווען מעהר פסיכאלאגען, פערשטאנען בעסער די מענשליכע זעעלע און בעגרייפען די וואהרנונג וואס די נאטור האט זיי געגעבען, וואלטען זיי זיך פערשפארט צו וואונדערען. דאס וואס עס קען ניט געשעהן, וועט ניט געשעהן. ווען דער שטיל׳ער און רוהיגער מענש האט פלוצלונג ג׳הרג׳עט זיין חבר, איז א בעוויזן, אז דער רוצח איז איהם געלעגען אין די בלוט, אז ער האט געהאט אין זיך דעם געפעהרליכען קערן פון א מערדער, וואס האט אין איהם געדרעמעלט ביז א געווישער מאמענט האט עס אויפגעוועקט. א שעפס קען ניט פערוואנדעלט ווערען אין א וואלף, אדער א וואראבייטשיק אין א קארשון. דער גזלן ווערט א גזלן געבארען, און דער געפעהרליכסטער איז אפט דער שטיל׳ער, דער שווייגער, דען ער טראגט זיינע כלי־זיין אין הארצען און זיין צונג פער׳מסר׳ט זיי ניט. דער אייניציגער פערדאכט וואס עס איז דא אויף איהם, איז זיין שווייגען. אבער דוקא דאס נעהמט די וועלט אן פאר א מעלה, און זי פאלט אריין.

עס זיינען אויך פאראן מענשען אויף דער וועלט, וואס האלטען שטענדיג אין איין שמייכלען, דאס זיינען אפט געפעהרליכע מענשען. מען דארף אויף זיי שטענדיג האלטען אן אויג, אויב מען וויל זיך מיט זיי חבר׳ן. דער ריכטיגער, דער נארמאלער מענש קען ניט שטענדיג טראגען א זיסען שמייכעלע אויף די ליפען. די נאטור אליין בעשטעהט אויך ניט פון לויטער זונשיין. זי האט אויך איהר וואלקען, איהר דונער און איהר בליץ. אפילו גאט אליין

לאכט אויף ניט אימער און איז א מאל אין כעס, און א מענש דארף ניט זיין בעסער ווי גאט.

וועו איינער שמייכעלט שטענדיג, איז דער שמייכעל זיין כלי־זיין און מען מוז זיך פאר איהם היטען. ער איז ווי א לאכעדיגע חיה פון די ארבישע לענדער, וועלכע לאכט ארוים פון דעם רייזענדען די נשמה און טויטעט איהם לאכענדיג. אן אייביגער שמייכעל פאסט נאר פאר א שענע פרוי, וועלכע איז גאט'ס שמייכעל אויף דער ערד, אבער אויך זי איז זעהר אפט א געפאהר און מען דארף זיך פאר איהר אויך היטען...

אייביג לאכען און אייביג שווייגען איז אפשר שען אין דער פאעזיע, אין לעבען אבער קען דאס ניט זיין, סיידען ביי די, וואס מאכען דעם שווייגען און שמייכלען פאר א פראפעסיאן צו נארען די וועלט, ווייל די וועלט גלויבט אין דעם און פערגעטערט דאס. די בעלי המשנה און בעלי הגמרא האבען אונז זעהר שטארק פער־לויבט דעם שווייגען אלס א געזונטע און גוטע זאך. מעגליך, אז דאס איז א מאל געווען א טייערע מידה, דאך זייט די לומפען האבען ערפאהרען, אז די מענשהייט גלויבט אין דעם, האבען זיי דאס אנגענומען פאר א מיטעל צו געמיינהייט און עס גליקט זיי זעהר גוט.

געווהנליך גיט עס קיין רעגעל אהן אן אויסנאהמע און שטילקייט און שמייכלען מענען זיין ביי מאנכע מענשען געבארענע טונענדען, דאך זאל מען זיך ניט אויפלען די שטילינקע און די לאכעדיגע אנצונעהמען אלס מלאכים'לאך, כדי מען זאל שפעטער קיין חרטה ניט האבען.

אונגעבעטענע געסט

א ייל̈ט זיך ניט צו דערלאַנגען יעדען איינעם אייער ווויזיטנע קאַרטיל̈, דען איהר קענט אָפטמאָל טרעפען אויף א פּראָפעסיאָנעלען „בעזוכער", און איהר וועט שפּעטער האָבען צו „קלאָפּען און צו בלאָזען" צייט איהר וועט לעבען.

דער פּראָפעסיאָנעלער בעזוכער איז א בריאה, וואָס האלט אין איין זוכען בעקאַנטשאפט און קוים האָט איהר איהם פּאר איינעם פּאַרגעשטעלט, האָט ער שוין א קרבן. ער וועט באלד בעטען יענעמס אַדרעסע און פּרענגען וועג ער קען איהם „בעזוכען".

איהר וועט אויסהיילען אן אָבגעפּרוירענעם אויער, פּטור ווערען פון א היהנער־אויג, אנטלויפען פון א פּיפּערנאָטער, דערלייזט ווערען פון א שוויגער און זיך אַרויסדרעהען פון א נודניק, איהר וועט זיך אָבער ניט אָבטשעפּען פון דעם פּראָפעסיאָנעלען בעזוכער, קוים האָט ער אייך איינמאָל געפּאקט, איז פּערפּאלען, ער וועט אייך „ווויזיטען" און טהוט איהם עפּעס!

דער פּראָפעסיאָנעלער בעזוכער האָט שטענדיג פּולע ווועסטלקעשענקעס און בוזים־קעשענעס מיט אַדרעס־ביכלאָך. ער פּיהרט מיט זיינע אָפּפּער א גאנצע בוכהאלטעריע. קונדען נעהען ביי איהם נאָכ'ן אלף־בית און ער טהוט דאָס בעסטע, וואָס ער קען, ער זאָל חלילה ניט שולדיג בלייבען קיין וויזיט, — ער בעזוכט זיי אלעמען.

דאָס ערנסטע מיט דעם פּראָפעסיאָנעלען בעזוכער איז דאָס, וואָס איהר קענט איהם ניט בעלײדיגען און ניט אַריינברענגען אין כעס, דען אויב איהר האָט היינט פּאר איהם קיין צייט ער זאָל אייך א קאָפּ פּערדרעהען, אָדער סתם זיצען ווי א געשווויר אויפ'ן

קאַרק, וועט ער זיך ענטשולדיגען און פערזיכערען, אז ער וועט אייך בעזוכען א צווייטען מאָל און איהר מעגט איהם גלויבען, אז ער וועט האלטען וואָרט.

פטור צו ווערען פון דעם בעזוכער איז סיידען אוועקצופאָהרען אין אן אנדער שטאָדט אדער אנטלויפען פון דער מדינה, דען ארויסציהען אין אן אנדער דירה וועט אייך נישט העלפען מחמת פיעלע טעמים: ערשטענס קען ער דאָך אייער גאנצע משפחה, און אייערע לאנדסלייט, אייערע נאָהענטע און ווייטע קרובים, אייערע פרייַנד און אייערע בעקאנטע. זייט איהר אן ארבייטער, קען ער אייער באָם, און זייט איהר א באָם, קען ער אייערע ארבייטער. אויב איהר זייט א סוחר, וויים ער אייערע קונדען, אויב איהר זייט א קונד, קען ער אייערע סוחרים, ער וויים וואו און מיט וועמען איהר האנדעלט און וואו איהר פערקעהרט, מיט איין וואָרט — איהר וועט פון איהם ניט ענטרינען און ניט געניעזען ווערען. אויפ'ן לעצטען פאל איז ער נישט קיין „גרינער" און ער „פאקט" אייך דורכ'ן פאָקט־אָפיס אדער דורך די „הויזקיפערקע" און שטאטעט אייך אב א וויזיט.

דער פראָפעסיאָנעלער בעזוכער טראָגט ארום נאָנץ „גרויס ניו יאָרק" מיט זיך, דען וואו איהר גיט א וואָרף א שטיין, האָט ער א הויז, וואָס ער בעזוכט, און יעדעס הויז איז ביי איהם פערשריעבען.

וען איהר האָט די זכיה זיך צו בעקענען מיט דעם פראָפעסיאָנעלען „בעזוכער", מוזט איהר גלויבען אין דער מעשה פון שמריה נאָז, וואָס פלעגט לויפען פון ווילנא נאָך באָרדיטשעוו צו פוס כאָפען ביי א בעקאנטען א שמעק טאבאק. דען דער „בעזוכער" פאלט אויך מאנכעם מאל ארײַן צו אייך מיט א מאָדנע מעשה וואָס איהר וואלט געגעבען א טאלער אבי נישט צו ווייסען פון איהר.

עס איז כדאי צו פערשטעהן אז דער דאָזיגער „בעזוכער" איז ניט קיין איבערקלייבער און ער בעזוכט ווייבער אויך. אויב דער

מאן איז גראָר נישטאָ אין דער היים, איז די ווייב אויך אַ סחורה און וואָס עס האָט געזאָלט אויסגעהן צו א י ה ם, געהט אויס צו א י ה ר. ער פרעגט אויס און דערצעהלט איהר אַן, פער־דרעהט איהר א מח, אז זי דאנקט גאָט, וועז זי ווערט פון איהם פּטור.

דער פּראָפעסיאָנעלער בעזוכער איז קיין מאָל ניט אייער אמת'ער פריינד, ער איז קיינעמס א פריינד. ער האָט אויבערהויפּט קיין פריינד ניט. ער האָט נאָר געגענשטענדע, וועלכע בעפריידיגען זיין בייזע ליידענשאפּט צו פּלאָגען מענשען און זיין נבזה'דיגע גע־וואָהנהייט צו זיצען אין פרעמדע הייזער.

דער פּראָפעסיאָנעלער „גוט יום טוב ביטער" וועט אויך זעלטען, כמעט קיין מאָל ניט, איינלאָדען צו זיך. ער וועט נאָר געהן צו א י ך. ער איז אזוי ווי דער בייזער גייסט, וואָס זוכט צו פערפאָלגען און צו שטראָפען די שטערבליכע מיט זיין פינסטערע געגענווארט, וואָס יאָגט זיך נאָך די מענשען. ביי דעם פּראָפעסיאָ־נעלען „בעזוכער" איז די בעזוכענים א קראנקהייט. ער איז אוב־צופריעדען מיט זיין חולנית'דיגען „איך". ער גענפינט אין זיין אייגענע פערפושערטע נשמה קיין מנוחה, און ער לויפט אום צו רויבען דעם פריעדען פון אנדערע. ער איז דער פערשאָלטענער רוח, דער גלגול, וואָס האָט ניט קיין רוה און זוכט זיך אריינצוכאָפּען אין אן אונשולדיגע זעלע.

דיעזער אייבינער גאָסט אַרער ג י י ס ט וועט קומען צו אייך מיט א שמייכעלע, שטענדיג אויפנעראָמט ביי זיך. ער וועט רעדען מיט אייך איבער פערשיעדענע זאכען, איהר וועט איהם מאנכעם מאָל פערגעבען זיין צוודרינגליכקייט און — רעכענענדיג איהם פאר א פריינד — דערצעהלען אייערע צרות, ער וועט אייך אויסהערען מעכאניש און וועט אייך אפשר מעכאניש אן עצה געבען, אָבער אין גרונט געגומען געהט איהר איהם ניט אָן, פערקעהרט, ער קומט אויסניצען דאָס ביסעל פריילעכעס און צופריעדענעס וואָס

עס געפינט זיך אין אייך. ער קומט אייך בעזוכען, אָבער ניט אומזיסט! ער וויל הנאה האָבען דערפון.

אָט דער סאָרט „בעזוכער" געפינט זיך מעהרסטענטיילס צווישען אַלטע בחורים, צווישען מענער וואָס האָבען סכסוכים מיט זייערע פרויען; צווישען באָרדער וואָס האָבען די ווייבער אין דער ליטאָ, רומעניען אָדער גאַליציען און זיי אַליין לויפען אום ווי די הונגעריגע וועלף זוכען, אפשר וועלען זיי עפּעס געפינען וואָס צו פערצוקען...

מאַנכע פון די פּראָפּעסיאָנעלע בעזוכער בענוגענען זיך בלויז מיט איין פאמיליע, אָבער קוים זעצען זיי זיך אָן אויף איהר, איז פערפאַלען. איהר מעגט עסען אָדער שלאָפען, בענשען אָדער לייענען קריאת שמע, צעהלען געלד אָדער צעהלען קללות, קושען די קינדער אָדער זיך „ווערטלען" מיט דער „אידענע", דער „בעזוכער" וועט אימער זיין דערביי. איהר ווערט מיט איהם אַזוי איינגעוואָהנט, אַזוי בעקאַנט אויף אויסענוועניג, אַזוי מורגל אין זיין צורה, אַז ווען ער זאָל אַ מאָל ניט קומען, דאַכט זיך אייך, אַז ער פעהלט. נאָר דאַן, ווען ער זאָל פּלוצלונג אויסלינקען אַ פוס, כאַפּען אַ בעלעם אויף אַן אויג אָדער קריעגען אַ שווערע ניערען־ענטצינדונג און זאָל נעלם ווערען אויף אַ האַלב יאָהר — דאַן ערשט וועט איהר זיך אַרומזעהען, אַז ער פעהלט אייך ווי אַ לאָך אין קאָפּ.

זייט אַלזאָ פאָרזיכטיג מיט מאַכען בעקאַנטשאַפט און מיט געבען אייער וויזיטנע קאַרטיל צו אַ נייעם בעקאַנטען, דען מעגליך, אַז איהר האָט שוין איין „טויט־מאַכער" און איהר וועט קריגען אַ צווייטען.

זי האט געווינט

אס האט געזאלט זיין א פרעכטיגער באל מיט א פרייז פאר דער „קעניגין". זי האט זיך צו דעם דאזיגען באל געוואלט מאכען א שענע קלייד, אבער דאס איז איהר זעהר שווער געפאלען.

זי האט געהאט די סחורה, א העל־בלויע טולינע וואלענס, זי האט געהאט די פאזמענטער, דאס שניידער־געלד און איבערהויפט א פיגור מיט אלע מפרשים, מיט אלע ארטיסטישע שטריכען.

א געזיכט פון א מאדאנא, א וויסען שוואנענהאלז, א ברוסט ווי א פאנצער, רונדע אבגעטאקטע היפטען און א דינע טאליע, ווי דאס העלזעל פון א שמפאניער־פלאש; אין גאנצען איז זי געווען שלאנק און פריש ווי א פאלמע. מיט אזא געשטאלט קען מען זיין די קעניגין פון א באל, אפילו וען ראפאעל זאל בעשטימען דעם פרייז.

זי האט אלץ געהאט, אפילו שכל אויך, און דאך האט זי ניט געגעבען נעהען איהר קלייד צוליעב א פראגע, אן ערנסטע פראגע, וואס זי האט ניט געקענט פערענטפערען.

ווי זאל זי מאכען איהר קלייד?

זאל ז׳ עס מאכען דעקאלטירט, אויסגעבלויזט פארענט און הינטען, מען זאל ארויסזעהן דאס נאקעטע לייב, אדער אפשר פערשטעלען די אויסגעבלויזטע ערטער מיט א מין לייכטע דורכזיכטיגע גאז, מיט א פענסי טול?

אפשר גאר ניט אויסגארסעווען, נאר אויסצאצקען פארענט א שענעם, פערמאכטען בוזים און הינטען א רייכען, גאנצען, פולען קארטשיק, א פיינעם „יאוק", וואס זאל פערשטעלען די האלז ביז

אויבען ארויף און דאָרט זאָל ער זיך פערזיכערן מיט אַ זיידענעם שליף און נענוג?

פריהער האָט זי וועגען דעם אַליין געטראַכט, שפּעטער האָט זי זיך מישב געווען מיט איהרע חבר'טעס און בעקאַנטע, און קענענדיג מיך, אַלס פרײַנד פון איהר פאַטער'ס הויז און אַלס אַ „איצט־וועלטיגען", האָט זי זאָגאר, האָלב פערשעמט, האָלב דרייסט, זיך געווענדעט צו מיר מיט דער הארבער שאלה: וואָס זי זאָל טהאָן.

אַן אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט זיך אפשר גאָר אויס־געלאַכט: אַ מעשה דאָס איז אַ ביסעל! יא אויסגענאַרסעוועט, ניט אויסגענאַרסעוועט, וואָס וועלט דאָ דערפון?

איך האָב אָבער די זאַך אַנדערש בעטראַכט.

אין דער מיידעל'ס פראָגע וועגען איהר באַל־קלייד האָב איך דערזעהן די מלחמה צווישען די אַלטע אידישע „צניעות", די אַלטע מאָראַל, און די נייע מאָדע, דעם יונגען בעגריף וועגען פרויען־אַנשטאַנד און פרויען־לעבען.

איך האָב געזעהן, אַז אַן אָרענטליכע אידישע טאָכטער אפילו וועז זי וועלט אַ פרייע (דאָס מיידעל איז געווען אַ בונדיסטקע), ערלויבט זי זיך אויף ניט אַזוי גיך אַרויסצושטעלען די נאָקעטע טיילען פון איהר קערפער, וועלכע זיינען זאָנסט בעהאַלטען, אין אַ געזעלשאפט פון מענער.

דאָס מיידעל האָט געהאַט געשניצטע גליעדער, וואָס וואָלטען אפילו אַ געטין געטליכער געמאכט. אַזא האַלז, אַזעלכע שולטערן זיינען אַ מצוה צו וווייזען פאר מענשען! זאָלען זיי זיהען און בעוואונדערן גאָט'ס בעשאַף, די אוצרות פון דער נאַטור. זאָל זיך דאכטען זיי זיהען דאָס אין אַ מוזעאום פון קונסט. אָבער די אידישע שענהייט האָט געקלערט: „וואָס וועלען לייט זאָגען?"

וועגען מאכען קורץ די ארבעל און לאָזען אַ נאָקעטע האַנד, האָט זי ניט אַזוי שטאַרק געטראכט, ווי וועגען די הויל שולטערן.

זי האָט זיך ניט געקענט פאָרשטעלען דעם ריכטיגען איינדרוק, וואָס זי וועט מאַכען אויף יונגע לייט. זי האָט געוואוסט, אַז זי וועט זיי בעצויבערן, —דער שפּיעגעל האָט זי ניט גענאַרט,— זי האָט אָבער ניט געקענט קומען צום בעשלוס, אויב מען וועט זי בעטראַכטען פאַר אַ וואולגאַרנע, ביליגע סחורה, אָדער זי וועט נאָך שטייגען אין ווערטה צוליעב איהר שענהייט.

זי האָט געוואוסט, אַז די גרעסטע צאָהל קאַוואַליערען וועלען איהר לאַדען צום טאַנץ; זי האָט אָבער ניט געקענט בעגרייפען דעם געפיהל פון דעם יונגען מאַן, וואָס וועט טאַנצען מיט איהר, ווען איהר קלייד וועט זיין אויסגעבלויזט ביז טיעף אין בוזים אַריין.

וואָלט אַן עדעלער יונגער מענש, אַ מאָראַלישער מענש, איהר אויך געלאַדען צום טאַנץ און וואָלט ער וועלען הייראַטען מיט אַ מיידעל, וועמעס קאַרטשיק עס איז ליבעראַל אויסגעשניטען און דער סטאַניק כאַפּט פאָרענט טאָגען? זי ווייס, אַז זי איז אונ־שולדיג, ריין פון יעדע זינד, אפילו פון אַ זינדיגען שאָטען אין דער מחשבה, — וועט אָבער דער בחור, וואָס וועט טאַנצען מיט איהר, אויך דאָס זעלביגע וויסען?

פון וואַנען?

וועט דאָס נאַקעטע לייב ניט רעדען אַן אַנדער לשון?

דער יונגער מאַן וועט נאָר קוקען אויף די אויסגעבלייזטע ערטער. ער וועט זינדיגען מיט די געדאַנקען; ער וועט זינדיגען מיט איהר, ווען זי וועט ניט וויסען דערפון; ער וועט איהר מאַכען פאַר אַ געפאַלענע אין דער צייט, וואָס זי איז גאָר גאָט די נשמה שולדיג.

און וועמעס שולד וועט דאָס זיין, ווען ניט איהר אייגענע? זי וועט דאָך איהם אַליין אויפרייצען מיט איהר פערשייטען קלייד; זי וועט דאָך איהם צווינגען דערצו.

גלייך האָט איהר געאַרט אַ צווייטע פראַגע:

איז די נאַקעטע שענהייט אַזוי צוציהענד, ווי די פערדעקטע? איז ניט די פאָרשטעלונגס־קראַפט שטאַרקער, ווי די ווירקליכקייט? ווייזען צופיעל שענהייט איז פונקט ווי ווייזען צופיעל חכמה. עס מאַכט אַ פערקעהרטע ווירקונג, און צו־וואָס שטעלען טאַקע פרויען אַרויס אַזוי פיעל זייערע הוילע גליעדער? אויף די רייכע אַריסטאָ־קראַטישע בעלער אָדער אין דער אָפּערא ערשיינען דאָך די פרויען און מיידלעך ממש האַלב נאַקעט.

איז דאָס אָרענטליך אַזוי? איז דאָס מאָראַליש, אפילו ווען אונזער מאָראַל זאָל שוין זיין לויט דעם נייעסטען זשורנאַל?

זי האָט נאָך אָבער געפונען אין האַרץ אַ שטיקעל זכות פאַר די שענע פרויען: יעדער מענש זוכט צו שטאָלצירען מיט זיינע מעלות, בפרט ווען ער קען נאָך דערמיט פערשאַפען מענשען פערגעניגען. איז דאָס אַן עולה? בעהאַלט די זון איהר גאָלדענעם שיין? זוכט דען ניט די לבנה צו קאָקעטירען, און ווינקען ניט די שטערן אַרונטער? בעהאַלט די רויז איהר פאַרב אָדער איהר פאַרפיום, און וואַקסען ניט די בלעטער אויפ'ן בוים מיט די שענערע זייט פון אויבען?

מיאוס איז נאָר, ווען מיאוס'ע פרויען גאָרסעווען אויס זייערע קליידער. פוי! דאָס איז עקעלהאַפט, עס בעליידיגט די אויג און קאַליעטשעט די געפיהלען. ווי זינדיג דאָס איז אַרויסצושטעלען אַ שוואַרצע ברוסט מיט פלעקען אָדער פימפּעלס, אַ דאַרע האַנד מיט אַ שפּיציגען עלענבויגען, אָדער אַן אויסגעצויגענע האַלז מיט אַ קנופּ! דאָס איז גאָט'ס לעסטערונג, דאָס איז אונמאָראַליש. אַ פרוי זינדיגט דערמיט; זי זאָל דאָס ניט טהאָן.

אָט מיט אַזעלכע רעיונות איז זי אַרומגעגאַנגען און האָט ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ קלייד זי זאָל זיך נעהען. זי איז הונדערט מאָל געשטאַנען ביים שפּיעגעל און געמאָסטען אויף זיך די וואַרע. זי האָט אָבגעקנעפּעלט איהר סטאַניק, אונטערגעבויגען איהר לייב־

בעפוצונג מיט א שטיק איבער דער ברוסט. עס האָט איהר א קלאַפּ געטאָן אין האַרץ, זי איז צום ערשטען מאָל אזוי נתפעל געוואָרען פון זיך אַליין, פון איהר אייגענעם קערפער, זי האָט זיך פאַרגעשטעלט ווי דאָס וועט אויסזעהען אין א פולען זאָל כיט מענשען, איבערהויפט מיט מאַנסלייט...

איהרע חבר'טעס האָבען איהר גערַאטהען פערשיעדען. א פאָר מיאוסע מיידלאַך האָבען געזאָגט, זי זאָל די קלייד ניט גאַרסעווען... א שענע בלאָנדינקע האָט איהר געהייסען „גאַרסעווען א ביסעל"... מיין מיינונג איז געווען, זי זאָל ערשיינען אזוי שען ווי מעגליך.

איך בין אויפ'ן באָל ניט געווען, און האָב ניט געזעהן איהר קלייד, איך ווייס אָבער, אז זי האָט געוואונען דעם פרייז און, קומענדיג אהיים, האָט זי געווויינט...

הלל צו דער לבנה

(פריי נאָך דעם ענגלישען)

צווישען די גרויסע, מוזיקאַלישע גאונים פון אַלע צייטען זיינען בלויז געווען עטליכע, וואָס האָבען זיך געקענט פערגלייכען מיט לודוויג וואַן בעטהאָווען. דיעזער בעריהמטער מאַן איז געבאָרען געוואָרען אין באָנן, דייטשלאַנד, אין דעם יאהר 1770 און איז געשטאָרבען אין וויען אין 1827.

מען מעג זיכער זאָגען, דאָס בעטהאָווען'ס מוזיקאַלישע חיבורים האָבען בעשאַפען אַ נייע צייט אין דער היסטאָריע פון מוזיק, און זיינע געפליעגעלטע קאָמפּאָזיציעס פערליערען נאָך אפילו איצט אויך קיין שאטען פון זייער גרויסקייט. פערקעהרט, מיט דעם לויף פון די יאָהרען קריגען זיי נאָך מעהר צויבער און מעהר חן.

בעטהאָווען'ס לעבען איז געווען אַ טרויעריגער. ער האָט, ווי אַ סך גרויסע גייסטער, געבלאָנדזשעט און געוואַנדעלט אַליין אויף דיעזער גרויסער וועלט... דערצו איז ער נאָך געווען טויב, נערוועז, קראַנק און צובראָכען, און דאָס רוב שלעכט בעהאַנדעלט און פערראַטהען פון די, וואָס האָבען זיך גערופען זיינע „פריינד". דער ריכטיגער מזל פון אַ זשעני...

ווי ווייט דער גייסט פון דעם מוזיקאַלישען שעקספּיער האָט זיך אָבער אַריבערגעהויבען איבער אַלע צרות, ליידען און רשעות, קען מען נאָר פערשטעהן און פיהלען, ווען מען הערט זיין אונ־שטערבליכע מוזיק. די מעשה'לע, וואָס איך געה איצט דערצעהלען, אילוסטרירט די גוטסקייט פון זיין נאַטור און ווייזט, ווי מאַנכע פון זיינע מייסטערווערק זיינען די רעזולטאַטען פון זיין מאָמענטאַנער בעגייסטערונג.

דאָס איז געווען אין באָנן. אין א ווינטערדיגע לבנה־אבענד האָב איך בעזוכט בעטהאָווען, איך האָב געוואָלט מיר זאָלען זיך אביסעל דורכשפּאַציערען און נאכהער ביידע צוזאַמען עסען אבענד־ברויט.

ער איז מיט מיר געגאַנגען, אבער דורכגעהענדיג דורך א שמאָלע, פינסטערע, אָרעמע געסעלע האָט ער זיך פּלוצלונג אָבגעשטעלט און פערטראַכט.

„שא!" האָט ער געזאָגט, „וואָס הער איך דאָ פּאָר קלאַנגען? דאָס איז פון מייז סאָנאַטא אין „עף". הער, ווי גוט דאָס ווערט געשפּיעלט!"

דאָס איז געווען א ניערדיגע, בויפּעליגע הייזעל, פון וואַנען די טענער זיינען געקומען... מיר זיינען געשטאַנען דרויסען און זיך איינגעהערט. דער שפּיעלער האָט אלץ ווייטער און ווייטער געשפּיעלט, אָבער אין מיטען פון דעם „פינאל" איז ער פּלוצלונג שטיל געוואָרען; מיר דאַכט, אז איך האָב געהערט, ווי א טאָן איז געשטאָרבען... און באלד האָט זיך דערהערט א הערצריייסענדע זיפצעריי:

„איך קען מעהר ניט שפּיעלען, איך קען ניט. אך, דאָס איז אזוי שען, אזוי שען... עס איז אונמעגליך פאר מיין אָרעמע קראַפט צו בעהאַנדלען אזא שטיק נשמה־אויסגוס, ווי עס געהער צו זיין. אך, וואָס וואָלט איך ניט אַוועקגעגעבען, איך זאָל קענען געהן אין טעאַטער צום קאָנצערט!"

„מיין אָרעמע, אָרעמע שוועסטער!" האָט זיך אָבגערופען א צווייטע שטימע, „וואָס לויגט זיך צו ערגערן איבער א זאך, ווען עס העלפט ניט? דו רעדסט וועגען געהן צו בעטהאָווען'ס קאָנצערט, מיין שוועסטער, ווען מיר קענען אונזער דירה־געלד ניט בעצאָהלען."

„דו ביזט גערעכט; דאָך וואָלט איך וועלען כאָטש איין מאל

אין מיין לעבען הערען אמת־גוטע מוזיק. נאָר וואָס העלפט עס? דאָס וועט קיין מאָל ניט געשען..."

בעטהאָווען האָט געקוקט אויף מיר מיט זיינע גרויסע טרויעריש־רישע אויגען און האָט ענדליך געזאָגט: „לאָמיר אַרויינגעהן."

„אַרויינגעהן!" האָב איך אויסגעשריען. „צו וועלכען צוועק קענען מיר דאָרט אַרויינגעהן?"

„איך וועל שפּיעלען פאַר איהר!" האָט ער געזאָגט מיט אַן אויפגערעגטער שטימע. „דאָ איז פאַראַן געפיהל, זשעני, פערשטאַנד. איך וועל שפּיעלען פאַר איהר, זי וועט מיך פערשטעהן."

איך האָב א קוק געטהאָן אויף דער האַלב־איינגעזונקענער הייזעל, אויף איהר קלייניע, צופּויליטע טהיר, און האָב נאָך געוואָלט עפּעס בעמערקען; אבער אַיידער איך האָב געקענט אויסרעדען א וואָרט איהם אָבצוהאַלטען, איז שוין זיין האַנד געלעגען אויף דער קליאַמקע. די טהיר האָט זיך געעפענט און מיר זיינען אַריין.

א בלייכער יונגערמאַן איז געזעסען ביי א טישעל און האָט געמאַכט שיך, און נעבען איהם, ביי אַן אַלטמאָדישע, אָבגעריבענע פּיאַנאָ איז געזעסען א יונג מיידעל מיט א ים גאָלדענע האָר צולאָזען איבער איהר בליהענדעם, מעלאַנכאָלישעם געזיכט.

„ענטשולדיגט מיר," האָט בעטהאָווען געזאָגט. „איך האָב געהערט מוזיק און בין אַרויינגענאַנגען. איך בין א מוזיקאַנט..."

דאָס מיידעל האָט זיך פערשעמט, און דער יונגער מאַן האָט אונז אָנגעקוקט שארף און אזוי ווי א ביסעל אונצופריעדען...

„איך... איך האָב אויך עטוואָס געהערט, וואָס דר האָסט נערעדט," האָט בעטהאָווען פּאַרטנעזעצט, זיך וועגדענדיג צו דעם פערשעמטען מיידעל, „זאָל איך אפשר עפּעס שפּיעלען פאַר דיר?"

די גאַנצע סצענע איז געווען אזוי מאַדנע, און אין דער בענעהמונג פון מיין זשעניאַלען פרייַנד איז עפּעס געלעגען א מין

קאמיזם און א טרייסטענדע אנגענעהמליכקייט. דאך דער שטילער צויבער איז באלד אונטערבראכען געווארען.

„מיר דאנקען אייך," האט געזאגט דער שוסטער. „אונזער פיאנא איז אלט, און מיר האבען ניט קיין נאטען..."

„קיין נאטען!" האט בעטהאווען האסטיג אונטערגעכאפט מיט שטוינען. „ווי אזוי האט דען דאס פרייליין..." ער האט זיך באלד פערהאקט און איז רויט געווארען, דען וועז ער האט ארויסגעקוקט אין דעם פנים פון דעם יונגען מיידעל, האט ער דערזעהן, אז זי איז בלינד. — „איך... איך ביטע אום עכטשולדיגונג," האט ער געשטאמלט. „איך האב דאס פריהער ניט פערשטאנען. אלזא שפיעלט איהר פון געהער? וואו אבער האט איהר געהערט די מוזיק, וועז איהר בעזוכט ניט קיין קאנצערטען?"

„מיר האבען מיט צוויי יאהר צוריק געוואוינט אין ברין אוו, זייענדיג דארטען, פלעג איך הערען א דאמע שפיעלען נעבען אונז. אין די זומער־אבענדען פלעגט איהר פענסטער דאס רוב אפען זיין. איך בין בכיון ארומגעגאנגען דרויסען הין און צוריק און האב זיך איינגעהערט, ווי שען און לעבעדיג זי שפיעלט."

זי האט אויסגעזעהן אזוי אונשולדיג, אזוי זים און ליעבליך, דאס בעטהאווען האט מעהר קיין ווארט ניט גערעדט, האט זיך שטילערהייט אוועקגעזעצט ביי דער פיאנא און אנגעהויבען שפיעלען.

ווי גיך ער האט נאר ארויסגעצויבערט דעם ערשטען קלאנג, האב איך שוין פערשטאנען, וואס דא וועט געשעהן. קיין מאל, אונטער די אלע יאהרען, וואס איך האב איהם געקענט, האב איך איהם ניט געהערט אזוי שפיעלען, ווי ער האט געשפיעלט פאר דעם בלינדען מיידעל און איהר ברודער.

ער איז בעגייסטערט געווארען ווי א נביא, און פון דעם אויגענבליק, וואס זיינע פינגער האבען געגומען וואנדערן צוויישען

די ביינדלעך, זיינען די טענער פון דעם טויטען אינסטרומענט נעווארען אלץ זיסער און זיסער און האבען נערעדט פון וועלטען און זאכען, פון טיעפע, הייליגע, אונבענרייפליכע סודות, ווען נאר גרויסע נשמות קענען פערשטעהן.

דער ברודער מיט דער שוועסטער זיינען געבליעבען ווי פערגליווערט פאר וואונדער, איבערראשונג און ענטציקונג. דער ערשטער האט ארויסגעלאזען פון האנד זיין קאפוט, און די צוויי־טע, מיט איהר בלאנדען קאפ עטוואס אויסגעבויגען פאראויס און איהרע הענד האלטענדיג שטארק צוגעפרעסט צו איהר ברוסט, איז צוגעקראכען ביז צום ברעג פון דער פיאנא, פונקט ווי זי וואלט מורא געהאט, אז דאס קלאפען פון איהר אייגענעם הארץ זאל ניט שטערען דעם שוואונג פון די מאגישע טענער.

פלוצלונג האט זיך דער פלאם פון דער קליינער, שמינקלענדער ליכטל גענומען טונקלן, מאטערען, ציטערען, פאכען מיט דער קליינער, ארעמער אייזערנער נשמה — און איז אויסגעגאנגען. בעטהאווען האט א רגע אויפגעהערט און איך האב אויפגעמאכט די לאדען און אריינגעלאזען א שטראם פרישע לבנה־ליכט. דאס צימער איז כמעט געווען אזוי ליכטיג ווי פריהער. די זילבערנע שטראהלען זיינען געפאלען צום שטארקסטען אויף דער פיאנא און דעם שפיעלער.

זיין קאפ איז איהם ארונטערגעפאלען אויף זיין ברוסט און זיינע הענד האבען געהויבן אויף זיינע קניע; ער האט אויסגעזעהן פערזונקען אין טיעפע מחשבות. ער איז אזוי געבליעבען עטליכע מינוטען. ענדליך האט זיך דער יונגער שוסטער אויפגעהויבען און איז נייגיעריג און אונגעדולדיג צוגעגאנגען צום פערקלערטען מייסטער.

„וואונדערליכער מאן!" האט ער געזאגט מיט א ציטערנדען, נערוועזען טאן. „ווער ביזטו?"

„הער זיך איין!" האָט בעטהאָווען געזאָגט און האָט געגומען שפּיעלען דעם אָנפאנג פון זיין סאָנאטע אין „עף".

א געפיהל פון בעגייסטערונג און אָנערקענונג האָט אויסגעבראָכען ביי די צוויי און אויסשרייענדיג: „אַלזאָ, זייט איהר בעטהאָווען!" האָבען זיי בעדעקט זיינע הענד מיט טרערען און קושען.

ער האָט זיך גלייך אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, נאָר מיר האָבען איהם ניט געלאָזען. מיר האָבען איהם צוריקגעהאַלטען מיט תחנונים: „שפּיעל פאָר אונז נאָך איין מאָל, נאָר נאָך איין מאָל!"

ער האָט זיך געלאָזט פון אונז איבערערעדען און איז צוגעגאַנגען נאָך א מאָל צום אינסטרומענט.

די לבנה האָט אַריינגעשיינט דורכ'ן פענסטער און האָט בעלויכטען זיין גרויסאַרטיגען קאָפּ און זיין מאַסיוון פיגור.

„איך וועל פערפאַסען א הלל צו דער לבנה!" האָט ער געזאָגט, אַרויסקוקענדיג פערטראָכט צום אויסגעשטערנטען הימעל. דאָן זיינען זיינע פינגער אַרויפגעפאַלען אויף די ביינדלעך ווי א חלום, און ער האָט אָנגעפאַנגען שפּיעלען א טרויעריגע, אונבעשטימטע און לייעבליכע פאַנטאַזיע, וועלכע האָט געפּויזעט לאַנגזאַם און פאַמעלאַך איבער דעם אינסטרומענט, ווי דער שטילער שיין פון דער לבנה איבער דער פערשלאָפענער ערד.

דאָס איז אבער באַלד בעגלייט געוואָרען פון א ווילדען איבערגאַנג, א זעלטענעם, איבערנאַטירליכען „אינטערליוד", ווי דער טאָנץ פון גייסטער אויף א בעגרינטע וויזע. דאָן איז געקומען א שנעלע „אַגיטאַטאָ פינאַלע", אַן אָטעמלאָזע, אייַלענדע, ציטערנדע בעוועגונג, א האַרץ־און לייב־דורכבויערנדער נוסט, וואָס האָט אונז אויפגעהויבען אויף פלאָטערנדע פליגעל און האָט אונז אַלעמען אַוועקגעטראָגען אין אַנדערע וועלטען און איבערגעלאָזען אין בעגייסטערטער ערשטוינונג און וואונדער.

„פערבלייבט געזונד!" האָט בעטהאָווען געזאָגט, אָבשטויסענדיג פון זיך זיין שטוהל און זיך אומקאהרענדיג מיט זיין געזיכט צו דער טהיר. „זייט געזונד!"

„וועסטו אונז נאָך א מאל בעזוכען?" האָבען זיי געפרענט ביידע אין איין אָטעם.

ער האָט זיך פערטראכט און געקוקט מיט מיטלייד כמעט צערטליך אויפ'ן פּנים פון דעם אָרעמען, בלינדען מיידעל.

„יא, יא," האָט ער געענטפערט אין געשווינדיגקייט. „איך וועל קומען וויערער און וועל געבען דעם יונגען פרייליין מאנכע לעקציאָנען. זייט געזונד! איך וועל וויערער קומען!"

זייערע בליקען האָבען אונז בענליט מיט א שטילקייט, וואָס האָט ג'טענה'ט מעהר ווי ווערטער, ביז מיר זיינען פערשוואונדען געוואָרען.

„שנעל לאָמיר לויפען אהיים," האָט בעטהאָווען געזאָגט. „איך וויל געהן אויפשרייבען די סאָנאטא, כל זמן זי איז נאָך פריש אין מיין זכרון."

מיר האָבען אזוי נעטהאָן. ער האָט זיך אוועקגעזעצט ביי זיין שרייב־טיש און געשריעבען א נאנצע נאכט ביז אין גרויסען טאָג אריין.

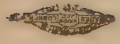

קאטאלאג

פון די

אינטערנאציאנאלע ביבליאָטהעק

						פרייז
פילם	קראנץ,	קולטור	געשיכטע,	1טער באנד,	געבונדען....	$ .75
"	"	"	"	2טער "	"	.75
"	"	"	"	3טער "	"	.75
"	"	"	"	1טער "	פאפיער....	.60
"	"	"	"	2טער "	"	.60
"	"	"	"	3טער "	"	.60
"	"	פראַנצויזישע	רעוואָלוציאָן,		געבונדען.....	.75
"	"	"	"		פאפיער.....	.60
"	"	אמעריקא פאר קאָלומבוס,			געבונדען.....	.50
"	"	יציאת מצרים				.15
"	"	וואָס היסט נאַציאָן				.10
"	"	אריסטאָטעל			ביאָגראַפיע.....	.10
"	"	ברוך שפינאזא			"	.15
"	"	שבתי צבי			"	.15
"	"	יאָזעפוס פלאוויוס			"	.15
"	"	בר כוכבא			"	.15
"	"	לעסינג און מענדעלסאָהן			"	.25
"	"	די פאַמיליע ראָטהשילד			"	.15
"	"	דון יצחק אברבנאל			"	.15
"	"	מאָהאָמעד			"	.15
"	"	מעיערבעער			"	.15

פרייז

מארדיס ראזענפעלד, שריפטען, 1טער באנד, געבונדען..... 1.00
" " " 2טער " " 1.00
" " " 3טער " " 1.00
" " חוינריך היינע, ביאגראפיע..... .15
" " יהודה הלוי " ..... .15
ד. פינסקי, ערצעהלונגען, 1טער באנד ..... .50
" " " 2טער " ..... .50
" " אייזיק שעפטעל, דראמא ..... .15
" " זרבבל 5
דר. קאספע, טעכאניקע ..... .10
" " כעמיע ..... .15
" " אסטראנאמיע ..... .15
יהואש, געזאמעלטע ליעדער, געבונדען 1.00
י. גאַרדין, ערצעהלונגען .... .50
" " גאָט, מענש און מיווועל ..... .25
" " סאספהא ..... .25
" " אלישע בן אבויה ..... .15
" " דער אונטערקאָנסער ..... .20
" " די אמת'ע קראָפט..... .20
" " וואלטער, ביאגראפיע ..... .10
מאקסים נאָרקי, ערצעהלונגען ..... .15
" " אינטערווים ..... .15
ליעוו טאָלסטאָי, אויסציגער מיטעל 5
" " פאפריאָמיזמוס און רעגירונג 5
" " צום ארבייטער פאָלק ..... .15

דר. ח. זשיטלאָווסקי, דער סאָציאַליזם און די נאַציאָנאַלע פראַגע 40.
ז. ליבין, געקליבענע סקיצען ..... 50.
כ. באראנאָוו, דער טענש און די נאַטור ..... 10.
ה. אלעקסאנדראָוו, טאָלסטאָי, ביאָגראַפיע ..... 10.
ב. פייגענבוים רמב"ם " ..... 10.
כ. וויערניק, רב סעדיה גאון " ..... 10.
" " דער ווילנער גאון " ..... 10.
כ. פרומקין, ר' ישראל בעל שם טוב " ..... 10.
ה. מ. הערמאלין, יצחק בער לעווינזאָהן, ביאָגראפיע ..... 15.
לעאָפ. קאמפף, פאר'ן שטורם, דראמא ..... 20.
הענריק איבסען, דיא גייסטער " ..... 20.
„קניאז פאטיאמקין" ..... 20.
דר. ש. פעסקין, סטרייקס..... 5.

אדרעסירען:

A. M. EVALENKO,

140--142 W. 27th ST.

NEW YORK.

פאלגענדע ווערק ווערען פערפערטיגט צום דרוק:

א פאלשטענדיגע אויסגאבע פון י. ל. פרץ'ס שריפטען

דר. ח. זשיטלאוסקי'ס שריפטען

ליעסינ'ס געזאמעלטע ליעדער

יודישע פאלקס-ליעדער געזאמעלט פון י. ל. כהן

מילל'ס פריוהויט, איבערזעצט פון דר. י. מעריסאן

דער מטורף, דראמא אין 4 אקטען, פון יעקב גאלדין

יעקב גאלדין'ס ערצעהלונגען, צוויי טייל באנד

ל. טאלסטאי'ס די שקלאפערי פון אונזער צייט

" " דער סוף פון דער היינטיגער וועלט

" " די אויפשטעלונג פון גיהנם

" " וועגען דער געזעלשאפטליכער בעווענדונג אין רוסלאנד

" " תחית המתים

היינעס געדיכטע, איבערזעצט פון ד. פינסקי

סאקראטעס, א ביאגראפיע פון דר. ק. פארנבערג

געקליבענע ערצעהלונגען פון גיואי דע מאפאסאן, איבערזעצט פון י. ענטין